MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

7 Ekim Sonrası Hukuki, İdeolojik ve Toplumsal Boyutlarıyla

FİLİSTİN MESELESİ

EDİTÖRLER
SELİN M. BÖLME
NURULLAH ÇAKMAKTAŞ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

7 Ekim Sonrası Hukuki, İdeolojik ve Toplumsal Boyutlarıyla

FİLİSTİN MESELESİ

EDİTÖRLER

Selin M. BÖLME

Nurullah ÇAKMAKTAŞ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

Marmara Üniversitesi Yayınları: No. 900

7 EKİM SONRASI HUKUKİ, İDEOLOJİK VE TOPLUMSAL BOYUTLARIYLA FİLİSTİN MESELESİ

Editörler
Selin M. BÖLME
Nurullah ÇAKMAKTAŞ

E-ISBN: 978-975-400-466-3
DOI: http://dx.doi.org/10.29228/MUBooks.1

Tasarım ve Dizgi: Burcu DİKER
Kapak Tasarımı: Elif TUFAN KIRKIL

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Göztepe Kampüsü, Kadıköy / İstanbul
Tel: +90 216 777 14 00 **Fax:** +90 216 777 14 01
E-Posta: yayinevi@marmara.edu.tr
Yayıncı Sertifika No:40023

Bu esere atıfta bulunurken, referansa DOI numarasının eklenmesi önerilir.

Bu eser Creative Commons Atıf-Ticari Olmayan 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında lisanslanmıştır.

7 Ekim sonrası hukuki, ideolojik ve toplumsal boyutlarıyla Filistin meselesi/ editörler Selin M. Bölme, Nurullah Çakmaktaş.__ İstanbul : Marmara Üniversitesi, 2025.
180 sayfa__(Marmara Üniversitesi Yayınları ; No. 900)
Bibliyografya.
ISBN
1. Palestine -- International status 2. Filistin -- Uluslararası statü 3. Arab-Israel conflict -- Law and legislation – History 4. Arap-İsrail çatışması – Yasa ve yasama -- Tarih
KZ4282

Önsöz

Filistin meselesi, uluslararası hukukun, bölgesel siyasetin ve insani vicdanın sınandığı en önemli krizlerden biri olarak, 20. yüzyıl boyunca dünya gündeminin üst sıralarında kendine yer bulmuştur. 7 Ekim 2023 sonrası İsrail'in Gazze'ye yönelik başlattığı saldırılar, insani, siyasi ve hukuki boyutlarıyla küresel çapta tartışmalara yol açarken, devam eden süreç bölgesel statükoyu da kökten değiştirebilecek dinamikler içermektedir.

Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü bünyesinde, alanında uzman akademisyenler tarafından kaleme alınmış olan elinizdeki eser, 7 Ekim sonrası tartışmalara katkı sağlamayı ve İsrail'in işgalini hukukî ve siyasî boyutlarını farklı açılardan ele alarak bu trajik dönemin analizini akademik bir zeminde yapmayı amaçlamaktadır. İsrail'in Gazze'ye yönelik saldırılarının uluslararası hukuk bağlamında değerlendirilmesi, Filistin halkının meşru hakları, uluslararası aktörlerin tutumu ve bölgesel siyasetin geleceği gibi konular bu eserde kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. İsrail'in Gazze saldırıları Filistin'e uluslararası toplumun desteğini sağlamış olmasına karşın, siyasi alanda bunun tam olarak karşılık bulduğunu ve sonuç ürettiğini söylemek mümkün değildir. Bu nedenle yaklaşık yüz yıldır devam eden İsrail'in saldırgan ve işgale dayalı adımları ve Filistin'in direnişine dair zengin bir literatürün varlığına rağmen tartışmanın güncel tutulması ve yeni yaklaşımlar ile konunun ele alınması büyük önem arz etmektedir. Bu bakımdan çalışma Filistin meselesinin kazandığı yeni boyutları anlamak için kritik bir katkı sunmaktadır.

Kitabın içeriği, enstitümüzün kıymetli öğretim üyelerinin titiz çalışmaları sonucunda ortaya çıkmış, her biri alanında uzman akademisyenler tarafından hazırlanan makalelerle şekillenmiştir. Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Türkiye'de Orta Doğu ve İslam dünyasına yönelik lisansüstü eğitimi veren öncü bir kurumdur. 1992 yılında kurulan Enstitümüz, siyasi tarih, uluslararası ilişkiler, ekonomi, sosyoloji, hukuk ve coğrafya gibi farklı disiplinleri bir araya getirerek bölgeye dair bilimsel çalışmalar üretirken, lisansüstü eğitim programlarıyla da bölge uzmanları yetiştirmeye devam etmektedir. Enstitümüz, nitelikli akademik kadrosunun yayınlarıyla da alanında önemli bir referans noktası olmayı sürdürmektedir.

Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü olarak, bu kıymetli eserin akademik literatüre önemli bir katkı sunacağını ve konuya yeni yaklaşımlar kazandıracağına inanıyorum. Eserin ortaya çıkmasında emeği geçen öğretim üyelerimize ve araştırmacılarımıza içtenlikle teşekkür ederim. Filistin halkının haklı mücadelesinin hukuk ve vicdan zemininde karşılık bulmasını ve en kısa süre içinde başarıyla neticelenmesini temenni ediyorum.

Prof. Dr. Hasan Korkut

Marmara Üniversitesi

Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Müdürü

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

İÇİNDEKİLER

Önsöz ..... **III**

BİRİNCİ KISIM

ULUSLARARASI SİYASİ VE TOPLUMSAL SAHNEDE FİLİSTİN MESELESİ

Üç Adım İleri Bir Adım Geri: Arap-İsrail Normalleşmesi ve 7 Ekim'in Etkisi
Abdullah Enes Tüzgen **7**

Çin'in Dış Politikasında Belirleyici Bir Parametre Olarak Filistin Meselesi
Selim Han Yeniacun **23**

Amerikan Üniversiteleri ve Protesto Kültürü: 7 Ekim Sonrası Filistin'e Destek Protestolarını Anlamak
Selin M. Bölme **38**

Ortadoğu'da Dini Radikal Düşünce ve Hareketleri Besleyen Bir Olgu Olarak Filistin Meselesi
Nurullah ÇAKMAKTAŞ **66**

Evrenselci Felsefenin Kayıp 'Öteki'si: Filistin ve Ötekinin Felsefesi
Erdal KURĞAN **82**

İKİNCİ BÖLÜM

HUKUKİ VE İDEOLOJİK BOYUTLARIYLA İSRAİL İŞGALİ

Uluslararası Hukukun Tanımladığı Apartheıd Suçu Bağlamında İsrail
İsmail YAYLACI **96**

Filistin'de Yerleşimci Kolonyalizm: İsrail Yerleşim Kolonileri
Esra ÇAVUŞOĞLU **110**

İşgalden İlhaka: İsrail'in Filistin Topraklarında Uyguladığı Kamulaştırma Politikaları
Emine D. KAYA **125**

Filistin Topraklarında Siyonist Yerleşim Hareketleri ve Yerleşimci Şiddeti
Fatih DEMİR **143**

Dizin **174**

GİRİŞ

Filistin meselesi siyasi ve insani boyutlarıyla sadece modern Ortadoğu tarihinin değil belki de tüm modern dünya tarihinin en karmaşık ve en kalıcı meselelerinden biridir. Yaklaşık yüz yıl önce bir toprak mülkiyeti sorunu olarak başlayıp, egemenlik ve işgal sorununa dönüşen mesele, zaman içinde bu sınırları aşarak kimlik, adalet, insan hakları ve hukuk gibi farklı katmanlar içeren sorunlar silsilesi haline gelmiştir. Meselenin karmaşık hale gelmesinde pek çok aktörün müdahalesi de etkili olmuştur. Filistin, en başından itibaren sadece işgalci ile toprağını savunan iki tarafın meselesi olmasının ötesinde bölgesel ve küresel siyasetin de kendisine şekil verdiği ve kendisiyle şekillendiği bir karakter taşımıştır. Son yüz yıl içinde Filistin meselesinin sorunlar yumağı haline gelmesinde belirleyici olan pek çok dönüm noktası bulunmaktadır. Balfour Deklarasyonundan İsrail'in kuruluşuna, 1967 Haziran Savaşı'ndan Camp David Antlaşmasına, Oslo Antlaşmalarından tanınmayan Filistin seçimlerine ve Gazze ablukasından Abraham Antlaşmalarına her bir kırılma anı Filistin'in işgalini derinleştiren yeni boyutlar eklemiştir. Şüphesiz 7 Ekim 2023 sonrası yaşanan gelişmeler de bunun son halkasını teşkil etmektedir.

7 Ekim 2023'te Hamas'ın el-Aksa Tufanı saldırılarının ardından İsrail'in Gazze'ye yönelik başlattığı tek taraflı savaş, 50 bine yaklaşan ölümlerle bir soykırıma dönüşmüş durumdadır. Diğer taraftan da İsrail Devleti, Batı Şeria'da zaten öteden beri süre gelen ve her geçen gün daha da artan ve ağırlaşan insan hakları ihlallerini sürdürmeye devam etmektedir. Bütün bunlara karşın İsrail, özenle inşa ettiği uluslararası koruma kalkanı sayesinde kendisini durduracak yaptırımları ve boykotu bertaraf etmeyi de başarabilmektedir. Fakat tüm bunlara rağmen "İsrail'in dokunulmazlığı" tabusu 7 Ekim sonrası gelişmelerle birlikte önemli ölçüde zarar da görmüş durumdadır. Zira İsrail politikaları ve Filistinlilere yönelik eylemleri uluslararası arenada daha fazla tartışılır olmaya başlamıştır. Uluslararası Ceza Mahkemesinin İsrail aleyhine aldığı kararları bu anlamda önemli bir kırılma olarak okumak mümkün görünmektedir. Öyle ki bu durum, Filistin meselesi üzerine konuşmak için önemli bir paradigma değişimine de işaret etmektedir. 1948'de İsrail Devleti'nin bağımsızlığını ilan etmesinin ardından BM'nin Taksim Kararını tanımayan Arap devletlerinin açtıkları savaş ve bunu takip eden 1967 ve 1973 Savaşları döneminde Filistin, "Arap-İsrail Sorunu" gölgesinde tartışılan bir mesele olmuştur. 1970'lere gelindiğinde Yaser Arafat önderliğinde Filistin Kurtuluş Örgütü'nün mücadelesiyle birlikte Filistin'in kendi adına konuşmaya başlaması ve İntifadanın patlak vermesi meseleyi "Filistin Sorunu" haline getirmiştir. 1990'ların Soğuk Savaş sonrası atmosferinde tartışmanın başlığı "Ortadoğu Barışı" olarak değişirken, "iki devletli çözüm" temelli anlaşma metinleri etrafında sorun

Filistin'in varlığını eriten kısır tartışmalara dönüşmüştür. Aynı dönem Hamas'ı ön plana çıkarmış ve meselenin tartışma zemini bu kez "Hamas" ve "terör sorunu"na evrilmiştir. El-Fetih ve Hamas bölünmesiyle birlikte ise artık Filistin'den değil de "Gazze" den bahsedilir olmaya başlanmıştır. Bütün bu paradigma değişimi içinde Filistin halk ve devlet olarak resimde silikleşmiş, İsrail ise en fazla çatışmanın öteki tarafı olmuş ama hiçbir zaman mesele bir "İsrail sorunu" haline dönüşmemiştir. İsrail'i dokunulmaz kılan biraz da bu söylemi şekillendirme gücü olmuştur.

Aslında bu dokunulmazlığı kırmak adına son yıllarda Filistin'e ve İsrail işgaline ilişkin gerek akademide gerek siyasette yürütülen tartışmalarda önemli bir dönüşüm göze çarpmaktadır. Bu yeni paradigmada Filistin'e sorumluluk yükleyen İsrail'in tahakküm kurduğu anlaşma metinleri zemininden uzaklaşılırken; İsrail'i doğrudan sorumlu kılan apartheid, uzatılmış işgal, yerleşimci kolonyalizmi gibi uluslararası hukuk kavramları ön plana çıkmaktadır. 7 Ekim sonrası yaşanan gelişmeler de bu dönüşümün tamamlanması için bir zemin yaratmış durumdadır. Bu nedenle Filistin meselesini toplumsal, uluslararası, hukuki boyutları ile İsrail sorunu üzerinden daha çok konuşmak ve daha çok tartışmak önemli hale gelmiştir.

Bu bağlamda, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü çatısı altında hazırlanan bu kitap çalışması, hem uluslararası sahnede siyasal ve toplumsal boyutları ile Filistin meselesini hem de hukuki ve ideolojik boyutları ile İsrail'in işgalini yeni perspektiflerle analiz ederek 7 Ekim sonrası tartışmalara katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla elinizdeki kitap iki kısım olarak tasarlanmıştır. Birinci kısımda Filistin meselesi uluslararası ve toplumsal boyutları ile ele alınmaktadır.

Kitabın birinci kısmının ilk makalesinde Abdullah Enes Tüzgen, 2020 senesinde İbrahim Mutabakatı (Abraham Accords) ile başlayan 'Arap-İsrail normalleşmesi' olarak anılan sürecin 7 Ekim olaylarından sonra yaşanan gelişmelerle akamete uğrayıp uğramadığını daha çok İsrail-Suudi Arabistan ilişkileri özelinde incelemeye tabi tutmaktadır. Tüzgen, "Üç Adım İleri Bir Adım Geri: Arap-İsrail Normalleşmesi ve 7 Ekim'in Etkisi" başlığıyla kaleme aldığı yazısında, 7 Ekim sonrası dönemde Suud-İsrail normalleşmesinde bir yavaşlamanın gözlemlendiği tespitini yapmakta, fakat Suudi Arabistan'ı normalleşme sürecine yönlendiren faktörlerin halen mevcudiyetini koruması hasebiyle de bu yavaşlamanın konjonktürel olduğu iddiası çerçevesinde konuyu tartışmaktadır.

"Çin'in Dış Politikasında Belirleyici Bir Parametre Olarak Filistin Meselesi" başlıklı ikinci yazıyı kaleme alan Selim Han Yeniacun çalışmasında Filistin meselesi açısından "yeni" bir küresel aktör olarak Çin'in politikasını anlamamıza perspektif tutmaktadır. Yeniacun yazısında Çin'in Filistin meselesine yönelik politikasının tarihsel arka planını incelemekte ve

bu politikaya yön veren etmenleri Çin'in küresel politikası ve Ortadoğu politikası olmak üzere iki ölçek üzerinden değerlendirmektedir. Son dönemde küresel ölçekte Çin'in çok kutuplu bir dünya düzeni oluşturma çabaları ile Filistin meselesinde benimsediği politikayı analiz eden Yeniacun, artan ABD-Çin rekabeti ile birlikte önümüzdeki dönemde Çin'in Filistin'i destekleyen kampta önemli bir aktöre dönüşme sürecini analiz etmektedir.

Selin M. Bölme ise çalışmasında, Filistin meselesini alışılagelmiş şekilde ABD'nin devlet politikası çerçevesinde değil, Amerikan üniversitelerini merkeze alarak toplumsal boyutu ile ele almaktadır. "Amerikan Üniversiteleri ve Protesto Kültürü: 7 Ekim Sonrası Filistin'e Destek Protestolarını Anlamak" başlıklı yazısında Bölme, Amerikan üniversitelerinde Filistin'e destek protestolarını analiz etmekte ve öğrencilerin nasıl örgütlendiğinden gösterilerin çapına, protestocuların kimliğinden taleplerine uzanan geniş bir panoramasını sunmaktadır. Bölme, aynı zamanda Filistin'e destek eylemlerinin Amerikan üniversitelerindeki öğrenci protestoları tarihi içinde neye tekabül ettiğini tartışırken, bu öğrenci hareketi boyunca yaşananların hem kurumsal olarak Amerikan üniversitesi hem de ifade özgürlüğü üzerine başlattığı tartışmaya da ışık tutmaktadır.

Nurullah Çakmaktaş ise yazısında, İsrail-Filistin çatışması bağlamında çözüme kavuşmayan Filistin meselesini, bölgede ortaya çıkan dini radikalizmi gerek düşünce üretimi gerekse de aksiyon düzleminde besleyen bir olgu olarak incelemeye tabi tutmaktadır. Çakmaktaş, "Ortadoğu'da Dini Radikal Düşünce ve Hareketleri Besleyen Bir Olgu Olarak Filistin Meselesi" başlıklı bu çalışmasında, son bir asır içinde Müslüman dünyada teşekkül eden dini radikal düşünce ve hareketlerin çözüme kavuşmayan Filistin meselesinden nasıl beslendiğini sunduğu örneklemlerle ortaya koymaktadır.

Birinci kısmın son makalesinde ise Erdal Kurğan, "Evrenselci Felsefe'nin Kayıp 'Öteki'si: Filistin ve Ötekinin Felsefesi" başlıklı yazısında, Moderniteyle birlikte Batı kamuoyunda ortaya çıkan evrensel insan hakları söylemini "Öteki"nin hakları bağlamında değerlendirmektedir. Kurğan, ulus devletler çağında öteki olarak tanımlanan farklılıkların nasıl hayatta kalacaklarını tartışılırken, Jacques Derrida'nın "koşulsuz misafirperverlik" tanımlaması ile ona ilham olan Emmanuel Levinas'ın "Öteki" kavramının gerekli teorik-felsefî zemini oluşturduğunu ileri sürmektedir. Ancak gerek Derrida'nın koşulsuz misafirperverliği gerekse Levinas'ın "Öteki"ne şartsız kucak açmayı salık veren felsefî söylemlerinin, Filistin Meselesi gündeme geldiğinde çökmekte olduğunu dile getirmektedir. Zira hakikatte ne kadar evrensel olabildiklerinin Filistin meselesinde takındıkları tavırla ortaya çıktığını ileri süren Kurğan, hem Derrida'nın hem de Levinas'ın koşulsuz bir kabulle buyur edilmesini istedikleri öteki tanımına Filistinlilerin

girmediğini ve giremeyeceğini bahse konu isimlerin kendi metinlerine referanslarla açıklamaktadır.

Elinizdeki kitabın ikinci kısmında İsrail devletinin Filistin topraklarında izlediği işgal politikaları özellikle yerleşimleri merkeze alarak analiz edilmekte ve 75 yılı aşan süre içinde kalıcı hala gelen İsrail işgali uluslararası hukuk kavramları çerçevesinde tartışılmaktadır.

Kitabın ikinci kısmının ilk makalesinde İsmail Yaylacı, İsrail'in onlarca yıldır Filistinlilere karşı benimsediği politikayı ve gerçekleştirdiği eylemleri bir insanlık suçu olarak kabul edilen apartheid suçu çerçevesinde incelemektedir. Yaylacı "Uluslararası Hukukun Tanımladığı Apartheid Suçu Bağlamında İsrail" başlıklı yazısında, apartheid kavramını tarihsel perspektiften değerlendirerek uluslararası hukukta apartheid suçunun nasıl tanımlandığını ele almakta ve İsrail'in kurmuş olduğu etnokratik rejimin hangi uygulamalarının apartheid tanımını karşıladığını tartışarak bu duruma yönelik uluslararası tepkileri değerlendirmektedir.

Esra Çavuşoğlu, "Filistin'de Yerleşimci Kolonyalizm: İsrail Yerleşim Kolonileri," başlıklı yazında Yaylacı gibi İsrail işgalini farklı bir perspektif üzerinden yeniden analiz etmektedir. İsrail devletinin sistematik Yahudi göçleri ile gerçekleştirilen yerleşim projesi olarak başladığına dikkat çeken Çavuşoğlu yazısında, 1967 Savaşından itibaren yerleşimlerin Filistin topraklarını fiili olarak ilhak etmek, kaynaklarını sömürmek, halkını ve kültürü asimile etmek amacıyla kullanılması üzerinde durmaktadır. İsrail'in Filistin topraklarında inşa ettiği yerleşimleri, işgalden öte bir sömürgecilik türü olarak ele alan Çavuşoğlu, yerleşimci kolonyalizmi kavramı etrafında İsrail yerleşimlerini ve bir sömürgeci devlet olarak İsrail'i tartışmaktadır.

Emine Kaya ise "İşgalden İlhaka: İsrail'in Filistin Topraklarında Uyguladığı Kamulaştırma Politikaları," başlıklı bölümle Çavuşoğlu'nun 'yerleşimci kolonyalizmi' etrafından tartıştığı İsrail yerleşim politikasının bir ilhak aracı olarak fiiliyatta nasıl kullanıldığını açıklamaktadır. İsrail'in kamulaştırma politikaları yolu ile yerleşimlere farklı şekillerde arazi tahsisi yöntemlerini açıklayan Kaya, kamulaştırılan arazilerin sadece yerleşim inşası için değil aynı zamanda bu yerleşimlerin güvenliği ve refahı gerekçe gösterilerek inşa edilen yollar için de kullanıldığının altını çizmektedir. Kaya, aynı zamanda yerleşimler ve bileşenlerinin oluşturduğu bu komplike yapının Filistinlerinin hayatı üzerindeki etkilerine dair bir değerlendirme sunmaktadır.

Fatih Demir, Çavuşoğlu ve Kaya'nın farklı boyutları ile ele aldıkları İsrail yerleşimleri tartışmasını "Filistin Topraklarında Siyonist Yerleşim Hareketleri ve Yerleşimci Şiddeti," başlıklı yazısı ile yeni bir boyutta tartışmaktadır. Çalışmasında yerleşimler meselesini sadece İsrail

devlet politikası olarak ele almayan Demir, sorunun ortaya çıkışından devam etmesine yerleşim hareketlerinin rolüne ve İsrail devleti ile olan etkileşimlerine dikkat çekmektedir. Demir çalışmasında, yerleşim hareketlerinin Filistin topraklarının ilhakında, barış süreçlerinin tıkanmasında, Filistinlilerin yaşadıkları toprakları terk etmesindeki etkilerini çarpıcı örnekler üzerinden anlatmakta ve bu noktada yerleşimci şiddetine ve 7 Ekim sonrası yaşananların bu şiddeti nasıl körüklediğine ayrıca yer vermektedir.

Editörler

Doç. Dr. Selin M. BÖLME
Dr. Öğr. Üyesi Nurullah ÇAKMAKTAŞ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARARASI SİYASİ VE TOPLUMSAL SAHNEDE FİLİSTİN MESELESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

ÜÇ ADIM İLERİ BİR ADIM GERİ: ARAP-İSRAİL NORMALLEŞMESİ VE 7 EKİM'İN ETKİSİ

Abdullah Enes TÜZGEN*

Yaklaşık yüzyıllık bir sorun olarak karşımızda duran ve kendi içerisinde muhtelif dönüm noktaları barındıran Filistin meselesi 7 Ekim 2023 tarihi sonrasında halen içinde bulunduğumuz yeni bir safhaya girmiştir.[1] Bu uzun ve çetrefilli tarihin içerisindeki en kanlı ve acımasız katliamlar silsilesini bir yılı aşkın bir süredir müşahede etmekteyiz. Hiç şüphesiz bu sürecin kısa ve uzun vadede farklı neticeleri olacaktır. Bu makalenin konusu ise bu neticelerden biri olarak Arap-İsrail normalleşmesi olarak adlandırılan olgunun seyridir.

2020 yılında İsrail ile bazı Arap ülkeleri diplomatik ilişki kurmak suretiyle karşılıklı olarak resmi tanıma yoluna gitmiştir. Aşağıda detayları tartışılacağı üzere *Abraham Accords* (İbrahim Mutabakatı) olarak adlandırılan bir dizi uluslararası anlaşma ile Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Sudan, Fas gibi ülkeler İsrail ile diplomatik ilişkiler tesis ederek genel olarak "Arap-İsrail çatışması" şeklinde anılan ve 1948'de İsrail'in kuruluşu ile artan bir dizi çatışmanın tarafı olmaktan resmen çıkmış bulunmaktadır. Bu "normalleşme"[2] sürecini henüz nihai maksadına ulaştırmış olmasa da benzer şekilde sürdüren bir diğer devlet ise Suudi Arabistan'dır. 7 Ekim sonrası değişen konjonktürde Suud devleti normalleşme yönündeki ilerlemesini yavaşlatmış gözükmektedir. Bu çalışmanın temel sorusu da Suud-İsrail normalleşmesinin seyrinin mahiyeti ve 7 Ekim sonrası olayların bu seyri nasıl etkilediği ile alakalıdır.

---

* *Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, enes.tuzgen@marmara.edu.tr*

1 Bu makalenin yazılma sürecinde mâhir araştırma asistanlıkları sebebiyle Kâmil Ağralı ve Yusuf Kâzım Buyruk'a çok teşekkür ederim.

2 Makale boyunca "normalleşme" kavramı normatif bir anlam içerecek şekilde kullanılmamaktadır.

Çalışma temelde şu soruları cevaplamaya çalışmaktadır: 7 Ekim ve sonrasında gelişen hadiseler Arap-İsrail normalleşmesini, özellikle de Suudi Arabistan'ın bu konudaki yaklaşımını ne yönde etkilemiştir? Eğer normalleşme sürecinde bir yavaşlama veya duraklama söz konusu ise bunun sebebi ne olabilir? Bu durum Suud dış politikasında bir kırılma olarak mı yoksa taktiksel bir manevra olarak mı telakki edilmelidir? İlerleyen dönemde normalleşmenin sürmesi mi yoksa akamete uğraması mı daha muhtemel bir senaryo olarak gözükmektedir?

Makalenin temel iddiası 7 Ekim sonrası dönemde Suud-İsrail normalleşmesinde bir yavaşlamanın gözlemlendiği fakat Suud'u en başında normalleşme sürecine yönlendiren faktörlerin halen mevcudiyetini koruması hasebiyle bu yavaşlamanın konjonktürel olduğu yönündedir. Suudi Arabistan'ı 7 Ekim öncesi İsrail ile normalleşmeye sevk etmiş dört ana gerekçeden bahsedilebilir. Bunlar, İran tehdidi, ABD'nin Asya'ya yönelmesi sebebiyle oluşabilecek güvenlik zafiyeti, petrole bağımlılıktan kurtulmak gayesiyle ekonomik sektörel çeşitliliği sağlayabilecek teknoloji transferi ve Muhammed bin Selman'ın krallık içerisindeki gücünü muhafaza etmek için iç tehditlere karşı dış müttefik arayışı olarak sıralanabilir. Normalleşmeyi yavaşlatan ana etken ise tarihsel Suud ulusal kimliğinin kaynaklık ettiği toplumsal Filistin hassasiyetidir. Fakat kısa vadede içinden geçilen şiddetli kriz döneminin bir ateşkes ile sonlanması; uzun vadede ise Suud ulusal kimliğinin farklı temeller üzerine yeniden inşası toplumun (ve kimliğin) normalleşme önündeki sınırlayıcı etkisini ortadan kaldıracaktır. Bu yeni ulusal kimlik inşa sürecinin ipuçları 2017 sonrası rejimin aldığı iç politika kararlarında bulunabilir.

Makale üç ana bölümden oluşmaktadır: girişi takip eden ikinci bölüm, *Abraham Accords*'u merkeze alarak Arap-İsrail normalleşmesi sürecini analiz etmektedir. Üçüncü bölüm, Suud-İsrail normalleşmesi meselesine daha yakından bakarak 7 Ekim öncesi ilişkileri ve 7 Ekim olayları sonrası durumu incelemektedir. Bu bölüm Suudi dış politika yapıcılarının açıklamaları çerçevesinde kraliyetin İsrail'e dair siyasetini değerlendirilmekte ve Suud-İsrail normalleşmesinin yapısal ve konjonktürel sınırlarını merkeze alarak normalleşme lehinde ve aleyhindeki faktörlerin nispi tesirlerini mukayese etmektedir.

ARAP-İSRAİL NORMALLEŞMESİ VE *ABRAHAM ACCORDS*

Arap-İsrail ilişkilerindeki önemli dönüm noktalarından biri 2020 senesinde gerçekleşmiştir. *Abraham Accords* olarak isimlendirilen bir dizi anlaşma neticesinde İsrail ile daha önce resmi diplomatik ilişki kurmamış dört Arap devleti İsrail'i tanıma kararı almıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin destek ve

teşvikleri ile 15 Eylül 2020'de Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn, 22 Aralık'ta Fas ve 6 Ocak 2021'de Sudan, İsrail ile anlaşma imzalamıştır.[3]

Suudi Arabistan'ın bu anlaşmalardaki pozisyonu ise biraz daha yakından incelemeyi gerektirmektedir. Suud Krallığı diğer dört devlet gibi İsrail'i resmen tanıma manasına gelecek şekilde *Abraham Accords*'a taraf olmamıştır. Dolayısıyla ilk bakışta İsrail'e yönelik geleneksek Suud politikasını sürdürüyor gibi gözükmektedir. Suudi Arabistan 1948'den beri İsrail ile resmi ilişkiler kurmak suretiyle diplomatik tanımayı bağımsız Filistin devletinin işlevsel bir halde kurulması ve İsrail'in 1967 sınırlarına dönmesi gibi bir dizi şarta bağlı kılmıştır. Bu şartların oluşmaması durumunda statükoyu sürdüreceğini beyan etmiştir.[4] Her ne kadar 1980'lerden itibaren gayr-ı resmi olarak Suud-İsrail ilişkilerinde önceki on yıllara kıyasla bazı farklılıklar olmuş olsa da geleneksel Suud dış politikası olarak tasvir edilebilecek bir çerçeve varlığını sürdürmüştür.[5]

2017 senesinden itibaren ise şahit olunan bir dizi gelişme Suud-İsrail ilişkilerinde yeni bir safhanın başladığı intibaını vermektedir. Kasım 2017'de Suudi Arabistan eski adalet bakanı Dr. Muhammed bin Abdülkerim İsa, İsrail gazetesi Maariv'e verdiği demeçte şöyle söylemiştir: "İslam'a referansla meşruiyet elde etmeye çalışan hiçbir yerdeki terör eylemi, İsrail de dahil olmak üzere, meşru kabul edilemez."[6] Yine aynı günlerde İsrail istihbaratından üst düzey eski bir yetkili kendisine iki Suudi prensin "artık bizim düşmanımız değilsiniz" dediğini aktarmıştır.[7] Benzer şekilde 2017 senesinin Kasım ayı içerisinde İsrail Genel Kurmay Başkanı Gadi Eisenkot İngiltere merkezli bir Suud gazetesine yaptığı açıklamada İran tehdidine karşı Suudi Arabistan ile istihbarat paylaşımına hazır olduklarını ifade etmiştir.[8]

Suud-İsrail ilişkilerindeki bu yeni safha sadece sözlü açıklamalarla kalmamıştır. 2018 yılının Ocak ayı içerisinde Tel Aviv'e giden Hindistan havayollarına ait sivil bir uçağın Suudi Arabistan hava sahasını kullanmasına

3 BAE ve Bahreyn'in İsrail ile imzaladıkları anlaşmanın Beyaz Saray'da gerçekleşmesi; Fas-İsrail normalleşmesi ile ABD'nin Fas'ın Batı Sahra'daki egemenliğini tanıması ve yine anlaşma sonrası ABD'nin Sudan'ı "teröre destek veren ülkeler" listesinden çıkarıp 1,2 milyar dolarlık kredi vermesi süreçteki ABD desteğini göz önüne serebilir.

4 Elie Podeh, "Israel and the Arab Peace Initiative, 2002-2014: A Plausible Missed Opportunity." *Middle East Journal* 68, no. 4 (2014): 584–603; Joseph Kostiner, "Saudi Arabia and the Arab-Israeli Peace Process: The Fluctuation of Regional Coordination." *British Journal of Middle Eastern Studies* 36, no. 3 (2009): 417–29.

5 Madawi al-Rasheed, *A History of Saudi Arabia* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2010); Neil Partrick, ed., *Saudi Arabian Foreign Policy: Conflict and Cooperation in Uncertain Times*. (London: I.B. Tauris, 2016); Nadav Safran, *Saudi Arabia: The Ceaseless Quest for Security*. (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985)

6 Johnathan Marcus, "Israel and Saudi Arabia: What's shaping the covert 'alliance'" BBC, Kasım 24, 2017 https://www.bbc.com/news/world-middle-east-42094105 (eriş. tar. 13 Aralık, 2024). Aksi belirtilmedikçe Türkçe dışı kaynakların tercümesi yazar tarafından yapılmıştır.

7 Marcus, "Israel and Saudi Arabia".

8 Marcus, "Israel and Saudi Arabia"

ilk defa izin verildiği İsrailli kaynaklarca açıklanmıştır.[9] 2020 yılında da BAE-İsrail arası uçuşların Suud hava sahası kullanılarak yapıldığı haber kaynaklarınca ifade edilmiştir.[10] 2023 senesi içinde farklı İsrail delegasyonları sportif faaliyetler ve UNESCO etkinliklerine katılmak gibi vesilelerle Suudi Arabistana'a gitmiştir. 2023 yılının Eylül ayında Suudi Arabistan tarihinde ilk defa bir İsrail bakanlar kurulu üyesi resmi ziyaret için Riyad'da gitmiştir. İsrail Turizm Bakanı Haim Katz bir Birleşmiş Milletler konferansına katılmak üzere iki günlüğüne krallığı ziyaret etmiştir.[11] Ekim 2023'te ise Suud-İsrail tarihinde ilk defa bir İsrailli bakan Suudi Arabistan'da resmi bir ziyarette konuşma yapmıştır. İsrail İletişim Bakanı Shlomo Karhi 5 Ekim 2023'te (7 Ekim olaylarından iki gün önce) bir konferansta katılımcılara hitap etmiş ve Suud-İsrail ilişkilerindeki gelişmeden ötürü Netenyahu ve Suud'lu yetkililere teşekkürlerini sunmuştur.[12] İsrail kaynaklı medya organlarına göre 2020 senesinin Kasım ayında Muhammed bin Selman ile Benjamin Netenyahu Suudi Arabistan'da bir buluşma gerçekleştirmiştir. Netenyahu kabinesinde eğitim bakanı olarak görev yapan Yoav Gallant yaptığı açıklamada "henüz yarı-resmi olsa da böyle bir buluşma çok büyük önemi haizdir" şeklinde demeç vermiştir.[13] Suudi kaynaklar bu görüşmeyi tekzip etmiş olsa da Haaretz'in haberine göre havacılık web siteleri İsrail menşeli bir özel uçağın Neom'da iki saat kaldığını ve bu uçağın Netenyahu'nun daha önce Putin ile görüşmelerinde kullandığı uçak olduğunu açıklamışlardır.[14]

Bu ve benzeri hadiseler Suud-İsrail ilişkilerinde 2017 senesi sonrası hem nitelik hem nicelik açısından bir artış olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu değişimin Suud ayağındaki önemli aktörü olarak veliaht prens Muhammed bin Selman göz çarpmaktadır. Babası Selman'ın kral olması sonrası kariyerinde hızlı bir yükseliş yaşayan Muhammed bin Selman bilhassa 2017 senesi Kasım ayında Suudi hanedanına mensup güçlü aktörleri siyaseten etkisiz hale getirmek suretiyle kraliyetin *de facto* olarak en güçlü siyaset yapıcısı olmayı başarmıştır. Bu tarihten sonra gerek iç politikada gerekse dış politikada önemli

9 "Saudi allows Air India overflights to Israel: Netanyahu" AA, Mart 6, 2018 https://www.aa.com.tr/en/middle-east/saudi-allows-air-india-overflights-to-israel-netanyahu/1080963 (eriş. tar. 13 Aralık, 2024) (Bu açıklama Suudi yetkililerce kabul edilmemiştir.)

10 Mustafa Deveci, "Saudi Arabia opens airspace for Israeli flights" AA, Aralık 1, 2020 https://www.aa.com.tr/en/middle-east/saudi-arabia-opens-airspace-for-israeli-flights/2061356 (eriş. tar. 13 Aralık, 2024)

11 "Israeli minister arrives in Saudi Arabia in first public visit" Al Jazeera, Eylül 26, 2023 https://www.aljazeera.com/news/2023/9/26/israeli-minister-arrives-in-saudi-arabia-in-first-ever-public-visit (eriş. tar. 13 Aralık, 2024)

12 Tovah Lazaroff "Israeli minister's historic speech in Saudi Arabia spurs diplomatic milestone" The Jerusalem Post, Ekim 4, 2023 https://www.jpost.com/middle-east/article-761685 (eriş. tar. 13 Aralık, 2024)

13 "Netanyahu holds secret meeting with Saudi crown prince" The Guardian, Kasım 23, 2020 https://www.theguardian.com/world/2020/nov/23/benjamin-netanyahu-secret-meeting-saudi-crown-prince-mohammed-bin-salman (eriş. tar. 13 Aralık, 2024)

14 "Netanyahu met MBS, Pompeo in Saudi Arabia: Israeli media" Al Jazeera, Kasım 23, 2020 https://www.aljazeera.com/news/2020/11/23/netanyahu-met-with-mbs-pompeo-in-saudi-arabia-israeli-sources (eriş. tar. 13 Aralık, 2024)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kararların Muhammed bin Selman'ın tercihleri doğrultusunda şekillendiği de Suud uzmanları tarafından üzerine ittifak edilen bir tespittir.[15] 2017 sonrası Suud-İsrail ilişkilerindeki yeni dönemin ve artan ilişkilerin de bu duruma bir istisna teşkil etmeyeceği söylenebilir. Diğer bir deyişle veliaht prens ülkesinin İsrail ile ilişkilerinde kendi zamanına kadar yapılmamış bazı yeni politik tercihleri uygulamaya koymak suretiyle Suudi Arabistan'ın geleneksel dış politikasında bir kırılmaya sebep olmuştur.

Bu yeni yönelim 7 Ekim olaylarından nasıl etkilenmiştir? İsrail'in Gazze'ye yönelik yürüttüğü askeri operasyon ve sebep olduğu büyük çaplı insani kriz Suud Krallığı'nın İsrail ile sürdürdüğü normalleşme sürecine herhangi bir tesirde bulunmuş mudur? Bir sonraki bölüm bu soruların cevabını vermeye çalışacaktır.

7 EKİM KRİZİ VE SUUD-İSRAİL NORMALLEŞMESİNE ETKİSİ

Suud-İsrail ilişkilerinde "yeni dönem" olarak adlandırabileceğimiz ve Muhammed bin Selman'ın kararlarına dayanan siyasi tercihler 7 Ekim sonrası gelişen çatışma ortamında bir yavaşlamaya girmiştir. 7 Ekim arifesinde 21 Eylül 2023'te Fox News'e röportaj veren Muhammed bin Selman, İsrail ile ilişkilerine dair bir soruya "her gün daha da yakınlaşıyoruz"[16] diye cevap verirken, İsrail'in Gazze'ye yönelik başlattığı saldırıların dozunun artmasıyla Suud-İsrail ilişkileri eski hızını ve aleniyetini kaybetmiştir. 7 Ekim'den bir hafta sonra Suudi Arabistan'ın İsrail ile normalleşme sürecini dondurduğu ve Muhammed bin Selman'ın İsrail Cumhurbaşkanı Reisi ile ilk telefon görüşmesini yaşanan kriz sebebiyle yaptığı gözükmektedir.[17] Kasım 2023'te Riyad'daki Suud-Afrika zirvesinde konuşan Bin Selman, İsrail'in Gazze'de uluslararası hukuku ihlal ettiğini ifade etmiştir.[18] 7 Şubat 2024 tarihinde Suud dış işleri bakanlığının resmi X platformu hesabından yapılan açıklamada Suud-İsrail normalleşmesinin 1967 sınırları içerisinde ve başkenti Doğu Kudüs olan bir Filistin devletinin kurulmasına bağlı olduğu açıklanmıştır.[19] Daha sonra bu minvalde bir açıklama Bin Selman tarafından Eylül 2024'te de yapılmıştır.[20] 11 Kasım 2024 tarihinde gerçekleştirilen Arap Birliği zirvesinde

15 Madawi Al-Rasheed, *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia* (Oxford: Oxford University Press, 2021)

16 Fox News Channel "Saudi Crown Prince interview with Fox News" Eylül 21, 2023. https://www.youtube.com/watch?v=w0NxI44yBDM&t=800s (eriş. tar. 19 Aralık, 2024)

17 "Saudi Arabia puts Israel deal on ice amid war, engages with Iran: Report" Al Jazeera, 14 Ekim, 2023. https://www.aljazeera.com/news/2023/10/14/saudi-arabia-puts-israel-deal-on-ice-amid-war-engages-with-iran-report (eriş. tar. 19 Aralık 2024)

18 AFP News Agency "Saudi's Mohammed bin Salman says Israel violating international law in Gaza" Kasım 10, 2023. https://www.youtube.com/watch?v=Ra_8jriuhKw (eriş. tar. 29 Aralık 2024)

19 Foreign Ministry (@KSAmofaEN) "A Statement from the Ministry of Foreign Affairs regarding the discussions between the Kingdom of Saudi Arabia and the United States of America on the Arab-Israeli peace process." X Şubat 7, 2024, 15:09. https://x.com/ksamofaen/status/175.502.0860836962666?s=48&t=4FSFECiv_kFj0CtZXAnSAg (eriş. tar. 19 Aralık 2024)

20 Al Arabiya English, "Saudi Arabia won't recognize Israel without Palestinian state" Eylül 19, 2024.

Muhammed bin Selman Gazze'deki İsrail saldırıları için ilk defa "soykırım" ifadesini kullanmıştır.[21] Benzeri birçok açıklama gerek Bin Selman'ın katıldığı uluslararası toplantılarda ve röportajlarda bizzat veliaht prens tarafından gerekse de Suud dışişleri bakanlığının resmi X hesabında Suudi yetkililer tarafından son bir sene içeresinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. Tüm bunlar 7 Ekim'in Suud-İsrail ilişkilerinde bir durağanlığa sebebiyet verdiğini göstermektedir.

Normalleşme Arızî mi Daimî mi? İki Düzlemli Analiz

7 Ekim sonrası süreçte yukarıda ifade edilen Suudi dış politika yapıcılarının açıklamalarını göz önüne aldığımızda, Suudi Arabistan'ın İsrail ile olan ilişkilerinde geleneksel dış politikasına döndüğünü söyleyebilir miyiz? Başka bir ifadeyle 2017'den sonra Suud-İsrail ilişkilerinde yaşanan yakınlaşma istisnai olarak görülüp dış politika sürekliliği içerisinde bir paranteze alınarak mı okunmalı; kısa süreli bir sapma olarak mı görülmelidir? Gazze'deki son kriz sebebiyle Suudi Arabistan tarafından dile getirilen, İsrail'le ilişkilerin normalleşmesinin bağımsız Filistin devleti şartına bağlı olduğu iddiasının önümüzdeki dönemde de normalleşme süreci önünde kat'î bir engel olarak durması beklenmeli midir? Normalleşme mi istisnai bir durumdu yoksa normalleşmenin durması mı?

Bu sorunun cevabı kanaatimizce iki düzlemde aranmalıdır: birincisi Suudi Arabistan'ı İsrail ile normalleşmeye iten faktörlere dairken, ikinci düzlem 7 Ekim sonrası duraklamaya sebep olan faktörlere dairdir. İlk düzlem çerçevesinde, Suudi Arabistan'ı en başında İsrail'le normalleşmeye iten gerekçeler neydi? Yani Suud neden geleneksel politikasından ayrılmayı Muhammed bin Selman'ın yönetimi ile tercih etti? İkinci düzlem çerçevesinde, 7 Ekim sonrası bu tercihin durdurulmasına, bu tercihten vazgeçilmesine sebep olan faktörler neydi? Bu iki düzlemdeki faktörler (birincisi normalleşme lehine ikincisi normalleşme aleyhine), dış politikaya uyguladıkları nispi tesir ölçüsünde bize Suud-İsrail normalleşmesinin mahiyeti ve geleceği hakkında ipucu verecektir. Yani biz normalleşmeye sebebiyet veren faktörlerin ve normalleşmeyi yavaşlatan faktörlerin neler olduğunu ve daha önemlisi bu faktörlerin hangisinin Suud dış politikasında sürekli hangisinin arızî olduğunu tespit edebilirsek araştırma sorumuza cevap vermeye yaklaşmış olabiliriz.

https://www.youtube.com/shorts/refeva9yeZw (eriş. tar. Aralık 29, 2024)

21 Sondos Asem, "Saudi Arabia's Mohammed bin Salman says Israel committing genocide in Gaza" Middle East Eye, Kasım 11, 2024 https://www.middleeasteye.net/news/saudi-mohammed-bin-salman-says-israel-committing-genocide-gaza (eriş. tar. 19 Aralık 2024)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Birinci Düzlem: Normalleşmenin Arkasındaki 4 Gerekçe

Suudi Arabistan'ın Muhammed bin Selman yönetiminde İsrail ile olan ilişkilerini normalleşme trendine sokmasının arkasında ne olduğuna dair farklı gerekçeler zikredilebilir. Bunlardan *ilki* İran tehdidi ile ilgilidir.[22] Suud yönetimi İran'ın bölgedeki artan tesiri karşısında güç birliği yapabileceği aktörler arasında İran'ın bölgedeki etkisinden benzer şekilde rahatsızlık hisseden İsrail'i görmüş olabilir. Esed rejiminin düşmesi ile kesintiye uğramış olsa da "Şii hilali" olarak isimlendirilen, İran'dan başlayıp Irak ve Lübnan Hizbullah'ına ulaşan kuzey hattına ek olarak Arabistan yarımadasının güneyinde Yemen'de Şii Husi'lerin artan gücü, kraliyetin dış politikasına yön verenler için Suud-İsrail yakınlaşmasını İran'ı dengeleyecek seçeneklerde biri olarak ortaya çıkarmış olabilir.

Suud-İsrail normalleşmesinin *ikinci* muhtemel nedeni küresel sistemdeki güç dağılımı ile ilgilidir. Ortadoğu gibi istikrarsız bir coğrafyada rejim güvenliğini sağlamanın en güçlü yolu olarak Suud hanedanı İkinci Dünya Savaşı'ndan beri Amerikan güvenlik şemsiyesi altında bulunmayı tercih etmiştir. Soğuk Savaş boyunca Sovyet-Amerikan rekabetinin açığa çıktığı sahalardan biri olan Ortadoğu bölgesinde Suud hem bölgesel bir müttefik hem de küresel piyasalardaki petrol arzını dengeli bir şekilde sürdürecek aktör olarak ABD için önemli bir dış politika partneriydi. Soğuk Savaş'ın bitip tek kutupluluğun hâkim olduğu yıllarda da bu ilişki varlığını sürdürmüştü. Ne var ki Çin'in yükselişi ve küresel sistemde ABD'ye rakip olabilecek muhtemel bir hegemon olarak adından söz ettirmesi ABD dış politikasının odak noktasını Asya'ya döndürmesine ("*pivot to Asia*") yol açmaktadır. Sovyetlerin çöküşü sonrası Türk dış politikasında tartışılan "acaba artık ABD için ihtiyaç duyulan bir müttefik olamayacak mıyız?" sorusuna benzer şekilde Suud yönetiminin, "ABD Asya'yı odak noktası olarak belirlediğinde güvenliğimizi nasıl sağlayabiliriz" sorusu Suud için makul bir soru olacaktır. Böyle bir durumda Suud-İsrail normalleşmesi yukarıda bahsedilen tehditlere karşı kraliyet nezdinde bir tedbir olarak telakki edilebilir. Suudi Arabistan'ın böyle bir akıl yürütmeyi yaptığının işareti İsrail ile normalleşmeyi yeni bir Suud-ABD güvenlik anlaşmasına bağlamasında okunabilir.[23] ABD'nin eski İsrail büyükelçisi Martin Indyk'e dayandırılan 7 Ekim süreci öncesi döneme ait bir habere göre Suudi Arabistan İsrail ile normalleşme için ABD'den üç talepte bulunmuştur; ve bunlardan biri Suud-ABD arasında yapılacak ve ABD'nin Suudi Arabistan'ın güvenliğini resmi olarak garanti altına alacağı NATO'nun 5. maddesine benzer yeni bir güvenlik anlaşmasıdır.[24]

22 Jonathan Rynhold ve Michal Yaari, "The Transformation of Saudi-Israeli Relations." *Israel Affairs* 26 (6) (2020): 799–818.

23 "What's happening with normalising ties between Saudi Arabia and Israel?" Al Jazeera, Eylül 21, 2023. https://www.aljazeera.com/news/2023/9/21/whats-happening-with-normalising-ties-between-saudi-arabia-and-israel (eriş. tar. 14 Aralık 2024)

24 "Israel 'very optimistic' about normalisation deal with Saudi Arabia" Middle East Monitor, Haziran 27,

Suud-İsrail normalleşmesinin *üçüncü* muhtemel sebebi petrole bağımlılığın azaltılması yolunda teknoloji transferi ile ilgilidir. Muhammed bin Selman idaresinin Suud devletinin geleceğine dair ortaya koyduğu "2030 Vizyonu" ile ilan edilen önemli hedeflerinden biri devlet gelirlerinde petrole bağımlılığın azaltılması ile alakalıdır. Bu vizyon çerçevesinde Suudi Arabistan'ın iktisadi yapısı kademeli olarak petrole alternatif sektörler ile çeşitlendirilecek ve böylece uzun vadede tek bir ihracat kalemine olan mecburiyet ortadan kaldırılacaktır. Turizm, sanayi gibi sektörlerin yanı sıra bu vizyonun gerçekleşmesindeki önemli alanlardan biri de yüksek teknolojidir. İsrail ile gerçekleştirilecek normalleşme sürecinin Suud adına kazanımlarından birisinin gerek İsrail içeresinden gerekse de farklı ülkelerde olsa dahi İsrail'in etki alanı içerisinde kabul edilebilecek yüksek teknoloji şirketlerinin Suudi Arabistan'a ihtiyaç duyduğu teknoloji transferini sağlaması olarak değerlendirilebilir.[25] Bunun bir ayağını da nükleer enerji tesisleri kurmaya yönelik altyapının sağlanması oluşturmaktadır.[26] Nükleer tesis inşasının Suud'lular tarafından olası bir normalleşme senaryosu çerçevesinde ABD'den de talep edildiği bizzat ABD başkanı Biden tarafından da açıklanmıştır.[27]

Suud-İsrail normalleşmesinin *dördüncü* muhtemel sebebi ise Suud iç güvenliği ve rejim istikrarı ile ilgilidir. Kurucu Kral Abdülaziz ibn Suud'ın 1953'te ölümünün ardından Suudi Arabistan'da krallık İbn Suud'un oğulları arasında el değiştirerek günümüze gelmiştir. Yaklaşık 70 senedir süren ve büyük ölçüde yaşa dayalı bir şekilde büyükten küçüğü doğru tevarüs edilen taht, Suud rejimi için istikrar ve öngörülebilirlik vesilesi olmuştur. Ne var ki İbn Suud'un çocuklarının neredeyse tamamının vefat etmesi sebebiyle krallığın bir sonraki nesle geçme zorunluluğu ortaya çıkmış ve fakat ikinci nesil prenslerin hangisinin tahta geçmesi gerektiğine dair bir teamülün oluşmamış olmasından dolayı bu geçişin nasıl yapılacağı bilinmemekteydi. Muhammed bin Selman'ın, süreci ve gerekçeleri bu makalenin konusunu aşan bir şekilde krallığın en güçlü prensi olması ve tahta en yakın aday olarak durması ile bu bilinmezlik büyük ölçüde aşılmış gözükmektedir. Diğer taraftan bu durum Muhammed bin Selman için birtakım riskleri de barındırmaktadır. Kral olmaya namzet kuzenleri ile mukayese edildiğinde daha genç, kıdemsiz ve tecrübesiz olan İbn Selman, hanedan içi geleneksel dengeyi kendine lehine bozmayı başarmış ancak bu süreç sonunda kendisine çok düşman da üretmiştir. İç müttefik bulma

2023. https://www.middleeastmonitor.com/20230627-israel-very-optimistic-about-normalisation-deal-with-saudi-arabia/ (eriş. tar. 19 Aralık 2024)

25 Giorgio Cafiero, "Will Arab-Israeli Normalization Survive the Gaza War?" The New Arab, Şubat 6, 2024. https://www.newarab.com/analysis/will-arab-israeli-normalisation-survive-gaza-war (eriş. tar. 05.01.2025)

26 What's happening with normalising ties between Saudi Arabia and Israel?" Al Jazeera, Eylül 21, 2023. https://www.aljazeera.com/news/2023/9/21/whats-happening-with-normalising-ties-between-saudi-arabia-and-israel (eriş. tar. 14 Aralık 2024)

27 "The President Biden Interview" Complex, Temmuz 12, 2024. https://youtu.be/XJP2zlH2nt8?t=734 (eriş. tar. 19 Aralık 2024)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

konusunda nispeten dezavantajlı bir veliaht olarak gözüken Bin Selman'ın siyasi kariyerinin selameti için dış müttefiklerden istifade etme sâikinin kendisinin dış politikaya dair kararlarını da şekillendirmesi muhtemeldir.

Yukarıda zikredilen muhtemel gerekçelerin hangisinin veya hangilerinin Suud-İsrail normalleşmesine giden süreçte daha tesirli olduğu tartışmaya açık bir meseledir. Bu tartışmaya nihai bir son vermek bu çalışmanın hedefleri arasında yer almamaktadır. Başka bir ifadeyle "küresel faktörler mi bölgesel faktörler mi yoksa yerel faktörler mi normalleşme kararlarının hakiki sebepleridir?" sorusu bizim cevap vermeye çalıştığımız ana araştırma sorumuz itibariyle ikincil öneme sahiptir. Bu çalışma çerçevesinde asıl mesele ise bu faktörlerin halen devam edip etmediği meselesidir. Suud-İsrail normalleşmesinin muhtemel geleceği ve 7 Ekim sonrası sürecin bu normalleşmeyi nasıl etkilediği ve etkileyeceği sorusu merkeze alındığında ana odak noktasının "daha en başında normalleşme sürecinin başlatılmasına sebep olan faktörler (bu faktörlerin tam olarak hangisi olduğundan bağımsız olarak) hala mevcudiyetini korumakta mıdır?" sorusu olması gerekmektedir. Eğer normalleşme sürecinin başlamasına sebep olan gerekçeler halen sürüyorsa, yani bu gerekçeler arızî veya istisnaî sebepler değilse, normalleşme sürecinin sürmesi daha makul bir senaryo olarak gözükecektir. Diğer taraftan bunun karşıtı bir durum söz konusu ise normalleşme sürecinin de farklı bir yöne evrilmesi değerlendirilebilir.

Yukarıda analiz edilen 2017 sonrası Suud-İsrail normalleşmesinin muhtemel gerekçelerine baktığımızda, dört ana gerekçenin tamamının halen geçerli olduğu gözlemlenebilir. Suud için İran ve Şii tehdidi varlığını muhafaza etmekte, ABD Asya'ya odaklanma stratejisini sürdürmektedir. Başkanlık koltuğuna yeniden seçilen Trump'ın Çin'e dair yaklaşımı bu Asya odağının artarak süreceği şeklinde de okunabilir. Benzer şekilde 2030 Vizyonu çerçevesinde petrol dışı sektörlere yönelme hedefi ve bu hedefin gerçekleşmesi için ihtiyaç duyulan ticari ve teknolojik açılımlardan da Suud devleti geri adım atmış değildir. Dördüncü gerekçe olarak zikredilen Muhammed bin Selman'ın kraliyet içerisindeki konumu ve iktidarını korumak için ihtiyaç duyduğu destek de varlığını muhafaza etmektedir. Suud-İsrail normalleşmesini 2017 sonrası süreçte Suud'lu karar alıcılar için rasyonel kılan tüm gerekçeler bugün de mevcudiyetini korumakta ve öngörülebilir vadede de ortadan kalkacak gibi gözükmemektedir.[28] Bu sebeplerden ötürü Suud-İsrail normalleşmesinin sürmesini beklemek makul bir seçenek olarak tebarüz etmektedir. Belki de bu

28 Yapısal faktörlerin benzer bir tesirinin Birleşik Arap Emirlikleri'nin normalleşme tercihine etkisi için bknz: Loubna Madani, "Reassessing Peace: The Implications of the Abraham Accords for Conflict Resolution in the Gulf Region." *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*. 2024, 18 (3): 260–81.

sebepten hem İsrail başbakanı Netanyahu[29] hem de cumhurbaşkanı Herzog[30] mevcut kriz halinin sürdüğü 7 Ekim sonrası dönemde dahi farklı vesilelerle Suudi Arabistan'la normalleşmenin kendi gündemlerinde olduğunu ve bunu hâlen muhtemel gördüklerini ifade etmişlerdir.

İkinci Düzlem: 7 Ekim Sonrası Normalleşmenin Durması ve Sebepleri

7 Ekim sonrası süreçte Suudi Arabistan yönetiminin İsrail ile olan normalleşme sürecini dondurduğu gözlemlenebilir. Yukarıda aktarıldığı üzere veliaht prens Muhammed bin Selman ve Suud dışişleri bakanlığı başta olmak üzere Suud karar alıcıları Gazze'deki insani krize dikkat çeken ve normalleşme sürecini Filistin sorununda nihai çözüme bağlayan açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu açıklamaların özet vurgusu bağımsız bir Filistin devletinin ortaya çıkmadığı herhangi bir durumda Suudi Krallığının İsrail'i resmi olarak tanıma safhasına geçmeyeceği şeklindedir. Bir önceki bölümde ifade edilen, Suud-İsrail normalleşmesinin mahiyetine ve geleceğine dair öngörü ile bu açıklamalar bir tezat teşkil etmekte midir? Başka bir ifadeyle, iki devletli çözüm hedefi Suudi Arabistan açısından Suud-İsrail normalleşmesinin önünde bir engel olarak durmakta mıdır ve durmaya devam etmesi beklenmeli midir?

Bu soruyu cevaplamak için hatırda tutulması gereken bir nokta 2017 sonrası normalleşme sürecinde, Suud'un normalleşme yönünde attığı adımlar esnasında İsrail'in işgal başta olmak üzere çeşitli hukuksuz politikalarını sürdürdüğü gerçeğidir. Suud normalleşmeye yönelik adımlar atarken bu adımlar karşılığında Filistin meselesine dair herhangi bir talepte bulunmamış ve bu meseleye dair sahada herhangi bir iyileşme gözlemlenmemiştir.[31]

Filistin meselesinin Suud-İsrail normalleşmesi yönünde bir engel olup olmadığını cevaplamak için hatırlanması gereken ikinci bir nokta ise *Abraham Accords* çerçevesinde İsrail'in bazı Arap devletleri tarafından tanındığı süreçte Suud'un bu zaman dilimindeki tutumudur. Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Sudan ve Fas gibi ülkelerin İsrail ile anlaşmalar imzaladığı bir vasatta Suudi Arabistan, bu anlaşmaların aleyhine herhangi bir beyanatta bulunmamış ve dış politika geliştirmemiştir. Özellikle Suud-Bahreyn ilişkileri göz önüne

29 "Israel wants more peace deals with Arab countries after war, Netanyahu says" Middle East Monitor, Ekim 28, 2024. https://www.middleeastmonitor.com/20241028-israel-wants-more-peace-deals-with-arab-countries-after-war-netanyahu-says/ (eriş. tar. 19 Aralık 2024)

30 "Israel President says normalisation with Saudi Arabia key to ending wars" Middle East Monitor, Ocak 18, 2024. https://www.middleeastmonitor.com/20240118-israel-president-says-normalisation-with-saudi-arabia-key-to-ending-wars/ (eriş. tar. 19 Aralık 2024)

31 Konu ile ilgili Reuters'in aktardığı şu bilgi dikkate değerdir: "… three sources told *Reuters* that Saudi Arabia was willing to accept a political commitment from Israel to create a Palestinian State, rather than anything more binding, in a bid to get a defense pact with Washington approved before the US presidential election." "Trump son-in-law Kushner has discussed US-Saudi diplomacy with Saudi Crown Prince" Middle East Monitor, Ekim 4, 2024. https://www.middleeastmonitor.com/20241004-trump-son-in-law-kushner-has-discussed-us-saudi-diplomacy-with-saudi-crown-prince/ (eriş. tar. 19 Aralık 2024)

alındığında, Suud için hassas bir konuda Bahreyn'in en azından istişare etmeden adım attığını varsaymak gerçekçi olmayacaktır.[32] Arap Birliği üyesi olmanın ötesinde, Körfez İşbirliği Teşkilatı gibi ortak bir platform paylaşan Suudi Arabistan, Bahreyn ve BAE birkaç sene evvel Katar ablukası gibi bir operasyonda aynı safta yer almış, Arap Baharı sürecinde benzer devrim-karşıtı politikalar takip etmiş, Ortadoğu bölgesel devlet sisteminde cari olması gereken normlar açısından mutabık kalmışlardır. Mısır'ın 1979'da *Camp David* anlaşmalarıyla İsrail'i tanıması sonrasında Arap Birliği'nden ihraç edilmesi gibi tedbirler hatırlandığında *Abraham Accords* sonrası sükunetin zımni bir onay olduğu kabul edilmelidir. Suud'un bir taraftan normalleşme yönünde irade beyan ettiği diğer taraftan ise normalleşme süreci için önkoşul olarak zikrettiği bir konuda elinin zayıflamasına neden olan *Abraham Accords* sürecindeki tutumu ya bir kafa karışıklığı olarak adlandırılmalı yahut bu iki çatışan yönelimden bir tanesinin krallık için feda edilebilir olduğu düşünülmelidir.

Eğer durum böyle ise cevaplanması gereken son soru Suud'un 7 Ekim sonrasında neden normalleşme trendinde yavaşlamaya gittiği meselesidir. Eğer yukarıda analiz edildiği gibi normalleşme sürecinin başlamasına neden olan küresel, bölgesel ve yerel faktörler yerli yerinde duruyorsa ve eğer yine yukarıda iddia edildiği gibi Filistin meselesinde nihai çözüm Suudlu karar mercileri tarafından normalleşme önünde bir önkoşul değilse Suud neden bu açıklamaları yapmış ve normalleşme trendini durdurmuştur?

Bu soruların cevabı Suudi Arabistan'ın hem devlet kimliğinde hem ulusal kimliğinde aranmalıdır.[33] Suudi Arabistan devletinin tarihsel olarak normatif ve söylemsel düzlemde kendisini konumlandırdığı yer Arap dünyasının ve İslam dünyasının merkezi halkasının içerisindedir. Bu durum hem devlet pratikleri hem de Suud ulusal kimliği vesilesi ile toplum pratikleri üzerinde sınırlayıcı bir etki üretmektedir. Başka bir ifadeyle, "Suud devleti nasıl bir devlettir?" sorusuna ve "Suud vatandaşı nasıl bir vatandaştır?" sorusuna verilen cevap Suud'un kurulduğu yıllardan bu yana eğitim, müfredat, kamusal alan, kurumlar vb. yoluyla belli bir şekilde inşa edilmiş ve bu kurgu doğru/yanlış, normal/anormal, kabul edilebilir/kabul edilemez davranış formları kümesinin limitlerini tespit etmektedir. Bu kodlar çerçevesinde Filistin meselesine duyarsız kalmak tarihsel Suud devlet kimliği ve Suud ulusal kimliği nezdinde kabule şayan olmayan eylemler kategorisinde telakki edilmelidir. Hal böyle iken Suud-İsrail normalleşmesine yönelik 7 Ekim öncesi atılan bazı

32 İsrail'de Bar Ilan Üniversitesi tarafından yayınlanan bir raporda konu ile ilgili geçen şu ifade dikkat çekicidir: "The participation of Bahrain and the UAE were trial balloons sent up by Riyadh. Those states would never have undertaken anything with Israel without the kingdom's tacit agreement." Shmuel Trigano, "The Abraham Accords: Contrasting Reflections," Mideast Security and Policy Studies No. 188 (2021): 5. https://besacenter.org/wp-content/uploads/2021/02/188-WEB.pdf (eriş. tar. 13 Aralık 2024)

33 Abdullah Enes Tüzgen, Normative Consensus and Regional Orders: Saudi Reactions to Systemic Crises in the Middle East. (Yayınlanmamış doktora tezi, University of Delaware, 2019).

adımların sınırları bir miktar zorladığı fakat Filistin sorunun görece sakin olduğu bir zeminde bir kırılmaya yol açmadığı fakat soykırım raddesine gelmiş katliamların yaşandığı bir evrede bunun artık mümkün olamayacağı iddia edilebilir.[34]

Bu çerçevede, normalleşmenin duraklatılmasının arkasındaki temel neden Suudi karar mercilerinin İsrail'le normalleşme trendinin 7 Ekim sonrası koşullarda sürmesi durumunda halktan (ve belki bürokrasiden) ciddi tepki görme endişesidir.[35] En güçlü diktatörlüklerin bile ülkelerindeki halkın ve elitlerin en azından bir kısmının desteğini almadan rejimlerini muhafaza etmesi çok yüksek maaliyetler getirmektedir. Bu sebeple zor kullanmanın yanında rızaya dayalı sistemlerin kurulması, rejimlere meşruiyet aşısı yapacak toplumsal grupların varlığının muhafazası gibi taktikler otoriter sistemlerin vazgeçilmez aygıtlarıdır. Suudi Arabistan gibi mutlakiyetçi bir monarşi de halkın yüksek tepkisini tetikleme ihtimali olan siyasi hamlelere bu sebeple tedbirli yaklaşmaktadır. Suud vatandaşları arasında böyle bir tepkinin varlığı ABD merkezli bir araştırma merkezi olan The Washington Institute tarafından 14 Kasım-6 Aralık 2023 tarihleri arasında Suudi Arabistan'da gerçekleştirilen bir ankette de ortaya konmuştur. Suud toplumunu temsil kabiliyetini haiz 1000 katılımcı ile yüz yüze gerçekleştirilen anket, Suud vatandaşlarının %96'sının tüm Arap ülkelerinin İsrail ile her türü diplomatik, siyasi, iktisadi vb ilişkilerini İsrail'in Gazze'deki askeri saldırıları sebebiyle kesmesi gerektiği fikrine katıldığını ortaya koymuştur.[36]

Normalleşmenin Geleceği: Kısıtlar Sürecek mi?

Peki bu durum normalleşme önünde bir engel olarak kalmaya devam edemez mi? Eğer toplumsal tepki bazı dış politika kararlarında sınırlayıcı etki üretiyorsa o halde bu limit önümüzdeki dönemlerde de Suud-İsrail ilişkilerinin belirleyici unsuru olarak varlığını muhafaza edemez mi? Bu soru kısa ve orta vade göz önüne alınarak cevaplanabilir. Kısa vadede, halen sürmekte olan katliamın durması, belki bir ateşkes anlaşmasının sağlanması, gerek Gazze'de gerekse de Batı Şeria'da Suudi Arabistan'ında desteklediği Filistin lehine birtakım kazanımların alınması ve İsrail tarafından bazı sözlerin (tutulup tutulmamasından bağımsız olarak) verilmesi gibi şartlar Suudi Arabistan yönetimi üzerindeki güncel baskıyı zayıflatacaktır. Bu durum Suud'un 7

34 Benzer bir durum 7 Ekim sonrası Fas'ta da gözlemlenebilir. İsrail karşıtı yoğun protestolar sebebiyle normalleşme sürecinin doğal bir adımı olacak diplomatik temsilciğin büyükelçilik düzeyine çıkarılması şu aşamada pek mümkün olmadığı uzmanlar tarafından ifade edilmektedir: Gregory White, "The Israel–Gaza War—and Morocco's Precarity". *Society* 61, 228–230 (2024).

35 Franklin Foer, "The War That Would Not End", *The Atlantic*, Eylül 25, 2024. https://www.theatlantic.com/international/archive/2024/09/israel-gaza-war-biden-netanyahu-peace-negotiations/679581/ (eriş. tar. 19 Aralık 2024)

36 Catherine Cleveland and David Pollock, "New Poll Sheds Light on Saudi Views of Israel-Hamas War" The Washington Institute, Aralık 21, 2023. https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/new-poll-sheds-light-saudi-views-israel-hamas-war (eriş. tar. 05.01.2025)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ekim öncesi konjonktürdekine yakın bir hareket serbestisine sahip olmasını sağlayacaktır.

Orta vadede ise durum Suud devlet ve toplum kimliğinin akıbetine bağlıdır. Sahip olunan kimliklerin tarihsel ve inşa edilmiş olduğunu varsayarsak ne bu kimlikleri ne de bu kimliklerin tazammun ettiği eylemleri tarih üstü ve değişmez kabul edebiliriz. Ulusal kimlikteki dönüşüm bu yeni kimliğin gerektirdiği yeni eylem ve tepkileri (veya tepkisizlikleri) beraberinde getirecektir. Suud toplum kimliğinin tepki veya tepkisizlikleri de bu durumdan müstesna değildir.

Filistin meselesine dair toplumsal hassasiyet kaynaklarına baktığımız zaman Arap dünyasında en temelde iki dünya görüşünün varlığını görürüz. Bunlar (farklı varyantlarıyla) Arap milliyetçiliği ve İslamcılıktır. Toplumsal düzeyde bu iki ideolojinin tesirinin miktarı farklı tarihsel dönemlerde ve Arap dünyasının farklı coğrafyalarında değişiklik arz etse de ulusal bilincin parçası oldukları gözlemlenebilir. Başka bir ifadeyle, Filistin meselesine duyarlılık Ortadoğu'da Arap milliyetçiliğinin yüksek olduğu toplumsal gruplarda da İslamcılığın yüksek olduğu toplumsal gruplarda da diğer ideolojilerinin hâkim olduğu (ve tarihsel olarak daha azınlık olan) toplumsal gruplara göre daha yüksektir. 1967 ve 1973 Arap-İsrail savaşlarında (bilhassa Cemal Abdünnasır döneminde) Arap milliyetçiliğinin Arap ülkelerinin dış politika tercihlerindeki tesiri daha rahat gözükebilir.[37] Suudi Arabistan söz konusu olduğunda her ne kadar Arap milliyetçiliğinin (özellikle 1952-70 arası) tesirsiz olduğunu söyleyemesek de İslam(cılığ)'ın 1979 İran devrimi sonrası toplumsal kimliğin kurucu unsuru olarak daha güçlü bir yere sahip olduğunu ifade edebiliriz. Bir tür İslami meşruiyet Suud devletinin varlığının temellerinde en azından kamusal ve söylemsel düzeyde kendisini göstermektedir. Okul müfredatlarında, hukukun kaynaklarında, kamusal alanın düzenlenmesinde, yazılı ve görsel basında, resmî törenlerde ve benzeri zeminlerde İslam, ulus inşası süreçlerinin kritik bir unsuru olagelmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi bu durum tabiatıyla Filistin meselesini toplumsal kimliğin bir parçası kılmış ve bu kimlikten hareketle bazı beklentiler, eylemler ve tepkiler var olagelmiştir. Dolayısıyla "bu durum normalleşme önünde bir engel olarak kalmaya devam edemez mi?" sorusunun cevabı toplumsal kimliğin sürekliliğinde aranmalıdır. Suud kimliği, mevcut halini sürdürdüğü müddetçe en azından içinden geçtiğimiz sert kriz dönemleri gibi safhalarda rejimin ilk tercihi aksi olsa dahi dış politikada Suud yönetiminin önceliklerini gerçekleştirmesini sınırlayan bir etki üretebilir. Bu tespitin mantıksal bir uzantısı da şudur: Suud toplumsal kimliğindeki bir dönüşüm, meşruiyetini farklı bir zemini esas alarak yapan yeni bir ulusal kimlik inşası bu durumu değiştirecektir.

37 Michael Barnett, *Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order* (New York: Columbia University Press, 1998)

Bu analizin sağlamasını yapmak mümkün müdür? Veyahut nasıl bir gözlem veya veri bu iddianın doğruluğunu ispat edebilir? Kanaatimizce bu mümkündür. Eğer Suud yönetimi yukarıda tartışılan muhtelif gerekçelerden biri sebebiyle normalleşme yolunda ilerlemeyi tercih ediyorsa ve fakat Suud devlet kimliğini ve Suud ulusal kimliğini bu normalleşme önünde bir engel olarak telakki ediyorsa gözlemlemeyi tahmin edeceğimiz yönetim hamleleri, tarihsel Suud kimliğinin orta vadede önüne set olması engellemek için yeni bir kimlik inşası yoluna gitme yönünde olmalıdır. Detayları bu makalenin sınırlarını aşacağı için ayrıntılı tartışamayacağımız bir dizi tedbir, Muhammed bin Selman'ın kararlarının Suud'da etkili olduğu 2017 sonrasından itibaren tam da bu tahmine uygun düşmektedir. Suud devletinin kuruluşundan beri resmi devlet ideolojisi mesabesinde olan Vahhabi din yorumunu "aşırıcı" olarak nitelemekten dinin kamusal alanda görünür yüzü olan ahlak polisinin sınırlarının kısıtlanmasına, dini saikler ile devlet tarafından yasaklanmış eğlence kültür ve mekanlarının serbest bırakılmasından bu yeni politikaları eleştirileri ile akamete uğratma ihtimali olan alim ve entelektüellerin hapsedilmesine ve okul müfredatlarının değişmesine kadar bir çok politika tam da bu bahsettiğimiz yeni Suud toplumsal kimliği inşasına hizmet etmektedir.[38]

SONUÇ

Yirminci yüzyılın en önemli siyasi ve insani krizlerinden biri olan Filistin meselesi 21. yüzyılın ilk çeyreğinin sonunda gerçekleşen 7 Ekim hadiseleri ile yeni bir safhaya girmiştir. Sadece Filistin-İsrail ilişkileri açısından değil aynı zamanda farklı uluslararası aktörlerin dış politikalarını da belirleyen içinden geçtiğimiz süreç hiç şüphesiz daha çok bölge aktörlerini etkilemiştir. Bu çerçevede Arap-İsrail normalleşmesi olarak anılan süreç de daha yakından analizi hak etmektedir. Bu çalışma özelde Suud-İsrail normalleşmesine odaklanmış ve 7 Ekim'in bu normalleşme sürecine tesirini mercek altına almıştır. Çalışmada cevabı aranan temel mesele 7 Ekim ve sonrasında gelişen olayların Suud-İsrail ilişkilerini nasıl etkilediği sorusudur.

Geleneksel Suud dış politikasından farklı bir istikamete Suud devletini İsrail ile ilişkilerinde yönelten Muhammed bin Selman özellikle 2017 sonrası dönemde İsrail ile normalleşme yolunda bazı adımlar atmıştır. Fakat 7 Ekim olayları sonrasında normalleşme trendinin dondurulduğu gözlemlenmektedir. Bu durum geçici mi yoksa kalıcı mıdır? Bu çalışmanın iddiası Suud-İsrail normalleşmesinin ilerleyen dönemde süreceği şeklindedir. Bu iddianın temelde iki gerekçesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Suud-İsrail normalleşmesini 2017-2023 aralığında ortaya çıkaran faktörlerin halen mevcudiyetini devam

38 Bu gibi değişikliklere örnek olması bakımından bknz: Gianluca Pacchiani "Saudi Arabia largely removes negative portrayal of Israel from its school curriculum" The Times of Israel, Haziran 4, 2024. https://www.timesofisrael.com/saudi-arabia-largely-removes-negative-portrayal-of-israel-from-its-school-curriculum/ (eriş. tar. 19 Aralık 2024)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ettirmesi; ikincisi ise normalleşmeyi durduran faktörlerin sürekliliğini devam ettirme olasılığının düşüklüğüdür.

Hiç şüphesiz normalleşme sürecinin tamamlanması ve Suud-İsrail ilişkilerinde tam diplomatik tanıma evresine geçiş özellikle Ortadoğu siyaseti için yeni ve önemli bazı değişiklikleri doğuracaktır. Filistin meselesinin bir "Arap-İsrail" çatışması olmaktan çıkıp "Filistin-İsrail" çatışmasına evrilme süreci büyük ölçüde nihayet kazanacak; Arap devletlerinin "toplu pazarlık" gündemi de benzer şekilde sona erecektir. Müttefikleri arası yüksek mutabakat ABD'nin hem bölgede hem küresel düzlemde elini biraz daha rahatlatacak ve bölgede ticaret, turizm gibi alanlarda yeni ihtimaller belirecektir.

Tüm bunlarla beraber işleyen sürecin, Arap ülkeleri nezdinde, bir eltiler arası mutabakat olduğu ve yönetimlerin tercihini yansıttığı gerçeği de unutulmamalıdır. Özellikle, diğer körfez devletlerine kıyasla, Suudi Arabistan gibi görece daha büyük nüfusa sahip bir ülkede toplumsal desteğin çok düşük olduğu bu nevi radikal hamlelerin sebebiyet verebileceği neticeleri kestirmek güçtür. Suud yönetiminin ulusal kimliği dönüştürmeye yönelik hamleleri mi yoksa toplumun bu dönüşüme göstereceği direnç mi başarılı olacak sorusu önümüzdeki dönemde cevabı en önemli sorulardan birisi olacaktır.

KAYNAKÇA

Al-Rasheed, Madawi. *A History of Saudi Arabia*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2010.

Al-Rasheed, Madawi. *The Son King: Reform and Repression in Saudi Arabia*. Oxford: Oxford University Press, 2021.

Barnett, Michael. *Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order*. New York: Columbia University Press, 1998

Cleveland, Catherine and David Pollock, "New Poll Sheds Light on Saudi Views of Israel-Hamas War" The Washington Institute, Aralık 21, 2023. https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/new-poll-sheds-light-saudi-views-israel-hamas-war (eriş. tar. 05.01.2025)

Foer, Franklin. "The War That Would Not End." *The Atlantic*, September 25, 2024. https://www.theatlantic.com/international/archive/2024/09/israel-gaza-war-biden-netanyahu-peace-negotiations/679581/.

Kostiner, Joseph. "Saudi Arabia and the Arab-Israeli Peace Process: The Fluctuation of Regional Coordination." *British Journal of Middle Eastern Studies* 36, no. 3 (2009): 417–29.

Madani, Loubna. "Reassessing Peace: The Implications of the Abraham Accords for Conflict Resolution in the Gulf Region." *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies.* 2024, 18 (3): 260–81.

Partrick, Neil, ed. Saudi Arabian Foreign Policy: Conflict and Cooperation in Uncertain Times. London: I.B. Tauris, 2016.

Podeh, Elie. "Israel and the Arab Peace Initiative, 2002-2014: A Plausible Missed Opportunity." *Middle East Journal* 68, no. 4 (2014): 584–603.

Rynhold, Jonathan, and Michal Yaari. "The Transformation of Saudi-Israeli Relations." *Israel Affairs* 26, no. 6 (2020): 799–818.

Safran, Nadav. *Saudi Arabia: The Ceaseless Quest for Security*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1985.

Trigano, Shmuel. "The Abraham Accords: Contrasting Reflections." *Mideast Security and Policy Studies* No. 188 (2021): 5. https://besacenter.org/wp-content/uploads/2021/02/188-WEB.pdf (eriş. tar. Aralık 13, 2024).

Tüzgen, Abdullah Enes. Normative Consensus and Regional Orders: Saudi Reactions to Systemic Crises in the Middle East. Yayınlanmamış doktora tezi, University of Delaware, 2019.

White, Gregory. "The Israel–Gaza War—and Morocco's Precarity" *Society* 61, 228–230 (2024).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

ÇİN'İN DIŞ POLİTİKASINDA BELİRLEYİCİ BİR PARAMETRE OLARAK FİLİSTİN MESELESİ

Selim Han YENİACUN*

Filistin meselesi, modern uluslararası ilişkilerin en çetrefilli ve uzun soluklu çatışmalarından birisidir. Bu sorun, 20. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Ortadoğu'nun siyasi, ekonomik ve toplumsal dinamiklerini derinden etkileyerek bölgesel ve küresel aktörlerin politikalarında belirleyici bir rol oynamıştır. Arap-İsrail çatışması olarak literatürde belirginleşen ve bağımsız Filistin Devletinin kurulmasının ardından İsrail-Filistin çatışmasına evrilen bu sorun yalnızca yerel bir mesele olmaktan çıkmış, uluslararası toplumun kolektif vicdanını ve diplomatik gündemini uzun yıllardır meşgul etmektedir. Bu bağlamda, Ortadoğu'nun bölgesel dinamikleri içerisinde, kurulduğu günden bu yana önemli bir aktör olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin Filistin meselesine yaklaşımı da özel bir öneme sahiptir. Çin, 76 senedir, Filistin meselesine ilişkin politikasında tarihsel, ekonomik ve diplomatik parametreleri gözeterek çok boyutlu bir strateji izlemektedir. Mao Zedung döneminde anti-emperyalist söylemlerle Filistin davasına güçlü bir destek veren Çin, Deng Şiaoping liderliğinde ekonomik reform ve açık kapı politikası süreciyle birlikte daha dengeli ve pragmatik bir dış politika benimsemiştir. Günümüzde ise Çin, Kuşak ve Yol Girişimi gibi küresel projeleri çerçevesinde Filistin meselesine daha proaktif bir yaklaşım sergilemektedir. Bu süreçte, iki devletli çözümü destekleyen bir arabulucu adayı olarak öne çıkmakta ve hem Filistin hem de İsrail ile ekonomik ve diplomatik ilişkilerini sürdürmektedir.

* *Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, selim.han@marmara.edu.tr*

Çin'in Filistin meselesindeki rolü, yalnızca Ortadoğu'daki diplomatik nüfuzunu artırmakla kalmayıp, aynı zamanda ABD'nin bölgede baskın aktör olduğu jeopolitik dengelere meydan okuma stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Özellikle ABD'nin İsrail yanlısı politikaları karşısında Çin, uluslararası toplumda dengeleyici bir aktör olarak kendini konumlandırmaktadır. Bu yaklaşım, Çin'in BM Güvenlik Konseyi'nde aldığı pozisyonlar, Filistin'e yönelik insani yardımları ve İsrail-Filistin barış görüşmelerine dair yaptığı diplomatik girişimlerde açıkça görülmektedir. Özellikle son yıllarda Çin'in Ortadoğu politikalarındaki aktif rolü, Filistin meselesini stratejik önceliklerinden biri haline getirmiştir.

Başkan Şi Jinping döneminde Çin, ekonomik yatırımları ve diplomatik girişimleriyle Ortadoğu'daki etkisini artırırken, Filistin halkının haklarını destekleme konusundaki kararlılığını da göstermiştir. Çin'in Gazze'nin yeniden inşası için sağladığı finansal yardımlar ve uluslararası platformlarda dile getirdiği barış çağrıları, bu ülkenin Filistin meselesine yönelik tutumunun somut göstergeleridir. Aynı zamanda, Çin'in uzun yıllar boyunca iki taraf arasında denge politikası izlemesi hem Filistin hem de İsrail ile olan ilişkilerini sürdürmesi, bu konudaki esnek ve çok yönlü stratejisini ortaya koymaktadır. Pek tabi bu "denge" algısı ABD'nin Çin ile olan ticaret savaşlarından derinden etkilenen bir kavram olarak da karşımızdadır. Zira, 1992'den 2019'a kadar olan bu "denge" dönemi 2019'dan günümüze kadar geçen süreçte terazinin Filistin tarafına ağırlık verildiği bir tabloya evrilmiştir.

Bu çalışma, Çin'in Filistin meselesine yönelik politikasını tarihsel arka planını incelemeyi amaçlarken aynı zamanda da Çin'in bu konudaki rolünün, yalnızca bölgesel ilişkiler bağlamında değil, küresel ölçekte çok kutuplu bir dünya düzeni oluşturma çabalarıyla da ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, Çin'in ekonomik ve teknolojik yatırımlarının İsrail ve Filistin üzerindeki etkisi, bu çalışmada derinlemesine ele alınarak Filistin meselesinin Çin'in Ortadoğu politikasında ve küresel politikalarındaki belirleyici rolü analiz edilmiştir.

TARİHSEL ARKA PLAN

Çin ile Yahudiler arasındaki ilişkiler, modern ulus-devletlerin oluşumundan çok önceye, antik dönemlere kadar uzanmaktadır. Tarihsel kayıtlar, Yahudi topluluklarının Çin'e ilk yerleşimlerinin Tang Hanedanı (618-907) dönemine kadar gittiğini göstermektedir. Bu dönemde, Yahudi tüccarlar İpek Yolu üzerinden Çin'e ulaşarak ticaret faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Özellikle Kaifeng şehrinde yoğunlaşan Yahudi topluluğu, Song Hanedanı (960-1279) döneminde belirgin bir varlık göstermiştir. Kaifeng Yahudileri olarak bilinen bu topluluk, Çin kültürüyle uyum içinde yaşamış, ancak dini ve kültürel

kimliklerini de korumuşlardır.[1] Ming Hanedanı (1368-1644) döneminde, Yahudi toplulukları Çin'de daha da kökleşmiş ve toplumun bir parçası haline gelmiştir. Ancak, zamanla asimilasyon süreçleri hızlanmış ve Yahudi topluluklarının nüfusu azalmıştır. 19. yüzyılda, özellikle Britanya kolonisi olan Hong Kong ile Şanghay ve Harbin gibi bölgelerde, dünyanın dört bir yanından gelen Yahudi tüccarlar ticarete başlamışlardır. 20. yüzyılın ilk yarısında ise, 1917 Rus Devrimi'nden kaçan binlerce Yahudi yine Çin'e sığınmıştır.[2]

Bu tarihsel süreçte, Çin ile Yahudi toplulukları arasındaki ilişkiler genellikle barışçıl ve karşılıklı saygıya dayalı olmuştur. Yahudiler, Çin toplumuna entegre olurken, kendi dini ve kültürel kimliklerini de korumaya çalışmışlardır. Ancak, modern ulus-devletlerin oluşumu ve 20. yüzyılın siyasi dinamikleri, bu ilişkilerin doğasını değiştirmiştir. Özellikle İsrail Devleti'nin kurulması ve Ortadoğu'daki siyasi gelişmeler, Çin'in Yahudi toplulukları ve İsrail ile olan ilişkilerini yeniden şekillendirmiştir.

20.yüzyılda Çin'in Filistin meselesine karşı tavrı dönemsel olarak değişkenlik göstermektedir. 1949-1979 arasında ideolojik, 1979-2013 kontrollü ve dengeci, 2013'ten günümüze ise pragmatist ve üçüncü taraf etkisinin ağır bastığı dönemsel politikalar ÇHC'nin Filistin meselesine ilişkin yaklaşımını tarihsel anlamda sınıflandırılmasında önemli unsurlardır.[3] Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1949'da kurulmasıyla birlikte, Mao Zedung liderliğinde anti-emperyalist bir dış politika izlenmeye başlanmıştır.[4] Her ne kadar Sovyetler Birliği'nin arabuluculuğu ile Çin ve İsrail 1949-1955 yılları arasında birbirleriyle düşük seviyeli diplomatik temaslarda bulundularsa da[5] Çin, bu dönemde kendisini Üçüncü Dünya ülkelerinin bir lideri olarak konumlandırmış ve Filistin davasını bu çerçevede desteklemiştir.[6] İsrail, Çin tarafından Batı emperyalizminin bir uzantısı olarak değerlendirilirken, Arap dünyasıyla ideolojik ve politik bağlar güçlendirilmiştir.[7] Bu dönemde Çin, Filistin Kurtuluş Örgütü'ne (FKÖ) verdiği destekle dikkat çekmiştir. FKÖ'nün ilk başkanı Ahmed Şukayri 1965 yılında Pekin'e davet edilmiş ve burada Çin'in Filistin halkının haklarına verdiği desteği

1 Bknz. Tiberiu Weisz, The Kaifeng Stone Inscriptions: The Legacy of the Jewish Community in Ancient China (Lincoln: iUniverse, 2006).

2 Bknz. Weisz, The Kaifeng Stone Inscriptions:.

3 Yang Chen, "China's Position on the Palestine-Israel Issue: A Historical Perspective," Ortadoğu Etütleri 9, no. 2 (2017): 5.

4 Edgar Snow, The Long Revolution in China (New York: Random House, 1973), 315-20.

5 Aron Shai, China and Israel: Chinese, Jews; Beijing, Jerusalem (1890-2018) (Boston: Academic Studies Press, 2019), 53. İsrail Komünist Partisi, Çin Komünist Partisi›nin 1949›da Mao Zedong liderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti›ni kurmasını devrimci bir zafer olarak tanımlamıştır. İKP, Mao›nun Sovyetler Birliği›nin desteğine olan minnettarlığını vurgulayan konuşmalarına atıfta bulunmuştur. Bknz. Aron Shai, China and Israel: Chinese, Jews, Beijing, Jerusalem (1890-2018) (Boston: Academic Studies Press, 2019), 84-85.

6 Hashim SH Behbehani, China's Foreign Policy in the Arab World, 1955-75: Three Case Studies (London: Routledge, 2020), 3-5.

7 Zhu Feng, "China-Israel Relations: A Historical Overview," Asian Affairs 43, no. 2 (2020): 123-40.

vurgulayan bir dizi görüşme gerçekleştirilmiştir.[8] Çin, FKÖ'yü Filistin halkının meşru temsilcisi olarak tanımış ve bu bağlamda Filistinli direniş gruplarına askeri eğitim, lojistik destek ve silah temininde bulunmuştur.[9] Özellikle El-Fetih ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) gibi gruplarla yakın temaslar kurulmuş, bu gruplar Maoist ideolojiden ilham almışlardır.[10]

Çin'in Arap yanlısı politikaları, sadece Filistin ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda da geniş bir bölgesel dayanışmayı içermiştir. Çin, 1955 Bandung Konferansı'nda bağlantısız ülkelerle ilişkilerini derinleştirerek, anti-emperyalist söylemini uluslararası bir platforma taşımıştır. Arap ülkeleriyle bu dönemde geliştirilen ilişkiler, Çin'in Ortadoğu'daki nüfuzunu artırmış ve Filistin davasına olan desteğini güçlendirmiştir.[11] Çin, BM Güvenlik Konseyi'nde İsrail'i eleştiren ve Filistinlilerin haklarını savunan kararlara destek vermiştir. Aynı dönemde, Çin'in İsrail'e karşı sert tutumu da dikkat çekmiştir. Çin, 1975 yılında BM'nin 3379 sayılı "Siyonizm'in bir tür ırkçılık olduğu" kararını desteklemiş ve bu kararı İsrail'in Filistin halkına karşı politikalarının bir sonucu olarak görmüştür.[12] Bu dönemde Çin'in politikalarının odak noktası Arap ülkeleriyle dayanışma olmuştur. Çin'in bu dönemdeki Filistin politikası, aynı zamanda Sovyetler Birliği ile olan rekabeti bağlamında da değerlendirilmelidir. Çin, Sovyetler'in Filistin davasındaki etkisini dengelemek ve Üçüncü Dünya'daki liderliğini pekiştirmek için Filistinli gruplara doğrudan destek sağlamıştır. Maoist ideolojinin anti-emperyalist ve devrimci söylemleri, Filistinli gruplar arasında geniş bir yankı uyandırmış ve Çin'in bu bölgede ideolojik bir liderlik üstlenmesine zemin hazırlamıştır. 1949-1979 arası dönem, Çin'in Filistin davasına verdiği güçlü desteği ve İsrail karşıtı politikalarını yoğunlaştırdığı bir dönem olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşım, Çin'in Üçüncü Dünya dayanışması ve anti-emperyalist politikalarının bir yansımasıdır. Ancak, bu dönemdeki destek, ekonomik ve askeri ilişkilerin gelişimi yerine ideolojik ve politik bir çerçeveyle sınırlı kalmıştır. Çin'in bu dönemdeki Arap yanlısı politikaları, modern dönemdeki dengeli yaklaşımının temellerini oluşturmuş ve Filistin davasına olan desteğini tarihsel bir perspektifle sürdürmesine olanak sağlamıştır.

1978 yılında Deng Şiaoping'in iktidara gelmesiyle Çin, ekonomik reformlar ve dışa açılma politikaları başlatarak uluslararası arenada daha faydacı bir duruş sergilemeye başlamıştır. Bu değişim, Çin'in Ortadoğu politikalarını

8 Gangzheng She, "China's Relations with the Middle East: A Historical Overview," Middle East Policy 24, no. 2 (2020): 5.

9 Yitzhak Shichor, The Middle East in China's Foreign Policy, 1949-1977 (Cambridge University Press, 1979), 23-25.

10 Gang Yin, "Restraint and Regret, Sixty-Year Relationship between China and Israel," Journal of Sino-Western Communications 2, no. S1 (2010).

11 Shai, China and Israel: Chinese, Jews; Beijing, Jerusalem (1890-2018), 89.

12 United Nations, "Elimination of All Forms of Racial Discrimination," ed. General Assembly (New York1975).

da derinlemesine etkilemiş ve İsrail-Filistin meselesine yaklaşımında daha dengeli bir tutum benimsemesine yol açmıştır.[13] Çin, 1949'da İsrail'i tanımasına rağmen, Soğuk Savaş döneminde Arap ülkeleriyle olan ilişkileri nedeniyle İsrail ile resmi diplomatik ilişkiler kurmamıştı. Ancak, 1979'da Mısır'ın İsrail ile Camp David Anlaşması'nı imzalaması, 1990'ların başındaki Ortadoğu Barış Sürecinin getirdiği atmosfer ve Arap dünyasında değişen dinamikler, Çin'in de İsrail ile ilişkilerini gözden geçirmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, 1992 yılında Çin ve İsrail arasında resmi diplomatik ilişkiler kurulmuştur.[14] 1990'larda başlayan bu süreç, Çin'in Ortadoğu'da daha dengeli bir politika izleme arzusunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Diplomatik ilişkilerin kurulmasının ardından, Çin ile İsrail arasında ekonomik ve teknolojik iş birlikleri hız kazanmıştır. Özellikle tarım teknolojileri, su kaynakları yönetimi ve ileri teknoloji alanlarında iki ülke arasında önemli projeler hayata geçirilmiş ve İsrail'in teknoloji sektöründeki gelişmişliği, Çin'in bu alandaki ihtiyaçlarıyla örtüşerek karşılıklı fayda sağlamıştır. Bu dönemde, Çin'in İsrail'den askeri teknoloji transferi girişimleri de olmuş; ancak ABD'nin baskıları nedeniyle bu alandaki işbirliği sınırlı kalmıştır.[15]

Çin, İsrail ile ilişkilerini geliştirirken, Filistin davasına olan desteğini ise sürdürmüştür. 1993 Oslo Anlaşmaları sonrasında Filistin Ulusal Yönetimi'nin kurulmasını memnuniyetle karşılayan Çin, Filistin halkının meşru haklarını desteklemeye devam etmiştir. Çin, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası platformlarda Filistin'in bağımsızlık ve egemenlik taleplerini savunmuş; ayrıca Filistin'e ekonomik ve insani yardımlar sağlayarak bölgedeki kalkınma çabalarına da katkıda bulunmuştur. Bu dönemde Çin, İsrail-Filistin çatışmasının çözümünde iki devletli çözümü destekleyen bir politika izlemiştir.[16] Çinli yetkililer, taraflar arasında doğrudan müzakerelerin önemini vurgulayarak, barış sürecine katkı sağlamaya çalışmıştır. 2002 yılında Suudi Arabistan tarafından önerilen ve Arap Birliği tarafından kabul edilen Arap Barış Girişimi'ni destekleyen Çin, bu girişimin bölgesel barışa katkı sağlayabileceğini vurgulamıştır. Çin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimî üyesi olarak her defasında, İsrail-Filistin meselesine ilişkin kararlarda Filistin tezleri ekseninde bir tutum sergilemektedir. Özellikle İsrail'in yerleşim politikaları ve askeri operasyonlarına yönelik eleştirilerde bulunan Çin, uluslararası hukukun ve Birleşmiş Milletler kararlarının uygulanmasının önemini vurgulamıştır. 1979-2013 dönemi, Çin'in İsrail-Filistin meselesine

13 Emine Alp, "İsrail-Filistin çatışmasına Yönelik Çin Dış Politikası: Filistin Yanlısı Söylemden Ara Buluculuk Diplomasisine," Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi 11, no. 2 (2023): 145-85.

14 P. R. Kumaraswamy, "Sino-Israeli Relations: Normalizing the Anomalous," Israel Affairs 11, no. 5 (2005): 324-42.

15 Shira Efron, Karen Schwindt ve Raphael S. Cohen, "The Evolving Israel-China Relationship," (Santa Monica: RAND Corporation, 2019).

16 Pan Guang, "On Historical Evolution of Sino-Israel Relations and Analysis on Present Situation," Social Sciences, no. 12 (2009): 156-57.

yaklaşımında dengeli bir politika izlediği bir dönem olmuştur. Çin, İsrail ile diplomatik ve ekonomik ilişkilerini geliştirirken, Filistin halkının meşru haklarını desteklemeye devam etmiştir. Bu dönemde izlenen pragmatik ve dengeli politika, Çin'in Ortadoğu'daki nüfuzunu artırmış ve bölgesel barışa katkı sağlama çabalarını güçlendirmiştir. Bu noktada ayrı bir parantez açacak olursak ÇHC Devlet Başkanı Şi Jinping'in göreve gelmesinden bu yana Çin'in, Filistin meselesine diplomatik anlamda daha fazla müdahil olmaya başladığını söylememiz yanlış olmayacaktır. 2013 ve 2017 senelerinde Filistin lideri Mahmud Abbas ve dönemin İsrail başbakanı Bünyamin Netanyahu Çin'i ziyaret etmek üzere davet edilmiştir.[17] İki liderin nadiren aynı anda aynı ülkeyi ziyaret etmiş olması ile ev sahibi ülke olan Çin dünyanın odak noktası haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren ise Çin, farklı metotlar kullanarak Filistin meselesinin hep bir ucunda kalmayı başarmıştır.[18]

2013 ile 2019 yılları arasındaki dönem, Çin ile İsrail ilişkilerinde önemli bir ilerleme dönemi olarak öne çıkmış; Çin, Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) çerçevesinde küresel ekonomik etkisini artırmayı hedeflemiş ve bu bağlamda İsrail ile stratejik iş birlikleri geliştirmiştir. İsrail, Çin'in yüksek teknolojiye olan ilgisi nedeniyle bu süreçte önemli bir ortak haline gelmiştir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 2017 yılı itibariyle 11 milyar doları aşmış ve bu dönemde özellikle ileri teknoloji, tarım ve altyapı projelerinde kapsamlı iş birlikleri yapılmıştır [19]. Çinli şirketler, İsrail'in altyapı projelerinde aktif bir rol üstlenmiş; Hayfa ve Aşdod limanlarının modernizasyon projelerine ek olarak demiryolu ve teknoloji parklarının inşasına yönelik projeler, bu iş birliklerinin temelini oluşturmuştur.[20] Hayfa limanının işletmesinin bir Çinli firma tarafından üstlenilmesi, Çin'in Akdeniz'deki stratejik varlığını güçlendirmiş ve İsrail'in altyapısını modernize etmesine olanak tanımıştır. Ayrıca, İsrail'den Çin'e teknoloji transferlerinin gerçekleştiği bu dönemde, karşılıklı bağımlılık daha da pekişmiştir. Çin'in uluslararası sistemdeki rolünün, ekonomik gücünü artırarak dünya siyasetindeki etkisini genişletmek üzerine kurulu olduğu düşünüldüğünde Çin'in Ortadoğu'da yalnızca ekonomik çıkarlarla değil aynı zamanda da diplomasi ve yumuşak güç stratejileriyle de hareket etmiş olduğunu söyleyebiliriz.[21] Bu minvalde İsrail ile ekonomik etkileşimin artması Çin'i diplomatik anlamda da daha dengeci bir pozisyona yöneltmiştir.

Diplomatik düzeyde, Çin, İsrail-Filistin çatışmasında tarafsız bir tutum benimsemiş ve iki devletli çözüm ilkesine desteğini yinelemiştir. Ancak, bu destek çoğunlukla retorik düzeyde kalmış ve Çin'in İsrail ile ekonomik

17 Sike Wu, "Experience the Adjustment of China's Middle East Diplomacy," Contemporary World, no. 10 (2015): 65.

18 Roie. Yellinek, "Netanyahu's China Visit," (BESA Center, 2017).

19 Shai, China and Israel: Chinese, Jews; Beijing, Jerusalem (1890-2018), 215.

20 Mordechai Chaziza, "The Red-Med Railway: New Opportunities for China, Israel, and the Middle East," (BESA Center, 2016).

21 Shai, China and Israel: Chinese, Jews; Beijing, Jerusalem (1890-2018), 246.

ilişkilerini koruma amacını önceliklendirdiği görülmüştür. İsrail ise, Çin'den gelen yatırımları memnuniyetle karşılamış, ancak ABD ile olan ilişkilerinin doğası gereği, Çin ile olan işbirliğinde denge gözetmeye çalışmıştır.

2019 sonrası dönem ise, Çin-İsrail ilişkilerinde değişen dinamiklerle dikkat çekmektedir. Bu dönemde ABD ile Çin arasındaki küresel rekabet, İsrail'in Çin ile olan iş birliklerini her dönemde olduğundan daha da fazla etkileyen bir faktör haline gelmiştir. Özellikle ABD, Çin'in İsrail'deki stratejik yatırımlarını sınırlamak için İsrail'e yoğun baskı uygulamış. Huawei ve ZTE gibi Çinli teknoloji devlerinin İsrail projelerinden dışlanması, bu baskının somut örneklerinden biri olmuştur.[22] Dahası, İsrail basınında da yer bulan Çin'in Filistin direnişine vermiş olduğu desteği[23] de kullanan ABD, Çinli firmaların İsrail'in stratejik altyapısına erişiminin ulusal güvenlik riski oluşturduğunu iddia ederek, İsrail'in bu projeleri durdurmasını istemiştir ve bu isteğinin de karşılığını fazlasıyla almıştır. Bu süreçte Çin ise Filistin'e yönelik desteğini artırmış. Filistin davasını uluslararası platformlarda daha güçlü bir şekilde savunmaya başlamış ve BM Güvenlik Konseyi'nde İsrail'in yerleşim politikalarını kınayan kararlara destek vermiştir. Aynı zamanda, Filistin'in ekonomik kalkınmasını desteklemek için çeşitli altyapı projeleri önerilmiş olsa da İsrail'in Filistin üzerindeki fiili işgali ve güvenlik kaygıları nedeniyle bu projelerin hayata geçirilmesi sınırlı kalmıştır.

Pekin Yönetimi, Filistin liderlerini ağırlayarak siyasi dayanışma mesajları vermiş ve Gazze'nin yeniden inşasına yönelik yardım paketleri sunmuştur. Çin'in bu dönemdeki stratejik hamleleri, bir yandan Filistin davasına yönelik desteğini artırırken, diğer yandan Ortadoğu'daki diplomatik varlığını güçlendirme hedefini ortaya koymuş. İsrail ile ilişkilerde ise, ABD'nin etkisiyle başlayan sınırlamalar ve ekonomik iş birliklerinde görülen gerileme, iki ülke arasındaki bağların eskisi kadar güçlü olmamasına yol açmıştır. Kısacası, 2019 sonrası dönemde Çin, Filistin'e yönelik proaktif bir destek politikası izlerken, İsrail ile olan ekonomik bağlarının zayıfladığı bir döneme girmiş. Bu değişim, Çin'in Ortadoğu'da İsrail'e yönelik ekonomik çıkarlarını öncelemeyen bir güç olma çabasını yeniden şekillendiren bir süreç olmuştur.

ÇİN'İN FİLİSTİN MESELESİNDEKİ EKO-POLİTİK TAVRI

Çin ve İsrail arasındaki ekonomik ilişkiler, 1990'lardan günümüze iki ülkenin çıkarlarına hizmet eden stratejik bir boyut kazanmıştır. 1992'de diplomatik ilişkilerin kurulmasından sonra Çin-İsrail ticaret hacmi 2003 yılına kadar 40 kat artarak yaklaşık 2,4 milyar dolara ulaşmıştır. Bu büyümede

22 V. U. K. Vuksanovic, "Axis of Convenience? Israel and China in a Multipolar World," (London: LSE IDEAS, 2020), 11.

23 Chaim Levinson, "Shin Bet Probe Reveals Scope of Hamas Money Laundering through Chinese Banks," Haaretz, 29 Eylül, 2013.

teknoloji transferleri ve tarımsal iş birliklerinin etkisi ise büyük olmuştur.[24] 2010 yılında 7,65 milyar dolara ulaşan ticaret hacmi sayesinde Çin, İsrail'in beşinci büyük ihracat pazarı haline gelmiştir.[25] İki ülke arasında ticaret hacminin ulaştığı en son rakam ise 2022 yılı itibariyle 24,5 milyar dolardır.[26] Çin'in İsrail ile ekonomik ilişkilerindeki temel dinamiklerden biri, İsrail'in gelişmiş teknolojiye olan hakimiyeti ve bu alandaki güçlü bilgi birikimidir. Çin, İsrail'den tarım teknolojileri ve su kaynaklarının yönetimine yönelik çözümler ithal etmiş ve bu çözümleri ülkesindeki tarımsal verimliliği artırmak için kullanmıştır.[27] Örneğin, Hubei eyaletindeki tarımsal kalkınma projelerinde İsrail'in damla sulama teknolojileri büyük başarı sağlamıştır. Bu işbirliği, Çin'in su kaynaklarını daha etkin kullanmasına ve kuraklık gibi çevresel zorluklara karşı çözümler geliştirmesine katkıda bulunmuştur.[28] 2000'lerin başındaki ekonomik ilişkilere bir parantez açmak gerekirse; pek çok sektörde yürütülen işbirliğinin savunma sanayi anlamında sürekli bir çıkmazda olduğunu vurgulamamız gerekmektedir. Örneğin; 2000 yılında Çin'in İsrail'den "Falcon" (Havadan Erken Uyarı Sistemi) satın alma girişimi, ABD'nin baskısıyla iptal edilmiştir. Bu olay, Çin-İsrail ilişkilerinde geçici bir gerilim yaratmıştır.[29] 2019 sonrasında benzer bir gerilimin gölgesinde kalacak olan ilişkilerin ABD tarafından bir çıkmaza sürüklendiği aşikardır.

2010 sonrası dönemde Çin, İsrail'in stratejik altyapı projelerine yönelik ilgisini artırmıştır. Hayfa limanının modernizasyonu ve işletmesi, Çinli şirketlerin bu alandaki rolünün öne çıktığı projelerden biri olmuştur. Bu proje, Çin'in Akdeniz'deki stratejik varlığını güçlendirirken, İsrail'in lojistik kapasitesini artırmıştır. Ayrıca, Çinli firmalar İsrail'in demiryolu ve metro projelerinde de aktif bir şekilde yer almıştır.[30] Özellikle Tel Aviv hafif raylı sistem projesinde Çinli şirketlerin üstlendiği roller, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin çeşitlendiğini göstermiştir. Teknoloji alanında, İsrail'in yapay zekâ, sağlık teknolojileri ve siber güvenlik gibi alanlardaki uzmanlığı, Çin için büyük bir cazibe oluşturmuştur. Çinli yatırımcılar, bu teknolojilere erişim sağlamak amacıyla İsrail'de şirket yatırımlarına yönelmiştir. Örneğin, Çin merkezli Alibaba, İsrail'deki en büyük şirket yatırımlarından biri olan Visualead'e yatırım yapmış ve şirketin geliştirdiği artırılmış gerçeklik (AR) teknolojilerini kendi ürünlerine entegre etmiştir. Bunun yanı sıra, Baidu ve Tencent gibi Çinli teknoloji devleri, İsrail'in sağlık ve biyoteknoloji sektörlerinde iş birliklerini artırmıştır.

24 Meron Medzini, "Israel's Foreign Relations: Selected Documents 1981-1982, Vol. 7," Jerusalem: Israeli Ministry of Foreign Affairs (1988): 372.

25 Chen Yiyi, "China's Relationship with Israel, Opportunities and Challenges: Perspectives from China," Israel Studies 17, no. 3 (2012): 7.

26 Giulia Interesse, "China-Israel Bilateral Trade and Investment Outlook," (China Briefing, 2023).

27 Gerald Segal, "China and Israel: Pragmatic Politics," Sais Review 7, no. 2 (1987): 204-05.

28 Shai, China and Israel: Chinese, Jews; Beijing, Jerusalem (1890-2018), 204-05.

29 Kumaraswamy, "Sino-Israeli Relations: Normalizing the Anomalous," 324-42.

30 Chaziza, "The Red-Med Railway: New Opportunities for China, Israel, and the Middle East."

Ancak, bu iş birlikleri zamanla ABD'nin tepkisini çekmiştir.[31] Çinli firmaların İsrail'in stratejik altyapı projelerinde yer alması, Vaşington Yönetimi tarafından bir ulusal güvenlik riski olarak görülmüştür. 2019'da ABD, İsrail'i Çin yatırımlarını sınırlandırması konusunda uyararak, özellikle Hayfa limanındaki Çin varlığının Amerikan donanma operasyonlarını tehdit edebileceğini öne sürmüştür.[32] Bu baskılar sonucunda, İsrail ile Çin arasındaki bazı büyük ölçekli projelerde gecikmeler ve iptaller yaşanmıştır. İsrail, ABD baskılarına rağmen, Çin ile iş birliklerini tamamen sonlandırmamış, ancak bu ilişkilerde daha temkinli bir duruş sergilemiştir. Örneğin, Çinli teknoloji devi Huawei'nin İsrail'deki faaliyetleri kısıtlanmış, ancak diğer sektörlerde iş birlikleri devam etmiştir. İsrail'in savunma sanayisinde ABD ile yakın işbirliği, Çin ile olan ekonomik bağların daha dikkatli bir şekilde yönetilmesine yol açmıştır.[33] Bu genişleyen ilişkiler, iki ülkenin karşılıklı bağımlılığını artırmış olsa da küresel güçlerin rekabeti nedeniyle zaman zaman kısıtlanmıştır. Gerçekçi olmak gerekirse 2013-2019 arasındaki parlak dönemin yeniden yaşanılması ise kısa vadede mümkün görünmemektedir.

Öte yandan, Çin'in Filistin'e yönelik ekonomik desteği, 1960'lardan itibaren ideolojik bir dayanışmayla başlamış ve sonraki yıllarda daha kurumsal bir boyut kazanmıştır. Filistin'in kalkınma çabalarına destek, Çin'in Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik genel politikalarıyla paralel olarak gelişmiştir. 2000'li yıllardan itibaren ise Çin, Filistin'e yönelik ekonomik yardımlarını daha kapsamlı bir strateji çerçevesinde planlamıştır.[34] 2007'de Çin, Filistin'in üç yıllık kalkınma planına 11 milyon dolar yardım yapmış ve bu yardımın büyük bir kısmı, Filistinli mülteciler için konut projelerine ve Batı Şeria'daki sanayi bölgelerinin inşasına tahsis edilmiştir.[35] Bu dönemde Çin, Gazze Şeridi'nde altyapı geliştirme projelerine destek olmayı da hedeflemiştir. Örneğin, Çin, Filistin'deki sanayi parklarının kurulmasını önererek yerel ekonomiyi desteklemeye çalışmıştır. Ancak, bu projelerin bir kısmı güvenlik sorunları ve İsrail'in kısıtlamaları nedeniyle hayata geçirilememiştir.

2014 sonrası dönemde, Çin'in Filistin'e yönelik ekonomik desteği daha da belirgin hale gelmiştir. Filistin lideri Mahmud Abbas'ın Pekin ziyaretleri, bu desteğin politik ve ekonomik boyutlarının artırılmasına katkı sağlamıştır. Çin, Gazze'nin yeniden inşası için 50 milyon dolarlık bir yardım paketi açıklamış ve Filistin'e uzun vadeli yatırımlar teklif etmiştir. Dahası, Çin, 2017 yılında Filistin ile serbest ticaret anlaşması müzakerelerine başlamış ve bu kapsamda Filistin ekonomisini canlandırmayı hedefleyen projelere yatırım yapmıştır. Bu

31 Chen, "China's Position on the Palestine-Israel Issue: A Historical Perspective," 7.

32 Efron, "The Evolving Israel-China Relationship."

33 Efron, "The Evolving Israel-China Relationship.".

34 Tuvia. Gering, "Israel–China Dialogue Is Required to Prevent Further Deterioration of Relations," (INSS, 2024).

35 "China Supports Palestinian Development Plan," Xinhua, 18 Aralık, 2007.

projeler, tarım altyapısının geliştirilmesi, enerji sistemlerinin modernizasyonu ve küçük işletmelerin desteklenmesini içermiştir.[36]

2019 sonrası dönemde Çin, Filistin'e yönelik ekonomik çabalarını hızlandırmıştır. Gazze Şeridi'ndeki enerji altyapısının iyileştirilmesi ve temiz su temini projeleri, bu dönemin öne çıkan girişimlerindendir. Çin, Birleşmiş Milletler 'in Filistin'deki kalkınma projelerine katkı sağlamış ve bölgedeki insani krizleri hafifletmeye yönelik destek paketlerini artırmıştır. Örneğin, COVID-19 pandemisi sırasında Çin, Filistin'e tıbbi malzeme yardımları yapmış ve sağlık altyapısının güçlendirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Çin'in Filistin'e yönelik ekonomik desteği, aynı zamanda Kuşak ve Yol Girişimi'nin bir parçası olarak şekillenmiştir.[37] Çin, Filistin'i bu girişime dahil ederek bölgedeki ticaret ve lojistik ağını genişletmeyi hedeflemiştir. Batı Şeria'da önerilen lojistik merkezler ve ticaret yolları, Çin'in Orta Doğu'daki stratejik hedeflerini destekleyen projelerdir. Ancak, bu girişimlerin hayata geçirilmesi, bölgedeki siyasi ve güvenlik sorunları nedeniyle sınırlı kalmıştır. Çin'in Filistin'e yönelik ekonomik desteği, yalnızca altyapı projeleri ve kalkınma yardımlarıyla sınırlı değildir. Pekin yönetimi, Filistinli öğrenciler için eğitim bursları ve mesleki eğitim programları gibi sosyal destek girişimlerini de hayata geçirmiştir. Ayrıca bu sayede 1992'den 2012'ye gelindiğinde Çin'de yayınlanan akademik çalışmalarda Filistin tezlerine odaklanan yayınların oranının %21,62'den %39.02'ye çıkmıştır.[38]

Çin, Filistin'in ekonomik kalkınmasına yönelik çabalarının yanı sıra, uluslararası alanda Filistin'in ekonomik taleplerini dile getiren bir aktör olarak da öne çıkmaktadır. Çin, Birleşmiş Milletler ve diğer platformlarda, Filistin'in tam bağımsızlığını destekleyen ekonomik çözüm önerilerini gündeme taşımış ve bu bağlamda diğer ülkelerle iş birliklerini artırmaya çalışmıştır.[39] Kısacası, Çin'in Filistin'e yönelik ekonomik desteği, yalnızca insani yardım ve kalkınma projeleriyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda Filistin'in uluslararası alandaki siyasi taleplerini destekleyen bir araç olarak da kullanılmıştır. Çin'in bu yaklaşımı, Filistin'in ekonomik kalkınmasını sağlamaya yönelik proaktif bir politika izlediğini ve bunu, Orta Doğu'daki daha geniş stratejik hedefleriyle uyumlu hale getirdiğini göstermektedir.

36 "China Inks Free Trade Agreement Mou with Palestine," Reuters, 24 Ekim, 2018.

37 Ibrahim G. Aoude, "The Centrality of West Asia to Global Politics," Arab Studies Quarterly 46, no.1 (2024): 8.

38 Yiyi Chen, "The Basis of China's Pro-Palestine Stance and the Current Status of Its Implementation," Digest of Middle East Studies 22, no. 2 (2013): 215-220.

39 "Chinese President Makes Four-Point Proposal for Settlement of Palestinian Question," Global Times, 6 Mayıs, 2013.

ÇİN'İN FİLİSTİN MESELESİNE OLAN YAKLAŞIMINI ETKİLEYEN BÖLGESEL VE KÜRESEL DİNAMİKLER

Çin'in Filistin meselesine ilişkin politikaları, bölgesel dinamikleri dikkate alan stratejik bir yaklaşımla şekillenmektedir. Filistin'in siyasal bütünlüğünün korunması ve güçlendirilmesi, Çin'in bölgedeki barış çabalarının temel taşlarından biridir. Çin, Filistin'in bağımsız bir devlet olarak uluslararası alanda tanınmasını ve iki devletli çözümün hayata geçirilmesini desteklemektedir. Bu çerçevede, Filistin içindeki siyasi uzlaşmazlıkların giderilmesi ve ulusal birliğin sağlanması için uluslararası girişimlere destek vermiştir. Hamas ve El-Fetih arasındaki anlaşmazlıklar, Filistin siyasal bütünlüğü için önemli bir engel teşkil etmektedir. Çin, bu sorunun çözülmesi gerektiğini vurgulayarak, Filistin halkının tek bir siyasi çatı altında birleşmesini desteklemiştir. 2024'te Pekin'de düzenlenen Filistinli gruplar arası uzlaşma toplantıları, Çin'in bu konuda oynadığı arabulucu rolünün bir göstergesidir.[40] Çin, bu girişimlerle Filistin yönetiminin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde daha güçlü bir temsiliyet kazanmasını hedeflemiştir.[41] Bunun yanı sıra, Çin'in bölgesel aktörlerle ilişkileri, Filistin siyasal bütünlüğüne verdiği desteği tamamlayan bir çerçeve oluşturmaktadır. Suudi Arabistan, İran ve Türkiye gibi ülkelerle iş birliklerini güçlendiren Çin, bu ülkelerin Filistin davasına olan desteklerini de kendi politikalarının bir parçası haline getirmiştir. Örneğin, Çin'in 2023'te Suudi Arabistan ve İran arasında diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasına aracılık etmesi, bölgesel istikrarın artırılmasına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.[42] Bu süreç, dolaylı olarak Filistin meselesine de olumlu katkılarda bulunmuştur.

Çin'in Filistin meselesine yönelik politikaları, küresel dinamiklerden de doğrudan etkilenmektedir. ABD'nin İsrail yanlısı politikaları karşısında Çin, Filistin halkının haklarını savunan ve iki devletli çözümü destekleyen bir tutum benimsemiştir.[43] Çin, Birleşmiş Milletler platformlarında Filistin'in bağımsızlık taleplerine tam destek vererek, uluslararası toplumda dengeli bir güç olarak kendini konumlandırmıştır. Çin, BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarını destekleyerek İsrail'in 1967 sınırlarına geri çekilmesi gerektiğini savunmuş ve bu çerçevede barış görüşmelerini desteklemiştir.[44] Çin'in Filistin meselesindeki tutumu, zaman zaman İsrail ile olan pragmatist ekonomik yönelimleri tarafından baskılansa da çok kutuplu bir dünya düzeni

40 Galia Lavi, "The Beijing Declaration" Palestinian Reconciliation with Chinese Characteristics," (Institute for National Security Studies, 2024): 1-2.

41 "Xi Says China Wants to Work with Arab States to Resolve Hot Spot Issues," Reuters, 30 Mayıs, 2024.

42 "China Supports Saudi Arabia, Iran in Achieving Lasting Good-Neighborly Relations: Fm," Global Times, 13 Ekim, 2024.

43 Sun Degang, "On the Dynamics of China's Mediation Diplomacy in the Middle East," Global Review, no. 6 (2012): 45-48.

44 Mordechai Chaziza, "China's Evolving Approach to the Israeli-Palestinian Conflict," Middle East Quarterly 20 no. 3 (2013): 42-44.

oluşturma çabalarının bir parçası olarak değerlendirilebilir. Pekin, Filistin'in uluslararası alandaki temsilini artırmayı, Batı hegemonyasına karşı Afro-Asya dayanışmasını canlandırmayı hedeflemektedir. Özellikle Küresel Güney ülkeleriyle olan bağlarını güçlendirmek için Filistin meselesine odaklanan Çin, bu politikayı daha geniş bir jeopolitik strateji bağlamında yürütmektedir.[45] Çin'in Filistin'e yönelik ekonomik yardımları ve kalkınma projelerine katkıları, uluslararası toplumun dikkatini çekmiştir. Çin, Gazze'nin yeniden inşası için sağladığı mali destek ve Filistin'deki insani krizlere yönelik yardımlarıyla Filistin davasının küresel ölçekte savunucularından biri olarak öne çıkmıştır.[46] Buna ek olarak, Çin, ABD'nin İsrail ile ilişkilerindeki tek taraflı politikasına karşı dengeleyici bir rol üstlenmiş ve Filistin'in haklı taleplerini desteklemek için uluslararası işbirliği mekanizmalarını kullanmıştır. Sonuç olarak, Çin'in bölgesel ve küresel dinamiklere dayalı politikaları, Filistin siyasal bütünlüğünün korunması ve uluslararası alanda tanınması hedefleriyle örtüşmektedir. Çin hem bölgesel istikrarı destekleyen girişimlerle hem de küresel rekabetin getirdiği fırsatları değerlendirerek, Filistin meselesine proaktif bir yaklaşım sergilemiştir. Bu strateji, Çin'in Orta Doğu'daki diplomatik rolünü güçlendiren ve çok kutuplu dünya düzenine katkıda bulunan bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

SONUÇ

Çin'in İsrail-Filistin çatışmasına yönelik politikaları, tarihsel bir perspektif ile incelendiğinde, bölgesel ve küresel dinamiklere uyum sağlayarak değişen bir seyir izlemiştir. Mao Zedung döneminde anti-emperyalist bir retorikle Filistin davasına güçlü destek veren Çin, bu desteği Batı emperyalizmine karşı bir duruş olarak konumlandırmıştır. 1970'li yıllardan itibaren, Deng Şiaoping'in liderliğinde ekonomik reformlar ve dışa açılma politikaları doğrultusunda daha dengeli bir yaklaşım benimsenmiş, İsrail ile diplomatik ilişkiler geliştirilmiştir. Ancak bu süreçte Filistin meselesine verilen destek retorik düzeyde korunmuş, Çin, uluslararası platformlarda Filistin halkının haklarını savunmaya devam etmiştir.

1990'lardan itibaren, Çin'in küresel ekonomik entegrasyonu ve Orta Doğu'daki stratejik çıkarları doğrultusunda İsrail ile ilişkilerde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Savunma sanayii, tarım teknolojileri ve su yönetimi gibi alanlarda iş birlikleri derinleşmiş, Çinli firmalar İsrail'in stratejik altyapı projelerinde yer almıştır. Ancak, bu iş birlikleri, özellikle ABD'nin baskıları nedeniyle sınırlamalarla karşılaşmıştır. 2013 sonrasında Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde Çin, Orta Doğu'daki etkisini artırma yönünde daha proaktif bir politika izlemeye başlamıştır. Bu dönemde İsrail ile ekonomik işbirliği

45 Dawn C Murphy, China's Rise in the Global South: The Middle East, Africa, and Beijing's Alternative World Order (Redwood: Stanford University Press, 2022), 85-90.

46 Ofir Dayan, "China and Operation Swords of Iron," INSS, 22 Şubat, 2024.

yoğunlaşırken, Filistin'e yönelik insani yardım ve kalkınma projelerine de ağırlık verilmiştir.

2019 sonrası dönemde, ABD-Çin rekabetinin derinleşmesi, Çin'in İsrail-Filistin çatışmasındaki politikalarını yeniden şekillendirmiştir. ABD'nin Çin üzerindeki baskıları, İsrail ile ekonomik ve politik ilişkilerde bir duraklamaya neden olurken, Çin'in Filistin'e yönelik desteği artmıştır. Filistin'in siyasal bütünlüğünün korunması ve iki devletli çözüm vurgusu, bu dönemde Çin'in dış politikasında daha belirgin hale gelmiştir. Gazze'nin yeniden inşası için sağlanan yardımlar, Filistin liderlerinin Pekin'de ağırlanması ve Birleşmiş Milletler platformlarında Filistin'in haklarını savunan tutum, Çin'in Filistin yanlısı duruşunu güçlendirmiştir. 2024 Kasım ayında Donald Trump'ın ABD başkanı olarak yeniden seçilmesi, Çin'in Orta Doğu'daki politikaları üzerinde belirgin etkiler yaratabilecektir. Trump'ın ikinci başkanlık dönemi, Çin'e yönelik ekonomik ve stratejik baskıların artacağı bir dönemi işaret etmektedir. Bu durum, Çin'in İsrail ile ilişkilerinde fazla bir ilerleme kaydedemeyeceği anlamına gelirken, Körfez ülkeleri, İran ve Türkiye ile daha yakın iş birlikleri geliştirmesini kaçınılmaz kılabilir. Bu bölgesel ortaklıklar, Filistin meselesinde Çin'in daha aktif bir tutum sergilemesine zemin hazırlayacaktır.

Sonuç olarak, Çin'in İsrail-Filistin çatışmasına yönelik politikaları, tarihsel süreç içinde değişen dengelere uyum sağlamış ve günümüzde daha net bir Filistin yanlısı duruşa evrilmiştir. Çin, ABD'nin Orta Doğu'daki tek taraflı politikalarına karşı bir denge unsuru olarak hareket etmektedir. İsrail ile ekonomik ilişkilerdeki sınırlamalar, Çin'in Körfez ülkeleri, İran ve Türkiye ile ortaklıklarını güçlendirme stratejisini hızlandırabilir. Bu durum, Çin'in Filistin meselesindeki rolünü yalnızca bölgesel düzeyde değil, küresel ölçekte de yeniden tanımlayacaktır.

KAYNAKÇA

Alp, Emine. "İsrail-Filistin çatışmasına Yönelik Çin Dış Politikası: Filistin Yanlısı Söylemden Ara Buluculuk Diplomasisine." Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi 11, no. 2 (2023): 148-85.

Aoude, Ibrahim G. "The Centrality of West Asia to Global Politics." Arab Studies Quarterly 46, no. 1 (2024): 5-8.

Behbehani, Hashim SH. China's Foreign Policy in the Arab World, 1955-75: Three Case Studies. London: Routledge, 2020.

Chaziza, Mordechai. "China's Evolving Approach to the Israeli-Palestinian Conflict." Middle East Quarterly 20, no. 3 (2013): 39–48.

Chaziza, Mordechai. "The Red-Med Railway: New Opportunities for China, Israel, and the Middle East." BESA Center, 2016.

Chen, Yang. "China's Position on the Palestine-Israel Issue: A Historical Perspective." Ortadoğu Etütleri 9, no. 2 (2017): 4-23.

Chen, Yiyi. "The Basis of China's Pro-Palestine Stance and the Current Status of Its Implementation." Digest of Middle East Studies 22, no. 2 (2013): 215-28.

Degang, Sun. "On the Dynamics of China's Mediation Diplomacy in the Middle East." Global Review, no. 6 (2012): 117-35.

Efron, Shira, Karen Schwindt ve Raphael S. Cohen. "The Evolving Israel-China Relationship." Santa Monica: RAND Corporation, 2019.

Feng, Zhu. "China-Israel Relations: A Historical Overview." Asian Affairs 43, no. 2 (2020): 123–40.

Gering, Tuvia. "Israel–China Dialogue Is Required to Prevent Further Deterioration of Relations." INSS, 2024.

Guang, Pan. "On Historical Evolution of Sino-Israel Relations and Analysis on Present Situation." Social Sciences, no. 12 (2009): 152-68.

Interesse, Giulia. "China-Israel Bilateral Trade and Investment Outlook." China Briefing, 2023.

Kumaraswamy, P. R. "Sino-Israeli Relations: Normalizing the Anomalous." Israel Affairs 11, no. 5 (2005): 324-42.

Lavi, Galia. "The Beijing Declaration" Palestinian Reconciliation with Chinese Characteristics." Institute for National Security Studies, 2024.

Medzini, Meron. "Israel's Foreign Relations: Selected Documents 1981-1982, Vol. 7." Jerusalem: Israeli Ministry of Foreign Affairs (1988).

Murphy, Dawn C. China's Rise in the Global South: The Middle East, Africa, and Beijing's Alternative World Order. Redwood Stanford University Press, 2022.

Nations, United. "Elimination of All Forms of Racial Discrimination." edited by General Assembly. New York, 1975.

Segal, Gerald. "China and Israel: Pragmatic Politics." Sais Review 7, no. 2 (1987): 195-210.

Shai, Aron. China and Israel: Chinese, Jews; Beijing, Jerusalem (1890-2018). Boston: Academic Studies Press, 2019.

She, Gangzheng. "China's Relations with the Middle East: A Historical Overview." Middle East Policy 24, no. 2 (2020): 1-22.

Shichor, Yitzhak. The Middle East in China's Foreign Policy, 1949-1977. London: Cambridge University Press, 1979.

Snow, Edgar. The Long Revolution in China. New York: Random House, 1973.

Vuksanovic, V. U. K. "Axis of Convenience? Israel and China in a Multipolar World." London: LSE IDEAS, 2020.

Weisz, Tiberiu. The Kaifeng Stone Inscriptions: The Legacy of the Jewish Community in Ancient China. Lincoln: iUniverse, 2006.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Wu, Sike. "Experience the Adjustment of China's Middle East Diplomacy." Contemporary World, no. 10 (2015): 62-80.

Yin, Gang. "Restraint and Regret, Sixty-Year Relationship Between China and Israel." Journal of Sino-Western Communications 2, no.1 (2010): 225-32.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ 1883

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

AMERİKAN ÜNİVERSİTELERİ ve PROTESTO KÜLTÜRÜ: 7 EKİM SONRASI FİLİSTİN'E DESTEK PROTESTOLARINI ANLAMAK

Selin M. BÖLME*

Columbia Üniversitesi'nde Filistin'e destek veren öğrenciler, 17 Nisan 2024 Çarşamba sabahından itibaren Morningside Heights kampüsünde çadırlarını kurup pankartlarını asarak, öğrenci protestolarına sık sık mekân olan 114. Cadde ile Low Kütüphanesi arasındaki College Walk yolunu bir kamp alanı haline getirdiler. Gazze Dayanışma Kampı adını verdikleri bu kamp, 7 Ekim 2023'te Hamas'ın saldırılarını takiben İsrail'in başlattığı askeri operasyonun Gazze'de yol açtığı ağır yıkıma, insan hakları ihlallerine ve on binlerce sivilin öldürülmesine dikkat çekmek ve üniversitenin İsrail ile finansal bağlarını kesmesi için baskı oluşturmak amacıyla düzenlenen yürüyüşler, oturma eylemleri ve gece nöbetlerini de içeren daha geniş çaplı protesto gösterilerin bir parçasıydı. Aynı saatlerde Columbia Üniversitesi yöneticileri Temsilciler Meclisinde Cumhuriyetçilerin yönettiği Eğitim ve İşgücü Komitesi önünde ifade veriyordu.[2] Rektör Nemat Minouche Shafik, gösterilerin antisemitizme kaydığını kabul ederek Komiteye baskı garantisi vermesinin üzerinden 24 saat geçmeden New York polisini kampüse çağırdı. Çevik kuvvet teçhizatlı polisler,

* *Doç. Dr, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, selin.bolme@marmara.edu.tr*

1 Nicholas Fandos, Stephanie Saul ve Sharon Otterman, "Columbia's President Tells Congress That Action Is Needed Against Antisemitism," New York Times, 17 Nisan 2024, https://www.nytimes.com/2024/04/17/nyregion/columbia-university-president-nemat-shafik-hearing.html (eriş.tar. 06 Kasım 2024).

protestocuları hem üniversite binaları içinden hem de okul arazisinden zorla uzaklaştırırken 108 öğrenciyi de tutukladılar.[2]

Polisin müdahalesi ülke çapında üniversitelerde daha büyük bir öfke patlamasına yol açtı. MIT, Tufts ve Emerson'da öğrenciler aynı hafta içinde dayanışma için kendi kamplarını kurdular.[3] Bunu Yale, NYU, Ohio State, Stanford, Emory, Berkeley, Brown ve UCLA takip etti. Nisan sonunda ABD genelinde kamp kurulan kampüs sayısı 80'e ulaşmış, dünyanın farklı şehirlerinde 100'den fazla üniversitede Filistin yanlısı eylemler gerçekleştirilmişti.[4] *Crowd Counting Consortium*[5] verilerine göre 7 Ekim 2023-7 Haziran 2024 arasında ABD'de 50 eyaletten 45'inde, 317 farklı şehir ve kasabada, 140'ı üniversite olmak üzere 500'den fazla okulda, 3.700'den fazla gün boyunca 12.400 Filistin yanlısı eylem düzenlendi ve bu okulların 130'dan fazlasında kamplar kuruldu.[6] Kasım 2024 itibari ile protestolara katılan üniversite sayısı 285'e yükselmiştir.[7] Bu rakamlarla Filistin yanlısı protestolar, Amerikan tarihinde dış bir olay tarafından tetiklenen en geniş katılımlı ve en uzun süreli öğrenci protestosu olurken, üniversitelerdeki tüm protestolar içinde Vietnam gösterilerinden sonra ikinci sırayı edinmiştir. Bu yoğun katılım Filistin'e destek eylemlerinin tek çarpıcı yönü değildir. Tüm bu sürecin, 'ifade özgürlüğü' etrafında Amerikan üniversitelerinin sistem içindeki yerine ve misyonuna dair başlattığı tartışma ve üniversiteleri kurumsal, uzun vadede ise varoluşsal manada etkileyecek yeni düzenlemelerin kabul edilmesi Filistin yanlısı protestoları Amerikan yüksek öğrenim tarihi açısından da ayrıcalıklı bir yerde konumlandırmaktadır.

2 Nadine El-Bawab, "How Pro-Palestinian Protests Unfolded on College Campuses Across the US: A Timeline," ABC News, 4 Mayıs 2024, https://abcnews.go.com/US/pro-palestinian-protests-unfolded-college-campuses-us-timeline/story?id=109902300 (eriş.tar. 06 Kasım 2024); "Special Edition: What We're Seeing at Campus Anti-War Protests," ACLU Liberty Podcast, 8 Mayıs 2024, https://www.aclu.org/podcast/special-edition-what-were-seeing-at-campus-anti-war-protests, (eriş.tar. 6 Kasım 2024).

3 Molly Farrar, Emily Spatz, "Students at MIT, Emerson, Tufts Set up Pro-Palestine Encampments After Columbia Arrests," 22 Nisan 2024, Boston.com, https://www.boston.com/news/local-news/2024/04/22/students-at-mit-emerson-tufts-set-up-pro-palestine-encampments-after-columbia-arrests/ (eriş. tar. 7 Kasım 2024).

4 "Max Abubucker, "Will Backlash Over Pro-Palestine Protests Spark Change on College Campuses?," Berkeley Political Review, 13 Mart 2024, https://bpr.studentorg.berkeley.edu/2024/03/13/will-backlash-over-pro-palestine-protests-spark-change-on-college-campuses/ (eriş. tar. 7 Kasım 2024); "Where are the US College Campus Protests and What is Happening?," The Guardian, 2 Mayıs 2024, https://www.theguardian.com/us-news/2024/may/02/where-are-the-us-college-campus-protests-and-what-is-happening (eriş. tar. 7 Kasım 2024).

5 Harvard Kennedy School ve Connecticut Üniversitesi'nin ortak bir projesi olan Crowd Counting Consortium (CCC), yürüyüşler, protestolar, grevler, gösteriler, ayaklanmalar ve diğer eylemler de dahil olmak üzere ABD'de bildirilen siyasi kalabalıklar hakkında kamuya açık veriler toplamaktadır. https://ash.harvard.edu/programs/crowd-counting-consortium/#ash-feed (eriş. tar. 10 Kasım 2024).

6 Chenoweth, Erica, Soha Hammam, Jeremy Pressman, ve Jay Ulfelder, "Protests in the United States on Palestine and Israel, 2023–2024," Social Movement Studies, October (2024): 1.; Robin Hattersley, "Which Colleges and Universities Are Experiencing Pro-Palestine Protests?," Campus Safety, 16 Mayıs 2024, https://www.campussafetymagazine.com/news/which-universities-are-experiencing-pro-palestine-protests/134553/ (eriş.tar. 10 Kasım 2024).

7 8 Ekim 2023-13 Kasım 2024 arasında üniversitelerde gerçekleşen Filistin eylemlerine dair veriler için bakınız https://ash.harvard.edu/programs/crowd-counting-consortium/ (eriş.tar. 15 Kasım 2024)

Bu çalışmada, öncelikle Amerikan üniversitelerinde Filistin yanlısı eylemlerin nasıl organize edildiği, nasıl eylemler yürütüldüğü, protestocuların talepleri ve profilleri üzerinden Filistin'e destek protestolarının panoraması çizilecek, daha sonra protestoların merkezinde yer alan okullar üzerinden Amerikan öğrenci protestoları tarihi içinde Filistin eylemlerinin yeri üzerine bir tartışma yapılacak, son olarak protestolar karşısında üniversite yönetimlerinin benimsedikleri baskı ve yıldırma politikaları ifade özgürlüğü etrafında tartışılarak Amerikan yüksek öğrenim kurumlarının geleceği açısından sürecin etkileri ortaya konacaktır.

HER ŞEY NASIL BAŞLADI: FİLİSTİN DESTEKÇİLERİ ÖRGÜTLENİYOR

Nisan 2024'te İsrail'in saldırıları sonucu Gazze'de ölenlerin sayısı 34 bine ulaşmıştı. Bunun 14 binini çocuklar oluşturuyordu.[8] İsrail'i durdurması ve Gazze'deki hak ihlallerini engellemesi için ABD'ye yapılan çağrılar cevap bulmak bir yana, aynı günlerde İsrail'e 17 milyar dolar ek yardım paketi imzalayan Biden gazetecilere "İsrail'e olan bağlılığım, tekrar açıklığa kavuşturmak istiyorum, sarsılmazdır. İsrail'in güvenliği kritik önemdedir"[9] açıklamasını yapıyordu. Bu ortamda Amerikan üniversitelerinde binlerce öğrencinin Filistin'i desteklemek adına polisle çatışmaya girmesi bir anda tüm dünyanın ilgisini bu protesto gösterilerine çevirdi.

Aslında 1968 kuşağının Vietnam protestoları ile sembolleşen Amerikan üniversitelerinde protesto kültürü uzun bir tarihe ve geniş bir yelpazeye sahip. Burada daha dikkat çeken geleneksel olarak devlet düzeyinde ve kamuoyunda İsrail'i destekleyen ABD'de, Filistin yanlısı eylemlerin böylesine yaygın bir destek görmesiydi. Bu sonuçta, Filistin destekçisi öğrencilerin 1990'ların başına uzanan uzun soluklu örgütlenme çabalarının payı büyük. Bu noktada 1993'te California Üniversitesi, Berkeley'de kurulan ve son protestoların organizasyonunda kilit rol oynayan Filistin'de Adalet için Öğrenciler (SJP-*Student for Justice in Palestine*) örgütünden bahsetmek gerekiyor. Her ne kadar örgüt kurulduktan bir süre sonra pasif hale geldiyse de 2000 İntifadası ile yeniden canlandırıldı ve 11 Eylül ertesi İslamofobi nedeniyle Arap ve Müslüman öğrencilerin kendilerini geri plana çektikleri ortama rağmen ulusal çapta örgütlenmeyi başardı. SJP, 2002 yılında Arap-Amerikan Ayrımcılık Karşıtı Komite'nin (*American-Arab Anti-Discrimination Committee*) San Francisco şubesiyle birlikte ülke çapında üniversitelerdeki Filistin yanlısı aktivizmi koordine etmek amacıyla Ulusal Öğrenci Konferansı düzenlenmesine öncülük etti. Bu toplantı, Filistin Dayanışma Hareketi

8 "UNICEF in the State of Palestine Escalation Humanitarian Situation Report No. 23," UNICEF, 4-17 Nisan 2024, https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/unicef-state-palestine-humanitarian-situation-report-no-23-escalation-04-17-april-2024 (eriş.tar. 11 Kasım 2024).

9 "Biden Signs Law Securing Billions in US Aid for Ukraine, Israel," Al-Jazeera, 24 Nisan 2024, https://www.aljazeera.com/news/2024/4/24/biden-signs-law-securing-billions-in-us-aid-for-ukraine-israel (eriş. tar. 11 Kasım 2024).

(*Palestine Solidarity Movement*-PSM) adlı bir çatı organizasyonun kurulması ile sonuçlandı. Bu sayede, Nisan 2002'de Filistin destekçisi öğrenci örgütleri Columbia, Georgetown, California, Massachusetts ve Washington'ın da dahil olduğu 30'dan fazla üniversitede İsrail'in saldırılarını protesto etmek için ulusal eylem günü düzenlemeyi başardılar. Bu örgütlülük zaman içinde kendilerine daha fazla destek sağladı. Daha bu yıllarda güçlü politik aktivizm geleneği olmayan kampüslere kadar girmeyi başlarmışlardı. Yer yer savaş karşıtları, çevreci örgütler, LGBTQ toplulukları gibi diğer aktivist gruplardan ve Müslüman ve/veya Arap olmayan diğer dini ve etnik gruplardaki öğrencilerden, hatta Yahudilerden de destek görebiliyorlardı. Geçen yıllar içinde sürekli düzenledikleri eylemlerle önemli bir örgütlenme ve protesto tecrübesi edindiler. 2023'e gelindiğinde, Berkeley Kampüsünde 20 yıl önce kurulan SJP tüm ülkeye yayılmıştı ve ülke genelindeki kampüslerde Filistin dayanışma örgütlerinin sayısı 350'yi geçmiş durumdaydı.[10] Dolayısıyla 18 Nisan'da Columbia Üniversitesinde polisin protestocu öğrencilere saldırması aslında beklenmedik bir şeyi tetiklemedi, sadece ülke çapında uzun soluklu ve örgütlü bir mücadelenin ateşini harladı.

Filistin'le dayanışma eylemleri aslında 8 Ekim 2023 gibi erken bir tarihte Hamas saldırıların hemen ardından başladı. İlk tepki bir bildiri yayınlayan Harvard Üniversitesi Filistin Dayanışma Komitesi'nden (PSC-*Palestine Solidarity Committee*) geldi.[11] Aynı gün SJP Merkezi, 12 Ekim'de ABD'deki tüm üniversitelerde ulusal eylem günü düzenlemek için şubelerini toplantıya çağırdı. Bu süreçte SJP Merkezi, şubelere kaynak aktarmakla kalmadı[12] aynı zamanda, protestoların biçimi, yürütülme şekli ve uyulması gereken kurallar konusunda bir kılavuz[13] yayınlayarak ve protesto düzenleme, güvenlik ve medya ilişkileri hakkında eğitimler vererek şubelerdeki etkinliklere yön verdi. Üniversitelerdeki eylemlerde SJP'nin yanı sıra kendini dünyadaki en büyük Siyonizm karşıtı Yahudi örgütü olarak tanımlayan Barış için Yahudi Sesi (JVP-*Jewish Voice for Peace*) ve yine bir Yahudi örgütü olan Eğer Şimdi Değilse *(If It Not Now*) de etkin bir rol üstlendi.[14] Ayrıca organizatörler arasında Filistin için Amerikalı Müslümanlar (*American Muslims for Palestine*) ve Filistin Gençlik Hareketi (*Palestinian Youth Movement*) gibi köklü örgütler de bulunuyordu.[15]

10 National Students for Justice in Palestine, https://www.nationalsjp.org, (eriş. tar. 11 Kasım 2024).

11 Rebecca Cadenhead " "One of the Worst Weeks at Harvard I've Ever Experienced": The Targeting of Campus Activists," 17 Ekim 2023.

12 "Interview on Pro-Palestinian Protest in the USA," Civic Space Studies, 3 Haziran 2024, https://civicspacestudies.org/2024/06/03/interview-on-pro-palestinian-protest-in-the-usa/ (eriş. tar. 13 Kasım 2024).

13 National Students for Justice in Palestine "Day of Resistance Toolkit," 12 Ekim 2023, https://dw-wp-production.imgix.net/2023/10/DAY-OF-RESISTANCE-TOOLKIT.pdf (eriş. tar. 12 Kasım 2024).

14 Jason Lemon, "Jewish Group Applauds Pro-Palestinian Campus Protesters," Newsweek, 29 Nisan 2024, https://www.newsweek.com/jewish-group-applauds-pro-palestinian-campus-protesters-1894965 (eriş. tar. 12 Kasım 2024).

15 Mohamed Buheji, ve Hasan Amir, "Echoes Of Wake-Up: Realising the Impact of The Seeds of Student Pro-Palestine Protests," International Journal of Management , 15:3 (2024): 60

Columbia Üniversitesi'ndeki protestolar ise SJP ve JVP'nin şubelerinin de dahil olduğu üniversitedeki 100'den fazla öğrenci grubunu tek çatı altında toplayan bir ittifak olan Columbia Üniversitesi Apartheid Yatırımlarını Geri Çektirme (CUAD-*Columbia University Apartheid Divest*) Koalisyonu tarafından organize edildi.[16] MIT'nin Apartheid Karşıtı Koalisyonu ve Michigan Üniversitesi'nin Tahrir Koalisyonu gibi şemsiye gruplar da benzer işlevler gördü. [17]

Bunların yanı sıra üniversitelere göre değişmekle birlikte önde gelen sosyal adalet, eşitlik savunucusu ve savaş karşıtı pek çok liberal ve sol örgüt bu protestolara destek verdiler. Mesela UCLA'daki ilk yürüş Ekim ayında, Sosyalizm için Öğrenciler (*Students for Socialism*) tarafından düzenlenmişti.[18] Filistin protestolarına en büyük destek veren gruplardan biri de LGBTQ örgütler oldu.[19] Filistin dayanışma hareketi içinde yüksek oranda temsil edilen bu gruplar, uzun yıllara dayanan örgütlenme, protesto ve lobi tecrübelerini sahaya yansıttılar.[20] Afrro-Amerikalı öğrenciler de Filistinliler ile güçlü dayanışma sergileyen gruplar içinde yer aldılar.[21] Tarihi Siyah Üniversitesi ve Koleji (HBCU-*Historically Black Colleges and Universities*)[22] grubu içinde yer alan Washington Howard Üniversitesi, North Carolina A&T ve Atlanta'daki Spelman College Filistin'e destek veren gösterilere sahne oldular. Atlanta'da yine bir HBCU olan Kennesaw State'de Barış için Siyah İttifakı (*Black Alliance for Peace*) ve Müslüman Öğrenci Derneği (*Muslim Student Association*) SJP ile birlikte çalıştı.[23] HBCU içinde yer alan 78 üniversitenin sadece 9'unda protestolar düzenlenmiş olsa da bu Afro – Amerikalılar arasında desteğin azlığının doğrudan gösterebilecek bir veri değil. Nitekim Aralık 2023'de New York Times tarafından yapılan bir anket, Afro-Amerikan seçmenlerin

16 "US College Protests: Who Are The Student Groups and Others Involved," Reuters, 30 Nisan 2024, https://www.reuters.com/world/us/who-are-some-people-groups-involved-us-college-protests-2024-04-28/ (eriş. tar. 13 Kasım 2024).

17 "Students Protesting on Campuses Across US Ask Colleges to Cut Investments Supporting Israel," AP News, 15 Nisan 2024, https://apnews.com/article/college-protests-israel-divestment-palestinians-3f37f96f7be8e1124f266842d9caa627(eriş. tar. 13 Kasım 2024)

18 Rainer Lee, "Why Palestine?: Interviews with Pro-Palestine Students at UCLA," Out Write, 1 Temmuz 2024, https://outwritenewsmag.org/2024/07/why-palestine-interviews-with-pro-palestine-students-at-ucla/ (eriş. tar. 13 Kasım 2024).

19 "ODVV Interview: About The Recent Students Protests in Western Countries," The Organization for Defending Victims of Violence, 15 Mayıs 2024, https://www.odvv.org/blog-3820-ODVV-Interview-About-the-recent-students-protests-in-western-countries (eriş. tar. 14 Kasım 2024).

20 **S**hireen Akram-Boshar, "Palestine Is a Core Election Issue, and We Won't Let Our Politicians Ignore It," Truthout, 29 Temmuz 2024, https://truthout.org/articles/palestine-is-a-core-election-issue-and-we-wont-let-our-politicians-ignore-it/ (eriş. tar. 14 Kasım 2024).

21 Deborah Barfield Berry ve Joey Garrison "Biden, Facing Backlash Over War in Gaza, is Losing Support From Some Young Black Voters," USA Today, 18 Aralık 2023, https://www.usatoday.com/story/news/politics/elections/2023/12/17/young-black-voters-want-biden-to-speak-up-more-for-palestinians/719.361.47007/ (eriş. tar. 13 Kasım 2024).

22 ABD'de 1964 tarihli Sivil Haklar Yasası'ndan önce öncelikle Afrro-Amerikalılara hizmet vermek amacıyla kurulmuş yüksek öğrenim kurumlarıdır.

23 Alexis Wray, "Why HBCU Students are Stepping Up Pro-Palestine Activism on Campuses and Beyond," Recon, 14 Kasım 2023, https://www.reckon.news/news/2023/11/why-hbcu-students-are-stepping-up-pro-palestine-activism-on-campuses-and-beyond.html (eriş. tar. 14 Kasım 2024).

Filistinlilere beyaz ve Hispanik seçmenlerden daha fazla sempati duyduğunu göstermektedir.[24] Protestolara üniversite dışından da destek geldi. ABD genelinde 190 hak savunucusu kuruluş öğrencileri takdir ettiklerini bildiren ortak bir açıklama yayınlayarak protestocularla dayanışma içinde olduklarını ifade ettiler.[25]

Bütün bu örgütlülük yine de Filistin yanlısı protestoların tek bir merkezden yönetildiği anlamına gelmemektedir. Üniversiteler ve hatta üniversitelerdeki gruplar birbirlerinden ilham almak ve birbirlerini yer yer desteklemekle ya da şemsiye örgütlerin çatısı altında koordine olmakla birlikte yine de bağımsız hareket etme özelliklerini korudular.[26] Bu da protestoların geniş bir yelpazedeki etkinliklerle, farklı sürelerle ve bazen özerkleşen taleplerle kendini göstermesinin nedenlerindendir. Filistin yanlısı protestolar, bir günlük etkinliklerden birkaç ay süren kamplara kadar süre, yoğunluk ve biçim açısından büyük farklılıklar gösterdi. Filistin destekçisi öğrenciler, gösteriler, oturma eylemleri ve kamplar için kampüs meydanlarında toplanırken bir yandan da farkındalık yaratmak için broşürler dağıttılar, konuşmalar yaptılar ve sosyal medyalarını boykot paylaşımlarıyla doldurdular.[27] Eylemler sadece Gazze'deki savaşa dikkat çekmek amacı taşımıyordu. Filistin mücadelesi, Filistin tarihi ve İsrail işgali konusunda geniş kitleleri bilinçlendirmek ve Filistin halkını tanıtmak hedeflenmişti. Bu nedenle Filistinli konuşmacıların, tarihçilerin, aktivistlerin ve film yapımcılarının yer aldığı paneller, konferanslar ve film gösterimleri düzenlendi. Filistin sanatına, müziğine, dansına ve mutfağına yer veren kültürel etkinliklere yer verildi.[28] Bütün bu etkinlikler içinde en çok dikkat çeken hiç şüphesiz kamplar oldu. 2002 protestoları sırasında Filistinli öğrenciler Nebraska Üniversitesi'nde iki çadır kurduklarında bunun nedenini gösterinin organizatörü Ahmet İsmail "İçeride fark edilmeyecek bir yerde bir stant ya da masa bulundurmaktan çok daha iyi" diye açıklar.[29] Bu sefer de kamplarla çok daha görünür olmak hedeflenmişti. Nitekim kamplar medyanın ilgisini çekmeyi başardı ve bu da protestoların görünürlüğünü artırdı. Ancak kampların tek işlevi görünürlük değildi. Üniversite arazisinde birkaç çadırda nöbet tutmanın ötesinde kamplar, protestolar için bir merkez görevi görerek, öğrencilerin bir araya geldikleri Filistin meselesini tartıştıkları, bilgi paylaştıkları, eğitildikleri ve diğerlerini eğittikleri yapılardı. Ayrıca sembolik bir

24 Clyde McGrady , "From Ferguson to Gaza: How African Americans Bonded With Palestinian Activists," 6 Şubat 2024, https://www.nytimes.com/2024/02/06/us/african-americans-palestinian.html (eriş. tar. 14 Kasım 2024).

25 Ali Harb, "US Advocacy Groups Back Palestine Solidarity Campus Protests Amid Gaza War,"Al Jazzera, 29 Nisan 2024, https://www.aljazeera.com/news/2024/4/29/us-advocacy-groups-back-palestine-solidarity-campus-protests-amid-gaza-war (eriş. tar. 15 Kasım 2024)

26 "Students Protesting," AP News.

27 Abubucker, "Will Backlash Over."

28 Buheji ve Hasan, "Echoes Of Wake-Up," 65.

29 "Palestinians Protest on US College Campuses-2002-04-17, " VOA News, 29 Ekim2009, https://www.voanews.com/a/a-13-a-2002-04-17-17-palestinians-67266962/267847.html / (eriş. tar. 15 Kasım 2024).

anlamı da bulunuyordu. Kamplar mülteci kamplarını, zorla yerinden edilmeyi görsel ve fiziksel olarak temsil ediyordu.[30] Columbia Üniversitesi'nde kampları polisin dağıtması ise kampları üniversitelerde öğrencilerin baskı karşısında direnişinin de sembolü haline getirdi. Ülkenin her yerinden kurulan kamplar, böylelikle "Bu çocuklar ne istiyor?" sorusunun yüksek sesle sorulmasına neden olarak, öğrencilerin taleplerinin daha fazla duyulmasını sağladı.

BU ÇOCUKLAR NE İSTİYOR: BOYKOT, YATIRIMLARI GERİ ÇEKME VE YAPTIRIM

Rosaj, "Sosyal Hareketler ve Üniversite" başlıklı çalışmasında yer alan "Hareket Üniversite İlişkileri Tipolojisi" tablosunda aktivistleri, akademik /akademik olmayan olarak ayırırken; aktivistlerin hedeflerini ise her iki kategori altında akademik/ akademik olmayan ayrımına tabi tutmaktadır.[31] Buradan yola çıkarak Filistin eylemlerindeki protestocuların, aksi iddia edilen örnekler olmakla birlikte[32] ağırlıklı olarak öğrencilerden oluştuğunu ve yer yer öğretim üyelerinden destek gördüklerini, bu yönleriyle akademik aktivist kategorisine girdiğini söylemek mümkündür. Yine aynı kategorizasyon üzerinden değerlendirdiğimizde protestocuların bazı özel talepleri okuldan okula değişmekle birlikte ortak taleplerini akademik ve akademik olmayan olarak iki başlık altında toplayabiliriz. Akademik talepler içinde üniversitelerin İsrail üniversiteleri ile ilişkilerine ve iş birliklerine son vermesi, Filistin ile ilgili derslerin, programların, kürsülerin açılması, üniversite yönetimlerinin ifade özgürlüğünü korumaları, protestolara katılanların cezalandırılmaması ve bu nedenle tutuklanan, disipline verilen ya da okuldan atılan öğrenci ve öğretim üyeleri için genel af çıkarılması bu başlık altında sayılabilir.[33] Örnek olarak bu kapsamda Princeton Üniversitesi'nde protestocular 'soykırım yapmak için kullanılan' savaş silahlarıyla ilgili araştırmalara son verilmesini talep etmiş, Columbia protestocuları üniversitenin Tel Aviv Küresel Merkezi'nin açılışının iptal edilmesini ve Tel Aviv Üniversitesi ile çift diploma programını sonlandırmasını istemiş, New York Üniversitesi'ndeki göstericiler ise okulun Tel Aviv'deki merkezini protesto etmişlerdir. California Üniversitesi, Berkeley'deki talepler arasında ise kalıcı bir Filistin çalışmaları programı açılması yer almıştır.[34]

30 Buheji ve Hasan, "Echoes Of Wake-Up," 61.

31 Fabio Rojas, "Sosyal Hareketler ve Üniversite" Yükseköğretimin Örgütlenmesi: Yeni Çağ İçin Üniversitelerin Yönetimi, ed. Michael N. Bastedo, (İstanbul: Küre Yayınları, 2016), 314.

32 "Explainer: What is behind the pro-Palestinian protests at US universities?," Reuters, 3 Mayıs 2024, https://www.reuters.com/world/us/what-is-behind-pro-palestinian-protests-us-universities-2024-05-03/(eriş. tar. 13 Kasım 2024).

33 "Explaining and Predicting the Impact of Student Protests Across the Americas: Finding a Balance," Global Americans, 3 Mayıs 2024, https://globalamericans.org/explaining-and-predicting-the-impact-of-student-protests-across-the-americas-finding-a-balance/ (eriş. tar. 16 Kasım 2024); Matt Egan ve Ramishah Maruf,

34 "What the pro-Palestinian Protesters on College Campuses Actually Want," CNN, 26 Nisan 2024, https://edition.cnn.com/2024/04/26/investing/what-pro-palestinian-protesters-want/index.html

Akademik olmayan hedeflere baktığımızda karşımıza daha uzun bir liste çıkmaktadır. ABD hükümetini muhatap alan taleplerde İsrail'in soykırımının durdurulması, Gazze'de kalıcı ateşkes sağlanması, ABD'nin İsrail'e yaptığı askeri yardıma son vermesi, Filistin'in kendi kaderini tayin hakkına saygı gösterilmesi ve işgalin sona ermesi istenmiştir. Üniversite yönetimlerine yönelik talepler ise uluslararası hukuka uyana ve Filistinlilerin haklarını teslim edene kadar İsrail'in boykot edilmesi, yaptırım uygulanması, İsrail'e silah tedarik eden silah üreticilerinden, Gazze'deki savaştan kâr sağlayan şirketlerden, İsrail'le bağlantısı olan ya da İsrail'in Filistin işgalini destekleyen şirketlerden yatırımların çekilmesidir. Tam bir mali şeffaflık da talep eden öğrenciler, üniversitelerin İsrail ile mali bağlantılarının beyan edilenin ötesinde olduğu iddiasındadırlar. Ayrıca İsrail'in askeri çabalarına yardımcı olan projeler için İsrail'den araştırma parası kabul edilmemesi de talepler arasında yer almıştır.[35] Üniversitelerin İsrail ile bağlantılı yatırımlarına son vermesi talebi, geçmişi 1980'lere dayanan Boykot, Yatırımları Geri Çektirme ve Yaptırım (BDS-*Boycott, Divestment, Sanction*) Hareketinin temel talebidir. 1980'lerde Güney Afrika'da Apartheid rejimine karşı harekete geçen Columbia öğrencilerinin bu taleplerinin karşılık bulmasından esinlenen Filistin destekçisi öğrenciler ilk defa 2002 yılında düzenledikleri gösterilerde üniversitelerin yatırımlarını İsrailli şirketlerden çekmesini istemişlerdir.[36] 2016 senesinde bu talepler daha organize hale gelmiş ve Filistin destekçisi gruplar, Columbia Üniversitesi'nin silah üreten ve İsrail'in Filistin işgalini destekleyen şirketlerden yatırımlarını çekmesi hedefiyle bir çatı örgüt olan CUAD Koalisyonunu kurmuşlardır.[37] Koalisyon son protestolarda da öncü rol oynamıştır. Taleplerin yıllardır farklı platformlarda dile getirilmiş olması ve talepler etrafında eskiye dayanan örgütlülük, gösteriler patlak verdiğinde farklı üniversitelerde farklı grupların ortak talepler etrafında birleşmesini de kolaylaştırmıştır.

Yatırımların geri çekilmesinin talebinin en çok tartışma yaratan taleplerden biri olması, Amerikan üniversiteleri ile İsrail devleti arasında nasıl bir ekonomik ilişki olduğu sorusunu akla getirmektedir. Protestoların merkezi olan ABD'deki elit üniversiteler, kâr amacı gütmeyen özel üniversiteler olarak hükümet fonları, bağışlar, öğrenim ücretleri ve harçlar gibi çeşitli kaynaklardan

(eriş. tar. 16 Kasım 2024); CUAD. https://cuad.org/ (eriş.tar. 16 Kasım 2024); Gabrielle Canon, "The US Universities That Allow Protest Encampments – And Even Negotiate," The Guardian, 4 Mayıs 2024, https://www.theguardian.com/world/article/2024/may/04/universities-allow-student-campus-protest-encampments /(eriş. tar. 16 Kasım 2024).

35 Ulfelder "Crowd Counting Consortium."; "Students Protesting," AP News ; "Explainer: What is behind," Reuters; "What the pro-Palestinian," CNN; Rachel Treisman, "What We Can Learn From 4 Schools That Have Reached Agreements With Gaza Protesters," NPR, 7 Mayıs 2024, https://www.npr.org/2024/05/07/124.936.8151/gaza-college-protest-deal-brown-rutgers, (eriş. tar. 16 Kasım 2024).

36 Kate Zernike "Mideast Turmoil: The Colleges; Campus Tensions Growing With Support For Palestinians," New York Times, 2 Nisan 2002, https://www.nytimes.com/2002/04/08/us/mideast-turmoil-colleges-campus-tensions-growing-with-support-for-palestinians.html, (eriş. tar. 11 Kasım 2024); Ulfelder "Crowd Counting Consortium."; Lemon, "Jewish Group Applauds." "Students Protesting," AP News

37 https://cuad.org/ ; "US College Protests," Reuters.

gelirler elde etmekte ve gelirlerinin ortalama %30'unu özel sermaye ve girişim sermayesi fonlarında değerlendirmektedirler. Bu yatırımlar, halka açık şirketlerde işlem gören hisse senetlerine, çeşitli şirketlere yatırım yapan *hedge* fonlarına olabileceği gibi özel sermayeli şirketlere doğrudan yatırımlar şeklinde de olabilir.[38] Her ne kadar üniversitelerin gelir kaynakları konusunda şeffaflık gerekse de bu uygulamada son derece sorunludur. ABD Eğitim Bakanlığı verilerine göre "tam kaynağı ve harcama şekli" açıklanmamakla birlikte son yirmi yılda yaklaşık 100 Amerikan üniversitesinin İsrail'den aldığı bağışların ve İsrail ile imzaladığı sözleşmelerin toplam karşılığı 375 milyon dolardır.[39] Üniversitelerin İsrail bağlantılı şirketlere ya da İsrail'in Filistin işgalini destekleyen, kaynak ve silah sağlayan şirketlere ne kadar yatırım yaptığı ise belirsizdir. Ayrıca bazı üniversitelerin İsrail'deki üniversiteler ile yürüttükleri akademik projelerinin yanı sıra İsrail Ordusu, İsrail Savunma Bakanlığı ya da İsrail silah sanayi ile ortak projeleri olduğu bilinmektedir.[40] Bu durumun örneklerinden biri olan Columbia Üniversitesi'nin İsrail'de 13,6 milyar dolar değerinde yatırımı olduğu bildirilmiştir. Üniversite, Gazze'ye karşı savaşta İsrail'e silah tedarik eden Elbit Systems, Lockheed Martin ve Raytheon gibi silah üreticileriyle bağlara sahiptir.[41] MIT çatısı altında drone navigasyonu ve füze savunma projeleri için İsrail Savunma Bakanlığı ile ortak projeler yürütüldüğü ve üniversitenin son on yılda İsrail Savunma Bakanlığından 11 milyon dolardan fazla para kabul ettiği iddialar arasındadır.[42] Michigan Üniversitesi'nin İsrail'de kullanılan insansız hava araçlarını, savaş uçakları ve Gazze'deki kontrol noktalarında kullanılan gözetleme ürünlerini üreten şirketlerin yer aldığı fonlarda ise yatırımları bulunmaktadır. [43]

Bazı uzmanlara göre, İsrail Lobisi ve İsrail destekçisi bağışçıların ve siyasetçilerin baskıları, şeffaf olmayan yatırımlar ve İsrail'le bağlantılı şirketlerin tespitinin zorluğu gibi nedenlerle öğrencilerin taleplerinin karşılık bulmasına imkânsızdır.[44] Ancak geçmişteki örneklerden aldıkları ilhamla Filistin destekçisi gruplar tüm taleplerinin gerçekleşmesini mümkün görmektedirler. Öğrencilerin, taleplerinden, eylemlerine, mekân seçimlerinden iletişimlerine geçmişle kurdukları bu bağ, Filistin destekçisi eylemlerin tarihi örneklerle kıyaslanmasını da kaçınılmaz kılmaktadır.

38 Hank Tucker, "How America's Wealthiest Colleges Are Getting Richer Faster Than Schools With Small Endowments," Forbes, 19 Şubat 2022, https://www.forbes.com/sites/hanktucker/2022/02/19/how-americas-wealthiest-colleges-are-getting-richer-faster-than-schools-with-small-endowments/(eriş. tar. 17 Kasım 2024).

39 "Students Protesting," AP News.

40 "Interview on Pro-Palestinian," Civic Space Studies.

41 Buheji ve Hasan, "Echoes Of Wake-Up," s.65.

42 "Students Protesting," AP News.

43 "Students Protesting," AP News.

44 "What the pro-Palestinian," CNN.

TARİH TEKERRÜR MÜ EDİYOR: AMERİKAN ÜNİVERSİTELERİNDE PROTESTO KÜLTÜRÜ

CUAD Koalisyonu kendisini "Bizler Vietnam Savaşı Karşıtı hareketin ve Apartheid Güney Afrika Yatırımlarını Geri Çektirme hareketinin bir devamıyız"[45] diyerek tanımlıyor. "Bunu, onların mirası üzerine inşa ettik'" diyen Z kuşağı üyeleri, Filistin protestolarını bir 1968 an'ı olarak görüyorlar.[46] Üstelik 1968 kuşağı ile kurulan bu bağ öğrencilerin kendi beyanlarının da ötesinde. Olayların ülkeye yayılmasında etkin olan Columbia Üniversitesi, 1960'lardaVietnam Savaşı'na karşı da protesto merkezi olmuş ve sivil haklar hareketinde önemli rol oynamış bir üniversite olarak bu devamlılığı çağrıştıran önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmakta. Benzer şekilde California Üniversitesi Berkeley'de öğrencilerin merdivenlerine çadırlarını kurdukları Sproul Hall binası 50 yıl önce Vietnam Savaşı karşıtı aktivizmin de merkeziydi. Protestoların mekanları kadar ölçekleri ve taktikleri arasında da benzerlikler kurmak mümkün ki tüm bunlar bir tesadüfün sonucu değil. Filistin protestolarını organize eden öğrencilerin 1968 arşivlerine girdiklerini, güvenlikle başa çıkmaktan iletişime geçmişteki protestocuların taktilerini incelediklerini kendi beyanlarından anlıyoruz. Şiddet içermeyen direniş, stratejik örgütlenme ve gerçekleştirilebilir siyasi taleplere öncelik verme gibi ilkeler de eski kuşağın deneyimlerinden öğrenilmiş şeyler. Öğrencilerin Columbia'da bir dayanışma kampı kurma fikri dahi 1968 protestolarına dayanmakta.[47] Filistin protestolarını bir önceki bölümde açıklandığı gibi ortak taleplerden yola çıkarak 1980'lerin Apartheid protestoları ile kıyaslayanlar da mevcut.[48] Özellikle her iki protesto dalgasının da içerideki değil de dışarıdaki bir meseleyi sorun edinmesi iki hareketi yaklaştıran unsurlardan.

Aslında Amerikan üniversitelerinin Vietnam Savaşı protestolarından çok daha eskiye dayanan uzun bir aktivizm geçmişi var. Harvardlı öğrencilerin daha iyi yemek için 1766'da başlattığı Büyük Tereyağı İsyanından beri Amerikan yüksek öğreniminin dokusunun bir parçası olarak kabul edilen öğrenci aktivizmi bazı yazarlara göre "elmalı turta" kadar Amerikalı bir şey.[49] Rosaj, bugün tanınır olan biçimi ile öğrenci aktivizminin 20. Yüzyılda zuhur ettiğini söylemekte, geçtiğimiz yüzyılda neredeyse her kayda değer siyasal ve sosyal hareketin kökenlerini üniversitelerdeki öğrenci mücadelelerinden aldığı tespitini yapmaktadır. 1930'lar itibariyle üniversite öğrencileri, işçi hakları,

45 https://cuad.org/

46 Richard Hall, "Gen Z Sees the Gaza Protests As Their 1968 Moment: 'We Built This on Their Legacy'," Independent, 27 Nisan 2024, https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/gaza-protests-columbia-1968-b2535834.html (eriş. tar. 17 Kasım 2024).

47 Hall, "Gen Z Sees."; **"**Explaining and Predicting," Global Americans.

48 Taha Enes Kurtulmuş, "Kampüs Protestoları ve Amerikan Muktedir Elitinin Sosyolojisi," Perspektif, 31 Mayıs 2024, https://www.perspektif.online/kampus-protestolari-ve-amerikan-muktedir-elitinin-sosyolojisi/ , (eriş. tar. 17 Kasım 2024).

49 Philip Lee, Student Protests and Academic Freedom in an Age of #blacklivesmatter (April 4, 2017). Ohio State Law Journal, 79 (2018): 224.

yurttaş hakları, etnik haklar, feminizm, otoriterlik karşıtlığı, demokrasi ve barış gibi farklı amaçlarla sıklıkla sol hareketlere katılmışlardır. Üniversitelerin solun kalesi haline gelmesi de bu yıllara dayanmaktadır.[50] İkinci Dünya Savaşından sonra Amerikan kampüslerinde siyasal aktivizm büyümüş, 1950'lerde Komünizm karşıtlığının McCarthycilik ile birlikte bir cadı avına döndüğü ortamda pek çok yönetmelik ve düzenleme ile öğrencilerin siyasi faaliyetleri baskı altına alınmıştır. 1960'lara gelindiğinde büyüyen sivil haklar hareketinin ve Vietnam Savaşı'na tepkilerin de etkisiyle bu yasakları dinlememeye başlayan öğrencilerin eylemleri liberal eğilimli üniversiteler tarafından müsamaha görmeye başlamıştır. 1964 yılında California Üniversitesi, Berkeley öğrencilerinin siyasi faaliyet ve ifade özgürlüğü kısıtlamalarına karşı başlattıkları eylemler bu kırılmada önemli yer teşkil eder.[51] Altmışlı yıllar ABD üniversitelerinde ırkçılığa odaklanan protestolara da sahne olmuştur. 1970'ler ise öğrenci hareketlerinin her alanda kendini gösterdiği ve Amerikan siyasetinde kilit aktöre dönüştüğü bir dönemdir. Howard Zinn, "*You Can't Be Neutral on a Moving Train*" adlı kitabında bu dönemdeki öğrenci protestolarının çeşitliliğini ve çokluğunu "*1970 baharı, Amerika Birleşik Devletleri tarihindeki ilk genel öğrenci grevine sahne oldu; 400'den fazla kolej ve üniversiteden öğrenciler Kamboçya'nın işgalini, Kent State olayını, Mississippi'deki Jackson State College'da iki siyah öğrencinin öldürülmesini ve savaşın devam etmesini protesto etmek için dersleri tatil etti*" cümleleri ile anlatmaktadır.[52] 1980'lere üniversitelerin Güney Afrika Apartheid Yatırımlarını Çektirme hareketi damgasını vurur.[53] 1990'larda harç protestoları, 2000'lerin başında üretim koşullarını protesto için anti-sweatshirt kampanyaları ile öğrenci aktivizmi devam ettiyse de bu protestolar kampüs içinde ya da dışında önemli bir etki yaratamamıştır. Bu dönemde üniversite öğrencilerinin azalan örgütlü gücünü fırsat bilen üniversite yönetimleri yönetmeliklere daha fazla sarılmış ve yeni düzenlemeler getirmişler, bu da öğrenci aktivizmini 11 Eylül'ün gölgesinde daha da söndürmüştür. Kısıtlamalara rağmen, Amerikan üniversitelerinde öğrenci hareketleri son on yılda içinde yeniden yükselişe geçmiştir. Yeni kuşak ile birlikte ırk ayrımcılığı, cinsel saldırı, taciz ile artan harçlar ve öğrenci borçlarını merkeze alan protestoların sayısı ve çapı artmaya başlamıştır.[54] Bunun Filistin protestolarından önceki ülke çapındaki son örneği ise 2015'te Siyahların Hayatı Önemlidir (*Black Lives Matter*) hareketinin kampüslere

50 Rojas, "Sosyal Hareketler ve Üniversite," 311, 316.

51 Karen Aichinger, "Berkeley Free Speech Movement," Free Speech Center, 1 Ocak 2009, https://firstamendment.mtsu.edu/article/berkeley-free-speech-movement/ (eriş. tar. 18 Kasım 2024).

52 Howard Zinn, You Can't Be Neutral on a Moving Train, (Boston: Beacon Press, 2002),102.

53 "Columbia University students win divestment from apartheid South Africa, United States, 1985," The Global Nonviolent Action Database, https://nvdatabase.swarthmore.edu/content/columbia-university-students-win-divestment-apartheid-south-africa-united-states-1985 (eriş. tar. 18 Kasım 2024).

54 Angus Johnston, "Student Protests, Then and Now," The Chronicle of Higher Education, 62:16 (December 2015): 2-4. https://www.tjsl.edu/sites/default/files/files/Student%20Protests,%20Then%20and%20Now%20-%20The%20Chronicle%20of%20Higher%20Education.pdf (eriş.tar. 15 Kasım 2024)

sıçramasıdır.[55] Irksal adalete dair öğrencilerin başlattığı bu protestolar ve eylemler zinciri her ne kadar şaşkınlık yaratsa da bir süredir uyanışa geçen üniversitelerdeki aktivizmin ve öğrenci örgütlenmelerinin bir neticesidir. Bu yeni aktivizmin Filistin protestolarını mümkün kıldığı da sıklıkla dile getirilmektedir[56] Buna göre, Filistin protestoları geçmişin bir tekrarı değil, Z kuşağının eseridir.

YOKSA Z KUŞAĞI MI: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEĞİŞEN DEMOGRAFİSİ VE EĞİLİMLERİ

Filistin protestolarını, Vietnam Savaşı protestoları ile kıyaslamanın kaçınılmaz cazibesine rağmen bu kıyaslamayı sorunlu bulan, benzerliklere değil farklara dikkat çeken görüşler de mevcuttur. Eski aktivist ve "1968: Dünyayı Sarsan Yıl" kitabının yazarı Mark Kulansky'e göre, iki hareket arasındaki tek benzerlik, öğrencilerin simge niteliğindeki Columbia Üniversitesindeki Hamilton Hall binasını basmış olmalarıdır. Kulansky en temel farkı "Biz, kendi hükümetimiz bizi savaşa gitmeye, savaşmaya zorlarken inatla direniyorduk. Vietnam'daki savaş bizi doğrudan etkiliyordu ancak bugün protestolara katılan öğrenciler Gazze'deki savaşın bir parçası olmayacaklarının bilincindeler" diye açıklamaktadır.[57] Amerikan tarihçisi ve sosyal reformlar üzerine çalışan UT Austin Üniversitesi Profesörü Steven Mintz verdiği röportajda benzer bir noktaya temas eder. Mintz, askerlik meselesinin varoluşsal bir mesele olduğunu, her erkek için askerlik yapmak, her kadın içinde savaşa gidecek erkek kardeş, erkek arkadaş, eş veya sevgili anlamına geldiğini bu nedenle de Vietnam gösterilerinin çok fazla öğrenciyi bir araya getirecek şahsi bir motivasyona sahip olduğunu söylemektedir.[58] 1960'lı yıllarda Columbia Üniversitesi'nde öğrenci olan gazeteci Charles Kaiser ise tam da bu motivasyon farkı üzerinde durarak, mesele kişisel ve doğrudan bir risk içermemesine rağmen öğrencilerin protestolara katılmasını "övülmesi gereken" bir davranış olarak nitelendirmektedir.[59]

Aktivizm mirasına işaret edenlerin dayandıkları en önemli kanıtlardan biri geçmişte de bugün de protestoların merkezinde elit üniversitelerin yer almasıdır. Gerçekten de Filistin yanlısı protestolarda ilk 20'de yer alan üniversitelerin hepsi Carnegie Yükseköğretim Kurumları Sınıflandırması'na göre 2024 yılında

55 Elizabeth Day, "#BlackLivesMatter: The Birth of A New Civil Rights Movement," The Guardian, 19 Temmuz 2015, https://www.theguardian.com/world/2015/jul/19/blacklivesmatter-birth-civil-rights-movement (eriş. tar. 18 Kasım 2024).

56 William Márquez, "ABD Üniversitelerindeki Gazze Eylemleri Neden 1968'deki Vietnam Savaşı Protestoları ile Karşılaştırılıyor?," BBC News Türkçe, 11 Mayıs 2024; https://www.bbc.com/turkce/articles/crgyp124zw1o, (eriş. tar. 19 Kasım 2024).

57 Márquez, "ABD Üniversitelerindeki."

58 Celeste Headlee ve Steven Mintz, "Student Protests Can Backfire (Badly)," Hear Me Out Podcast, Slate, 30 Nisan 2024, https://slate.com/podcasts/hearmeout/2024/04/pro-palestine-campus-protests-may-backfire, (eriş. tar. 19 Kasım 2024).

59 Márquez, "ABD Üniversitelerindeki."

"R1: Doktora Üniversiteleri – Çok Yüksek Araştırma Etkinliği" kategorisine girmektedirler.[60] Protestoların yoğunlaştığı okullar içinde Sarmaşık Ligi (*Ivy League*) olarak tanımlanan ABD'nin en prestijli okulları başı çekerken, prestijli devlet üniversiteleri de bu listede üst sıralardadırlar.

Tablo 1. Protestolara Katılan Üniversiteler[61]

Sıra	Üniversite Adı	Protesto gün sayısı	Niteliği
1	Indiana-Purdue Indianapolis[62] Indiana Purdue	99 24 7	Devlet
2	Columbia	92	Özel
3	Harvard	68	Özel
4	Michigan	61	Devlet
5	Stanford	56	Özel
6	Brown	47	Özel
	California Üniversitesi, Los Angles (UCLA)		Devlet
7	Vanderbilt Üniversitesi	43	Özel
8	Üniversitesi of Pennsylvania	42	Özel
9	Yale Üniversitesi	38	Özel
10	California Üniversitesi, Santa Cruz	36	Devlet
12	Southern California	34	Özel
13	Chicago	30	Özel
	California Üniversitesi, Berkeley		Devlet
	New York (NYU)		Özel
14	Tufts	29	Özel
	Minnesota		Özel
15	John Hopkins	24	Özel
16	North Carolina, Chapel Hill	23	Devlet
	California Üniversitesi, San Diego		Devlet
	Pittsburgh		Devlet
17	Arizona Devlet	22	Devlet
18	Princeton	20	Özel
	Washington		Devlet
	Rutgers, New Brunswick		Devlet
19	Cornell	19	Özel
	Iowa		Devlet
20	Ohio Devlet	18	Devlet

Tennesse Üniversitesi'nde eğitim Profesörü Robert Kelchen ve Washington Monthly editör yardımcısı Marc Novicoff ortaklaşa kaleme aldıkları

60 Carnegie Classification of Institutions of Higher Education. https://carnegieclassifications.acenet.edu/institutions/?basic2021__du%5B%5D=15 (eriş.tar. 19 Kasım 2024).

61 Harvard Counting Crowd Conserium'un 8 Ekim 2023-13 Kasım 2024 verilerine dayanmaktadır. https://ash.harvard.edu/programs/crowd-counting-consortium/ (eriş.tar. 13 Kasım 2024)

62 1 Temmuz 2024'te Indiana Üniversitesi ve Purdue Üniversitesi olmak üzere iki ayrılmıştır.

makalelerinde elit üniversitelerin rolüne dikkat çekerek "Filistin yanlısı protestoları büyük ölçüde elit bir üniversite fenomeni" olarak tanımlamışlardır. Bu iddialarının dayanak noktası, düşük gelirli ailelerden gelen öğrencilere verilen bir burs olan Pell Bursu alan öğrencilerin yüzdesinin yüksek olduğu üniversitelerde Filistin yanlısı protestoların nadiren görüldüğü ve kampların ise çok daha nadir olduğu tespitidir. Yazarlar, büyük çoğunluğu işçi sınıfı kökenli öğrencilere eğitim veren kampüslerde herhangi bir protesto faaliyeti olmadığını, protestoların yoksul öğrencilerin az olduğu ve harç ve ücretlerin fahiş derecede yüksek olduğu okullarda gerçekleştiğini söylemektedirler. Bunun nedeni yazarlara göre daha seçici ve daha varlıklı okulların, kamu yararını daha çok önemseyen ve sosyal olarak aktif öğrencileri çekmesi ve bu yönlerini teşvik etmesidir. Ancak daha önemlisi yazarlara göre yoksul öğrencilerin kampüs dışında işleri, ilgilenmeleri gereken aile üyeleri gibi başka kaygıları varken öncelikli görmedikleri bir konuda protestoya katılmaları pek olası değildir.[63] Söz konusu araştırma elit üniversitelerin ön planda olması ile zengin öğrencilerin gösterilere destek vermesi arasında çok güçlü bir bağ kurmaktadır. Oysa protestocuların gelir durumları ile bu protestolara destek olup olmadıklarını gösteren bir araştırmaya yer verilmediği gibi katılımın az olduğu üniversitelerin ne kadar aktivizme yer açtığı da değerlendirmelerinin bir parçası değildir. Ayrıca protestolarda her ne kadar elit üniversiteler listede üst sıralarda yer alsalar da ilk 20'de yer alan üniversitelerin yarısı devlet üniversitesi statüsündedir. Protestolarda yer alan ve düşük gelirli öğrenciler tarafından da ücretleri karşılanabilir grupta kabul edilen[64] Michigan Üniversitesi, Arizona Üniversitesi, North Carolina-Chapel Hill Üniversitesi, New Mexico Üniversitesi, Wisconsin-Madison Üniversitesi, Arizona Devlet Üniversitesi, Virginia Tech Üniversitesi ve Virginia Üniversitesi Filistin protestolarının on gün ya da daha fazla devam ettiği üniversitelerdir.

Bir başka sorunlu nokta ise 1968'de ve bugün gösterilere mekân oldukları için üniversiteler üzerinden kurulan ayniyet bağı ve buna dayalı olarak yapılan "elit üniversite fenomeni" çıkarımı, sabit bir protestocu öğrenci profili üretilmesine yol açmaktadır. Oysa geçmişten günümüze Amerikan üniversiteleri önemli bir demografik değişim geçirmiş durumdadır. 1965'te Amerika'da üniversite öğrencileri orantısız şekilde elitlerden oluşmaktayken artık elit ağırlıklı bir üniversite öğrenci kitlesinden söz etmek mümkün değildir. Son 20 yıldır Amerikan yüksek öğreniminde öğrenci sayısındaki artışın temel taşıyıcısı düşük gelirli ve renkli ailelerden gelen öğrencilerdir. Elbette şunu belirtmek gerekir ki bu öğrenciler ağırlıklı olarak daha çok iki yıllık devlet okullarına ve

63 Robert Kelchen ve Marc Novicoff "Are Gaza Protests Happening Mostly at Elite Colleges?," Washington Monthly, 24 Mayıs 2024, https://washingtonmonthly.com/2024/05/24/are-gaza-protests-happening-mostly-at-elite-colleges/ (eriş. tar. 14 Kasım 2024).

64 Konrad Mugglestone, Kim Dancy ve Mamie Voight, "Opportunity Lost: Net Price and Equity at Public Flagship Institutions," Institute for Higher Education Policy, (September 2019):6. https://live-ihep-wp.pantheonsite.io/wp-content/uploads/2019/10/uploads_docs_pubs_ihep_flagship_afford_report_final.pdf (eriş.tar. 15 Kasım 2024).

en az seçici dört yıllık üniversitelere yönelmektedirler. Tipik lisans öğrencisi olarak tanımlanan 4 yıllık bir lisans bölümüne kaydolup, çalışmayan ve kampüste yaşayan 24 yaş altı öğrencilerinin çoğunluğu hala ülkenin orta ve yüksek gelirli kesiminden gelmektedirler. Bununla birlikte bu kesim artık üniversite öğrencilerinin altıda birine tekabül etmekte ve daha da önemlisi orta ve yüksek gelirli kabul edilen ailelerden gelen öğrenciler geçmişe kıyasla daha borçlu bir profil sergilemektedir. 1996'da yoksul öğrencilerin borçlanma olasılığı %33 ile en yüksek ve yüksek gelirli öğrencilerin borçlanma olasılığı %8 ile en düşük iken, 2016'daki istatistiklere baktığımızda borçlanma olasılığı ile öğrenci geliri arasında ilişkinin artık keskin olmadığı görülmektedir. Yoksul öğrencilerin %38'i, orta gelirli öğrencilerin %39, yüksek gelirli öğrencilerin ise %30'u borç almış durumdadır.[65] 2024 itibari ile öğrencilerin aldıkları toplam borç 10 sene öncesine göre yaklaşık iki katına çıkarken ve elit okullardaki borçlu öğrenci sayıları da artmaya devam etmektedir.[66]

Amerikan üniversitelerindeki demografik değişim gelir ve refah düzeyi ile de sınırlı değildir. 1965'te Amerika'da üniversite öğrencilerinin %90'dan fazlası beyaz iken[67], bu oran 2023'te %41'e düşmüş durumdadır. Artık öğrencilerin çoğunluğunu beyaz Protestan Amerikalılar değil farklı ırksal, etnik ve dini gruplar oluşturmaktadır.[68] Bu değişim, üniversite öğrencileri arasında öncelik verilen 'değerler' üzerinde de etkisini göstermektedir. Nitekim çeşitliliğe saygı duymak ve farklı grupların sorunlarına duyarlı olmak yeni neslin üniversite seçiminde önem verdiği bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. 2023 Best Colleges anketine göre öğrencilerin %55'i gitmekte oldukları üniversiteler 'çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık' politikalarından vazgeçerse okul değiştirmeyi düşüneceklerini söylemektedirler.[69]

Cinsiyet dağılımı açısından da baktığımızda Amerika'daki üniversite öğrenci profilinin değiştiğini görülmektedir. 1965'te üniversite öğrencilerinin %61 erkek iken[70] 1979'dan beri ABD'de üniversite öğrencilerinin çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır ki 2023 itibari ile bu oran %57'dir. Burada hem Vietnam gösterilerinde hem de Filistin gösterilerinde ön planda olan elit

65 Johnston, "Student Protests, 1; Richard Fry ve Anthony Cilluffo "A Rising Share of Undergraduates Are From Poor Families, Especially at Less Selective Colleges," Pew Research Center, 22 Mayıs 2019, https://www.pewresearch.org/social-trends/2019/05/22/a-rising-share-of-undergraduates-are-from-poor-families-especially-at-less-selective-colleges/#fn-39386-2 (eriş.tar. 18 Kasım 2024).

66 Adam Looney, "Biden is right: A lot of students at elite schools have student debt," Brookings, 3 Mart 2021, https://www.brookings.edu/articles/biden-is-right-a-lot-of-students-at-elite-schools-have-student-debt/ (eriş.tar. 18 Kasım 2024).

67 Johnston, "Student Protests," 1.

68 Jane Nam, "Diversity in Higher Education: Facts and Statistics," Best Colleges, 29 Nisan 2024, https://www.bestcolleges.com/research/diversity-in-higher-education-facts-statistics/(eriş.tar. 18 Kasım 2024).

69 Jessica Bryant "Most Students Would Consider Transferring if Their College Abolished DEI Initiatives: Survey," 26 Ekim 2023, Best Colleges, https://www.bestcolleges.com/research/most-students-would-consider-transferring-if-dei-initiatives-abolished/ (eriş.tar. 19 Kasım 2024).

70 Johnston, "Student Protests," 1.

üniversiteler için bir parantez açmak gerekmektedir. Princeton ve Yale 1969'da kadın öğrencileri kabul etmeye başlamış, 1971'de Brown Üniversitesi ve 1972'de Dartmouth bunu takip etmiştir. Columbia Üniversitesi ise 1983 yılına kadar kadınları kabul etmemiştir.[71] Dolayısıyla iki dönem arasındaki en ciddi farklardan biri kadınların protestolarda artan temsilidir.

Son 50 yılda üniversitelerdeki demografik değişim protestolara katılan kitleyi değiştirmiş, bu durum da onların motivasyonunu etkilemiştir.[72]Amerikan üniversiteleri geçmişe göre farklı etnik ve dini kökenlerin daha fazla temsil edildiği, ekonomik olarak alt ve orta sınıftan gelen öğrencilerin daha ağırlıklı olduğu, daha az beyaza ve daha çok kadına ev sahipliği yapan yerlere dönüşmüş durumdadırlar. Bu kuşak, azınlık haklarını merkeze alan konulara en azından 'kişisel nedenlerle' daha duyarlı, çeşitliliklere saygılı, kredilere artan bağımlılık ve zayıflayan iş piyasası nedeniyle geleceği konusunda daha endişeli, daha borçlu ve daha öfkeli bir nesil olarak karşımıza çıkmaktadır.[73] Üstelik teknolojik ilerleme sayesinde bugünün üniversite öğrencileri, gelir seviyeleri ve gittikleri üniversitelerden bağımsız olarak bilgiye erişim konusunda sınırsız ve neredeyse eşit olanaklara sahiptiler. Bu da ana akım medyanın manipülasyonlarından kaçmanın imkanlarını artırırken, üniversite öğrencileri arasında İsrail-Filistin meselesi ve ABD'nin buradaki rolü hakkında farkındalığı da yükseltmiş durumdadır. Nitekim İsrail'e destek verme konusunda kuşaklar arasında derinleşen fark da bunu doğrular niteliktedir. Amerikalıların genelinin aksine, genç Amerikalılar hem Gazze'deki mevcut çatışmada Filistinlileri destekleme hem de Filistin yanlısı protestoları onaylama eğilimindedirler.[74] Pew Araştırma Merkezi'nin Şubat 2024'te yaptığı ankete göre 30 yaş altının %33'ü Filistin'e %14'ü İsrail'e sempati duyarken, yaşlılarda özellikle 65 yaş üstünde bu tersine dönmekte ve İsrail'e sempati %47'ye kadar çıkmaktadır. Genç Amerikalıların %34'ü Hamas'ın İsrail'le savaşma nedenlerinin geçerli olduğunu, %30'u geçerli olmadığını, %35'i ise emin olmadığını söylerken, 65 yaş ve üzeri Amerikalıların %64'ü Hamas'ın gerekçelerinin geçerli olmadığını söylemektedir. Gençler, savaş nedeniyle ülkede Müslümanlara ve Araplara yönelik ayrımcılığın, yaşlılar ise Yahudilere yönelik ayrımcılığın artığını düşüncesindedirler.[75]

Anketler değişen öğrenci profili ile birlikte bugün ABD'de üniversiteye giden öğrenciler arasında liberal ve sol eğilimlerin güçlendiğini göstermektedir. Bu, siyasal anlamda "elit üniversite öğrencisi" tiplemesinin artık geçersizliğini

71 Genevieve Carlton, "A History of Women in Higher Education," Best Colleges, 20 Mart 2023, https://www.bestcolleges.com/news/analysis/2021/03/21/history-women-higher-education/ (eriş.tar. 19 Kasım 2024).

72 Johnston, "Student Protests, s.1

73 Johnston, "Student Protests, s.1

74 "Explaining and Predicting," Global Americans.

75 Laura Silver "Younger Americans Stand Out in Their Views of the Israel-Hamas War," Pew Research Center, 2 Nisan 2024, https://www.pewresearch.org/short-reads/2024/04/02/younger-americans-stand-out-in-their-views-of-the-israel-hamas-war/ (eriş. tar. 19 Kasım 2024)

gösterirken, aktivizm de artık bu öğrencilerin "tekelinde" olmadığının kanıtıdır. Nitekim 2015'te ve 2019'da üniversiteye yeni başlayan birinci sınıflarla yapılan anketlere göre bu kuşak, aktivizmiyle ünlü 1968 kuşağı da dahil olmak üzere "bir öğrenci protestosuna katılma olasılığı" en yüksek kuşak olarak karşımıza çıkmaktadır. Her on öğrenciden biri bir protestoya katılma ihtimalini yüksek olarak açıklarken bu oran Afro-Amerikalı öğrencilerde 1,6'ya yükselmektedir ki zaten bu öğrencilerin %30 daha lisedeyken bir protestoya, boykota veya yürüyüşe katılmış olduklarını ifade etmektedirler.[76]

Dolayısıyla elit üniversitelerin her protestoda ön planda olma nedeni geçmişte ve bugün "zengin, geçim derdi olmayan" öğrencileri barındırmalarından kaynaklanmamaktadır. Bu okullar, verdikleri eğitim, destekledikleri çeşitlilik, teşvik ettikleri entelektüel tartışma ortamının yansıra öğrenci aktivizmine alan açmaları ile de bilinmektedirler. En iyi öğrencilerin ve akademisyenlerin bu okulları tercihinde verilen eğitim kadar, kurumların kendilerine özenle çizdikleri ilerici, aktivizmi destekleyen farklı fikirlere alan açan ve ifade özgürlüğüne saygı gösteren üniversite imajı önemli bir yer tutmaktadır. Bu üniversitelerin, gururla yad ettikleri aktivizm mirasları, protestoyu üniversite hayatının olağan bir parçası olarak gören açıklamaları ve protestolar için ayrılmış mekanları bulunmaktadır. Bunun en iyi örneği olan Columbia Üniversitesi 1968 kuşağını çeşitli sergilerle anarken 1968 protestolarına dair bir arşive, 'Columbia 1968' adlı X hesabına sahiptir ve üniversitede bu adla dersler verilmektedir. Başka bir örnek olan NYU'da 2024 Mart ayında üniversitenin web sitesinde "NYU'da Aktivizm Yoluyla Fark Yaratın" başlığı taşıyan öğrencilere aktivizm aşılayan bir makale yayınlamıştır ve makale hala üniversitenin sitesinde yer almaktadır.[77] Bir diğer örnek Emory, 'Siyahların Hayatı Önemlidir' hareketi çerçevesinde üniversitede öğrencilere yönelik 'yaratıcı aktivizm' programları düzenlemiştir. Ayrıca kendi kampüs protestolarını anmak için 1969 başlığı ile sergi açan bir diğer üniversitedir. Dolayısıyla zaten kendisini ifade etmekten korkmayan, söyleyecek çok derdi olan bu kuşağın öğrencileri ile bu üniversitelerin açıkları alanın örtüşmesi kaçınılmaz olarak bu okulları Filistin yanlısı protestoların da merkezi yapmıştır. Burada şaşırtıcı olan bu Üniversite yönetimlerinin Filistin yanlısı protestolar boyunca baskı ve yıldırma politikaları ile kendi inşa ettikleri bu imajları ile çelişmeleridir. Columbia Üniversitesi yönetiminin, 19 Nisan'da Filistin protestosu kamplarının polis tarafından dağıtılmasının üstünden daha bir gün geçmişken yeni dönem öğrencilerine gönderdiği e-postada "gösteri,

76 Eagan, Kevin ve Ellen Bara Stolzenberg, vd., The American Freshman: National Norms Fall 2015 (Los Angeles: Higher Education Research Institute, UCLA, 2015):7,24 ; Ellen Bara Stolzenberg, Melissa C. Aragon vd. The American Freshman: National Norms Fall 2019 (Los Angeles: Higher Education Research Institute UCLA,2020): 19, 47; Kueppers Courtney, Today's Freshman Class Is the Most Likely to Protest in Half a Century, The Chronicle of Higher Education, Volume 62:23 (2016) https://www.chronicle.com/article/todays-freshman-class-is-the-most-likely-to-protest-in-half-a-century/ (eriş. tar. 15 Kasım 2024)

77 "Make a Difference Through Activism at NYU: Part 1" NYU, 8 Mart 2024
https://meet.nyu.edu/academics/make-a-difference-through-activism-at-nyu-part-1/, (eriş.tar. 30 Aralık 2024)

siyasi aktivizm ve ifade özgürlüğüne duyulan derin saygının üniversitenin dokusunun ayrılmaz bir parçası olduğunu" anlatması tam olarak bu ikircikliğin bir yansımasıdır. Nitekim üniversitelerin öğrenci aktivizmine karşı tutundukları bu iki yüzlü tavrı merkeze alan Atlantic'teki makalesinde Tyler Austin Harper, geçmişte bastırmak için uğraştıkları öğrenci protestolarını bugün imajlarının bir parçası haline getiren elit üniversiteler için öğrenci protestolarının kaliteli bir şarap gibi olduğunu söyler, yönetimlerin keyif alması için protestoların yıllanması üzerinden 50 yıl geçmesi gerekmektedir.[78]

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ DE BİR YERE KADAR: BASKI, YILDIRMA VE CEZALANDIRMA

Amerikan üniversitelerinde Filistin'le dayanışma eylemleri başladığı andan itibaren protestocular sistematik şekilde baskı, yıldırma ve cezalandırma ile karşı karşıya kalmışlardır. 8 Ekim'de Hamas'ın saldırılarının hemen ardından Harvard Üniversitesi Filistin Dayanışma Komitesi, 30'dan fazla öğrenci grubunun imzacı olduğu ortak bir bildiri yayınlar. Bildiride 20 yıldan uzun süredir Gazze'de Filistin halkının açık bir hapishanede yaşadığı vurgulanırken imzacılar, "İsrail rejimini yaşanan tüm şiddet olaylarından tamamen sorumlu tuttuklarını" ifade etmektedirler. Bildiriye sadece Siyonist öğrenci gruplarının tepkilileri sert olmaz, konu ulusal medyaya taşınırken iş adamlarından siyasetçilere kınamalarla birlikte imzacıların cezalandırılması yönünde talepler gelir. Komite, amaçlarının yaşanan şiddetin temellerini göstermek olduğunu söylese de Hamas'ı desteklemekle suçlanırlar. Baskının vardığı nokta, imzacı örgütlere üye öğrencilerin adlarını ve fotoğraflarını gösteren dijital ekranlarla donatılmış, üzerine "Harvard'ın Önde Gelen Antisemitleri" yazılı bir pankart asılan kamyonetin Harvard kampüsünde gezdirilmesidir. Pankartta ayrıca bu öğrencilerin bilgilerinin olduğu bir web sitesinin de adresi paylaşılmıştır.[79] Filistin Dayanışma Komitesi önce bir açıklama yayınlayarak "ırkçı nefret söylemi ve ölüm tehditleri" ile karşı karşıya olduklarını duyurur. Artan tehditler karşısında ikinci bir bildiri yayınlayan komite "tüm masum yaşamlara yönelik her türlü şiddete karşı olduklarını" açıklar.[80] Ancak baskılar ve linç devam eder.

İsrail'in Filistin'e yönelik saldırılarının artarak devam ettiği her gün binlerce sivilin yaşamanı kaybettiği Kasım ayı içinde hem üniversitelerin içinde hem de dışında baskılar daha da artacaktır. Columbia Üniversitesi, SJP ve JVP'nin

78 Tyler Austin Harper, "America's Colleges Are Reaping What They Sowed," The Atlantic, 2 Mayıs 2024, https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2024/05/college-activism-hypocrisy/678262/ (eriş. tar. 19 Kasım 2024).

79 Cadenhead " One of the Worst Weeks"; J. Sellers Hill ve Nia L. Orakwue, "As Students Face Retaliation for Israel Statement, a 'Doxxing Truck' Displaying Students' Faces Comes to Harvard's Campus," The Harvard Crimson, 12 Ekim 2023, https://www.thecrimson.com/article/2023/10/12/doxxing-truck-students-israel-statement/ / (eriş. tar. 19 Kasım 2024).

80 El-Bawab, "How Pro-Palestinian."

faaliyetlerini üniversitenin protesto gösterisi düzenleme kurallarını ihlal ettikleri gerekçesiyle askıya alır.[81] Üniversitelerde karşılıklı antisemitizm ve İslamofobi suçlamaların artması üzerine Harvard Üniversitesi, Cornell Üniversitesi, New York Üniversitesi, Columbia Üniversitesi ve Pennsylvania Üniversitesi soruşturmalar başlatırlar. Aralık ayı başında antisemitizm suçlamalarının hedefine bu kez Rektörler oturturulur. Harvard Rektörü Claudine Gay, Pennsylvania Üniversitesi Rektörü Liz Magill ve kendisi de bir Yahudi olan MIT Rektörü Sally Kornbluth'ın üniversite kampüslerinde antisemitizm ile mücadele çabaları konusunda Temsilciler Meclisi'ne ifade vermek üzere çağrılırlar. Eğitim ve İşgücü Komitesinin Cumhuriyetçi üyelerinden Elise Stefanik'in, gösterilerde Yahudi soykırımı çağrısında bulunulmasının okullarının zorbalık ve tacizle ilgili davranış kurallarını ihlal edip etmediğine ilişkin sorusuna Rektörlerin kesin bir "evet" ya da "hayır" yanıtı vermeyi reddetmesi ve eyleme geçmedikçe ifade özgürlüğünü koruyarak denge kurmak zorunda olduklarını söylemeleri, antisemit faaliyetleri ve kişileri yeterince sert kınamayarak teşvik etmekle suçlanmalarına yol açar ve istifaya çağrılırlar. Gay, karşılaştığı ulusal linç karşısında bir açıklama yayınlayarak Kongre önündeki sözleri için özür dilerken, Magill, Kongredeki ifadesinin yarattığı tepkiler üzerine rektörlükten kendi isteğiyle istifa edecektir. Bunu intihal suçlamaları ile karşı karşıya kalan ve Kongre'deki ifadesine tepkileri yatıştıramayan Gay'in istifası izler.[82] Nisan ayında kendisi de daha sonra istifa edecek Columbia Rektörü Minouche Shafik ifadeye çağrılmıştır. Mayıs'ta yine bir Yahudi olan UCLA Rektörü Gene Block ve Rutgers Üniversitesi Rektörü Jonathan Holloway ve Northwestern Üniversitesi Rektörü Michael Schill "kampüslerinde yasadışı antisemit kamplara izin vermek" ile suçlanmışlardır.[83] Son olarak Mayıs ayında Yale Üniversitesi Rektörü Peter Salovey ve Michigan Üniversitesi Rektörü Santa Ono "Yahudi öğrencileri korumadaki başarısızlıkları" nedeniyle soruşturma geçirirler.[84]

17 Nisan'da Columbia Rektörü Shafik'in polisi kampüse davet etmesi ile baskı ve yıldırma politikasına polis şiddeti de eklenmiş olur. Polis, protestolar boyunca 3600'den fazla kişiyi tutuklamış ve gözaltına almıştır.[85] Protestolara katılan öğrenci ve öğretim üyeleri ayrıca soruşturmalar, uzaklaştırmalar ve

81 Jason Lemon "Jewish Group Suspended by University After Pro-Palestinian Protests," 11 Kasım 2023, Newsweek https://www.newsweek.com/jewish-group-suspended-university-after-pro-palestinian-protests-1842826, (eriş. tar. 19 Kasım 2024).

82 El-Bawab, "How Pro-Palestinian; "US College Protests." Reuters.

83 April Rubin, "Northwestern won't Divest From Israel, University President Tells Congress," 23 Mayıs 2024, Axios, https://www.axios.com/2024/05/23/college-antisemitism-congress-northwestern-ucla-rutgers (eriş. tar. 19 Kasım 2024); Josh Moody, "Why Did Shafik Step Down Now?," IHE, 16 Ağustos 2024, https://www.insidehighered.com/news/governance/executive-leadership/2024/08/16/why-did-shafik-step-down-now (eriş. tar. 19 Kasım 2024).

84 Marjorie Valbrun, "Different Hearing Format for Yale, Michigan Presidents on Campus Antisemitism," IHE, 31 Mayıs 2024, https://www.insidehighered.com/news/quick-takes/2024/05/31/new-format-yale-michigan-presidents-antisemitism-hearing, (eriş. tar. 19 Kasım 2024).

85 Ulfelder "Crowd Counting Consortium."

atılmalar ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu süreçte Columbia Üniversitesi ve Florida Üniversitesi yönetimleri kendi disiplin prosedürlerine uymadıkları gerekçesi ile New York Sivil Özgürlükler Birliği aracılığı ile protestocular tarafından dava edilirler.[86] Tüm baskılara rağmen, öğrencilerin tepkilerini dindirmeyi başaramayan Columbia, Kalifornia Eyalet Politeknik, Humbolt'un da arasında bulunduğu üniversiteler çareyi eğitimlerini kampüsten sanal platforma taşımakta bulmuşlardır ki bunu iptal edilen mezuniyet törenleri izleyecektir. Burada Columbia'nın kararının Patriots'un sahibi Robert Kraft'ın üniversiteden fonunu çekmesinin ardından gelmesi dikkat çekici bir nokta olarak not edilmelidir.[87] Güney Kaliforniya Üniversitesi ise eylemleri destekleyen okul birincisi Müslüman Asna Tabassum'un mezuniyet konuşmasını önce güvenlik gerekçesi ile iptal etmiş, daha sonra gelen tepkiler üzerine geri adım atmak yerine mezuniyet törenin yapılmayacağını açıklamıştır.[88]

Filistin yanlısı öğrenci örgütlerinin karşı karşıya kaldıkları baskının bir başka boyutu da sürecin başından itibaren sistematik olarak kriminalize edilmeleri olmuştur. Üniversite yönetimleri SJP başta olmak üzere Filistin'e destek veren örgütlerin kapatılması, protestolara katılan öğrencilerin ve öğretim üyelerinin soruşturulması ve cezalandırılması yönünde politikacılardan, mezunlardan, bağışçılardan ve İsrail yanlısı ve Siyonizm destekçisi üniversite içi ve dışı farklı gruplardan baskılar görmüşlerdir.[89] 24 Ekim 2023'te Florida Eyalet Üniversite Sistemi Şansölyesi Ray Rodrigues, Florida Valisi Ron DeSantis'in de desteğini alarak Florida'daki devlet üniversitelerindeki SJP şubelerinin kapatılması için bir emir yayınlar. Rodrigues emrinde, Florida'nın "Terörizme Maddi Destek Yasası"na atıfta bulunurken gerekçe olarak SJP tarafından yayınlanan bir kılavuzu göstermiştir. Bu kılavuzda Hamas'ın El Aksa Tufanı operasyonuna "direniş" olarak atıfta bulunulması ve "sürgündeki Filistinli öğrencilerin bu hareketle dayanışma içinde değil, bu hareketin bir parçası" olduğu ifadesine yer verilmesi delil olarak sunulur. 26 Ekim'de Antisemitizm ile mücadele için kurulan İftira ve Karalama ile Mücadele Birliği (*Anti-Defamation League*) ve Brandeis Kuruluşu (*Brandeis Center*) üniversite rektörlerine hitaben yayınladıkları ortak mektupta soruşturma talebi ile aynı iddia ve kanıtları sunmuşlardır.[90] Bu süreçte üniversiteleri en çok zorlayan ve politika değişikliğine gitmelerine yol açan etmenlerden biri bağışların

86 "Special Edition: What We're," ACLU.

87 Kayla Epstein, "Columbia University Term Starts with Protests and Security," BBC News, 4 Eylül 2024 https://www.bbc.com/news/articles/cvg3dnn7zlyo (eriş. tar. 19 Kasım 2024); James Farrell "Columbia Says It's 'Grateful' to Robert Kraft After Billionaire Pulled Funding," Forbes, 23 Nisan 2024, https://www.forbes.com/sites/jamesfarrell/2024/04/23/columbia-says-its-grateful-to-robert-kraft-after-billionaire-pulled-funding/ (eriş. tar. 20 Kasım 2024).

88 "US College Protests." Reuters;

89 "Special Edition: What We're," ACLU; Harper, "America's Colleges."

90 "Open Letter to Colleges and University Leaders," ACLU, 1 Kasım 2023, https://www.aclu.org/documents/open-letter-to-colleges-and-university-leaders-reject-efforts-to-restrict-constitutionally-protected-speech-on-campuses (eriş. tar. 20 Kasım 2024).

kesilmesi tehdidir. Protestoculara karşı güçlü bir tepki vermediği gerekçesi ile yüksek profilli mezunlarının ve önde gelen bağışçılarının tepkileri ile karşı karşıya kalan Harvard Üniversitesi yönetimi, bir senenin sonunda bağışlarının %14'ünü kaybetmiş durumdadır.[91] Pennsylvania Üniversitesi Eylül 2023'de düzenlenen Filistin Edebiyatı Festivali nedeniyle önce büyük bağış kesintileri ile karşı karşıya kalmış, Kasım ayında bu tepki elit üniversitelerin bağışçılarının yardımlarını kesmesine yönelik organize bir harekete evrilmiştir.[92] Tüm bunların neticesinde protestoların düzenlenmesinde etkin olan grupların faaliyetleri pek çok üniversitede askıya alınmış, protestolara katılan öğrenciler ise antisemitizm gerekçesi ile ülkenin önde gelen finans ve hukuk firmaları tarafından kara listeye alınarak iş tekliflerinin iptali ile karşılaşmışlardır. [93]

Antisemitizm suçlamalarına bir başka gerekçe protestolarda antisemit imge ve söylemlere yer verildiği iddiasıdır. Bunun, Yahudi öğretim üyeleri ve öğrencilerin kendilerini güvensiz hissetmelerine neden olduğunu belirtilirken, protestolara izin verilmemesine en güçlü gerekçe olarak sunulmuştur. Nitekim Temsilciler Meclisinde Rektörlerin ifadesi alınırken de önlerine konulan bu sloganlar olmuştur. Protestolar sırasında antisemit tehditler ve duvar yazıları içeren birkaç rahatsız edici olay gerçeklemiş olsa da[94] Chenoweth, Hammam, Pressman, ve Ulfelder tarafından kaleme alınan makale bunların son derece istisna olduğunu göstermektedir. Çalışma, 2022'den beri *Crowd Counting Consortium* tarafından kaydedilen protestocuların pankart ve dövizlerinden, sloganlarından ve protesto katılımcılarının bağırışlarından oluşan, işaretleri ve sözleri içeren veri seti ile 100'den fazla öğrenci kampının organizatörleri tarafından yayınlanan talepleri temel almaktadır. protestolarda Filistin kelimesinin 'özgür', 'soykırım', 'ateşkes', 'Gazze' kelimeleri ile en fazla geçtiği, antisemit ifadelerin varsa bile marjinal kaldığı görülmektedir.[95] Daha dar kapsamlı bir başka çalışma olan, New York Valisi Kathy Hochul'un New York Şehir Üniversitesi (CUNY) kampüslerinde antisemitizm konusunda bağımsız bir inceleme talebi ile hazırlanan raporda ise CUNY'deki antisemitist olaylar "küçük, sesi çok çıkan bir azınlığın" eseri olarak nitelendirilmekte ve yaygın bir sorun teşkil etmediği bulgusuna yer verilmektedir.[96]

91 Karah Rucker "Harvard Faces 'Fundraising Crisis' as Donors Cut Ties Over Protests," SAN, 18 Ekim 2024, https://san.com/cc/harvard-faces-fundraising-crisis-as-donors-cut-ties-over-protests/ (eriş. tar. 20 Kasım 2024).

92 "Wall Street Titans Help To Fuel Ivy League Donor Revolt," CNBC, 2 Kasım 2023, https://www.cnbc.com/2023/11/02/wall-street-titans-help-to-fuel-ivy-league-donor-revolt-.html (eriş. tar. 20 Kasım 2024); "6 Times Elite Universities Lost Donations Over Campus Anti-Semitism" Campus Reform, 22 Ekim 2024, https://www.campusreform.org/article/6-times-elite-universities-lost-donations-campus-anti-semitism/26594; https://www.cnbc.com/2023/11/02/wall-street-titans-help-to-fuel-ivy-league-donor-revolt-.html (eriş. tar. 20 Kasım 2024).

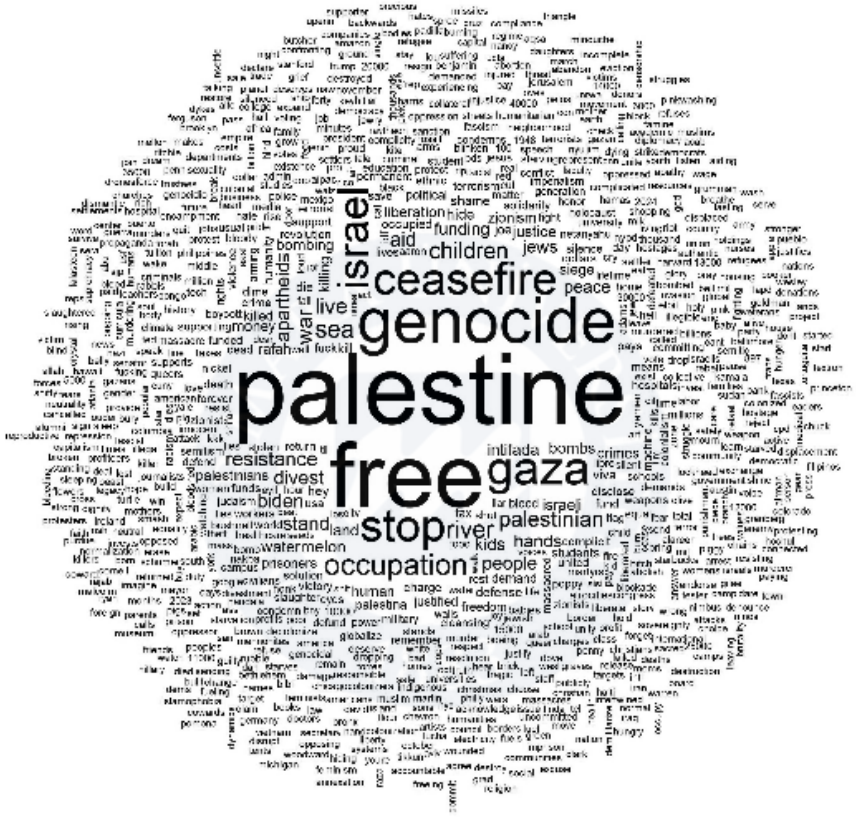
93 "Special Edition: What We're," ACLU; Abubucker, "Will Backlash Over."

94 Abubucker, "Will Backlash Over."

95 Erica Chenoweth, Soha Hammam, Jeremy Pressman, ve Jay Ulfelder, "Protests in the United States on Palestine and Israel, 2023–2024." Social Movement Studies (October 2024): 1–14.

96 Alan Singer, "Academics Have a Responsibility to Speak Out Against Palestine Repression," Truthout, 29 Ekim 2024, https://truthout.org/articles/academics-have-a-responsibility-to-speak-out-against-

ABD'deki Filistin Yanlısı Protestolarda Gözlemlenen Kelimelerin Göreceli Sıklıkları (7 Ekim 2023-7 Haziran 2024)[97]

Antisemitizm tartışmalarındaki temel sorunlardan biri kavramın sorunlu tanımından kaynaklanmaktadır. ABD'de Siyonizm karşıtlığı ile antisemitizm arasında zaten bulanık olanak çizgi, Kuzey Amerika ve Avrupa'daki üniversitelerinin Uluslararası Holokost Anma İttifakı'nın (IHRA) antisemitizm tanımını benimsemesi ile tamamen ortadan kaybolmuş durumdadır. IHRA'nın İsrail Devleti'nin politikalarına yönelik her türlü eleştiriyi antisemitizm ile eş gören tanımı, Filistin mücadelesine ilişkin kamuya açık etkinlikleri, dersleri ve konferansları iptal etmek ve İsrail'in insan hakları ihlallerini ve savaş suçlarını alenen eleştiren öğretim üyelerine ve öğrencilere yaptırım uygulamak için kullanılmaktadır.[98] Nitekim Filistin protestocularının boykot, yatırımları geri çektirme ve yaptırım talepleri de bu çerçevede değerlendirilmiş ve İsrail'den üniversitelerin yatırımlarını çekme talepleri antisemit olarak

palestine-repression/ (eriş.tar. 21 Kasım 2024).

97 Erica, Chenoweth vd. "Protests in the United States on Palestine and Israel, 2023–2024."8.

98 Sen, 2024, s.336

nitelendirilmiştir.[99] Bu tanım sadece İsrail'i her hangi bir şekilde eleştirmeyi sorunlu hale getirmemekte, Filistin'i desteklemeyi de "terörist olmak" anlamına getirerek öğrenciler ve öğretim üyeleri üzerinde ceza baskısı oluşturmayı kolaylaştırmaktadır.[100] Protestoculara karşı antisemitizm suçlamaları, Filistin protestolarına dair tartışmaları bir sivil hakkın kullanımından çıkarıp ifade özgürlüğüne ve üniversitelerin bu özgürlüğün ifasındaki duruşuna çevirmiştir.[101] Rektörlerin Kongre'de ifade vermeleri üzerine Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği New York şubesi (NYACLU) bir bildiri yayınlamış ve soruşturma komitesi üyelerini yetkilerini McCarthy'ci bir çizgide kullanarak, "Filistin destekçisi ve hoşlarına gitmeyen görüşleri" nefret ve gözdağı ile ilişkilendirerek bu fikirleri engellemek için kullanmakla suçlamıştır.[102] Anna Rajagobal da benzer bir suçlamayı üniversitelerdeki "fırsat eşitliği" ofisleri için yapmaktadır. Rajagobal, ofislerin yetkilerini antisemitizm iddiasıyla yapılan şikayetleri gerekçe göstererek protestocuların ifade özgürlüğünü iptal etmek için kullandığını ve bir baskı mekanizması gibi çalıştığını söylemektedir.[103]

Filistin protestoları göstermiştir ki kendilerini ifade özgürlüğünün kalesi, her türlü fikrin özgürce ifade edilebildiği özerk alanlar olarak konumlandıran Amerikan üniversitelerinin bu imajları, farklı fikirlere açtıkları kontrollü alanlar ve öğrenci aktivizmi geçmişlerinin romantik tasviri üzerinde yükselmektedir. Müesses nizam için radikal olan fikirler sınıflardan çıkıp, teoriden eyleme yöneldiğinde Amerikan üniversiteleri ne o kadar özgür ne dış baskılara karşı dirençli ne de Amerikan siyasetinden o kadar özerktirler. Kurtulmuş'un da tespit ettiği gibi bu yönüyle Amerikan üniversiteleri ilerici değil, muhafazakâr kurumlardır.[104] Üniversitelerin çevrelenmiş oldukları kurumsal, iktisadi ve politik aidiyetler akademik özgürlük aleyhine daralan bir çember yaratmaktadır. Bu durum, Filistin protestoları sırasında sadece öğrencilerin değil, öğretim üyelerinin de belki de hiç olmadığı kadar yoğun şekilde kriminalize edilmesinde, açığa alınmasında, işten ya da okuldan atılmasında veya bunlarla tehdit edilmesinde net şekilde kendini göstermiştir. Bu, özgür olması beklenen akademi üzerinde bir oto sansür sistemi doğurmuştur. Nitekim Aralık 2023'te Ortadoğu alanından çalışan 936 akademisyen ile yapılan bir ankete katılanlar, 7 Ekim saldırılarından sonra durumun açıkça daha kötüye gittiğini, İsrail'i eleştirme konusunda kendi üzerlerinde daha fazla baskı hissettiklerini söylemişlerdir. Tüm katılımcıların % 82'si (yardımcı doçentlerin % 98'i) 7 Ekim'den sonra oto-sansür uygulamak

99 "What the pro-Palestinian," CNN.

100 Somdeep Sen, "'Axis of Evil' and the Academic Repression of Palestine Solidarity." Middle East Critique 33:3(2024):336.

101 Kurtulmuş, "Kampüs Protestoları."

102 "Special Edition: What We're," ACLU.

103 Anna Rajagopal,"Texas Governor Orders Pro-Palestine Student Activists 'Disciplined.'" Institute for Palestine Studies, 9 Nisan 2024. https://www.palestine-studies.org/en/node/1655433 (eriş.tar. 21 Kasım 2024)

104 Kurtulmuş, "Kampüs Protestoları."

zorunda kaldıklarını, oto-sansür uygulayanlar arasında ise büyük çoğunluk (%87) İsrail ile ilgili eleştirilerde bulunmaktan kaçındıklarını belirtmişlerdir.[105]

ABD'de öğrenciler ve öğretim üyeleri 2024-2025 Güz dönemine yeni yönetmelikler nedeniyle ifade özgürlüğü, protesto ve gösteri hakkının daha da daraldığı kampüslerde başlamışlardır. Birçok kampüsteki yeni protesto kuralları, uzaklaştırma veya okuldan atılma riskini artırıken bu durum, Filistin söz konusu olduğunda daha vahim bir hal almaktadır.[106] Northwestern Üniversitesinde yeni yönetmeliğe karşı çıkan 52 öğretim üyesi, okulun sadece ifade özgürlüğünü kısıtlamadığını siyasi baskıya boyun eğerek özellikle Filistin yanlısı sesleri bastırmak için yeni yönetmelik hazırlandığı belirten bir mektuba imzacı olmuşlardır. Kaliforniya Üniversitesi'nde bir grup öğretim üyesi ise İsrail-Hamas savaşı hakkında "üniversitenin kendi pozisyonuyla uyumlu olmayan bir şekilde" ders vermelerini engelleyen yönetim hakkında ifade özgürlüklerinin engellendiği gerekçesi ile şikayette bulunmuşlardır.[107] Yeni yönetmelikler çıkaran üniversiteler şimdilik krizi atlatmayı, Filistin destekçilerinin susturmayı başardıklarını düşünseler de, otoriter ve muhafazakâr kimliklerine daha çok sarılarak yaptıkları bu tercihler, kendileri için de yeni dönemde daha büyük kısıtlamaların ve sınırlandırmaların kapısını açmaktadır.

SONUÇ: ELDE NE VAR?

Filistin'e destek veren öğrenciler aylarca devam ettirdikleri, 2024 sonuna yaklaşırken yer yer sürdürmeye çalıştıkları protestoları sayesinde bütün engellemelere rağmen hem kampüslerin içinde hem de dışında önemli bazı kazanımlar sağlamışlardır. Bu kazanımları sadece talepler üzerinden ve protestolarla kısıtlı zaman dilimi içinde değerlendirmemek gerekmektedir. Özellikle geniş katılımlı öğrenci hareketlerinin etkileri geniş bir zamana yayılabilmekte ve protestocular kimi zaman taleplerinin ötesinde ve hatta beklentilerinin dışında da sonuçlara neden olabilmektedirler. Filistin'e destek protestolarının da sonuçlarını bu perspektif ile karşılık bulan talepleri hem de talepleri dışında yarattıkları etkiler üzerinden değerlendirmek yerinde olacaktır.

105 Marc Lynch ve Shibley Telhami , "Scholars Who Study the Middle East Are Afraid to Speak Out," The Chronicle of Higher Education (December 5, 2023). https://www.chronicle.com/article/scholars-who-study-the-middle-east-are-afraid-to-speak-out (eriş.tar. 21 Kasım 2024).

106 Nick Perry, Jake Offenhartz ve Jocely Gecker, "US Colleges Revise Rules on Free Speech in Hopes of Containing Anti-War Demonstrations," AP News, 16 Ağustos 2024, https://apnews.com/article/campus-protests-gaza-israel-hamas-war-columbia-b2321b9626e4a824f47cfce6b680e6d9 (eriş.tar. 21 Kasım 2024).

107 Annie Ma, "American Universities Accused of Attacks on Free Speech with Strict Campus Protest Rules," 22 Ekim 2024, https://www.independent.co.uk/news/world/americas/america-college-university-protest-laws-b2633300.html (eriş.tar. 21 Kasım 2024).

Bu süreçte öğrencilerin en net kazanımları akademik talepler alanında olmuştur. Burada, bazı üniversite yönetimlerinin üzerlerindeki baskıya rağmen öğrencilerle diyalog yoluna gitmiş olduğunu belirtmek gerekiyor.[108] Northwestern, Brown, Rutgers, Johns Hopkins, Minnesota ve California Üniversitesi, Riverside öğrenci eylemlerini şiddetle bastırmak ve dağıtmak yerine çeşitli şekillerde anlaşma yolunu seçmişlerdri.[109] Bu anlaşmalar genellikle kampların kaldırılması karşılığında yatırımları gözden geçirme sözü ve müfredata ilişkin bir takım taleplere cevap vermek yönünde gerçekleşmiştir. Barışçıl gösterilerin devamına ve hatta kamplara daha müsamahakar Kaliforniya Üniversitesi, Berkeley gibi üniversiteler de vardır.[110] Ayrıca Berkeley yönetimi, Filistinli-Lübnanlı feminist şair May Ziadeh'in adını taşıyan Filistin ve Arap Çalışmaları alanında yeni bir bağış programı başlatma ve kürsü kurma kararı almıştır.[111] Benzer şekilde Rutgers Üniversitesi de bir Arap Kültür Merkezi kurmayı ve 10 Gazzeli öğrenciye burs vermeyi kabul etmiştir.[112] Bu programlar 2010 yılında Edward Said'in anısına kurulan Columbia Üniversitesi Filistin Çalışmaları Merkezi ve 2012 yılında başlatılan Brown Üniversitesi'nin "Filistin Çalışmalarında Yeni Yönler" girişimi ile beraber Filistin'e odaklanan birkaç program arasında yerlerini alacaklardır.

Protestoların merkezinde yer alan talep olan İsrail bağlantılı yatırımların geri çekilmesi talebini kabul eden hiçbir okul olmamıştır. Bununla birlikte bu anlamda bir takım önemli sonuçlar da elde edilmiştir. Kalifornia Üniversitesi, Riverside, öğrenciler ile yatırımlarda şeffaflık ve silah şirketlerinden yatırımları çekeceğine dair bir anlaşma imzalamıştır.[113] Rutgers, Brown, Yale ve Northwestern askeri ve silah sanayine yapılan yatırımlar konusunu gözden geçirmeyi kabul etmişler ve bağışlar ve yatırımlar konusunda daha fazla şeffaflık sözü vermişlerdir.[114] Bu anlamda en ileri adımı Evergreen State College atmış ve "ağır insan hakları ihlallerinden ve/veya Filistin topraklarının işgalinden kâr eden şirketlerden ayrılma" kararının planını çıkaracak bir komite oluşturmayı kabul etmiştir.[115] Üniversitelerin bu konuda çekimser kalmasını ya da üstü kapalı ifadelerle "insan haklarına saygılı" şekilde yatırımlar yapacakları yönünde açıklamalarda bulunmalarını protestocuları "geçiştirme" olarak

108 "Explainer: What is behind," Reuters.

109 Gabrielle Canon, "The US Universities." ; Rachel Treisman, "What We Can Learn From 4 Schools That Have Reached Agreements With Gaza Protesters," NPR, 7 Mayıs 2024, https://www.npr.org/2024/05/07/124.936.8151/gaza-college-protest-deal-brown-rutgers, (eriş. tar. 16 Kasım 2024).

110 "Explainer: What is behind," Reuters.

111 Kenny Ma, "New Palestinian And Arab Studies Program Established at UC Berkeley," UC Berkley Letters and Science, 9 Eylül 2024, https://ls.berkeley.edu/news/new-palestinian-and-arab-studies-program-established-uc-berkeley (eriş.tar. 21 Kasım 2024).

112 "Rutgers Administration Agrees to Eight Demands Put Forth by Encampment Protests," Insider NJ, 4 Mayıs 2024 (eriş.tar. 22 Kasım 2024).

113 "UC Riverside Agreement," 3 Mayıs 2024, https://documents.ucr.edu/chancellor/May_3_ammended-agreement.pdf (eriş.tar. 22 Kasım 2024).

114 "Explainer: What is behind," Reuters; Treisman, "What We Can Learn."

115 Canon, "The US Universities."

görenler kadar bu ifadeleri mevcut baskılar ve kanuni düzenlemeler karşısında bir mecburiyet olarak görenler de vardır. Kısacası bu konuda daha ciddi adımlar atacakları yönündeki beklentiler tamamen yersiz değildir. Bu nedenle protestoların bu açıdan etkilerine uzun vadede bakmak gerekmektedir. Ayrıca bu taleplerin üniversite ile askeri endüstriyel kompleks arasındaki ilişkiyi gündeme getirmesi, İsrail'in savaş suçlarına dikkat çekmesi ve toplumsal farkındalığı artırması önemli bir kazanım olarak durmaktadır. Nitekim protestocular da bu talepleri ile zaten bu şirketleri cezalandırmayacaklarını üniversiteler yatırımlarını kesse dahi şirketlerin bundan etkilenmeyeceğinin bilincindeler. Bu talep, başından itibaren adalet ve eşitlik adına sembolik bir değer de taşımaktadır.[116]

Filistin yanlısı protestolarının asıl önemli etkisi kurum olarak üniversitenin sorgulanması üzerine olmuştur. İlerici, doğrucu, özgür düşüncenin ve ifade özgürlüğünün kalesi olarak konumlanan üniversitelerin, aktivizme ve çeşitliliğe izin verme vaatleri uyarınca protestoculara açtıkları alan, siyasi baskı ve bağış kesintileri ile geri püskürtülünce günümüz Amerikan üniversitesi bir yandan liberallerin öte yandan muhafazakarların eleştiri odağı haline gelmiştir. Kendi söyledikleri, öğrettikleri ve vaatleri ile çelişerek üniversite yönetimlerinin uyguladıkları baskı liberaller tarafından eleştirilirken, sadece üniversite yönetimleri değil, kurum olarak Amerikan üniversitesinin aslında ne olduğu tartışma konusu olmuştur. Öte yandan süreç muhafazakarları da memnun etmemiştir. Filistin'e destek protestolarına üniversitelerin mekan olması ve yönetimlerin müsamahakar tutumları muhafazakarların sert eleştirilerine neden olmuştur. Aslında Filistin meselesi, muhafazakâr kesimin zaten uzun süredir rahatsız olduğu "uyanmış" (*woke culture*) üniversitelere darbe vurmasını sağlayacak zayıf nokta olarak kendini göstermiştir. LGBTQ, Afro-Amerikalı, Hispanik, Müslüman ve sol hareketlerin üniversite içinde edindikleri etkiden uzun süredir rahatsız olan bu kesim, üniversitelerin çeşitlilik politikasını ve açtıkları "çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık" ofislerini Amerikan kültürünü yozlaştıran bir unsur olarak görmesine karşın üniversiteleri köşeye sıkıştırıp "çeki düzen" verdirecek politik güç ve desteğe ulaşamamaktadır.[117] Filistin'e destek protestoları Amerikan muhafazakarları ile İsrail destekçilerini ortak bir öfkede buluşturmuş, üniversiteler üzerinde baskı kurmak için güçlerini birleştirmelerini sağlamıştır. Daha önce üniversitelerdeki çeşitlilik, eşitlik ve kapsayıcılık ofislerinin kapatılması için kararname yayınlayan Texas Valisi Greg Abbott'un, Filistin yanlısı örgütlenmeleri cezalandırmak üzere üniversitelere ifade özgürlüğü politikalarını gözden geçirme ve güncelleme talimatı vermesi bu buluşmanın en net örneklerindendir.[118] Kampüslere her adım attıklarında protestolarla konuşturulmayan muhafazakarlar için ifade özgürlüğünün

116 "What the pro-Palestinian," CNN.
117 Abubucker, "Will Backlash Over."
118 Rajagopal,"Texas Governor Orders."

sınırlarını Filistin protestoları ve antisemitizm üzerinden yeniden belirleme fırsatı doğmuştur ki yeni yönetmelikler bunun sonucudur. Bu nedenle Filistin'e destek protestoları daha şimdiden sadece Filistin meselesine dair değil, Trump çağında Amerikan üniversitesine dair de etkileri ilerleyen yıllarda daha da iyi anlaşılacak olan derin izler bırakmış durumdadır.

KAYNAKÇA

Buheji, Mohamed ve Hasan Amir, "Echoes Of Wake-Up: Realising the Impact of The Seeds of Student Pro-Palestine Protests," International Journal of Management , 15:3 (2024): 56-86.

Chenoweth, Erica, Soha Hammam, Jeremy Pressman, ve Jay Ulfelder, "Protests in the United States on Palestine and Israel, 2023–2024," Social Movement Studies (October 2024): 1-14.

Eagan, Kevin ve Ellen Bara Stolzenberg, vd., The American Freshman: National Norms Fall 2015 (Los Angeles: Higher Education Research Institute, UCLA, 2015)

Johnston, Angus "Student Protests, Then and Now," The Chronicle of Higher Education, 62:16 (December 11, 2015): 1-7. https://www.tjsl.edu/sites/default/files/files/Student%20Protests ,%20Then%20and%20Now%20-%20The%20Chronicle%20of%20Higher%20Education.pdf (eriş.tar. 15 Kasım 2024)

Kelchen Robert ve Marc Novicoff "Are Gaza Protests Happening Mostly at Elite Colleges?," Washington Monthly (May 24 2024) https://washingtonmonthly.com/2024/05/24/are-gaza-protests-happening-mostly-at-elite-colleges/ (eriş. tar. 14 Kasım 2024).

Kueppers Courtney, Today's Freshman Class Is the Most Likely to Protest in Half a Century, The Chronicle of Higher Education, Volume 62:23 (2016) https://www.chronicle.com/article /todays-freshman-class-is-the-most-likely-to-protest-in-half – a-century/ (eriş.tar. 15 Kasım 2024)

Kurtulmuş, Taha Enes, "Kampüs Protestoları ve Amerikan Muktedir Elitinin Sosyolojisi," Perspektif (31 Mayıs 2024) https://www.perspektif.online/kampus-protestolari-ve-amerikan-muktedir-elitinin-sosyolojisi/ , (eriş. tar. 17 Kasım 2024).

Lee, Philip, Student Protests and Academic Freedom in an Age of #blacklivesmatter (April 4, 2017). Ohio State Law Journal, 79 (2018): 223-278.

Lynch, Marc ve Shibley Telhami , "Scholars Who Study the Middle East Are Afraid to Speak Out," The Chronicle of Higher Education (December 5, 2023). https://www.chronicle.com /article/scholars-who-study-the-middle-east-are-afraid-to-speak-out (eriş.tar. 21 Kasım 2024)

Mugglestone, Konrad ve Kim Dancy ve Mamie Voight, "Opportunity Lost: Net Price and Equity at Public Flagship Institutions," Institute for Higher Education Policy, (September 2019):1-16.https://live-ihep-wp.pantheonsite.io/wp-content/

uploads/2019/10/uploads_docs _pubs_ihep_flagship_afford_report_final.pdf (eriş.tar. 15 Kasım 2024).

Rojas, Fabio "Sosyal Hareketler ve Üniversite." Yükseköğretimin Örgütlenmesi: Yeni Çağ İçin Üniversitelerin Yönetimi, ed. Michael N. Bastedo, 311 – 336. İstanbul: Küre Yayınları, 2016.

Sen, Somdeep "'Axis of Evil' and the Academic Repression of Palestine Solidarity." Middle East Critique 33:3(2024): 335–44.

Stolzenberg, Ellen Bara, Melissa C. Aragon, vd.,The American Freshman: National Norms Fall 2019 (Los Angeles: Higher Education Research Institute UCLA,2020).

Ulfelder, Jay "Crowd Counting Consortium: An Empirical Overview of Recent Pro-Palestine Protests at U.S. Schools," Harvard Kennedy School The Ash Center for Democratic Governance and Innovation, (May 30, 2024) https://ash.harvard.edu/articles/crowd-counting-blog-an-empirical-overview-of-recent-pro-palestine-protests-at-u-s-schools/(eriş.tar. 15 Kasım 2024).

Zinn, Howard. You Can't Be Neutral on a Moving Train. Boston: Beacon Press, 2002.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

ORTADOĞU'DA DİNİ RADİKAL DÜŞÜNCE VE HAREKETLERİ BESLEYEN BİR OLGU OLARAK FİLİSTİN MESELESİ

Nurullah ÇAKMAKTAŞ*

20. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Filistin meselesi, İslamcılık düşüncesinin ve bütün fraksiyonları ile İslami hareketlerin en önemli gündem maddelerinden biri ve hatta çoğu zaman en önemlisi olmuştur. Öyle ki Filistin meselesi, sömürgecilikle ve Batılılaşma fikriyle mücadele etme dinamiklerinin yanında, gerek düşünce üretimi ve gerekse de aksiyon alma düzleminde İslami hareketi en fazla motive eden bir diğer dinamik olarak dikkat çekmektedir. Bu yönüyle Filistin konusu, sadece ana akım İslamcı düşünce ve hareket için değil, aynı zamanda ana akımın bir sapması olarak 1960'lardan sonra bölgede şekillenen dini radikal düşünce ve hareket için de hem düşünce hem de şiddet üretimi açısından beslenme kaynağı olmuştur.

Her şeyden önce Filistin toprakları üzerinde İsrail devletinin kurulmuş olması, dini radikalizm ideologları tarafından cihadî hareketin ortaya çıkmasını tetikleyen temel unsurlardan biri olarak görülmüştür. Yine 1967 yılında Arap ülkelerinin İsrail karşısında aldığı ağır yenilgi, Müslüman topraklarda şeriatın tatbik edilmiyor oluşuyla ilişkilendirilmiş ve "yakın düşman" kavramsallaştırmasıyla düşman tanımlamasına yeni bir konsept eklenmiştir. Buna göre "uzak düşman" olan İsrail'i yok etmenin yolunun, İslam ülkelerindeki mevcut iktidarları (yakın düşman) "cihat" yoluyla düşürmekten

* *Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, nurullah.cakmaktas@marmara.edu.tr,*

ve bu yönetimlerin İslamileştirilmesinden geçtiği görüşü savunulmuştur. Diğer taraftan 1980'ler boyunca Afgan cihadına katılım için kitlelerin teşvik edilmesinde yine Filistin meselesi, cihâdî söylemi besleyen işlevsel bir araç olarak kullanılmıştır. Zira bazı cihadî öncü isimler tarafından Sovyetlere karşı alınacak bir zaferin akabinde Afganistan'da bir İslam devleti inşası ihtimali, başta Filistin olmak üzere tüm İslam dünyasındaki sorunlara karşı çözüm üretecek bir merkez, Müslümanlar için ise düşmanlara karşı cihada hazırlıkta bir üs ve güvenilir bir sığınak olarak sunulmuştur. Bu yönüyle Filistin meselesi, cihadın ulus aşırı bir hal almasında motive edici bir işlev görmüştür. Ayrıca Müslüman dünyadaki dini radikalizmin daha fazla şiddete doğru savrulmasına yol açan bir mutasyon olarak kabul edilen "küresel cihat" düşüncesinin benimsenmesi de bizzat Usame b. Ladin tarafından ABD'nin 1948'den bu yana İsrail'in koruyuculuğunu üstlenmesiyle ilişkilendirilmiştir. O ve pek çok diğer cihâdî öncü isim, "küresel cihat" düşüncesi kapsamında icra edilen eylemlerde gerçekleşen sivil ölümleri, Filistin başta olmak üzere Müslüman dünyada gerçekleşen sivil ölümlere karşı mütekabiliyet prensibi üzerinden meşrulaştırmaya çalışmışlardır.

Özetle son yüz yıl içinde Müslüman dünyada ortaya çıkan dini radikal düşünce ve gruplar incelendiğinde, bu grupların savundukları bazı düşünceleri ve gerçekleştirdikleri bazı eylemleri bir şekilde Filistin meselesiyle ilişkilendirmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu çalışma, İsrail-Filistin çatışması bağlamında çözüme kavuşmayan Filistin meselesinin, Müslüman dünyada ortaya çıkan dini radikalizmi gerek düşünce üretimi gerekse de eylemsel düzlemde besleyen bir olgu olduğu iddiasını taşımaktadır. Çalışma, son bir asır içinde Müslüman dünyada oluşan dini radikal düşence ve hareketlerin çözüme kavuşmayan Filistin meselesinden nasıl beslendiğini sunduğu bir takım örneklemlerle göstermeyi amaçlamaktadır.

İSRAİL DEVLETİNİN OLUŞUMU VE DİNİ RADİKALİZM: İHVAN-I MÜSLİMİN VE "EN-NİZÂMU'L-HASS"

Dini-siyasi bir hareket olarak 20. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkıp neşvünema bulan İhvan-ı Müslimin hareketi, şüphesiz tıpkı 19. yüzyıl İslamcılık düşüncesi gibi Müslüman dünyadaki sömürgecilik faaliyetlerine ve Batılılaşma düşüncesine karşı hem düşünce hem de aksiyon düzleminde bir tepkinin sonucunda şekillenmiştir. Bu iki olguyu, kuruluş döneminden ulus devlet inşa sürecine kadar geçen süreçte hareketi motive eden temel dinamikler olarak zikretmek mümkündür. İhvan, sömürgeci güçlerin Müslüman topraklardan uzaklaştırılmasını ve baskın bir düşünce biçimi olarak Müslüman dünyayı etkileyen Batılılaşma fikriyle mücadeleyi temel amaçlar olarak belirlemiştir.

Fakat özellikle 1930'lı yıllara gelindiğinde Filistin toprakları üzerinde tam anlamıyla sorun teşkil etmeye başlayan Yahudi göçleri ve Siyonizm hedefleri,

İhvan hareketi için de özellikle aksiyon düzleminde yeni bir motive edici unsur olarak belirleyici olmaya başlamıştır. Öyle ki artık Filistin meselesi, yukarıda zikredilen iki dinamiğin yanında İhvan-ı Müslimin için varoluşsal bir tema haline gelmiş, fikri, siyasi ve hatta askeri düzlemlerde hareketin hedeflerini belirleyen bir mesele olmuştur.

Kuruluşundan günümüze dek her daim İslamcı düşünce ve hareketin ana akımını temsil etmiş olan İhvan-ı Müslimin hareketi, siyasi ve toplumsal meselelerde amaçladığı İslamlaşmanın gerçekleşmesi için benimsediği yolu şiddet karşıtlığı üzerine inşa etmiştir. Müslüman toplumlarda söz konusu İslamlaşmanın aşağıdan yukarıya doğru tedrici bir metotla icra edilmesine önem vermiş, kuruluşundan itibaren hareketin liderliğini yapan genel mürşitler bu yöntemden taviz vermeme gayreti içinde olmuşlardır. İslamlaşma yolunda Müslüman dünyada arzu edilen değişimin ve dönüşümün silahlı mücadeleyle gerçekleşecek bir İslami devrim yoluyla olması gerektiğine inanan radikal gruplarla özellikle fikri düzlemde her daim münakaşa içinde olmuşlar ve dolayısıyla muhtemel devrim için silahlı bir yapılanma içine girmeye karşı çıkmışlardır.

Fakat İhvan hareketinin kuruluş döneminde "en-Nizâm'l-Hass" veya "el-Cihâzu'l-Sırrî" isimli silahlı bir biriminin de olduğu iddia edilmekte ve hatta hareket bu birim sebebiyle 1940'lı yılların sonunda dönemin siyasal iktidarı tarafından radikalizmle suçlanarak kapatıldığı bilinmektedir. İhvan-ı Müslimin hareketinin askeri kanadı olarak bilinen bu birimin arka planı biraz karışık ve ona dair bilinenler hâlâ çok basit düzeydedir. Nitekim hareketin kendisi de zaman zaman kendilerine bağlı bu birimin varlığını inkâr etmiştir. Fakat diğer taraftan hareket içinde onun varlığını kabul edenler, bu birimin sömürgecilere ve özellikle Filistin toprakları üzerinde işgal politikası uygulayan İsraillilere karşı cihat düsturuyla inşa edildiğini savunmuşlardır.[1] Lia, Müslüman topraklara karşı saldırganlığı püskürtmek amacıyla böyle bir birimin oluşturulmasının İhvan hareketinin 1930'lu yıllardaki ideolojisiyle uyumlu olduğunu düşünmektedir. Ayrıca o, bu birimin oluşmasında İhvan içindeki radikal üyelerin hareketin yönetimi üzerinde oluşturduğu baskıyı da zikredilen nedenler arasında saymanın mümkün olduğunu ifade etmiştir.[2]

20. yüzyıldaki ilk İslamcı silahlı gruplardan biri olarak kabul edilmesi mümkün "en-Nizâm'l-Hass" biriminin 1930'lu yılların sonu veya 1940'lı yılların başında Filistin meselesi etrafında şekillenen hassasiyet neticesinde kurulduğu düşünülmektedir. Bizzat dönemin İhvan lideri Hasan el-Benna tarafından mı yoksa onun takip ettiği politikalardan şikayetçi hareket içinde ona muhalif

1 Mahmud Sabbâg, *Hakîkatu't-tanzîmi'l-hâs ve devruhû fî ihvâni'l-muslimîn,* (Online baskı, 1986), 119; https://archive.org/details/20200604_20200604_0600; Alison Pargeter, *Müslüman Kardeşler: Muhalefetten İktidara* (İstanbul: Ayrıntı Yay, 2016), 23; Brynjar Lia, *The Society of the Muslim Brothers in Egypt: The Rise of an Islamic Mass Movement 1928-1942* (Reading: Ithaca Press, 1999), 177.

2 Lia, The Society of the Muslim Brothers in Egypt, 177-178.

kimseler tarafından mı kurulduğuna dair bir netlik bulunmamaktadır.[3] Bazı kaynaklar İhvan kurucusu el-Benna'nın öteden beri böyle bir silahlı kanat inşa etme niyeti içinde olduğunu da ifade etmişlerdir.[4]

Hareketin yönetim kadrosunun inisiyatifiyle kurulup kurulmadığından bağımsız olarak İhvan hareketine gönül vermiş kimselerin özellikle Filistin hassasiyeti etrafında böyle bir birim oluşturduğu ve bu birimin Filistin için birtakım faaliyetlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Nitekim o dönemde İhvan hareketi içinde bulunan ve bu birim hakkında bir kitap kaleme almış olan Mahmud Sabbâğ, İhvan'a bağlı olduğunu ifade ettiği en-Nizâm'l-Hass'ın, II. Dünya Savaşı'ının akabine denk gelen dönemde Filistinliler için silah temin etme hususunda önemli gayretler sarf ettiğini zikretmektedir. Öyle ki ona göre bu yapılanma, Batı Sahra bölgesinde II. Dünya Savaşı'ndan kalma kalıntı silahları toplamak ve silah tüccarlarından silah temin etme yollarıyla Filistinlileri silahlandırma çabası içinde olmuştur.[5] Ayrıca bu birim içinde silahlı eğitim almış pek çok kimsenin de 1948 yılında İsrail'e karşı savaşmak üzere Filistin topraklarına gönderildiği aktarılmaktadır.[6]

Filistin savunması için askeri bir tim olarak inşa edildiği anlaşılan bu birimin zaman içinde kontrolden çıktığı ve Mısır iç siyasetiyle ilişkili meselelerde pozisyon alarak şiddet eylemleri gerçekleştirdiğine dair iddialar da ortaya atılmıştır. Öyle ki özellikle 1940'lı yılların sonunda gerçekleşen bombalı saldırılar ve Nukrâşi Paşa başta olmak üzere Mısırlı bürokrat ve askeri isimlere karşı icra edilen suikast eylemleri[7], birimin sadece tam anlamıyla deşifre olmasına neden olmamış aynı zamanda İhvan hareketinin faaliyetlerine şiddet ve terör eylemleri suçlamalarıyla son verilmesine de yol açmıştır.[8] Fakat başta Hasan el-Benna ve onun akabinde genel mürşit olan Hasan el-Hudeybi gibi İhvan'ın önde gelenleri, söz konusu birimin eylemlerinden hareketin beri olduğunu deklare etmişlerdir. Öyle ki el-Benna'nın şiddet eylemlerine karışanları "ne İhvan üyesi ne de Müslüman – Lâ İhvân lâ Muslimîn" olarak tanımladığına dair aktarımlar bulunmaktadır.[9] Diğer taraftan el-Hudeybi de en-Nizamu'l-Hass'ın dahil olduğu şiddet eylemlerini "aşırılık ve İhvan örgütlenmesinin özgün görevinden sapma" olarak lanetlemiştir.[10]

3 Zehra Betül Güney, *Hasan El Benna'yı Yeniden Okumak: Müslüman Kardeşlerde Söylem Eylem İlişkisi* (İstanbul: Açılım Kitap, 2017), 282, 283-311; Abdulazim Ramazan, *El-İhvânu'l-Müslimûn ve't-Tanzîmu's-Sırrî* (Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyyeti'l-'Âmme li'l-Kuttâb, 1993), 44.

4 Mahmud Abdulhalim, El-İhvânu'l-Müslimîn: Ehdâsun Sana'at et-Târîh (İskenderiyye: Dâru'd-Da've, 1994), 178-179; Abdulazim, El-İhvânu'l-Müslimûn ve't-Tanzîmu's-Sırrî, 37-40.

5 Sabbâg, Hakîkatu't-tanzîmi'l-hâs, 166-167.

6 Sabbâg, *Hakîkatu't-tanzîmi'l-hâs,* 170-171; Richard P. Mitchell, *The society of the Muslim Brothers* (Oxford: Oxford University Press, 1993), 56; Abdulhalim, *El-İhvânu'l-Müslimîn: Ehdâsun,* 414.

7 Bu eylemler hakkında geniş bilgi için bkz.: Mitchell, *The society of the Muslim Brothers,* 61-67.

8 Sabbâg, Hakîkatu't-tanzîmi'l-hâs, 45; Barbara Zollner, The Muslim Brotherhood: Hasan al-Hudaybi and Ideology, (London: Routledge, 2008), 13.

9 Mitchell, The society of the Muslim Brothers, 68.

10 Pargeter, Müslüman Kardeşler, 27.

Özetle siyasi ve sosyal alandaki mücadelesinde radikalizme karşı olan, siyaseti ve toplumu İslami anlamda şekillendirme hususunda "bilinçlendirme" metodunu benimsemiş olan İhvan hareketinin tarihindeki tek silahlı birim olarak kabul edilen en-Nizâm'l-Hass'ın varlığının İsrail işgali ile ilişkili olması, ana akım İslami hareketin bile radikalizme kayma olanağı sağlayan böyle bir silahlı birim oluşturmasında Filistin meselesinin nasıl belirleyici olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Öyle ki İhvan üyeleri tarafından kurulduğu anlaşılan söz konusu askeri birimin, başlangıçta her ne kadar Filistin meselesi hassasiyeti etrafında silahlanmış olduğu görülse de iç siyaset ile bağlantılı muhtelif meselelerde de silahı bir çözüm aracı olarak kullanması, birimin zaman içinde özellikle Mısır'ın iç siyaseti ile ilişkili meselelerde radikalizme savrulduğunu göstermektedir. Hülasa, silahlı bir direniş hareketi olarak inşa edilen ve zaman içinde esas hedefinden uzaklaşarak radikal eylemler içine de girmiş görünen en-Nizâm'l-Hass birimini, İsrail işgalinin Ortadoğu'daki radikal gruplar üzerindeki besleyici etkisine ilk örnek olarak sunmak mümkün görünmektedir.

NEKBE'DEN NEKSE'YE DİNİ RADİKALİZM: İSRAİL'E GALEBE ÇALMANIN YOLU OLARAK "İSLAMÎ DEVRİM"

Ortadoğu toplumları arasında "Nekbe" (Büyük Felaket) olarak nitelenen Filistin toprakları üzerinde İsrail devletinin kuruluşu, bazı dini radikalizm ideologları tarafından bölgede cihâdi hareketin ortaya çıkmasını tetikleyen temel unsurlardan biri olarak sunulmuştur. Bu kimseler, hem mevcut siyasal sistemlerin hem de ana akım İslami hareketin "Müslümanların vicdanı üzerinde bir yük olarak duran" Filistin meselesine kökten bir çözüm üretemediğini düşünerek "cihat" şiarı altında silahlanmanın zaruri olduğu kanaatine varmışlardır.[11]

Yukarıda da özetlediğimiz gibi İhvan-ı Müslimin hareketine bağlı olarak Filistin'in savunulması amacıyla ortaya çıktığı ve fakat zamanla ülke içinde şiddet eylemlerine savrulduğu kabul edilen en-Nizâmu'l-Hass birimi, İsrail devletinin oluşum sürecinde Filistin hassasiyetinin motive ettiği ilk radikal oluşum olarak dikkat çekmektedir. Fakat yıllar içinde çözüme kavuşması bir yana daha da derinleşen Filistin meselesi, bölgedeki dini radikal grupları hem düşünce üretimi hem de eylem düzleminde daha fazla motive eden bir olgu olmaya devam etmiştir. Özellikle bölge toplumları tarafından "Nekse" (çöküş, altüst oluş) olarak nitelenen 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda İsrail karşısında alınan büyük hezimet, Filistin meselesinin dini radikal grupları besleyiciliği hususunda çok önemli bir dönüm noktası olmuştur.

11 Ebû Musab es-Sûrî, Da'vetu'l-mukâvemeti'l-islâmiyyeti'l-'âlemiyye: el-cuzûr ve't-târîh ve't-tecârib (Online baskı, 2004), 690-691.

20. yüzyılın başlarından 1967 Arap-İsrail Savaşı'na kadar Ortadoğu'da İslami hareketlerin "cihat" şiarı altında savaşmaya muhatap kitlesi başlangıçta sömürgeci güçler ve sonrasında ise İsrail olmuştur. Özellikle 1940'lı yılların başından itibaren İslami hareket için ilk olarak yok edilmesi gereken esas düşman İsrail kabul edilmiştir. Fakat 1967 yılındaki savaşta ittifak halinde savaşa giren bölge ülkelerinin İsrail karşısında aldığı ağır yenilgi, İslami hareket içinde başlangıçta sorgulanmaya ve sonraki yıllarda ise bölünmeye neden olmuştur. Öyle ki İslami hareket içinden bir grup, Mısır başta olmak üzere bölge ülkelerindeki iktidarların gayr-i İslami bir yönetim biçimini benimsemiş olmalarını ve özellikle bu ülkelerde şeriatın tatbik edilmiyor olmasını, söz konusu hezimetin temel nedeni olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla bu grup, İsrail'e galebe çalmanın yolu olarak silahlı İslami devrimler yoluyla müesses nizamların devrilip onların yerlerine İslam hukukuyla yönetilen sistemlerin inşa edilmesi gerektiğini savunmuştur.

Bu döneme kadar İsrail'e karşı cihat yoluyla onu yok etme fikri İslami hareketin bütün fraksiyonlarının ortak kanaati iken, Arap ülkelerinin 1967'de İsrail karşısında aldığı yenilgiden sonra cihat edilmesi gereken öncelikli düşmanın kim olması gerektiği hususu tartışma konusu olmuş ve bu grup, önceliğin yerel iktidarlara yönelmesi gerektiği fikrini benimsemiştir. Zira bu düşünceye göre yakında olan düşmanı yok etmeden uzakta olan düşmanı yok etmek mümkün değildir. Dolayısıyla yapılması gereken, "uzak düşman" olarak tanımlanan müzmin düşman İsrail'i yok etmek için "yakın düşman" olarak tanımlanan mevcut siyasal iktidarların yok edilmesidir. Böylece onlara göre, Müslüman ülkeler şeriatla yönetilmeyen "tağuti" rejimlerden temizleninceye dek İsrail'e karşı yapılacak cihat beklemeye alınmıştır. Zira Filistin'in istiklâle kavuşması, müesses nizamların al aşağı edilip onların yerlerine İslami bir düzen kurulduktan sonra mümkün olabilecektir. Nitekim uzun yıllar Usame bin Ladin'in yardımcılığını yaptıktan sonra el-Kaide'nin başına geçen ve 2022 yılında öldürülen Mısırlı Eymen ez-Zevahiri de önceki yıllarda sıklıkla tekrarladığı "Kudüs için özgürlüğe giden yol Kahire'den geçmektedir" sözünü bu bağlamda dile getirmiştir.[12] Hatta Arap devrimleri başladıktan sonra Kahire'ye Şam'ı da ekleyerek sözünü "Kahire ve Şam Kudüs'e açılan iki kapıdır" şeklinde revize etmiştir.[13]

Müslüman olduklarını deklare etmelerine rağmen Ortadoğu ülkelerindeki yöneticilere ve bu yöneticilerin iktidarlarına cihat ilan edebilmek için bu kimseler ve rejimler bir takım dini-siyasi ahkamla aforoz edilmesi sonucunda bölgede dini radikal düşünce ve hareket daha mücessem bir hale gelmiştir. Geleneksel İslam fıkhındaki birtakım hükümler ve görüşler bazı öncü cihâdî isimler tarafından modern ulus devlet aygıtlarının aleyhine işletilecek

12 Bkz. "et-Tarîq ilâ'l-Kuds Yemurru 'Abre'l-Kahire", http://www.ilmway.com/site/maqdis/MS_19382.html

13 https://www.tawhed.ws/r?i=4wwr6wa8

şekilde uyarlanmış ve bunun sonucunda tekfir mekanizması da işletilerek "yakın düşman" olarak tanımlanmış hedefe karşı cihat ilan edilmiştir. Bunun sonucunda başta Mısır olmak üzere bölge ülkelerinde özellikle yönetim pozisyonunda olan kimselere karşı suikast eylemleri, güvenlik birimlerine ve bazı azınlık gruplarına karşı da şiddet ve terör saldırıları gerçekleşmiştir.

1967 Arap-İsrail Savaşı ve akabindeki süreç dini radikal düşünce ve gruplar açısından incelendiğinde, çözüme kavuşmamış Filistin meselesinin, gerek düşünce üretimi gerekse de şiddet eylemleri yönüyle bu grupları besleyen bir olgu vazifesi gördüğü anlaşılmaktadır. Öyle ki Arap ülkelerindeki siyasal rejimlerin ve hukuk sistemlerinin mâhiyeti, bu ülkelerin 1967 savaşındaki hezimetin müsebbibi olarak görülmüştür. İçinde İslam hukukunun tatbik edildiği bir İslami devrimin bu ülkelerde gerçekleştirilebilmesi de İsrail'in işgalci politikalarına son verebilmenin yegâne yolu olarak sunulmuştur.

FİLİSTİN'İN ÖZGÜRLEŞTİRİLMESİNDE BİR ÜS ARAYIŞI OLARAK ULUS AŞIRI CİHAT

İsrail'e galebe çalıp Filistin'i özgürleştirmenin yolu olarak radikal gruplar Müslüman ülkelerdeki ulus devlet rejimlerini devirip onların yerine şeriatla yönetilen bir İslam devleti inşa etmeyi nasıl zorunluluk olarak gördülerse; aynı şekilde 1980'li yıllar boyunca Müslümanların Sovyetlere karşı Afgan cihadına katılımının, Filistin'in özgürleştirilmesi adına önemli olduğu iddiasını da savunmuşlardır. Bazı öncü cihâdi ideologlar tarafından dile getirilen bu iddia, Müslüman ülkelerdeki özellikle genç dindar Müslümanları Afgan cihadına katılıma teşvik hususunda öne sürülen önemli argümanlardan biri olmuştur.

Afganistan toprakları, 1960 ve 70'li yıllarda içinde bulundukları ülkelerde hayalini kurdukları İslam devletini inşa etme hususunda başarısız olmuş dini radikal gurup üyelerinin, 1980'li yılların başlarından itibaren kendilerine mesken tuttuğu topraklar olmuştur. Radikal gruplar için Afganistan dönemi iki periyot olarak gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki 1980'li yılların başından 1990'lı yılların başına kadar devam eden Sovyetlere karşı aktif savaşın devam ettiği dönemdir. İkinci periyot ise Taliban'ın Afganistan'da iktidarı eline almasından sonra başlayıp 11 Eylül olaylarına dek devam eden periyottur. Birincisi daha kritik olmak üzere bu iki periyot şüphesiz cihadi hareket için pek çok açıdan önem arz etmektedir. Bunlardan bir tanesi de Filistin'in özgürleştirilmesi yönüyle Afganistan tecrübesinin kendileri için önem arz ediyor olmasıdır.

Abdullah Azzam, Eymen ez-Zevâhiri ve Ebu Mus'ab es-Sûri gibi cihâdi öncü isimler, 1980'li yıllarda cihadi grupların Afgan cihadına katılımında iki hususu kendileri için motive edici unsurlar olarak belirlemişlerdir. Bunlardan ilki Müslüman toprakların gayri Müslim unsurlar tarafından işgale maruz kalmış olmasıdır. Şüphesiz işgal olgusu İslam tarihi boyunca Müslümanları cihat için harekete geçiren en önemli dinamik olmuştur. Sovyetlerin Afganistan'ı işgal

etmesinin akabinde de bu kimselerin cihada katılım hususunda istekli olması anlaşılır bir durumdur. Fakat bu çalışma için önem arz eden, cihadi grupları Afgan cihadına katılım hususunda motive eden ikinci unsurdur. Bunu ise söz konusu öncü isimler, işgalin akabinde Afganistan'da kurulacak "muhtemel bir İslam devleti tahayyülü" olarak dile getirmişlerdir.

Bu isimlere göre işgalden azade edilmiş Afganistan'da savaştan sonra İslam hukukunun tatbik edildiği bir İslam devletinin inşası, bu toprakları dindarlar için kendisine hicret edilecek bir diyar, bir sığınak ve cihat için de bir "üs" konumuna getirecektir. Öyle ki bu "cihat üssü", başta Filistin'in özgürleştirilmesi meselesi olmak üzere Müslüman toplumlara ve ülkelere düşmanlar tarafından gelebilecek her türlü tehdidi bertaraf etmeyi kendine vazife edinecek bir sorumluluk üstlenecektir.[14] 1990'lı yılların ortalarında tam anlamıyla oluşumu tamamlanmış olan el-Kâide örgütünün kelime anlamının da "üs" manasına gelmesi, bu "cihat üssü" fikrinin cihadi gruplarda ne denli önemli bir yer ettiğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Diğer taraftan bu ideologlar nezdinde aynı zamanda Afgan cihadı, İsrail'e karşı girişilecek savaş için bir hazırlık ve tatbikat safhasını da ifade etmiştir. Öyle ki bu ideologlara göre bu süreçte elde edilecek tecrübe ve askeri deneyim, ileride Filistin'in özgürleştirilmesi için yapılacak savaşta işlevsel bir katkı sağlayacaktır.[15] Nitekim Afgan cihadının en önemli ismi sayılan Abdullah Azzam'a göre Kudüs'ü yeniden fethetmek için gerekli olan Müslüman orduyu kurmanın yolu, mücahitlerin eğitimini ve donatımını sağlayacak yekpare bir toprak parçasına sahip olmaktan geçmektedir. Afganistan toprakları ona göre bu imkânı sunmaktadır. Zira bu topraklar, "yeryüzünü büyük bir fesattan temizlemek" için üzerinde büyük bir Müslüman ordunun toplanabileceği bir imkanı sağlayacaktır.[16] Hatta Azzam'ın bir konuşmasında Filistinli gençlere yaptığı çağrıda, Afgan cihadının her türlü silahın kullanımını öğrenme hususunda onlara altın bir fırsat sunduğunu dile getirdiği aktarılmaktadır.[17] Abdullah Azzam hakkında kapsamlı bir biyografik kitap kaleme alan Thomas Hegghammer, Azzam'ın Afgan kamplarını Filistin mücadelesi için potansiyel bir "oyun değiştirici" olarak gördüğünü ve kampların Filistin direnişinin eksik olduğu stratejik derinliği sunacağı fikrini taşıdığını ifade etmiştir. Öyle ki Azzam'ın 1989 yılında, Afgan kamplarında eğitim almış iki bin mücahidi savaş

14 Eymen Ez-Zevâhiri, *Fursân tahte Râyeti'n-Nebi* (Dâru's-Sahâb, trhsz), 69-70. https://archive.org/details/FRSAN_1; Abdullah Azzam, *Âyâtu'r-Rahmân fi'l-cihâdi'l-Afgân* (İslamabad: Dâru'l-Emân, 1989), 162-176).

15 Muhammad Haniff Hassan, The Father of Jihad: Abdulla Azzam's Jihad İdeas and Implications to National Security (London: Imperial College Press, 2014), 23-24.

16 Abdullah Azzam, *Zikreyâtu Filistîn* (Online, trhsz), 1-2, https://archive.org/details/alabadiaschool_gmail_20190110_1016/; Thomas Hegghammer, *The Caravan: Abdallah Azzam and the Rise of Global Jihad* (Cambridge: Cambridge University Press, 2020), 26.

17 Hegghammer, *The Caravan,* 431.

alanı olan Filistin topraklarına sokabildiği taktirde İsrail'i yok edebileceğini yazdığını aktarmıştır.[18]

Afgan cihadına iştirak hususunda Abdullah Azzam başta olmak üzere cihâdi ideologların Filistin hassasiyeti etrafında ürettiği fikirler etkili olmuş olacak ki bizzat Azzam'ın kendisi, bu cihadın Afganistan'a gelen her bir mücahide Filistin'i hatırlattığını ve her birinin içindeki asıl hedefin Kudüs'ün özgürleştirilmesi olduğuna dair izlenim ve gözlemini aktarmıştır.[19] Ayrıca Filistin meselesi etrafında özellikle Arap toplumunun yaşadığı birikmiş hayal kırıklığının, acziyet ve aşağılanma hissinin Afgan cihadına katılım hususunda belirleyici olduğu düşüncesi de ileri sürülmektedir. Öyle ki bu düşünceye göre radikal gruplar, Filistin başta olmak üzere bazı meseleler hakkında uzun zamandır yaşadıkları hayal kırıklıkları ve hissettikleri aşağılanma karşısında ilk kez dindaşları için cihat edebilme fırsatı yakalamışlar ve bu motivasyonla Afgan cihadına iştirak etmişlerdir.[20]

Elimizde bir veri ve aktarım bulunmamakla birlikte, 1990'lı yılların başında Afgan cihadının sona ermesinden sonra cihadi harekete mensup kimselerin Bosna ve Çeçenistan gibi ulus aşırı savaş alanlarına mobilize olmalarının bir nedeni olarak da yine bu cihat alanlarını büyük Filistin cihadı için bir hazırlık safhası şeklinde düşünmüş olmaları da ihtimal dahilinde görünmektedir.

Bütün bu aktarımlar ve bilgiler dikkate alındığında, Müslüman dünyadaki dini radikalizmin el-Kaide gibi ulus aşırı örgütler kurmasına ve daha fazla radikalleşmesine zemin hazırlayan Afgan cihadı tecrübesinin, bir yönüyle İsrail'in işgalci politikaları etrafında çözülemeyen Filistin sorunu ile de ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Özetle Filistin meselesi, Afgan cihadı başta olmak üzere ulus aşırı cihat pratiklerine katılım yönüyle de Müslüman dünyadaki dini radikal düşünce ve grupları besleyen bir etki göstermiştir.

SİVİL ÖLÜMLERİ MEŞRULAŞTIRMA KAYNAĞI OLARAK FİLİSTİN MESELESİ

Müslüman dünyada 1960'lardan sonra oluşmaya başlayan dini radikal düşünce ve hareket, sadece Müslüman toplumlar arasında değil aynı zamanda bütün İslami harekeler arasında da nicelik olarak her daim küçük bir azınlığı ifade etmiştir. Mutlaka bunun pek çok farklı nedeni olmakla birlikte önemli nedenlerinden biri de icra ettikleri eylemlerde gerçekleşen sivil ölümlerin meşruluğu konusunda Müslüman kitleleri ikna edememiş olmalarıdır. Şüphesiz dini radikal hareket öncüleri kitleleri yanlarına çekip gruplarını

18 Hegghammer, *The Caravan,* 431-32.

19 Azzam, Âyâtu'r-Rahmân, 14.

20 Thomas Hegghammer, *Jijad in Saudi Arabia: Violence and Pan-İslamism since 1979* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 60-64.

büyütme konusunda hevesli olmuş ve bunun için her daim çaba sarf etmişlerdir. Nitekim onlar, sivil ölümlerin meşruluğu konusunda da Müslüman toplumu ikna etmek için farklı argümanlar sunmaya çalışmışlardır. Bu argümanlar içinde kendisine en çok başvurulanın Filistin meselesiyle ilişkilendirilmesi ise dikkat çekmektedir. Öyle ki icra edilen eylemler neticesinde gerçekleşen sivil ölümler, dini radikalizmin ideologları tarafından "mütekabiliyet prensibi"ne vurgu yapılarak Filistin'de gerçekleşen sivil ölümlerle meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.

Müslüman dünyada dini radikal gruplar tarafından icra edilen eylemlerde sivillerin de hedefe konulabileceği kararının alınması, "kürsel cihat" düşüncesinin benimsenmeye başlanmasıyla gerçekleşmiştir. Bu düşünce, 1990'lı yılların ikinci yarısında Usame b. Ladin öncülüğünde el-Kaide örgütünün kurulmasıyla tedavüle girmiştir. O zamana dek "tağuti rejimler" olarak nitelenen Müslüman dünyadaki yönetimler, ortaya çıktığı 1960'lardan itibaren dini radikalizmin birincil hedefi olarak kabul edilmiştir. Bu rejimlerin silahlı devrim yoluyla yıkılıp yerlerine şeriat ile yönetilen İslam devletlerinin kurulması en önemli amaç olarak belirlenmiştir. Fakat 1990'lı yıllara gelindiğinde Müslüman toplumun bu amaç doğrultusunda ikna edilemediğinin özellikle Bin Ladin tarafından farkına varılması, bu manada yeni bir stratejinin takip edilmesi gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştır. Bin Ladin'in mimarı olduğu bu fikriyata göre o tarihten sonraki aşamada esas hedef Müslüman dünyadaki rejimler olmaktan çıkmış, bu rejimlerin koruyuculuğunu üstlenen ve başta "yılan başı" olarak nitelenen Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere "Haçlı-Siyonist" ittifak olarak tanımlanan batılı güçler birincil hedef olarak kabul edilmiştir.

Dini radikal düşünce ve hareketin şiddete daha fazla savrulmasına yol açan bir karar olarak dönüm noktası hüviyetinde olan "küresel cihat", "asker-sivil fark etmeksizin Haçlı-Siyonist ittifak içinde yer alan ülkelere kendi vatanları da dahil dünyanın her yerinde saldırılar tertip edilmesi"[21] anlamına gelmektedir. Şüphesiz bu tanımlamada en fazla dikkat çeken nokta sivillerin de hedefe konulabileceğine dair yapılan vurgudur. Bu tarihten önce tedavüle giren dini radikalizm metinlerinde sivillerin de hedef alınabileceğine yönelik bu netlikte bir fetvanın bulunmaması, küresel cihat evresinin şiddete daha fazla savrulma hususunda neden bir dönüm noktası olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Bin Ladin yayımladığı deklarasyonda küresel cihat evresine geçişin nedenlerini temellendirirken en fazla vurgu yaptığı nedenlerden birinin Filistin

21 Usame b. Ladin, "Declaration of the World Islamic Front for Jihad Against the Jews and Crusaders", *Jihad: Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches*, ed. Brad K. Berner (New Delhi: Peacock Books, 2007), 67-68.

meselesi olması dikkat çekmektedir.[22] Zira o başta ABD olmak üzere batılı güçlerin, kuruluşundan bu yana Filistin meselesinde İsrail yanlısı bir politika izlemelerini ve ABD'nin her daim İsrail'in koruyuculuğunu üstlenmesini küresel cihat kararının alınmasında temel nedenlerden biri olarak zikretmiştir. Ona göre ABD'nin bölgeye askeri üsler kurmak suretiyle yerleşmesinin bir nedeni Müslümanların yer altı zenginliklerini sömürmek ise bir diğer nedeni de İsrail'in güvenliğini sağlamaktır. Zira ABD, bölge ülkelerinin güçlerini zayıflatmak suretiyle İsrail'in Filistin halkını katletmesini ve Kudüs'ün işgalini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.[23]

Bin Ladin, doksanlı yılların ikinci yarısından itibaren ve özellikle de 11 Eylül olaylarının akabinde konuyla ilgili yaptığı açıklamalarda küresel cihat düşüncesi bağlamında sivil ölümleri özellikle Filistin meselesiyle ilişkilendirmeye çalışarak meşrulaştırma çabası içinde olmuştur. O, "Haçlı-Siyonist" ittifak nezdinde Filistinli kanının en değersiz kan olarak görüldüğünü ve çok uzun süredir kadın-çocuk fark etmeksizin Filistinli kanının akıtıldığını ifade etmiştir. Başta Filistin olmak üzere Müslüman dünyada masum sivillerin kanı akıtırken kendilerinin terörizmle suçlanmasını da insanları kandırmaya yönelik bir psikolojik harp olarak tanımlamıştır.[24]

Bin Ladin'e göre mütekabiliyet prensibi gereğince Müslümanların, maruz kaldıkları sivil ölümlere misliyle karşılık verme hakkı bulunmaktadır. Zira ona göre Amerika Birleşik Devletleri, Hiroşima ve Nagazaki saldırılarından bu yana özellikle Müslümanlara karşı olmak üzere genelde düşman olarak addettiği kimselere karşı gerçekleştirdiği saldırılarında asker-sivil ve çocuk-kadın ayrımı yapmamıştır. Ayrıca Filistin'de her gün sivilleri öldüren İsrail'e silah yardımı yapmakta ve koşulsuz destek sağlamaktadır. Dolayısıyla kendilerinin de ABD'ye karşı misliyle karşılık verme hakkı olduğunu savunmuştur.[25]

22 Thomas Hegghammer, Norveç Savunma Araştırma Kuruluşu (FFI) için yaptığı bir araştırmada 1990-2002 yılları arasındaki El Kaide metinlerinde "Filistin" kelimesi altında yaptığı taramada en az 158 sonuç elde ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca o, El Kaide'ye katılım videolarının çoğunun Filistin'den görüntüler içedeğini ve Filistin meselesinin El Kaide'nin propaganda araçlarından biri olduğunu söylemiştir. Thomas Hegghammer, "Osama bin Laden's true priorities" 3 December 2007, https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/dec/03/osamabinladenstrueprioriti es

23 Bin Ladin "Declaration of the World Islamic Front", 67. Ayrıca Bin Ladin'in inşa ettiği el-Kaide örgütüne katılım motivasyonları üzerine yapılan araştırmalarda da Filistin meselesinin ön plana çıktığına dair bulgular bulunmaktadır. Mesela el-Kaide'nin Afganisatan'daki eğitim kamplarına 1996-2001 yılı arasındaki süreçte en fazla katılımın 2. İntifadanın patlak vermesinin akabinde 2001 yılının ilk yarısında gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bkz. Hegghammer, *Jihad in Saudi Arabia,* 133-138; Petter Nesser, *Jihad In Europe: A Survey of the Motivations for Sunni Islamist Terrorism in Post-Millennium Europe* (Kjeller: Norwegian Defence Research Establishment, 2004), 36; The 9/11 Commission Report, 347, https://9-11commission.gov/report/911Report.pdf

24 Usame b. Ladin, *İ'lânu'l-Cihâd 'ala'l-Amrîkâni'l-Muhtellîn li-Bilâdi'l-Haremeyn* (Online baskı, 1996), https://archive.org/details/usama_doc_all

25 Usame b. Ladin, "Interview with John Miller of ABC", *Jihad: Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches*, ed. Brad K. Berner (New Delhi: Peacock Books, 2007),76-77, 81.

Ayrıca Bin Ladin Müslümanlara zulmeden hükümetleri seçtikleri için Batılı halkların da bu suçlardan sorumlu olduğunu iddia etmiştir. Zira ona göre bu halklar onları seçmeye devam ederek onların politikalarını onaylamaktadırlar. O, batılı halkların, Filistin'de ölen çocuk ölümlerini engellemek ve evlerinde huzur içinde yaşamak istiyorlarsa hükümetlerine baskı kurmalarını ve bu hükümetleri değiştirmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Aksi taktirde onların da bu savaşın bir parçası durumuna düşeceğini ve hedefe konmalarının da kaçınılmaz olduğunu söylemiştir.[26] Nitekim o, "mübarek bir eylem" olarak tanımladığı 11 Eylül saldırılarından sonra Amerikan halkının çoğunluğunun ilk kez Filistin meselesini hakkıyla idrak etmeye başladığını iddia etmiştir.[27]

Diğer taraftan tıpkı Bin Ladin gibi el-Kaide'nin ikinci önemli ismi olan Eymen ez-Zevâhiri de sivil ölümler konusunda benzer fikirler serdetmiştir. Ona göre batıda faaliyet gösteren siyasal partiler tamamıyla İsrail'in varlığını kabul etmekte ve onu destekleyip korumaktadırlar. Ayrıca İsrail ile birlikte bu ülkeler, başta Filistin olmak üzere Müslüman topraklara yaptıkları saldırılarda kadınlar ve çocuklar da dahil masum sivilleri öldürmektedirler. Batılı halklar ise siyasal partilerin İsrail'e destek sunduğu parti programlarını bildikleri halde seçimlerde bu partilere oy vermekte ve onları iktidar yapmaktadırlar. Ayrıca yine bu halklar ödedikleri vergilerle bu hükümetleri ekonomik olarak da desteklemekte ve onların güvenlik birimlerine hizmet etmektedirler. Dolayısıyla ez-Zevâhiri'ye göre batılı halklar da bu yönüyle sivil değil birer savaşçı konumundadırlar. Zira ona göre İslam şeriatı "asker-sivil" diye bir ayrım yapmamakta, "savaşçı" ve "savaşçı olmayanlar" (mukâtil – gayri mukatil) şeklinde bir ayrımı tercih etmektedir. Buna göre silahıyla fiziksel olarak harp arenasında bulunanlar gibi bu savaşı görüşleri ve paralarıyla destekleyenler de savaşçı kategorisi içindedirler ve hedefe konulabilirler.[28]

Sivil ölümlerin meşrulaştırmasına yönelik kullanılan "mütekabiliyet prensibi" argümanını bir diğer etkin radikal ideolog olan Ebu Musab es-Sûri de kullanmıştır. O kitabında 1990'lı yılların başından kitabını yayımladığı 2004 yılına kadar geçen sürede Filistin de dahil olmak üzere Müslüman dünyada gerçekleşen sivil ölümlere dair istatistiki bilgiler verdikten sonra, Müslümanların da gayri Müslim sivillere karşı misliyle mukabele etme hakkının olduğunu iddia etmiştir. Hatta es-Sûri sivillere yapılan saldırıların, ileride Müslümanlara yapılacak muhtemel saldırıları önleme hususunda da bir caydırıcılık işlevi göreceğini savunmuştur. Nitekim o, 2004 tarihinde Madrid'de gerçekleşen ve yaklaşık 200 kişinin ölümüne neden olan saldırılar sonucunda İspanya'nın ABD'ye destek için Irak'ta bulundurduğu askerlerini,

26 Bin Ladin, "Interview with John Miller of ABC", 73-74.

27 Usame b. Ladin, *Tevcîhât Menheciyye II – En-Nefîr,* (Online baskı) 9-10. https://archive.org/details/usama_doc_all

28 Ez-Zevâhiri, *Fursân tahte Râyeti'n-Nebi,* 186-187, 229.

halktan gelen tepkiler sonucunda geri çekmek zorunda kaldığını caydırıcılık etkisine örnek olarak sunmuştur.[29]

Ayrıca es-Sûri, "münferit cihadi eylem planı" olarak kendisinin sistemleştirdiği Küresel İslami Direniş stratejisinin Müslüman gençler arasında rağbet görmesini sağlamak için Filistin meselesinin gündemde tutulması gerektiğini savunmuştur. Öyle ki o, Balfour Deklarasyonundan itibaren Siyonizm'in Müslüman topraklara nasıl saldırdığını, Filistin halkını nasıl göçe zorladığını, İsrail devletinin hangi merhalelerden geçerek kurulduğunu ve diğer Arap ülkeleriyle olan savaşlarını gündemde tutmanın, "küresel İslami direniş" stratejisine teşvik edici bir katkı sunacağını savunmuştur.[30]

Hülasa, öyle görünmektedir ki çözüme kavuşmayan Filistin meselesi, Müslüman dünyadaki dini radikalizmin en fazla terörize eden ve dehşet veren uygulamalarından biri olan sivillerin hedefe konulması hususunda da radikal grupları besleyen bir olgu olarak dikkat çekmektedir. Zira özellikle Filistin'de yaşanan sivil kayıplar, bu gruplar tarafından bir anlamda "bizim çocuklarımıza karşılık sizin çocuklarınız" şeklinde formüle edilerek özellikle Batı ülkelerinde icra edilen terör saldırılarında vuku bulan sivil ölümleri meşrulaştırma aracı olarak kullanılmıştır.

Son olarak dini radikalizm ve Filistin meselesi bağlamında şu da ilave edilmelidir ki 1960'lı yıllardan günümüze dek radikal gruplara gerek düşünce üretimi gerekse de aksiyon düzleminde öncülük etmiş etki gücü yüksek lider ve ideologlardan en önemlilerin Filistin asıllı olması da dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki 1960'lı yıllarda Filistin'den Mısır'a eğitim amaçlı göç edip yetmişli yılların başında Müslüman ülkelerdeki yöneticilerin ve rejimlerin tekfir edilebileceğine dair hükümleri ihtiva eden "Risâletu'l-İmân" adında bir kitap kaleme almış olan Salih Seriyye'dir. Yine belki de cihâdi hareket tarihinin Seyyit Kutup'la birlikte en önemli ismi ve yukarıda da temas edildiği üzere Afgan cihadının babası olarak kabul edilen Abdullah Azzam da Filistin asıllıdır. Diğer taraftan yazdığı pek çok eserle Müslüman dünyadaki dini radikal düşünceye ideologluk yapmış olan ve özellikle doksanlı yılların başında Cezayir iç savaşında radikal gruplar tarafından merci olarak itibar gören Ebu Katade el-Filistîni de yine isminden de anlaşılacağa üzere Filistin asıllıdır. Son olarak cihadi Selefiliğin en önemli ideologlarından kabul edilen ve yazdığı eserlerle Körfez ülkelerindeki gençler üzerinde yüksek etki bırakmış Ebû Muhammed el-Makdisi de yine Filistin asıllı Ürdün vatandaşıdır.[31] İşgal

29 Es-Sûrî, Da'vetu'l-Mukâvemeti'l-İslâmiyyeti'l-'Âlemiyye, 1391-1393.

30 Es-Sûrî, Da'vetu'l-Mukâvemeti'l-İslâmiyyeti'l-'Âlemiyye, 1446-1448.

31 El-Kaide-Filistin meselesi ilişkisi ve cihadın ulus aşırı bir hal almasında Filistinlilerin rolü üzerine Thomas Hegghammer & Joas Wagemakers tarafından kaleme alınan bir makalede konu hakkında geniş bilgi bulunabilir. Bkz.: Thomas Hegghammer & Joas Wagemakers, "The Palestine Effect: The Role of Palestinians in the Transnational Jihad Movement", *Die Welt des Islams,* 53, (2013), 294-299.

politikası güden İsrail'in şiddet atmosferinde yetişmenin şiddet yanlısı fikir ve aksiyon üretimine neden olabileceği fikrine varmak yanlış olmasa gerektir.

Fakat öncü isimler ve ideologlar bağlamında bu böyle olsa bile halk düzleminde Filistinlilerin el-Kaide başta olmak üzere ulus aşırı radikal gruplara katılım hususundaki temsillerinin bütün Müslüman nüfus arasında çok az bir orana tekabül ettiğine dair çalışmalar da bulunmaktadır.[32] Bu iddiayı dile getirenlerin doğruluk payı olmakla birlikte bunun nedenlerinin Filistinlilerin kendi topraklarında her daim süregelen bir savaş durumun olması ve güvenlik önlemleri nedeniyle ülke sınırlarını aşmak konusunda yaşadıkları sıkıntı ile ilişkili olduğu ihtimalini kanaatimizce göz ardı etmemek gerekmektedir.

SONUÇ

Filistin meselesi, 1930 yıllardan günümüze dek Müslüman dünyada bütün görünümleriyle İslamcılık düşüncesini ve İslamî hareketleri gerek düşünce üretimi gerekse de aksiyona geçme düzlemlerinde her daim motive eden bir olgu olmuştur. Filistin meselesinin bu motive edici gücünün, tam anlamıyla 1960 yıllardan sonra ana akım İslamcılığın bir sapması olarak şekillenen dini radikalizm için de söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Müslüman dünyadaki dini radikalizmin tarihi evreleri incelendiğinde, dini radikal grupların bazı meseleler etrafında düşünce üretmelerinde veya eyleme geçmelerinde Filistin meselesinin belirleyici olduğu görülmektedir. Ayrıca bu grupların takip ettikleri şiddet yöntemini Filistin meselesi üzerinden de meşrulaştırmaya çalıştıkları mülahaza edilmektedir.

İslamlaşma yolunda şiddet kullanmayı bir değişim ve dönüşüm aracı olarak görmeyen ana akım İslamcılığın en önemli temsilcisi kabul edilen İhvan-ı Müslimin hareketinin tarihindeki tek silahlı birim olarak bilinen en-Nizâm'l-Hass yapılanmasının İsrail işgali ile ilişkili olarak kurulmuş olması önemlidir. Zira başlangıçta Filistin'in savunulması motivasyonuyla silahlı bir direniş hareketi olarak inşa edilen en-Nizâm'l-Hass'ın zaman içinde esas hedefinden uzaklaşarak ülke içi siyasal meselelere müdahil olarak radikal eylemler içine girmesi, İsrail işgalinin, şiddet karşıtı ana akım bir hareketin içinden bile radikalizme savrulan bir birimin oluşmasında nasıl besleyici bir işleve sahip olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Ayrıca Filistin meselesi etrafında İsrail ile bölge ülkeleri arasında gerçekleşen savaşlarda Arap ülkelerinin İsrail karşısında yenilgiye uğraması, dini radikal grupların kendi ülke yönetimlerine karşı daha fazla bilenmesi sonucunu doğurmuştur. Nitekim 1967 Arap-İsrail Savaşında bölge ülkelerinin İsrail karşısında ağır yenilgiye uğraması bu gruplar tarafından söz konusu ülkelerde şeriatın tatbik edilmiyor oluşuyla ilişkilendirilmiş ve bu durum

32 Hegghammer & Wagemakers, "The Palestine Effect", 295-297.

İsrail'e galebe çalmak için bu ülkelerde silahlı bir İslami devrim yapmanın zorunluluğu fikrinin benimsenmesine yol açmıştır. Yine Filistin meselesi, 1980'li yıllardan itibaren dini radikal gruplar nezdinde cihat fikrinin ulus aşırı bir eylem pratiğine evrilmesini besleyen olgulardan biri olarak da dikkat çekmektedir. Öyle ki özellikle Afgan cihadı esnasında cihâdî ideologların Afganistan cihat tecrübesini Filistin'in özgürleştirilmesi için bir hazırlık safhası olarak takdim etmeleri ve Sovyetlerin işgal ettiği topraklardan çıkarılmasının akabinde Afganistan'da kurulacak bir İslam devletinin de Filistin başta olmak üzere zulme maruz kalan tüm Müslüman beldelere yardım eli ulaştıracak bir "cihat üssü" olacağı şeklinde sunulması, Filistin meselesinin cihadın ulus aşırı karakter kazanmasında besleyici bir vazife gördüğünü göstermektedir. Diğer taraftan 1990'ların ikinci yarısından sonra, özellikle de el-Kaide örgütünün teşekkülüyle birlikte "küresel cihat" stratejisi bağlamında sivillerin hedefe konulması da dini radikal gruplar tarafından Filistin meselesi üzerinden meşrulaştırılamaya çalışılmıştır.

Özetle Müslüman dünyadaki dini radikalizm tarihi incelendiğinde Filistin meselesinin her daim dini radikal grupları düşünce üretimi veya eyleme geçme hususlarında motive ettiği görülmektedir. Dolayısıyla bundan sonraki süreçte de çözüme kavuşmadığı taktirde Filistin meselesinin dini radikal gruplara, varoluşlarına yönelik argümantasyon inşa etme sürecinde besleyici bir işlev görmeye devam edeceği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdulhalim, Mahmud, *El-İhvânu'l-Müslimîn: Ehdâsun Sana'at et-Târîh,* İskenderiyye: Dâru'd-Da've, 1994.

Azzam, Abdullah, *Zikreyâtu Filistîn* (Online baskı, trhsz), https://archive.org/details/alabadiaschool_gmail_20190110_1016/

Azzam, Abdullah, *Âyâtu'r-Rahmân fi'l-cihâdi'l-Afgân,* İslamabad: Dâru'l-Emân, 1989.

Bin Ladin, Usame, "Declaration of the World Islamic Front for Jihad Against the Jews and Crusaders", *Jihad: Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches*, ed. Brad K. Berner, New Delhi: Peacock Books.

Bin Ladin, Usame, *İ'lânu'l-Cihâd 'ala'l-Amrîkâni'l-Muhtellîn li-Bilâdi'l-Haremeyn* (Online baskı, 1996), https://archive.org/details/usama_doc_all

Bin Ladin, Usame "Interview with John Miller of ABC", Jihad: Bin Laden in His Own Words: Declarations, Interviews and Speeches, ed. Brad K. Berner, New Delhi: Peacock Books, 2007.

Es-Sûrî, Ebu Musab, *Da'vetu'l-mukâvemeti'l-islâmiyyeti'l-'âlemiyye: el-cuzûr ve't-târîh ve't-tecârib* (Online baskı, 2004), https://archive.org/details/Dawaaah

Ez-Zevâhiri, Eymen, *Fursân tahte Râyeti'n-Nebi* (Dâru's-Sahâb, trhsz), https://archive.org/details/FRSAN_1

Güney, Zehra Betül, Hasan El Benna'yı Yeniden Okumak: Müslüman Kardeşlerde Söylem Eylem İlişkisi, İstanbul: Açılım Kitap, 2017.

Hassan, Muhammad Haniff, The Father of Jihad: Abdulla Azzam's Jihad İdeas and Implications to National Security, London: Imperial College Press, 2014.

Hegghammer, Thomas, *The Caravan: Abdallah Azzam and the Rise of Global Jihad.* Cambridge: Cambridge University Press, 2020.

Hegghammer, Thomas, *Jijad in Saudi Arabia: Violence and Pan-İslamism since 1979,* Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Hegghammer, Thomas & Wagemakers, Joas, "The Palestine Effect: The Role of Palestinians in the Transnational Jihad Movement", Die Welt des Islams, 53, (2013): 281-314.

Lia, Brynjar, The Society of the Muslim Brothers in Egypt: The Rise of an Islamic Mass Movement 1928-1942, Reading: Ithaca Press, 1999.

Mitchell, Richard P., *The society of the Muslim Brothers,* Oxford: Oxford University Press, 1993.

Nesser, Petter, Jihad In Europe: A Survey of the Motivations for Sunni Islamist Terrorism in Post-Millennium Europe, Kjeller: Norwegian Defence Research Establishment, 2004.

Pargeter, Alison, *Müslüman Kardeşler: Muhalefetten İktidara*, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2016.

Ramazan, Abdulazim, *El-İhvânu'l-Müslimûn ve't-Tanzîmu's-Sırrî,* Kahire: el-Hey'etu'l-Mısriyyeti'l-'Âmme li'l-Kuttâb, 1993.

Sabbâg, Mahmud, *Hakîkatu't-tanzîmi'l-hâs ve devruhû fî ihvâni'l-muslimîn,* (Online baskı, 1986), https://archive.org/details/20200604_20200604_0600

Zollner, Barbara, The Muslim Brotherhood: Hasan al-Hudaybi and Ideology, London: Routledge, 2008.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

EVRENSELCİ FELSEFENİN KAYIP 'ÖTEKİ'Sİ: FİLİSTİN VE ÖTEKİNİN FELSEFESİ

Erdal KURĞAN*

Filistin meselesi ve Filistinlilerin yaşadıkları hak ihlalleri, Siyonist işgalin başından beri gündemdedir. Geç 19. yüzyılda başlayan sorun, 20. yüzyılda katmerleşip yapısal bir hal almıştır. Özellikle 1945 sonrası ABD öncülüğünde kurulan Yeni Dünya Düzeni'nde, müesses nizamın pro-siyonist karakteri Filistin meselesinin kronikleşmesine neden olmuştur. Müesses uluslararası düzenin hegemonları yani BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri her ne kadar pro-siyonist bir perspektiften hareket etseler de gerek Doğu'da gerekse Batı'da vicdan sahibi sıradan insanlar, akademisyenler, entelektüeller, sanatçılar ve politikacılar Filistinlilerin maruz kaldıkları hak ihlallerine ve ötekileştirmelere ses çıkarmaktadır.

Aslında Filistinliler için seslerini yükselten ve müesses düzeni sorgulayan itirazlar, aynı zamanda politik ve felsefî bir noktadan da hareket etmektedir. Örneğin Filistinlilerin hakları tartışması, bir bağlamıyla 20. yüzyılda ortaya çıkan 'azınlık' hakları meselesiyle de ilişkilidir. Bu minvalde denebilir ki Moderniteyle birlikte Batı kamuoyunda ortaya çıkan evrensel İnsan hakları söylemi, 'Öteki'nin hakları bağlamında da değerlendirilmelidir. Bu makale çağdaş felsefede inşa edilen *Öteki*nin hakları bağlamında, Filistinlilerin müesses nizamın ana akım entelektüel kamuoyunda öteki olarak tanımlanıp tanımlanmadıklarına odaklanıyor.

* *Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, erdarl.kurgan@marmara.edu.tr*

İki savaş arası dönemde ve 1940-1945 arasında Batı uygarlığının yaşadığı toplumsal katastrof, Batının kendi içindeki farklılıklara toleranslı olmak yükümlülüğünü ortaya çıkarmıştır. Ulus-devletler çağında *öteki* olarak tanımlanan farklılıkların nasıl hayatta kalacakları tartışılırken, Jacques Derrida'nın 'koşulsuz misafirperverlik' tanımlaması ile ona ilham olan Emmanuel Levinas'ın 'Öteki' kavramı gerekli teorik-felsefî zemini oluşturmuştur. Ancak bu makalede, gerek Derrida'nın koşulsuz misafirperverliği gerekse Levinas'ın 'Öteki'ne kayıtsız şartsız kucak açmayı, ötekiyle sosyalleşip onda yok olmayı salık veren felsefî söylemlerinin, Filistin Meselesi gündeme geldiğinde, hakikatte ne kadar evrensel olabildiklerinin tartışmalı olduğu iddia edilmektedir. Zira makale hem Derrida'nın hem de Levinas'ın koşulsuz bir kabulle buyur edilmesini istedikleri *öteki* tanımına Filistinlilerin girmediğini ve giremeyeceğini bahse konu isimlerin kendi metinlerine referansla göstermeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, önce haklar meselesinin tarihsel bir tartışması yapılacak, ardından Öteki ve Koşulsuz Misafirperverlik kavramsallaştırmaları irdelenecektir. Son olarak da mevzu bahis felsefi nosyonların ampirik olarak Filistin meselesinde teorik kabullerine sadık kalıp kalmadıkları, söylemi yaratan aktörlerden Levinas'a referansla tartışılacaktır.

MODERNİTE, EVRENSELLİK VE ÖTEKİ

'İnsan'ın rasyonalite aracılığıyla yeryüzü cennetini yaratabileceği inancı, Aydınlanma felsefesiyle kemale ermişti. Dinî (ki ağırlıklı olarak Hristiyanlık-içi) referansların kamusal/siyasî belirleyiciliğinin kapı dışarı edildiği ve *ancient regime*'in tüm kalıntılarının gericiliği veya geleneği temsil ettiği yeni durumda 'özne' olan insan, tüm varlığı yeniden kurabilme imkanına sahip olmuştu.[1] Ancak insanın entelektüel potansiyelinin sınır tanımaz evrenselliği[2] iradesinin mutlaklığıyla birleştiğinde, toplumsal hayatın pratikteki kurulumu çıkmaza girmekteydi; zira, insanı diğer insanlara karşı neyin niçin sınırlaması gerektiğine karar vermeden sürdürülebilir bir toplumsal varoluşu inşa edebilmek mümkün gözükmemektedir. Modern Batı uygarlığı için Grotius'tan Thomas Hobbes'a, J. Locke'dan J. J. Rousseau'ya tüm sözleşmeci filozoflar, *insan doğası* üzerine fikir beyan ederek, siyasal toplumun/devletin veya sivil toplumun nasıl kurulabileceği üzerine kafa yormuştu. Siyasal toplumun, yani devletin inşasının biricik meşruiyet noktası, o yokken insanlar arası ilişkilerin nasıl olduğu meselesidir. *Doğa durumu* kavramsallaştırmasıyla ifade bulan bu hali, Hobbes insanın insana karşı genel savaşı (*İnsan insanın kurdudur*) olarak tanımlarken[3]; Locke bu hali insanın hayat, özgürlük ve

1 Peter Hamilton, 'The Enlightenment and The Birth of Social Science', ed. Stuart Hall & Bram Gieben, *Formations of Modernity* içinde, (Polity Press, 1995), 28

2 Hamilton, The Enlightenment and The Birth of Social Science, 29

3 Thomas Hobbes, Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti, çev. Semih Lim, (İstanbul: Yapıkredi, 2007), 93

mülk edinebilme hakkının korunduğu ama bozulabilecek bir denge içerdiği kabulüyle incelemektedir[4]. Rousseau ise uygarlığın – diğer bir deyişle insanlar arası eşitsizliği ortaya çıkaran mülkiyetin – yarattığı aç gözlülük, beğenilme ve mülkiyet hırsının bu halin ilk durumundaki saflığı yok edip, bir savaş durumu ortaya çıkardığını dile getirir.[5] Ancak son tahlilde hepsinin ortak tarafı, bu bozuk ya da bozulabilecek halden ancak tüm toplum üyelerinin katıldığı sözleşmeyle kurtulabileceğini salık vermeleridir.

Doğa durumundan çıkıp siyasal toplumu yarattığı varsayılan politik özne, düşünceye konu olması bağlamında diğer özneleri 'nesneleştirerek' yol alabilmekteydi. Ancak karşılıklı nesneleştirmenin nihai çözümü, ulusal türdeşlikle politik birliği bir bünyede müşahhaslaştırarak ulusal kimlikleri ve özne olarak 'ulus'u yaratmakla mümkün olmuştur. Fakat bu sefer de ulus-devletler çağında 'azınlık' problemi ortaya çıkmaktadır.[6] Asimilasyon, tehcir ve soykırım literatürünün yetkinlikle açıkladığı gibi, meşru olan *özne*nin farklı olan *öteki*yle kurduğu sorunlu ilişki, tam da burada modern toplumsallığın birincil meselesi haline gelmiştir. Uzun bir tarihsel geçmişi olan insanın 'öteki' ile kurduğu ilişkinin mahiyeti, II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'nın yaşadığı tecrübeyle yeniden gündeme getirildi. Dolayısıyla bu gündemi belirleyen temel motivasyon, Yahudilik'in Avrupa'da yaşadığı *öteki olma sendromu* idi. Buna ilişkin olarak *İnsan*ın daha doğrusu *insan teki*nin, kim olduğundan bağımsız olarak bazı temel haklara sahip olduğu var sayımı, Batı uygarlığı için 1945 sonrası kurulan küresel düzenle beraber hukuki ve kurumsal bir form almıştır.[7] Ancak Batı uyarlığının düşünsel kökenlerine, özellikle de İspanyol Aydınlanmasına, daha derinden yaklaşıldığında mevcut insan hakları retoriğinin burada filizlendiğini iddia etmek mümkündür.[8] Modern anlamda Grotius'da karşımıza çıkan bu uluslararası hukuk retoriğinin jeneolojisi bizi Hristiyan-Yahudi mirasla da olan ilişkisinin yadsınamazlığını kabule zorlar. Grotius'un seküler vurgularına rağmen Aquinalı Thomas'ın izinden giden Francisco Suarez'i ya da Francisco de Vitoria'yı anmadan, dolayısıyla Katolik İspanyol Aydınlanmasını dikkate almadan uluslararası hukukun ya da insan haklarının batı düşüncesindeki kökenlerine varamayız.[9]

4 John Locke, *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, çev. Fahri Bakırcı (Ankara: Ebabil Yay., 2012), 9-12

5 Jean J. Rousseau, *Toplum Sözleşmesi – Ya da Politik Hukuk İlkeleri* – çev. Vedat Günyol (İstanbul: İşbankası Kültür Yay., 2013) 7-15

6 Mark Mazower, *Dark Continent: Europe's twentieth century*, (New York: 1999), 158-160

7 Bu mücadelede öne çıkan aktörlerin Avrupa'da uğradıkları anti-semitizmden muzdarip olan Yahudiler olmaları tabi anlaşılır. Ancak insan haklarının evrenselliğine vurgu yapan ve bunu yeni kurulmakta olan BM'de uluslararası hukuki normlara bağlamaya çalışanların çalışmalarını unutmamak gerek. Söz gelimi, birçok Siyonist akademisyen Filistin topraklarından yerli Müslüman Arapları transfer edip Avrupa'dan oraya Yahudi yerleşimci göçü için mücadele ederken, bir Yahudi olan Raphael Lemkin uluslararası bir koruma programı peşinde koşmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mark Mazower, *Büyülü Saray Yok – İmparatorluğun Sonu ve Birleşmiş Milletler'in İdeolojik Kökenleri-*, İstanbul: Alfa yay., 2013

8 Cemal Bali Akal, *Modern Düşüncenin Doğuşu – İspanyol Altın Çağı-*, (Ankara: Dost yay., 2013)

9 Akal, Modern Düşüncenin Doğuşu – İspanyol Altın Çağı-, 34-36

Tabi bunları söylerken liberal haklar söyleminin avrupamerkezci kabullerini unutmuş değilim; bu söylemin Judio-Christo merkezciliğini ve dünya-tarihsel tecrübeyi dikkate alarak yapılan analizlerin Müslümanların uyguladıkları pratikleri yok saydığının, görmezden geldiğinin farkındayım. Ancak bu çalışmada Batı uygarlığının ve onun sosyo-politik pratiklerinin kendi iç tutarlılığını sorguladığımız için, meselenin Müslüman dünya ile olan ilişkisini tartışmayacağız.

Judio-Christo merkezciliğin, diğer bir deyişle Avrupamerkezciliğin, insan hakları söylemini domine etmesi, haklar meselesinin gerçekten evrenselliğini tartışılır kılmaktadır. Aslında hümanist felsefenin kök saldığı Aydınlanma çağında da benzer tartışmalara şahit olduğumuz *hakların evrenselliği* problematiği, birçok filozof tarafından insanın *uygar olma*sı koşuluna bağlanmıştı. Örneğin işçi sınıfının kapitalist sömürüden özgürleşmesi mücadelesinin sembol ismi Karl Marx, Britanya'nın sömürge faaliyetlerini kınamak bir yana onu olumlamaktadır. Zira Britanya'nın sömürüsü aynı zamanda sömürgelere uygarlık getirmekte, o halklara tarih bahşetmektedir. Ya da Liberal Felsefe'nin hatta liberteryanizm kritik filozofu J. Stuart Mill Avrupalı insanlar için o dönemde fazlasıyla marjinal olan 'intihar hakkı'ndan bahsederken, yıllarca Hindistan'ı sömüren kurumun yöneticilerinden olmayı garipsememiştir. Dolayısıyla uygar olan insanın hakları söz konusudur; bu uygar olma hali de tabii ki Avrupalı olmayla eş anlamlıdır. Ancak 1945 sonrasında yeni kurulan düzende uygar olsun-olmasın insan haklarının evrenselliğinden bahis açılmaktaydı.

Postmodernite ve Neoliberal etik arasındaki ilişki, dünyanın fazlasıyla politik ve ekonomik karmaşalarla boğuştuğu 2000'ler sonrasında zuhur eden çatışmalar nedeniyle üzerinde tekrar düşünülmeyi hak ediyor. 80'lerden itibaren monist yapısı iyiden iyiye sorgulanan modernist paradigma, 'tekil'likten ziyade 'çoğulculuğu' vurgulayan postmodern eleştirilerle başa çıkamayarak 'özne'sinde parçalanma yaşadı. Ulus-devletin öznesi olan homojen ulus/vatandaş, kültürel çoğulculukla mikro kimlikler arasında git-geller yaşayarak yeni bir sosyo-politik aura yarattı. 'Ben' ve 'öteki' ya da 'özne' ile 'nesne' arasındaki Kartezyen ayrımın, flulaşarak yok olduğu varsayıldı. Özellikle 60'larda bilim felsefesinde (ve tabii ki epistemolojide) yaşanan paradigmatik kriz, hakikatin tekil ve evrensel olma iddiasını bir tarafa bırakarak, hakikate ancak yakınsanabileceğini ama onun mutlak anlamda künhüne varılıp anlaşılamayacağını salık vermeye başladı. Aslında Karl Popper, Thomas Kuhn ya da P. Feyerabend arasında vuku bulan tartışmalar, felsefi olduğu kadar politik ve ampirik gerçeklikleri de içkindi denebilir.[10]

10 Örneğin Popper'ın *The Logic of Scientific Discovery* ve *The Open Society and Its Enemies* başlıklı kitapları hem epistemolojik hem de politik tartışmaları içermektedir. Ayrıca Hayek'le olan yakın arkadaşlığı neticesinde, Hayek'in iktisatta merkezi her düzenlemeyi otoriterlik ve 'köleliğe giden bir yol' olarak okuması, merkezi devlet anlayışlarını Popper'ın totaliter ve kapalı topluma ait olan politik davranış

Bu bağlamda, hak sahibi olan insanın felsefî tartışmalara 'öteki' kategorisinde dahil edildiğini hatırlatmalıyız. 'Ben' ve 'Öteki' arasındaki kapanması gayrı kabil mesafe, otantikliğin problematize edilerek (Frankfurt Okulu'nun, özellikle de Theodor Adorno'nun çalışmalarıyla[11]) ötelendiği, ya da daha açık bir ifadeyle yadsındığı entelektüel aurada melezlik ve yersiz-yurtsuzluk ya da 'heryerli' olma önem kesp etmiştir. Tam da bu vasatta, Jacques[12] Derrida'nın dekonstrüksiyon yaklaşımının da eşlik ettiği 'misafirperverlik' kavramsallaştırması ve ona getirdiği yeni açılım gündeme gelmektedir. Ve tabii ki bu açılıma eşlik eden 'Öteki'nin felsefesi de... Derrida'yla çok yakın bir ilişki içerisinde olan, benzer kültürel ve epistemik köklere sahip olan Emmanuel Levinas'ın yani 'Öteki'nin Filozofu'nun 'Öteki' kavramsallaştırması ve buna yüklediği politik anlam, 45 sonrasında kurulan ve bugün de devam edegelen uluslararası ilişkilerin Ortadoğu'ya bakan yüzü hakkında epeyce bilgi vermektedir. Çünkü 18. yüzyıldaki gibi, haklara sahip olan *öteki*nin uluslararası müesses kamuoyunda ve pratik hayatta hala Judio-Christo merkezli olarak değerlendirildiği; özellikle Filistin meselesi ve Filistinlilerin uğradıkları hak ihlalleri, sistematik soykırım-tarihkırımı meselesinde ortaya çıkmaktadır.

'ÖTEKİ'Nİ BUYUR ETME: KOŞUL VE KOŞULSUZLUK ARASINDA MİSAFİRPERVERLİK

Misafirperverlik nosyonunun kökeninde ilişkisel olan ev sahibi-misafir dikotomisi yer almaktadır. Bu ilişkinin bir tarafında yer alan ev sahibi, somut bir birey olabileceği gibi cemaat, şehir, devlet gibi tüzel bir kişilik veya bunların elitleri de olabilmektir; ya da epistemolojik olarak bilgiyi üreten aktörler -söz gelimi ulema veya entelektüel gibi- de olabilmektedir. Tanımın diğer tarafında ise ağırlanan yani misafir vardır, asıl/yerli olmayan... Aslen Yahudi olan Fransız filozof Jacques Derrida, misafiperverlik kavramını buyur etmek, kabul etmek, davet etmek, ağırlamak gibi anlamlar üzerinden açıklamaktadır. Dekonstrüksiyon analiziyle misafirperverlik kavramını değerlendiren Derrida, kavramın kendi içindeki paradoks noktalarına eğilmekte ve bunları aşma çabası göstermektedir. Bu aşma çabasında başvurduğu yöntem yeni bir tanım/sınırlama olmaktadır. Misafirperverlik nosyonunu 'Koşullu misafirperverlik' ve 'Mutlak misafirperverlik' olarak iki farklı yaklaşım üzerinden açımlayan Derrida'ya göre *mutlak* misafirperverlik yabancıyı kayıtsız şartsız kabul etmeyi, buyur etmeyi, içeri almayı içermektedir.[13] Bu noktada Derrida'nın önemsediği

biçimleri olarak okuması aynı şeylerdir.

11 Bkz. *The Jargon of Authenticity,* trans. Knut Tarnowski and Frederic Will (Northwestern University Press: 1973)

12 Asıl adının Jackie olduğunu hatırlatmalıyım. Frankofon literatürün kendi acemlerine yeteri kadar misafirperver olmadığını mı anlamalıyız bundan? E.K.

13 Jacques Derrida, 'Hostipitality' (Trans. B. Stocker, & F. Morlock). *Angelaki Journal of the Theoretical Humanities*, *5*(3), (2000), s. 5-6; Derrida, J. The Principle Of Hospitality. *Parallax*, *11*, 1, (2005), s.6-7

ve tercih ettiği misafirperverlik, *mutlak* misafirperverliktir ve davetsiz olanın hiçbir koşul/şart/yasa sunulmadan içeri alınmasını öngörmektedir.

Diğer taraftan, Aydınlanma Felsefesi'nin ve Modern Paradigma'nın kurucu zihinlerinden olan Alman Filozof/düşünür Immanuel Kant, 'Ebedî Barış' (ya da Evrensel Barış) felsefesini açıklarken benzer bir kavramsal sete başvurmaktadır. Kant kavramı karşılamak için Latincesi *hospitality* olan ve Türkçeye *misafirperverlik* olarak tercüme edilen *hospitalität* nosyonuna başvurur. Kant, *Ebedî Barış Üzerine Felsefi Deneme*[14] isimli eserinde, dünya vatandaşlarının hakları ve evrensel misafirperverlik gibi iki önemli nosyonu gündeme getirmektedir. Ebedî Barış Felsefesi'nin *'dünya vatandaşlarının hakları evrensel bir misafirperverlik koşuluyla sınırlandırılmalıdır'* şeklindeki üçüncü nihai maddesi, barışı pekiştirmek ve dünya vatandaşlığı için evrensel bir misafirperverliği şart koşmaktadır.[15] Kant'ın bir insan hakkı olarak tanımladığı misafirperverlik kavramı, *"yabancı olana, başkasının toprağına girdiğinde düşmanca davranılmaması"*[16] ya da diğer bir deyişle, *"her vatandaşın geldiği ülkede düşmanca muamele görmeme hakkı"* şeklinde açıklanmaktadır.[17]

Kant için dışarıdan ya da yabancı ülkeden gelenin, yani misafirin ölüm tehlikesi var ise misafirperverlik koşulsuz olarak yerine getirilmelidir. 'İnsan'ın varoluşsal bir tehlikeyle karşı karşıya kalması koşulları ortadan kaldırmaktadır, zira o hal olağanüstü bir haldir ve hukuk askıya alınabilir. Bunun dışındaki diğer tüm durumlarda misafirperverlik yardımsever anlaşmalar ile *düzenlenmelidir*.[18] Bu noktada Kant'ın misafirperverlik kavramının hukuk ile çok sıkı bir bağ üzerine inşa edildiği söylenebilir. Diğer taraftan 'Dünya vatandaşlarının hakları evrensel bir misafirperverlik koşuluyla sınırlandırılmalıdır.' ifadesinin gerekli koşulu imlediği de gayet aşikârdır.

Kant, her ne kadar ölüm tehlikesi olan misafire yönelik koşulsuz misafirperverlikten bahsetmiş olsa da 'Dünya vatandaşlarının hakları evrensel bir misafirperverlik koşuluyla sınırlandırılmalıdır.' şeklindeki tanımı, 'misafirin düşmanca muamele görmemesi' ilkesi, ölüm tehlikesi olan misafire koşulsuz misafirperverlik sunulması zorunluluğu ve misafirperverliğe ilişkin hukuksal düzenlemelerden bahsetmesi nedeniyle koşullu misafirperverliktir.

14 Immanuel Kant, *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme* (Çev. Y. Abadan & S. L. Meray), (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları:1960).

15 Derrida, 'Hostipitality' (Trans. B. Stocker, & F. Morlock). *Angelaki Journal of the Theoretical Humanities*, *5*(3), (2000), s. 3

16 A.g.e., s.4-5; Ronald Osborn, 'Seyla Benhabib, Wendell Berry and the question of migrant and refugee rights', *Humanitas: The Question Of Migrant And Refugee Rights, 23*(1-2), (2010) s.120

17 Enver Bozkurt, Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansımaları. *Anayasa Yargısı*, *24*, (2007), s.515

18 Inés Valdez, Perpetual what? Injury, Sovereignty and A Cosmopolitan View Of Immigration, *Political Studies*, *60,* (2012).

Yukarıda da belirtildiği gibi Derrida, yabancı olanın hiçbir hesap yapılmadan, koşul öne sürülmeden ve soru sorulmadan karşılanmasını/ağırlanmasını mutlak misafirperverlik olarak tanımlamaktadır. Derrida'ya göre Kant, evrensel misafirperverlik kavramını bir zorunluluk, bir hak ve görev olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle Kant'ın söz konusu misafirperverlik kavramı sınırlıdır ve burada mutlak misafirperverlik söz konusu değildir.[19] Sonuç olarak Derrida, Kant'ın misafirperverlik tanımının koşullu olması nedeniyle onu yeterli bulmamaktadır. Mark W. Westmoreland'a göre Derrida'nın koşullu misafirperverliği haklar, görevler ve zorunluluklarla ilişkilidir ve misafirperverlik kavramının jeneolojisi *'Yahudi-Hristiyan gelenek aracılığıyla Greko-Romen dünyaya ve Kant ve Hegel'in siyaset felsefesine'* dayanmaktadır.[20] Misafirperverlikle ilişkili bu geleneklerde misafire kalacak yer sağlamak dışında, kapıya varmış olan misafiri korumak gibi *'kutsal bir yükümlülük'* vardır.[21] Ancak bu okumanın biraz eksik ve yanlış olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Zira Derrida'nın da belirttiği gibi, onun koşulsuz misafirperverlik anlayışının kökenindeki ilham Emmanuel Levinas'tır.[22] Levinas'ın özellikle 'Öteki/The Other' (ya da 'Başkası') kavramı üzerinden inşa ettiği etik güzergahı takip eden ve oradan bir açılım yapan Derrida, bu bağlamda 'öteki'ne yönelen bir istikametin aciliyeti'ne[23] bir çözüm olarak koşulsuz misafirperverliği sunmaktadır.

*ÖZNE*NİN BUHARLAŞMASI: ÖTEKİ

Derrida'nın koşulsuz misafirperverlik için kalkış noktası kıldığı *Öteki* kavramı, *Talmud* müfessiri Emmanuel Levinas'ın Talmud tefsirleri dışındaki tüm akademik-entelektüel çabasını oluşturur. Kartezyen Özne, Levinas'ta 'öteki'yle birleşerek sınırlar belirsizleşir; hatta daha ileri gidilerek özne, özerklik ve özgürlüğe referansını yitirip *öteki-için* (*pour-l'autre*) etik varoluşu temsil eder.[24] Etik'in başkasına karşı sorumlu olmanın biricik ontik zemin olarak tanımlanması, Levinas'a Metafizik'ten kaçıp yeni bir metafizik-siz metafizik söylemi imkânı yaratır. Kartezyen öznenin kendisini tanımlarken kendi-için olma edimi, öteki için olmaya tahvil edildiğinde, bu *varlık*tan *öteki*ne doğru bir akışı işaret eder. Öteki artık tekin olmayan, 'yaban' olan değil; kendini güvende gerçekleştirebileceği tek imkân olur. Çünkü kendinde varoluş özneyi mutlak yalnızlığa mahkûm ederken, öteki için, ötekinde varoluş onu etik yalnızlıktan kurtararak sosyal ortaklığa ve hayata bağlar. İşte bu sosyalliğin diğer adı Etik'tir.

19 Derrida, Hostipitality (Trans. B. Stocker, & F. Morlock). *Angelaki Journal of the Theoretical Humanities*, *5*(3), (2000), s.4-5

20 Mark W. Westmoreland, Interruptions: Derrida and Hospitality, *Kritike*, *2*(1), (2008): 1

21 Paul Lynch vd., Theorising Hospitality, *Hospitality and Society*, *1*(1), (2011): 4

22 Bkz. Derrida, Emmanuel Levinas'a Adieu, çev. Ahmet Demirhan, *Tezkire*, sayı 38-39, (2004): 95-98

23 Derrida, 'Emmanuel Levinas'a Adieu', 97

24 Emmanuel Levinas. *Dieu, La Mort et Le Temps*, Paris: Grasset & Fasquelle (1993) aktaran Gözel, Ö. 'Öteki Metafiziktir': Levinas'ta Var/lık ve Öte/ki, *Tezkire*, sayı 38-39, (2004): 64

Bu etik zeminde karşılaşılan öteki, özneyle bir ortaklık bağı olmayan demektir. Söz gelimi 'Komşu' olan, fazlasıyla ortaklığı var olan ve aşina olunanı imlediği için ilişkisiz öteki değildir.[25] Dolayısıyla Levinas'ın ötekisi normalde komşu olmamalıdır. Zira aşinalığı ve ortaklığı bu kadar aşikâr olan mutlak öteki olamaz; en fazla 'ben olmayan'dır ama o 'biz'e dahildir. Oysa *öteki*nin *bizim*le hiçbir bağının olmaması lazım gelir.

Ötekinin yadsınamaz başkalığına/farklılığına yapılan etik vurgu, aynılığa ve otantisiteye vurgu yapan ontolojiye karşı bir noktada cephe alır: Varlık ile 'birlik'in ve 'bütünlük'ün yani tamamlanmışlığın karşısına, 'öteki' başkalık ve sonsuzluğun, sürüp gidecek olan olarak konumlandırılır.[26] Dolayısıyla başkalığı/ötekiliği imleyen etik, aynılığı/otantikliği imleyen ontolojinin karşıt noktasındadır.[27] Tüm bu karşıtlık, ötekine sonsuz/sınırsız bir varoluş imkânı bahşettiğinde, mücadelenin tarihsel zaferi etik'in hanesine yazılır.

KOŞULSUZ MİSAFİRPERVERLİĞİN İMKÂNI

Ulus-devletler çağında uluslar içindeki farklılıkların yani ötekilerin varoluş haklarını metafizik söylemi de ustalıkla kullanarak ifade eden iki evrenselci filozofun düşüncelerine kulak verdik şimdiye değin. Ancak bunu yaparlarken kalkış noktaları, Hristiyan gelenekten ziyade diasporaya hüküm giymiş ve her yerde 'yabancı' olarak addedilmiş, çok sınırlı alanlarda çok koşullu şartlarda hayat bulabilmiş *Yahudi geisti*'ndan aldıkları ilhamdır. Fakat bu ilham, teopolitik ajandalarından ya da itikadlarından bağımsız bir evrenselliği maalesef imlemiyor.

Levinas için *etik*, ötekinin veçhinde kendini kaybetmek ve koşulsuz, sınırsız bir içtenlikle onunla sosyalleşmektir. Ancak Levinas'ta gündelik hayatı doğrudan yaratan/ona müdahale eden *siyaset* etikten bağımsız, kendi adaletini kuran otonom bir varoluşu temsil eder. Etik ile Siyaset arasındaki bu farklılık, pratik bir durumla açığa çıkar: Sabra ve Şatilla katliamlarına verdiği tepkide. 15 Eylül 1982'de olası saldırıları önlemek ve güvenliği sağlamak için (!) Beyrut'u işgal eden İsrail işgal güçleri, Hristiyan Falanjistleri Filistinli mültecilerin kamplarına planlı ve silahlı bir şekilde sokarak iki gün boyunca silahsız yüzlerce kadın-çocuk-yaşlı masumun katledilmesine imkân tanır. Küresel kamuoyunda infiale neden olan bu katliamı İsrail işgal devletinin resmi sorumluları 'Goyim[28] goyimi öldürüyor ve hemen Yahudiyi asmaya kalkışıyorlar!' diyerek pişkin cevaplarla geçiştirirler. Bu meseleyi konuşmak için kendisi de Yahudi olan Shlomo Molko tarafından E. Levinas ve A. Finkielkarut 28 Eylül 1982'de

25 Robert Bernasconi, Levinas ve Ötekilik Politikası, çev. Zeynep Direk, *Tezkire*, sayı 38-39, (2004): 110-125

26 Levinas, *Ethics and Infinity*, trans. Richard A. Cohen (Pittsburg: Duquesne University Press, 1996)

27 Levinas, E., 'Ethics as First Philosophy', *The Levinas Reader* içinde, ed. Sean Hand (Oxford: Blackwell, 1989)

28 Yahudi olmayan.

Radyo Communaute'e davet edilirler. Levinas'ın katliama dair tek eleştirel kelime etmemesine dayanamayan Molko 'Emmanuel Levinas siz 'başkasının' filozofusunuz. Başkasıyla karşılaşmanın esas yeri tarih değil midir, siyaset değil midir? Ve herşeyin ötesinde İsrailliler için Filistinliler öteki/başkası değil midir?' diye sorar. Levinas'ın cevabı çok nettir: 'Başkası tanımım tamamen farklıdır. Başkası, akraba olması zorunlu olmayan ancak akraba olabilecek olan komşudur. Bu anlamıyla eğer başkası içinseniz, komşunuz içinsinizdir.'[29] Bu bağlamıyla Levinas'ın *komşu*yu *öteki*ye dahil etmesi şaşırtıcıdır.

Dahası komşuyu sadece dahil etmemekte, ötekinin ancak komşu olabileceğini apaçık söylemektedir. Peki kimdir komşu? Aynı söyleşinin başına gidip Levinas'a kulak verelim: "… Maalesef etik için siyaset kendi haklılaştırımına sahiptir. İnsanoğlunda siyaset için bir haklı çıkarma vardır. Şu an görebildiğim kadarıyla Siyonist düşünce, bütün mistisizmi ya da yanlış, dolaysız mesihçiliği (mesiyanizmi) bir yana, kendi etik haklılaştırımına sahip siyasi bir fikirdir. Siyonizm kendisini, yüzyıllardan bu yana dünyanın farklı yerlerinde cezadan muaf bir şekilde Yahudi kanı dökülmesini, Yahudilik durumunu keyfiliği sona erdirecek bir yol ve politik çözüm olarak ifade ettiği müddetçe etik bir haklılaştırıma sahiptir. Bu çözüm, tamamen soyut olmayan koşullarda, yani herhangi bir yerde değil, çoğunluğu Yahudilerin oluşturduğu bir politik bütünlüğün varlığı olarak özetlenebilir. Bana göre siyonizmin özü budur ve bu, silahları olan, caydırıcı ve gerekirse koruyucu olabilen bir orduya sahip, kısacası kavramın bütün anlamlarıyla Devleti gösterir. Onun gerekliliği ahlakidir, gerçekten de komşularımızı savunmak eski bir etik düşüncedir. Halkım ve akrabalarım benim komşularımdır. Yahudiyi savunduğunuz zaman komşunuzu savunursunuz ve özelde de her Yahudi savunduğunda komşusunu savunur'.[30] Açıktır ki Levinas'ta Öteki ancak komşudur; o da Yahudi! Levinas'ın Yahudiler için söylediği şeylerin benzerini şöyle söylemek de mümkün değil midir? Ya da Levinasçı söylemi zaman kırılmasına tabi tutup şu şekilde kurmaya da hakkımız yok mudur: Filistinliler, işgal güçleri tarafından kendilerine sistematik olarak uygulanan ve cezadan muaf devlet terörüne, saldırılara, kan dökmelere son verecek bir yol ve politik çözüm bulma hakkına etik olarak sahiptirler. Bu haklarını ararken başvurdukları tüm yollar, istisnasız *tüm yollar*, etiğin siyasetle siyasetin de etikle birarada olduğu, düşmanın küresel hegemon güçleri ardına almasına rağmen, vicdanı olan tüm insanların yani insanlığın kendi yanlarında olduğunu görmektedirler. Dolayısıyla Filistinliler sadece kendi topraklarını savunmamakta, insanlığın son sığınağı olan vicdanı yani *insanlık*ı da savunmaktadırlar. Onları güçlü kılan şey de bu.

Diğer taraftan Levinas'ın iki yüzlü öteki felsefesinin etik boyutunu sosyallik inşa ederken, bu sosyalliği sadece 'Yahudi-Yahudi olma ihtimali olanlar'

29 Levinas, Emmanuel Levinas'la Söyleşi –Etik ve Siyaset-, çev. C. Haşimi ve Ö. Gözel, *Tezkire*, sayı 38-39, (2004), 153

30 Levinas, 'Emmanuel Levinas'la Söyleşi –Etik ve Siyaset-', 151-152

arasındaki ilişki olarak okumak[31] meseleyi eksik değerlendirmektir. Zira ilişkisel olan bu sosyo-etik, Yahudi-'Yahudi olması muhtemel' arasında olduğu gibi, Yahudi-Goyim arasında da caridir. Ancak bu ikinci kategoride Levinas için Yahudilerin Goyim karşısında garip/gurbette ve dezavantajlı olmaları şartıyla etik ilişki kurulabilir. Yani pratikte, Yahudi-Goyim ilişkisinde Yahudinin özne olması, goyimi 'öteki' kategorisine eklememize yetmemektedir.

Levinas'ta ya da Derrida'da (az da olsa) Yahudilik'in diğergamlığına, 'dostuna yaklaşmasına', 'dula, yetime, yabancıya ve dilenciye' merhamet göstermesine, 'öldürmemesi', 'faiz yememesi', 'hırsızlık yapmaması' vb. normlarına değinilir; bu geleneksel Yahudi âdetleri -paradoksal olarak *otantik* Yahudi âdetleri- söylemin ethiko-normatif zeminini kurar. Ancak Siyonist tininin evrenselliği için ileri sürülen örneklerde goyim yoktur: 'Mısırdaki kölelik döneminin travmatik tecrübesi benim insanlığımın özünü oluşturur – beni emekçilerle, dünyanın çaresiz ve zulme uğramış insanlarıyla derhal birleştiren bir olgudur o. Benim biricikliğim Başkası için sergilediğim sorumlulukta yatmaktadır. … Bu, seçilmiş olma fikrine götürmektedir; her ne kadar seçilmiş olma fikri bozulup kibre dönüşme ihtimali barındırsa da, esas itibarıyla tartışılmaz buluşmaya dair bir farkındalığı ifade etmektedir.'[32] Talmudik gelenekte Noaşid olarak tanımlanan Nuh ahfadının (yani insan olanın) itaat etmesi gereken menfi yasalar şunlardır: insanlar; 1- putperestlikten, 2- küfürden, 3- cinayetten, 4- fuhuştan, 5- henüz canlı olan hayvandan alınan eti yemekten, 6- zorla ve haksız olarak mal edinmekten men edilir.[33] Ancak bu yasaların Siyonistler için Yahudi-içi yasalar olduğunu, goyimin bu bağlamda noaşid olarak kabul edilmediğini görmekteyiz. Zira İsrail işgal rejiminin 'yerleşimci' pratiği, daha öncesinde 48'e giden yolda ve Nekbe sonrası pratiklerde bu yasaların hiçbirine uymadıkları defalarca teyit edilmiştir/ediliyor.

Gündelik dilde iletişimi kolaylaştıran birçok kabul, teorik ya da sistematik bir zeminde değerlendirildiğinde açığa düşmekte, hatta birçok noktada insanlar olarak onlar üzerinde nasıl mutabık kaldığımıza dair soru işaretleri üretmektedir. Siyaseti kuran, siyasal olana karar veren, bir politik varoluşu *öteki*ler için mümkün kabul ettiren, ona verilen meşruiyetin temelinin ne olduğu hala cevap bekleyen sorulardandır. Örneğin bir devleti meşru kılan, o devlete uyruk olan insanların varlığı mıdır? Ona has, sadece ona ait bir teritoryal alan mıdır? *In foro extorno* yaptırım gücüne sahip hukuk sisteminin varlığı mıdır? Yoksa tüm bunların toplamından oluşan ve tek tek hepsini aşan başka bir 'yapı' mıdır? Dahası, böyle bir yapının sıfır noktası ya da kurucu dogması mıdır? Bu ve benzeri sorular daha da arttırılabilir. Ancak cevap aradığımız soruların artması, varmak istediğimiz menzili ufka sabitlediği için onlara vasıl olmak pek mümkün gözükmüyor. Teritoryal bir alan üzerinde yaşayan insanlara, o

31 Erol Göka, Benim Levinas'ım, *Tezkire*, sayı 38-39, (2004), 89

32 Levinas, 'Emmanuel Levinas'la Söyleşi –Etik ve Siyaset-', 137-138

33 Levinas, İsrail ve Evrenselcilik, çev. Özkan Gözel, *Tezkire*, sayı 38-39, (2004): 161

toprakta meşru bir devlet kurma hakkı nereden gelmektedir? Tarihten mi, yani yüzyıllarca o topraklarda yaşamalarından mı? O topraklarda yaşayan tüm insanların ortak konsensüsle buna karar vermesinden mi? Yoksa salt şiddet araçlarına sahip olmalarından mı? Bu ve benzeri sorulara tarihsiz ve herkesin kabul edeceği cevaplar vermek pek mümkün değil. Her ne kadar liberal siyaset paradigması cari olan uluslararası sistemi verili kabul etmemizi naif bir şekilde dayatsa da nihayetinde bu sorular baki kalmaya mahkûm. Bu soruları Filistin meselesi bağlamında değerlendirdiğimizde, soruların soyut spekülasyonlar olmadığı, canlı-kanlı hayatın tam içinde yeşerdiği aşikâr olur. Peki, gerçekten bu soruların uluslararası kamuoyu tarafından makbul görülen/kabul edilen cevapları neler?

SONUÇ

Toparlayacak olursak, Derrida her ne kadar koşulsuz bir misafirperverliğe davet etmiş olsa bile, kendine ilham veren Levinas'ın düştüğü tutarsızlığı görmemiş (veya görmezlikten gelmiş), Siyonist dışlayıcılığı yargılamaktan kaçınmıştır. Dahası Levinas'ın inşa ettiği onca teorik/felsefi 'ötekilik' çalışmalarına rağmen, Levinas'a verilen 'öteki'nin Filozofu' payesine rağmen, son tahlilde gelip vardığı noktada 'öteki'nin 'akraba olma ihtimali olunan komşu'ya, o komşunun da *Yahudi*ye indirgemesini hiç gündem etmemiştir. Oysa 'öteki'nin filozofu, öteki olarak bile *herkes*i kabul etmemiş olmakta, Filistin-İsrail ilişkilerinde Filistin'i akraba olma ihtimali olmayan olarak görerek, onu öteki kategorisinin dışında tutmaktadır.

Yahudi sosyo-historik tecrübesinin bir tezahürü olarak da okunabilecek olan koşulsuz misafirperverliğin, ampirik olarak insanlığın tecrübe etmediği bir spekülasyon olması yanında sosyal gerçekliğinin tartışılır olduğu da başka bir vakıadır. Kendi teorisyenlerinin bile gündelik sosyo-politik hayatta icra etmekte zorlandığı bu yaklaşımın mümkün olmadığı kanaatini taşıyan bu çalışma, bununla beraber ev sahibi-misafir dikotomisini baki görmekte, ev sahibinin olmayışı ya da ev sahibi gibi davranmayışı durumunda misafirin ev sahibi rolünü dolduracağını varsaymaktadır.

Buraya kadar yazdıklarımdan Yahudilik ile Siyonizm arasında bir ayrım yapmadığım vehmi ortaya çıkabilir. Hayır, bilakis kanaatimce Yahudilik ile Siyonizm arasında ortaklıklar olduğu gibi farklılıklar da var. Ancak tartışma konusu ettiğimiz Emmanuel Levinas, tüm külliyatında Siyonist olmayı Yahudi olmakla aynı değerlendirmektedir; hatta Siyonizmi Yahudiliğe öncelediğini de iddia edebiliriz. Bu nedenle metin içerisinde Yahudi-Siyonizm geçişliliğini kısıtlamadım; çünkü Levinas'ı Levinas'ın kabulleriyle tartışabilmenin imkânı burada yatıyor.

Yukarıda açıklığa kavuşturduğumuz gibi görülüyor ki 20. yüzyılda akademik-entelektüel tartışmalarda zuhur eden farklılığa saygı, tanımadığına

dünyanı açma, ötekinde/ötekiyle hemhal/yok olma vb. radikal özgürlük talepleri, Avrupamerkezci bir varoluşu tekrar etmekten fazlasına yaramıyor. Bahse konu retoriği savunan sıradan okuyucuların/takipçilerin aksine, retoriği yaratan aktörler, söylemlerinin kimi kapsayıp kimi nasıl kapsamadığını sarih ifadelerle ortaya koymaktadır. Ortadoğu'daki hak ihlallerinin merkezinde bulunan Filistin, müesses uluslararası sistem için maalesef 'öteki' olmaya hak kazanmış gözükmüyor; küresel düzenin cari sistemi böyle devam ettiği müddetçe de yakın gelecekte pek kazanacağa benzemiyor. Ya halklar? İşte değişim talebi ve iradesi olacaksa eğer, tam da burada yatıyor.

KAYNAKÇA

Adorno, Theodor W. *The Jargon of Authenticity* trans. Knut Tarnowski and Frederic Will, Northwestern University Press, 1973

Akal, Cemal Bali. Modern Düşüncenin Doğuşu – İspanyol Altın Çağı-, Dost yay. 2013

Bernasconi, Robert. Levinas ve Ötekilik Politikası, çev. Zeynep Direk, *Tezkire*, sayı 38-39, (2004): 110-125

Bozkurt, Enver. Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansımaları. *Anayasa Yargısı*, *24*, (2007): 501-523

Derrida, Jacques. Emmanuel Levinas'a Adieu, çev. Ahmet Demirhan, *Tezkire*, sayı 38-39, (2004): 95-98

————-. The Principle Of Hospitality. *Parallax*, *11*, 1, (2005): 6-9

————-. Hostipitality (Trans. B. Stocker, & F. Morlock). *Angelaki Journal of the Theoretical Humanities*, *5*(3), (2000): 3-18

Göka, Erol. Benim Levinas'ım, *Tezkire*, sayı 38-39, (2004): 71-94

Hamilton, Peter. The Enlightenment and The Birth of Social Science, ed. Stuart Hall & Bram Gieben, *Formations of Modernity* içinde, Polity Press: 1995

Hobbes, Thomas. Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti, çev. Semih Lim, İstanbul: Yapıkredi Yay., 2007

Kant, Immanuel. *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Deneme* (Çev. Y. Abadan & S. L. Meray). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1960

Levinas, Emmanuel. İsrail ve Evrenselcilik, çev. Özkan Gözel, *Tezkire*, sayı 38-39, (2004): 158-163

————-. 'Ethics as First Philosophy', *The Levinas Reader* içinde, ed. Sean Hand, Oxford: Blackwell, 1989

————-. Emmanuel Levinas'la Söyleşi –Etik ve Siyaset-, çev. C. Haşimi ve Ö. Gözel, *Tezkire*, sayı 38-39, (2004): 147-157

————-. *Ethics and Infinity*, trans. Richard A. Cohen, Pittsburg: Duquesne University Press, 1996

————-. Yahudilik, çev. Fatih Taşan, *Tezkire*, sayı. 38-39, (2004): 135-138

————————-. *Dieu, La Mort et Le Temps*, Paris: Grasset & Fasquelle (1993), aktaran Gözel, Ö. (2004), 'Öteki Metafiziktir': Levinas'ta Var/lık ve Öte/ki, *Tezkire*, sayı 38-39, s.64

Locke, John., *Yönetim Üzerine İkinci İnceleme*, çev. Fahri Bakırcı, Ankara: Ebabil Yay., 2012

Lynch, Paul, Molz, German J., Mcintosh, Alison, Lugosi Peter & Lashley, Conrad. Theorising Hospitality, *Hospitality and Society*, *1*(1), (2011): 3-24

Mazower, Mark. Dark Continent: Europe's twentieth century, New York, 1999

Osborn, Ronald. Seyla Benhabib, Wendell Berry and the question of migrant and refugee rights. *Humanitas: The Question Of Migrant And Refugee Rights, 23*(1-2), (2010): 118-138

Rousseau, Jean J., *Toplum Sözleşmesi – Ya da Politik Hukuk İlkeleri* – çev. Vedat Günyol, İstanbul: İşbankası Kültür Yay., 2013

Valdez, Inés. Perpetual what? Injury, Sovereignty and A Cosmopolitan View Of Immigration, *Political Studies*, *60*, (2012): 95-114

Westmoreland, Mark W. Interruptions: Derrida and Hospitality, *Kritike*, *2*(1), (2008): 1-10

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

İKİNCİ BÖLÜM

HUKUKİ VE İDEOLOJİK BOYUTLARIYLA İSRAİL İŞGALİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI HUKUKUN TANIMLADIĞI APARTHEID SUÇU BAĞLAMINDA İSRAİL

İsmail YAYLACI*

7 Ekim sonrasında dünya İsrail'in işlemekte olduğu soykırım suçuna odaklanmış durumda. 2024 Kasım'ında, İsrail saldırılarının başlamasından on üç ay sonra, Uluslararası Ceza Mahkemesi, İsrail'in Gazze'de insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları işlemiş olduğuna dair "makul bir zeminin" olduğuna hükmederek İsrail Başbakanı Netanyahu ve Savunma Bakanı Gallant hakkında "kasten ve bilerek Gazze'deki sivil nüfusu gıda, su, ilaç ve tıbbi malzemeler, benzin ve elektrik gibi hayatta kalmaları için vazgeçilmez unsurlardan mahrum bırakmak" suçlamasıyla yakalama kararı çıkarttı. Bu uluslararası ceza yargılamaları, insan hakları ve insani hukuk rejimleri için benzeri görülmemiş derecede önemli bir karar, çünkü İsrail'in onlarca yıldır süren uluslararası hukukun üstünde, dokunulmaz ve hesap vermez konumlanışında bir gedik açmış durumda.

İsrail'in soykırım suçu işlemeye elan devam ettiği bir bağlamda bu makale İsrail'in onlarca yıldır işlemekte olduğu ve 7 Ekim sonrasında daha da derinleştirdiği bir başka insanlık suçu olan apartheid suçuna odaklanıyor. 7 Ekim'e giden süreçte İsrail'in uluslararası alanda karşı karşıya kaldığı en önemli siyasi ve hukuki eleştirilerden biri işgal altında tuttuğu topraklarda yaşayan Arap nüfusa yönelik sistemli bir ırki ayrımcılık rejimi uyguladığı, bunun uluslararası hukukta tanımlanmış apartheid suçunun şartlarını sağladığı, dolayısıyla İsrail'in işlediği bu suçtan da yargılanması gerektiği, daha

* *Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İsmail. yaylaci@marmara.edu.tr*

da önemlisi, uluslararası kamuoyunun İsrail'i bu politikalarından vazgeçirmek için bir dizi yaptırımlar uygulaması gerektiği yönündeydi.

İsrail rejiminin apartheid karakterinin açık edilmesi birçok açıdan önemli. İsrail hem Yahudi hem de demokratik olma iddiasında olan bir ülke. Kendisini Ortadoğu'nun yegane demokrasisi olarak lanse eden ve Batı'da bu propaganda üzerinden kitlelere ulaşmaya çalışan İsrail'in aslında ırkçı karakterli bir yerleşimci sömürgeciliğin, Güney Afrika'daki rejimin yıkılmasından sonra, günümüzdeki en açık örneği olarak varlığını sürdürdüğünün ve bir etnisitenin diğerini dominasyonu altına alması esası üzerinde yükselen bir etnokrasi olduğunun uluslararası sahada tespit ve teşhir edilmesi, Filistin meselesinin halline yönelik atılmış önemli bir adım. Meselenin bu siyasi yönünden belki daha da önemli olan diğer bir veçhesi, apartheidın aynı zamanda uluslararası hukuk içinde net bir şekilde tanımlanmış bir suç olması. Apartheid uluslararası anlaşmalarla tanımlanmış ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin insanlığa karşı işlenmiş olarak kabul ettiği bir suç. Bu açıdan bakıldığında tüm taraf devletler üzerinde sorumluluklar oluşturan (*erga omnes partes*) ve evrensel bir yargılama gücü olan bir amir hüküm ve zorunlu norm (*jus cogens*). Dolayısıyla İsrail'in Arap halka yönelik inşa ettiği rejimin apartheid karakterinin tespiti Filistin meselesinin geleceği açısından hem siyasi hem de hukuki olarak önem taşıyor.

Bu bölüm önce apartheid kavramını tarihsel bağlamı içinde değerlendirecek, ardından uluslararası hukukta apartheid suçunun nasıl tanımlandığını ele alacak, sonrasında da İsrail'in kurmuş olduğu etnokratik rejimin hangi uygulamalarının apartheid tanımını karşıladığını tartışacak ve bu duruma yönelik uluslararası tepkileri değerlendirecektir. Kaynak olarak hem İsrailli hem de uluslararası insan hakları örgütlerinin yakın zamanlarda yayınladığı ve tüm dünyada ses getiren insan hakları raporları esas alınacak, ek olarak bu konuda üretilmiş akademik kaynaklara ve gazete yayınlarına da başvurulacaktır.

APARTHEID KAVRAMININ TARİHSEL BAĞLAMI: GÜNEY AFRİKA VE ÖTESİ

Güney Afrika'da 1948 yılında kurulan rejimin adı olan apartheid, Afrikaans dilinde ayrılık (*apart-hood*) anlamına geliyor. Tanımlanmış farklı ırklara farklı hukuki rejimler ve farklı yaşam mekanları atayan ve ırk farklılığına dayalı bir ayrılık (segregasyon) uygulamasını ifade ediyor. Güney Afrika'daki rejim varlığını 'petit apartheid' adı verilen ve günlük hayatın kılcallarına kadar ırk ayrımını tesis eden uygulamalarla sürdürüyordu. Buna göre beyazlar ve zencilerin sadece hukukları değil okulları, parkları, plajları, bankları, tabureleri, su çeşmeleri dahi farklıydı. Güney Afrika 'beyaz efendiliği' anlamına gelen '*baasskap*' adı verilen ırk üstünlükçüsü bir ideolojiyi benimsiyordu. 1950'de tüm nüfus beyazlar, siyahlar, renkliler ve yerliler olmak üzere dört

gruba ayrılmış, bu ırki ayrıştırmaya göre ikametler belirlenmişti. Siyahların '*bantustan*' adı verilen 10 adet 'kabile yurduna' toplanması kararlaştırılmış, bunun için yaklaşık 4 milyon siyahi yerlerinden sürülerek bu yerleşimlere toplanmıştı. Bu bantustanların dördüne resmi bağımsızlık verilmiş, buralarda yaşayan siyahların Güney Afrika vatandaşlığı iptal edilmişti.

Güney Afrika'da apartheid düzeni kurumsallaştığında ABD'de de onun bir benzeri olan segregasyon yaşanıyordu. 1950'ler ve 1960'larda yaşanan vatandaşlık hakları hareketi neticesinde en azından yasal düzeyde segregasyon uygulamaları kaldırıldı ve zenci nüfusun siyasal hakları tam olarak tanındı. ABD'deki hareketin en önde gelen liderlerinden Martin Luther King, Jr, "dünyanın en kötü ırkçılığı" olarak tarif ettiği apartheid ile ABD'nin güney eyaletlerinde hüküm süren beyaz ırk üstünlükçüsü yönetimler arasında paralellikler olduğunu vurguluyordu.

İsrail de kuruluşundan itibaren, fakat özellikle de 1967'den bu yana, apartheid karakteri olan bir rejim inşa etti. Siyonizm zaten bir ideoloji olarak Filistinliler ile Yahudilerin aynı haklar rejimine sahip olamayacağı temel kabulü üzerine inşa edilmiş, dolayısıyla kuruluşu itibariyle etnokratik dominasyonu esas alan bir ideolojiydi. Nitekim 1960'ların başında Güney Afrika Başbakanı olan Hendrik Verwoerd kendi ülkesiyle İsrail arasındaki bu benzerliği olumlayıcı bir dille ifade etmişti: "Yahudiler İsrail'i Araplardan aldılar, ki öncesinde Araplar bin yıldır orada yaşıyorlardı. İsrail de, Güney Afrika gibi, bir apartheid devletidir".[1] Özellikle 1967 savaşının ardından İsrail'in işgal ettiği topraklardan olan Batı Şeria'da, Gazze'de, ve Doğu Kudüs'te tesis ettiği rejimin Filistinlilerin temel haklarını kitlesel ve sistematik olarak ihlal eden karakteri hep eleştiri konusu oldu. Fakat artık hem İsrailli hem de uluslararası insan hakları örgütleri bu rejimin ancak apartheid olarak nitelenebileceğini, hatta aşağıda biraz daha açmaya çalışacağım üzere Filistinlilerin birçok açıdan Güney Afrika apartheidında yaşamış zencilerden bile daha kötü şartlara maruz bırakıldıklarını ifade ediyorlar.

ULUSLARARASI HUKUKTA APARTHEID SUÇU

Apartheid, her ne kadar ilk olarak bir dönem Güney Afrika'da yürürlükte olmuş ırk üstünlüğüne ve ayrımına dayalı bir rejimi ifade etmek için kullanılmış olsa da, zamanla bu bağlamın dışına taşarak sistematik ırki ayrımcılığa dayalı tüm rejimleri tavsif etmek için kullanılmış ve bu geniş anlamıyla uluslararası hukuk içinde insanlığa karşı işlenen bir suç olarak kabul edildi. 30 Kasım 1973'te BM Genel Kurulu'nda 3068 numaralı karar olarak kabul edilen Apartheid Suçunun Engellenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (*International Convention on the Suppression and Punishment*

1 Ben White, Israeli Apartheid: A Beginner's Guide (Pluto Press, 2014), 13.

of the Crime of Apartheid) ile apartheid ilk defa bir uluslararası suç olarak tanımlanmıştır. Bu anlaşmanın ikinci maddesi apartheid suçunu "…Güney Afrika'da uygulanana benzer şekilde ırki ayrım (*segregation*) ve ayrımcılık (*discrimination*) uygulayan politikalar ve pratikler" olarak betimlemiş ve "bir ırki grubun başka bir ırki grup üzerinde tahakküm kurmasını sağlayan ya da sürdüren ve onları sistematik olarak baskılayan gayrıinsani eylemler" olarak tanımlamıştır. Aslında 1969 tarihli Irki Ayrımcılığın Her Türünün Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Uluslararası Anlaşma da "ırk ayrımı (*segregation*) ve apartheidı" kınar ve devletlerin kendi yetki alanlarında bunları engellemesini ve ortadan kaldırmasını ister. Ardından 1977 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin Ek Protokolü'nün 85. Maddesi de "apartheid uygulamaları ve ırk ayrımına dayalı gayrıinsani ve aşağılayıcı pratikleri" "büyük ihlaller" olarak anar.

Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran 1998 tarihli Roma Anlaması da kurumsallaşmış şekilde bir ırki grubun diğer bir ırki grubu sistematik tahakküm altında tutmasını "apartheid suçu" olarak tanımlar. Bu anlaşmanın 7. Maddesi insanlığa karşı işlenmiş suçları sıralarken "apartheid suçunu" da zikreder ve sonrasında bu suçun tanımını yapar: "Apartheid suçları… Bir ırki grubun başka bir ırki grup ya da gruplar üzerinde kurumsallaşmış bir sistematik baskı ve tahakküm rejimi inşa etmesi ve bu rejimi sürdürme niyeti taşıyan" "insanlık dışı eylemleri" ifade eden bir suç kategorisidir. Dolayısıyla apartheid suçu Uluslararası Ceza Mahkemesi'nce üç ana unsur çerçevesinde tanımlanır. Buna göre bir devletin apartheid suçunu işlemiş olması için o devletin 1) sistematik ırki baskı ve ayrımcılığın kurumsallaşmış bir rejimini inşa etmiş olması, 2) bu rejimin bir ırki grubun diğer bir ırki grup üzerindeki tahakkümünü devam ettirme niyeti olması, 3) ve bu rejimin devamı için bir dizi gayrı-insani eylemlerde bulunmuş olması gerekir. Böylece artık apartheid Güney Afrika'daki ırkçı ve ayrımcı bir uygulamanın adı olmaktan öte uluslararası hukukun tanımladığı ve uluslararası teamül hukukunun bir parçası haline gelmiş bir suç statüsündedir. Üstelik bu diğer normlardan da daha etkin olan bir 'üstün hukuk' normu, ya da diğer ifadesiyle bir 'buyruk kural' (*jus cogens*, peremptory norm); uygulamasında hiçbir sapmaya ve rezerve izin verilmeyen ve evrensel yargılama gücü bulunan bir zorunlu normdur.

İSRAİL'İN APARTHEID UYGULAMALARI

Son birkaç yıl içerisinde ise dünyanın tüm önde gelen uluslararası insan hakları örgütleri İsrail'in Filistinlilere yönelik uygulamalarının bir apartheid rejimi oluşturduğunu savunarak bunu detaylı bir şekilde raporlandırdılar. İsrail'in en etkin insan hakları örgütü B'Tselem 2021 yılında yayınladığı "Ürdün Nehri'nden Akdeniz'e kadar Yahudi Üstünlüğü Rejimi: Bu Bir Apartheid" başlıklı raporunda bu rejimin adını apartheid olarak koydu. Ardından Human Rights Watch 2021'de, Amnesty International ise 2022 yılında yayınladığı raporlarda İsrail rejimini apartheid olarak niteleddiler.

Aslında 2000'lerin başlarından itibaren Richard Falk, Virginia Tilley, John Dugard gibi BM Özel Raportörü olan uluslararası hukuk uzmanları İsrail'i apartheid devleti olarak niteleddiler, fakat o dönemde anti-semitik olmakla itham edilip marjinalize edildiler. Güney Afrika'daki apartheid-karşıtı mücadelenin sembol isimlerinden başpiskopos Desmond Tutu 2002 yılında *Kutsal Topraklarda Apartheid* başlıklı bir makale kaleme alarak Filistin ve İsrail'e yaptığı gezi sonrasında gördüklerinin kendisini derinden sarstığını, çünkü Güney Afrika'da zencilerin maruz bırakıldıkları muamelenin şimdi İsrail tarafından Filistinlilere yapıldığını söyledi.[2] Eski ABD Başkanlarından Jimmy Carter 2006 yılında yayınladığı *Apartheid Değil Barış* başlıklı kitabında İsrail'in apartheid devleti olduğunu tespit etmiş, fakat karşılığında o da Amerikan kamuoyunda anti-semitizmle itham edilip siyasal tartışmanın kenarına itilmiştir.[3] Kendisine yapılan eleştirilere cevap verdiği bir mülakatta Carter apartheid kavramının "Batı Şeria'da İsraillilerin Filistinlilerden zorunlu ayrımını ve Filistinlilerin İsrail ordusunun tesis ettiği mutlak baskıyı çok doğru tasvir eden bir ifade olduğunu" söyledi.[4]

İsrail'de kritik devlet görevlerinde bulunmuş isimler de artık İsrail uygulamalarının bir apartheid rejimi kurduğu gerçeğine bigâne kalamıyorlar. Yıllar önce İzak Rabin "Eğer bir apartheid rejimi olmak istemiyorsak, uzun vadede birbuçuk milyon Arabı bir Yahudi Devleti'nin bünyesinde barındırabilmenin mümkün olduğunu düşünmüyorum" demişti. Eski İsrail Başbakanları Ehud Olmert ve Ehud Barak değişik vesilelerle kamuya açık bir şekilde İsrail'in bir apartheid devleti olma 'riski' taşıdığını söylediler. Olmert, İsrail yetkililerini "Filistinliler bir anti-apartheid mücadelesi başlatırlarsa sonu İsrail için ne olur bir düşünün" diye uyarmıştı. İsrail Dışişleri Bakanlığı bile 2004 yılında eğer Filistinlilerle olan çatışma çözümlenmezse "İsrail apartheid yıllarındaki Güney Afrika'yla benzer şekilde bir parya devletine dönüşebilir" değerlendirmesini yapmıştı. Eski Mossad başkanı Tamir Pardo "burada bir apartheid devleti var, iki farklı hukuki sistem altında yargılanan iki halk var" diyebilmişti. Benzer şekilde eski İsrail başsavcısı Michael Ben-Yair "üzüntüyle söylemeliyim ki ülkem öylesi siyasal ve ahlaki çukurlara indi ki şu an bir apartheid rejimindeyiz" ifadelerini kullandı.

İsrail yönetimi altında Filistinliler dört farklı hukuki alanda varlıklarını sürdürüyorlar: İşgal altındakiler, Kudüs'te ikamet edenler, İsrail'de vatandaş olarak oturanlar ve mülteci kamplarında ya da zorunlu sürgüne gönderilenler. Apartheid suçunun birinci unsuru açısından bakıldığında hem İsrail içindeki hem de uluslararası insan hakları örgütlerinin raporları İsrail devletinin

2 Desmond Tutu, "Apartheid in the Holy Land," The Guardian, April 29, 2002, sec. World news, https://www.theguardian.com/world/2002/apr/29/comment.

3 Jimmy Carter, Palestine: Peace Not Apartheid (New York: Simon & Schuster, 2006).

4 "Jimmy Carter Defends 'Peace Not Apartheid,'" January 25, 2007, https://www.npr.org/2007/01/25/7004473/jimmy-carter-defends-peace-not-apartheid.

sistematik ırki baskı ve ayrımcılığın kurumsallaşmış bir rejimini inşa ettiğini tespit ediyorlar. İşgal altında yaşayan Filistinliler ile İsrailli yerleşimciler tamamen farklı yasal haklar rejimine tabi tutuluyor. İsrailli soykırım uzmanı Omer Bartov'un ifade ettiği gibi Batı Şeria'daki 3 milyon Filistinli için bir dizi yasa varken 700 bin İsrailli yerleşimci için başka bir dizi yasa var. Bu çerçevede Filistinliler toprağa erişim, yargılanma hakkı, oy kullanma ve benzeri konularda İsrailli yerleşimcilerden tamamen farklı bir hukukla yönetilmekteler. Mesela yerleşimciler oy kullanabiliyorken Filistinliler kullanamıyor. Yerleşimciler sivil mahkemede yargılanırken Filistinliler askeri mahkemede yargılanıyor. Bu mahkemelerde suçlu bulunma oranları da çok yüksek, dolayısıyla adil yargılanma (*due process*) hakkına sahip olduklarını söylemek mümkün değil. Yerleşimciler dilediği gibi İsrail'e gidebilirken Filistinliler gidemiyor, bunun için çok zor çıkan izinlere başvurmaları gerekiyor. Gazze'dekiler zaten abluka altında olduğu için dışarı çıkamıyor, Batı Şeria'dakiler de kontrol noktalarından geçmek zorunda. Sadece Batı Şeria'da 188 kontrol noktası, 700'den fazla yol engeli var. Bununla beraber Filistinliler Güney Afrika'daki apartheid rejiminin bantustanları gibi ayrıştırılmış bölgelere hapsedilmiş olarak hareket kabiliyetleri tamamen engellenmiş ve dolayısıyla birbiriyle irtibatlı bir toplum olarak var olması kısıtlanmış bir nüfus olarak varlıklarını sürdürmekteler. Toprağa erişim açısından da yine ikili bir yapı söz konusu. Filistinlilerin topraklarına el konulup İsrailliler için yerleşim inşası yahut altyapı için kullanılıyor. Her ne kadar İsrail içinde yaşayan Filistinliler Batı Şeria ve Gazze'dekilere kıyasla daha fazla hakka sahip olsa da (seçme ve seçilme hakkı gibi) yine de toprağa sahip olma, üzerine ev inşa edebilme gibi hakları sınırlandırılıyor, bazen evlerinden zorla çıkartılıyorlar. Vatandaşlık hukuku açısından bakılınca da İsrail'in 1950'de kabul ettiği dönüş yasası çerçevesinde dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan Yahudilere İsrail'e ayak bastıkları andan itibaren vatandaşlık hakkı tanımakta iken asırlarca o topraklarda yaşamış fakat 1948'de yurdundan sürülmüş (o zamanki sayıyla) 700.000'den fazla Filistinlinin toprağına dönüş hakkını tanımamaktadır. Bu ve benzeri durumlar Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin işaret ettiği "bir devletin sistematik olarak ırki baskı ve ayrımcılığı kurumsallaştırmasına" örnek teşkil ediyor.

Apartheid tanımının ikinci unsuru açısından bakıldığında da bu insan hakları raporları İsrail'in ırki dominasyonu devam ettirme niyetinin olduğunu tespit ediyorlar. İsrail'in bu ırki tahakküm rejimini devam ettirme niyetinin son dönemlerdeki en çarpıcı tezahürü 2018'de çıkan Ulus-Devlet Yasası (*Basic Law: Israel as the Nation-State of the Jewish People*). Bu yasa "İsrail Devleti içinde milli self-determinasyon hakkı Yahudi Halkı'na özgüdür" diyerek İsrail devletinin Filistinlilerle 'Yahudi Halkı'nı eşit görmediğini teyit etmiş oluyor. Aynı zamanda bu yasa uluslararası hukuka aykırı olarak inşa edilen Yahudi yerleşimlerini "milli bir değer" olarak tasdik edip devletin "bu yerleşimlerin yapımını ve geliştirilmesini teşvik edeceğini" söylüyor. Arapça'yı resmi dil olmaktan çıkarıyor. Aslında 2019'da İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu'nun

sözleri bu yasanın temelinde yatan ırki ayrımcılığı çok çarpıcı bir şekilde ifade ediyor: "İsrail tüm vatandaşlarının devleti değildir… o Yahudi halkının ulus-devletidir—ve sadece Yahudi halkının." Bu yasayla İsrail vatandaşlık ile milliyet arasına bir ayrım koyarak hem vatandaşlığın eşitlik vadeden içeriğini boşaltmış oluyor hem de ırki üstünlüğe dayalı rejimini tahkim ediyor.

Apartheid tanımının üçüncü unsuru devletin ırk üstünlüğüne bağlı düzenin devamı için bir dizi gayrı-insani eylemlerde bulunmuş olmasıdır. BM insanlık dışı eylemlerin ne olduğuna dair oluşturduğu listede belirli bir ırki grubun ya da onun üyelerinin yaşam ve özgürlük haklarının inkarını; şahısların yahut kurumların apartheida karşı koymaları sebebiyle baskıya maruz kalmalarını da insanlık dışı eylem olarak kabul ediyor. Yayınlanmış insan hakları raporları İsrail'in gerçekleştirmiş olduğu gayrı-insani eylemlerin oldukça detaylı ve geniş bir listesini sunuyor. BM raporları Gazze ablukasının "ırki grupların üyeleri için ayrı rezervasyonlar yahut gettolar oluşturarak nüfusu ırki hatlarda bölmek" olduğunu ve insanlık dışı bir uygulama olduğunu tespit ediyor. Bununla beraber sivillerin orantısız ve suçsuz yere IDF askerleri tarafından öldürülmesi ve bu askerlerin hiçbir cezaya çarptırılmaması, Filistinlilerin protesto ve ifade özgürlüklerinin kısıtlanması, Filistinliler üzerinde bedensel ve zihinsel zarar vermeye yönelik uygulamalar, işkenceler, çocukların hapishaneye atılması gibi uygulamalar insanlık dışı eylemlerin örnekleri olarak zikrediliyor. Batı Şeria'da yerleşimcilerin devlet destekli zorbalıkları, Batı Şeria halkının kolektif hayatlarının kontrol noktalarıyla tamamen yok edilmesi, Gazze ablukasının insani maliyeti ve nihayet son olarak 7 Ekim sonrası Gazze'de soykırım mesabesine varan kitlesel katliamları göz önüne aldığımızda İsrail zaten bu suçu çok zamandır alenen işliyor.

Tabi ki İsrail ve onu destekleyen Batılı ülkeler apartheid suçlamasını reddediyorlar. İsrail uygulamalarının ırk temelli değil meşru güvenlik endişeleri sebebiyle gerçekleştirildiğini, İsrail içinde Filistinlilerin oy kullanabildiklerini ve başarılı bir hayat kurma şansları olduğunu dile getiriyorlar.[5] Bunun dışında bu raporlarda dile getirilen uygulamaların İsrail'in uluslararası olarak tanınmış sınırlarında gerçekleşmediğini, bahsi geçen Filistinlilerin vatandaş olmadıklarını, dolayısıyla apartheid tanımının İsrail'e uymadığını savunuyorlar.[6] Fakat uluslararası insan hakları izleme örgütleri İsrail'in bu cevaplarını ikna edici bulmuyorlar. Nitekim Human Rights Watch yaptığı açıklamada "birçok insan hakları ihlalleri, bina yapma izinlerinin kategorik olarak reddedilmesi, kitlesel oturma izni iptalleri ve büyük çaplı toprak müsadereleri gibi uygulamaların meşru bir güvenlik sebebi olmadığını"

5 Anti-Defamation League, "Allegation: Israel Is an Apartheid State," August 7, 2022, https://www.adl.org/resources/backgrounder/allegation-israel-apartheid-state.

6 Jay Sekulow ve Robert Ash, "Why Allegations That Israel Is An 'Apartheid' State Are False under International Law," SSRN Scholarly Paper (Rochester, NY: Social Science Research Network, January 31, 2023).

ifade ediyor. Eski BM Özel Raportörü ve halen Amnesty International Genel Sekreteri Agnes Calamard da güvenlik endişelerinin apartheid rejiminin varlığını meşrulaştıramayacağını, nitekim Güney Afrika'daki apartheid rejimi de dahil olmak üzere hem tüm baskıcı rejimlerin güvenlik kavramının arkasına saklandıklarını savunuyor.[7]

GÜNEY AFRİKA APARTHEID REJİMİ İLE MUKAYESE

İlk bakışta Güney Afrika apartheidı ile İsrail apartheidı arasında bazı farklar görülebiliyor. Güney Afrika'daki apartheid beyaz azınlığın siyah çoğunluğa karşı tesis ettiği kurumsallaşmış bir ırk ayrımcılığı ve üstünlüğü rejimiydi; İsrail'deki ise kendi içinde azınlık olarak yaşayan yahut askeri işgal altında tuttuğu topraklarda yaşayan Filistinliler'e yönelik ırk ayrımcılığına dayalı bir kurumsallaşmış uygulama. Fakat birçok gözlemcinin ifade ettiği üzere aslında apartheid ifadesi İsrail'in Filistinlilere yönelik uygulamalarını tanımlamada yetersiz bile kalıyor. Güney Afrika'da apartheidı şahsen tecrübe etmiş Sunday Times of South Africa gazetesi baş editörü gazeteci Mondli Makhanya da İsrail işgali altında bulunan topraklara yaptığı ziyaretten sonra bunu teyit ediyor: "Benim gördüğüm kadarıyla İsrail Filistinlilerin yok olmasını istiyor. Bizim durumumuzda bu hiçbir zaman olmadı. Beyazlar siyahların yok olmasını istemedi." Makhanya Güney Afrika rejiminin zencileri aşağı gördüğünü, ama İsrail yönetiminin Filistinlileri insan olarak bile görmediğini belirtiyor. "Olayları uzaktan gözlemlediğiniz zaman durumun kötü olduğunu biliyorsunuz ama ne kadar kötü olduğunu bilemiyorsunuz. Kesinlikle buradaki durum bizim maruz bırakıldığımız herşeyden çok, çok, çok daha kötü. Buradaki apartheid'ın düzeyi, ırkçılığı ve gaddarlığı apartheidın en kötü döneminden bile daha kötü."[8] Noam Chomsky de, İsrail'deki Filistinlilerin durumunun apartheid Güney Afrika'sındaki siyahların durumundan çok daha kötü olduğunu, apartheid ifadesinin Filistinlilerin yaşadığı durumu ifade etmekte hafif kaldığını söylüyor.[9] Birleşmiş Milletler Özel Raportörü ve Apartheid Uzmanı Güney Afrikalı uluslararası hukukçu John Dugard, insanları bir duvarla ayırmak, farklı halklara farklı yollar tahsis etmek ve düzenli olarak insani krizler ve fakirlik üretmek gibi uygulamaların Güney Afrika aparthedında bile olmadığını söylüyor. Yerli halkın topraklarını kolonizasyon ya da yerleşim yoluyla ele geçirmek, bantustanlarla ülke toprağını parçalara ayırmak, kontrol noktaları ve izin sistemiyle hareket kabiliyetini kısıtlamak, evleri yıkmak ve

7 Christopher Heaney, "Palestinian Rights Committee Virtual Event 'Apartheid, International Law and the Occupied Palestinian Territory' – Chair Summary," Question of Palestine (blog), accessed December 22, 2024, https://www.un.org/unispal/document/palestine-rights-committee-virtual-event-apartheid-international-law-and-the-occupied-palestinian-territory-chair-summary/.

8 Gideon Levy, "'Worse Than Apartheid,'" July 10, 2008, https://www.haaretz.com/2008-07-10/ty-article/twilight-zone-worse-than-apartheid/0000017f-f73e-ddde-abff-ff7ffe400000.

9 "Noam Chomsky: Israel's Actions in Palestine Are 'Much Worse Than Apartheid' in South Africa," Democracy Now!, accessed December 25, 2024, http://www.democracynow.org/blog/2014/8/8/noam_chomsky_what_israel_is_doing.

siyasi muhalifleri hapsetmek ve baskı altına almak gibi uygulamalar hem Güney Afrika apartheidında hem de İsrail apartheidında var olan ortak pratikler. Fakat Güney Afrika, eşit bir muamele varmış havası oluşturmak için siyah nüfusa özel hastaneler, okullar, üniversiteler inşa ediyor, iş imkanları oluşturuyor, fakat zencilerin siyasal haklarını tanımıyordu. Dugard'a göre İsrail bunun da ötesine geçerek sadece siyasal hakları inkarla kalmıyor aynı zamanda Filistinlilerin maddi refahını da baltalıyor. Bu ise İsrail'in uluslararası insani hukuka göre bir işgalci güç olarak taşıdığı yükümlülükleri açıkça ihlal ettiği anlamına geliyor.[10] Güney Afrika azınlık beyaz grup ile çoğunluk siyah grubu ayrı tutma temelinde hareket ederken ve yerlileri mülksüzleştirirken yine de bu iki grubun birbirine bağımlılığını belirli oranlarda tanıyordu. İsrail'in apartheid düzeni ise yerli halkı tamamen ortadan kaldırma hedefine yönelik işleyerek aslında Güney Afrika'daki uygulamanın bile ötesine geçiyor. O sebeple John Dugard ve John Reynolds'ın ifadesiyle, İsrail'deki uygulamalar Güney Afrika apartheid rejimini sadece hatırlatmakla kalmıyor birçok konuda Güney Afrika'dan bile çok daha kötü bir rejim ortaya koyuyor. Bu haliyle de apartheida yönelik uluslararası hukuki yasağı ihlal ediyor ve apartheid suçunu işliyor.[11]

İSRAİL APARTHEID'INA ULUSLARARASI TEPKİLER VE KÜRESEL İSTİSNA REJİMİ[12]

Güney Afrika ile İsrail vakaları arasındaki en önemli farklılıklardan biri bu ülkelerdeki apartheid rejimine karşı verilen uluslararası tepkilerde ortaya çıkıyor. Güney Afrika'daki ırk ayrımcısı rejimi sonlandırmak için BM Güvenlik Konseyi silah ambargosu uygulamış, BM Genel Kurulu ülkeleri Güney Afrika'ya yönelik ekonomik yaptırımlar uygulamaya davet etmiş ve Güney Afrika'nın Uluslararası Adalet Divanı'nın Namibya'daki apartheid uygulamasını kınayan tavsiye kararına uyması için büyük baskılar yapılmıştı. İsrail ise bugüne değin bu uluslararası hukuki normları ihlalinden dolayı Güney Afrika benzeri bir muamele görmedi. Hatta İsrail'le alakalı olarak apartheid ifadesini kullanmak yakın zamana kadar bir tabu gibiydi. Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere Batılı ülkeler İsrail'in apartheid suçu işlemediğini, bunu iddia etmenin de anti-semitizm kaynaklı olduğunu savunageldiler.

Fakat bu duvarın da son yirmi yılda artık giderek aşıldığını görüyoruz. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere son dönemlerde hem İsrail içinde faaliyet gösteren hem de uluslararası insan hakları örgütleri artık İsrail'in Filistinlilere

10 White, Israeli Apartheid: A Beginner's Guide, xv.

11 John Dugard ve John Reynolds, "Apartheid, International Law, and the Occupied Palestinian Territory," European Journal of International Law 24, no. 3 (August 1, 2013): 867–913.

12 Bu bölümde daha önce yayınlanan "Uluslararası Düzenin Siyasal Teolojisi" başlıklı çalışmamızdan kısmen yararlanılmıştır. Bkz: İsmail Yaylacı, "Uluslararası Düzenin Siyasal Teolojisi," Teklif Dergisi, March 2024.

yönelik uygulamasının adını net bir şekilde apartheid olarak tanımlıyorlar. 2023 Mayıs'ında Fransız Parlamentosu "İsrail'in ayrımcı ve baskıcı politikaları uluslararası hukuka göre apartheid suçu işlemektedir" tezini savunan bir karar tasarısını görüştü.[13] 4 Mayıs'ta yapılan oylamada 71 vekil İsrail'in apartheid suçu işlediğini teyit ederken 199 vekil tasarının aleyhinde oy kullandı.[14] Her ne kadar oylamada Fransız Meclisi apartheid'ın olmadığı yönünde bir karar almış olsa da, bunun etkili bir Avrupa meclisinde gündeme gelebilmesi ve azımsanamayacak bir destek bulmuş olması kaydadeğer.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra inşa edilen liberal karakterli uluslararası düzen, insan haklarını uluslararası hukuk rejimi haline getirmiş, savaşlarda takip edilmesi gereken normları içeren insani hukuku kurumsallaştırmıştı. Uluslararası Ceza Mahkemesi suçların şahsiliği ilkesini uluslararası hukukta kurumsallaştırma konusunda önemli bir mesafe aldı.1960 yılında BM Genel Kurulu'nun 1514 sayılı kararıyla Sömürge Ülkelerinin ve Halklarının Bağımsızlıklarının Tanınması Deklarasyonu kabul edildi. O tarihten sonra bu deklarasyonun uluslararası teamül hukukunun bağlayıcı bir parçası olduğu kabul ediliyor, anlaşmalar ve mahkemeler bu belgeye atıf yapıyor. Bu deklarasyon sömürge yönetimlerinin bir insan hakları ihlali olduğunu tespit ederek halkların self-determinasyon hakkının tanınmasını ve kolonyal yönetimlerin sona erdirilmesini gerekli kılıyor.

Başından itibaren bir etnodemokrasi olarak var olan İsrail'in Filistin topraklarında sürdürdüğü işgal ve Filistin halkına yönelik olarak izlediği politikalar zamanımızın en cüretkar yerleşimci sömürgecilik örneğini teşkil ediyor. 'Yerleşimci sömürgecilik' ifadesi, Birleşmiş Milletler'in işgal altındaki Filistin topraklarındaki insan hakları ihlalleriyle ilgili olarak görevlendirdiği Özel Raportör Francesca Albanese'in, 2022 yılında BM Genel Kurulu'na sunduğu raporda İsrail için kullandığı bir ifade. Rapor, artık meselenin İsrail-Filistin çatışması olarak çerçevelendirilmesinin bırakılarak İsrail'in "kasti olarak toprak elde eden, ırk ayrımcılığına dayalı (segregasyoncu), ve baskıcı yerleşimci sömürge işgaline" odaklanılması gerektiğini ifade ediyor. Son yıllarda BM'nin çeşitli insan hakları organlarından sadır olan dökümanlar artan bir şekilde İsrail'i yerleşimci-sömürgeci bir devlet olarak niteliyor.

Siyonizmin kurucu figürü Theodor Herzl Filistin'de yaptıklarının bir kolonyal proje olduğunu açıkça söylüyordu. Siyonizmin diğer bir kurucu ismi ve bugünkü İsrail aşırı sağının ideolojik önderi Vladimir Ze'ev Jabotinski "kolonizasyonun tek bir amacı var ve Araplar bunu kabul edemez" diyerek

13 "'Israel's Discriminatory and Oppressive Policies Constitute the Crime of Apartheid under International Law,'" Le Monde, May 3, 2023, https://www.lemonde.fr/en/opinion/article/2023/05/03/israel-s-discriminatory-and-oppressive-policies-constitute-the-crime-of-apartheid-under-international-law_6025315_23.html.

14 Lahar Harkov, "French Parliament Declares Israel Not an Apartheid State," The Jerusalem Post, May 4, 2023, https://www.jpost.com/international/article-742063.

sömürgeciliğin bir gereği olarak Araplarla Yahudilerin her zaman bir çatışma içinde olacağını söylüyordu. Ancak 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde kolonyal kelimesinin dünyadaki negatif içerimlerinden dolayı Siyonizm kendisi için kolonyal sıfatını kullanmayı bırakarak bir ulusal self-determinasyon hareketi olduğunu savunmaya başladı.

İsrail sadece BM organlarınca yayınlanan bu tarz raporları değil, BM çatısı altında hem Güvenlik Konseyi'nde hem de Genel Kurul'da alınmış olan yüzlerce kararı tanımıyor ve uygulamıyor. En önemlileri 242, 338, 1397, 1515 ve 2334 numaralı kararlar olmak üzere İsrail BM Güvenlik Konseyi kararlarını uygulamıyor. Sadece 1967-1989 arasında BM Güvenlik Konseyi Filistin meselesiyle ilgili olarak 131 karar aldı, fakat bunlar İsrail tarafından gözardı edildi. BM Genel Kurulu müteaddid defalar almış olduğu kararlarda İsrail'in "bir süpergüç olan ve BM Güvenlik Konseyi'nde veto gücü bulunan ABD ile olan stratejik ittifakı sebebiyle saldırgan ve yayılmacı politikalar takip ettiğini" tespit ederek İsrail politikalarını kınadı. Fakat buna İsrail'in verdiği cevap dünya parlamentosu olarak da adlandırılan BM Genel Kurulu'nun anti-semitik karakterli olduğunu iddia etmek oldu.

Uluslararası düzenin siyasal teolojisinin ve egemenlik rejiminin billurlaştığı en önemli meselelerden biri İsrail'in bir apartheid rejimini halen yürütebiliyor olması ve buna bu düzenin merkezi aktörlerinin neredeyse koşulsuz destek vermesidir. Tüm bu BM raporlarının ve insan hakları derneklerinin raporlarının tespit ettiği üzere İsrail açık bir şekilde apartheid suçu işliyor. Fakat Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin insanlığa karşı işlenmiş bir suç olarak kabul ettiği apartheid suçunu işleyen İsrail, kendisini tüm bu hesap verebilirlik aygıtlarının dışında ve üstünde konumlandırabiliyor. Gazze'de İsrail'in ortaya koyduğu ve halen devam eden soykırım liberal uluslararası düzenin uluslararası hukuk, çok taraflılık, kural-temellilik, insan hakları rejimi ve Birleşmiş Milletler gibi kurumlarının ve normlarının altını oydu, onun çifte standarda dayalı karakterini hiç olmadığı kadar açık etti. [15] Fakat yine de Filistin'le ilgili İslam İşbirliği Teşkilatı'ndan çıkmayan ses hem BM Genel Sekreteri'nden hem de BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin Craig Mokhiber gibi yöneticilerinden yükseldi.[16] Bu sebeple İsrail ve onun askeri ve diplomatik hamisi ABD sürekli BM'ye eleştiri yöneltiyorlar, hatta kurumu antisemitik görüşlerin sözcüsü olmakla suçluyorlar. BM Özel Raportörü Richard Falk görevinin bir parçası olarak İsrail'e gittiğinde gözaltına alınmış ve işgal altındaki Batı Şeria'ya gitmesine müsaade edilmeden sınır dışı edilmişti.

15 Agnès Callamard, "Gaza and the End of the Rules-Based Order," February 15, 2024, https://www.foreignaffairs.com/israel/gaza-and-end-rules-based-order; Sarah Yager, "How to End America's Hypocrisy on Gaza," February 11, 2024, https://www.foreignaffairs.com/how-end-americas-hypocrisy-gaza.

16 Ed Pilkington, "Top UN Official in New York Steps down Citing 'Genocide' of Palestinian Civilians," The Guardian, October 31, 2023, sec. World news, https://www.theguardian.com/world/2023/oct/31/un-official-resigns-israel-hamas-war-palestine-new-york.

İsrail, içinde yaşadığımız uluslararası düzenin siyasal teolojisi içinde bir istisna olarak tutuluyor. Uluslararası insan hakları rejimine ve uluslararası insani hukuk normlarına bir istisna olarak varlığını sürdürüyor. Dünyada hak ihlalleri yapan ve savaş hukukunu çiğneyen yegane aktör İsrail değil elbette. Fakat İsrail'in uygulamaları, fertlere yönelik bir hak ihlali olmanın da ötesinde kolonyal dönemin uygulamalarını yeni teknolojik araçlarla pekiştirerek devam ettiren, etnonasyonal temelli bir yerleşimci sömürgecilik projesinin varlığını gösteriyor. Her ne kadar uluslararası düzenin egemenlerince İsrail uluslararası hukuka, insan hakları hukukuna ve insani hukuka bir istisna olarak konumlandırılmış olsa da, buna karşı verilecek mücadele, yine o hukukun vadettiği eşitliği ve haklar rejimini çağırarak ve gücü hakla, egemeni hukukla sınırlandırmak ideali üzerinden şekilleniyor.

SONUÇ

Apartheid sadece küresel maşeri vicdanda karşılığı olan ağır bir itham değil, aynı zamanda uluslararası hukukta devletlere evrensel yükümlülükler doğuran bir insanlık suçu. Yakın zamana kadar İsrail'in yönetici sınıfının İsrail üzerine yapışmasından en fazla çekindikleri sıfatlardan biri. Fakat 7 Ekim'le beraber başlayan Gazze saldırılarının soykırım boyutu kazandığının siyaseten ve hukuken tespit edildiği bir ortamda bile İsrail'in halen soykırım, işgal ve toprak ele geçirme politikalarını genişleterek devam ettirmesi, sert gücün ve yaptırım kabiliyetinin eksikliğinde böylesi hukuki enstrümanların ne kadar sonuç alabileceğine dair meşru soru işaretleri doğuruyor. Fakat burada gözden kaçırılmaması gereken bir husus var. 1973 yılında apartheid uygulamasının insanlığa karşı işlenmiş bir suç olarak uluslararası hukuka dahil olmasına rağmen Güney Afrika'daki rejim 1994 yılına kadar dayanabildi. Sömürgecilik artığı olan ırk yahut benzeri ayrımcılık politikalarının sona ermesi ancak uzun mücadeleler sonucunda siyasi ve maddi dengeler değiştirilerek gerçekleşebilmiştir. İsrail'in Güney Afrika'ya kıyasla Batı ülkelerindeki siyasi ve ekonomik yapı üzerinde kurmuş olduğu etki göz önüne alındığında bu mücadelenin daha da uzun, talepkâr ve çetin olacağı aşikar. Bu sebeple İsrail'in Gazze soykırımı sürecinde BM'nin sorumluluklarını yerine getirmediğini söyleyerek görevinden istifa eden BM İnsan Hakları Komisyonu New York Sorumlusu Craig Mokhiber'ın istifa mektubunda dile getirdiği on maddelik eylem planında apartheid meselesini önemle vurguluyor: "BM'nin bütün gayretlerini ve kaynaklarını apartheida karşı mücadeleye yönlendirmeliyiz, tıpkı 1970'lerde, 80'lerde ve 90'ların başlarında yaptığımız gibi."

Burada şu hususu gözönünde bulundurmak da önem arzediyor. Her ne kadar İsrail uluslararası hukukun insanlığa karşı işlenmiş bir suç olarak tanımladığı apartheid suçunu işliyor olsa da Filistin meselesinin temelindeki problem apartheid değil İsrail işgalidir. Diğer bir ifade ile, İsrail işgal ettiği topraklarda apartheid uygulamalarından uzaklaşan bir çizgiye gelse dahi

işgalin kendisi sürdüğü müddetçe Filistin meselesi de devam edecektir. Konu ile ilgili çalışmasında Ardi Imseis'in de ifade ettiği gibi, Filistin meselesinde uluslararası hukukun açık bir ihlal olarak gördüğü ve tüm taraflara (*erga omnes partes*) amir bir hüküm olarak sorumluluklar yüklediği (*jus cogens*) işgal suçu bertaraf edilmedikçe, Filistin meselesinin sadece insani bir meseleye, yani Filistinlilerin barınak, yiyecek, giyecek, ilaç gibi hayati ihtiyaçlarının karşılanmasına indirgenmesinin, problemin temelinde yatan işgal suçunun izalesini engellemektedir. [17] Elbette Imseis insani boyutun önemsiz olduğunu iddia etmiyor, aksine işgalin hukuksuzluğuna işaret etmeden meselenin insani bir soruna indirgenmesinin sorunun kemikleşmesine yardım ettiğini savunuyor. İsrail'in son dönemde işlediği soykırım suçuna ek olarak inşa ettiği rejimin uluslararası insan hakları hukukunun ve insani hukukun en temel normlarını ve amir hükümlerini açıkça ihlal eden bir apartheid suçu teşkil ettiğini ve bunu kaldırmanın yolunun İsrail'in Filistin topraklarındaki işgalini sonlandırmak olduğunu uluslararası siyasal ve hukuki platformlarda tespit ve tescil ettirmek Filistin meselesinde hakkaniyetli bir çözüm için kritik bir eşik.

KAYNAKÇA

Anti-Defamation League. "Allegation: Israel Is an Apartheid State," August 7, 2022. https://www.adl.org/resources/backgrounder/allegation-israel-apartheid-state.

Callamard, Agnès. "Gaza and the End of the Rules-Based Order," February 15, 2024. https://www.foreignaffairs.com/israel/gaza-and-end-rules-based-order.

Carter, Jimmy. *Palestine: Peace Not Apartheid*. New York: Simon & Schuster, 2006.

Democracy Now! "Noam Chomsky: Israel's Actions in Palestine Are 'Much Worse Than Apartheid' in South Africa." Accessed December 25, 2024. http://www.democracynow.org/blog/2014/8/8/noam_chomsky_what_israel_is_doing.

Dugard, John, ve John Reynolds. "Apartheid, International Law, and the Occupied Palestinian Territory." *European Journal of International Law* 24, no. 3 (August 1, 2013): 867–913.

Harkov, Lahar. "French Parliament Declares Israel Not an Apartheid State." *The Jerusalem Post*, May 4, 2023. https://www.jpost.com/international/article-742063.

Heaney, Christopher. "Palestinian Rights Committee Virtual Event 'Apartheid, International Law and the Occupied Palestinian Territory' – Chair Summary." *Question of Palestine* (blog). Accessed December 22, 2024. https://www.un.org/unispal/document/palestine-rights-committee-virtual-event-apartheid-international-law-and-the-occupied-palestinian-territory-chair-summary/.

17 Ardi Imseis, "Negotiating the Illegal: On the United Nations and the Illegal Occupation of Palestine, 1967–2020," European Journal of International Law 31, no. 3 (August 1, 2020): 1055–85.

Imseis, Ardi. "Negotiating the Illegal: On the United Nations and the Illegal Occupation of Palestine, 1967–2020." *European Journal of International Law* 31, no. 3 (August 1, 2020): 1055–85.

"Jimmy Carter Defends 'Peace Not Apartheid,'" January 25, 2007. https://www.npr.org/2007/01/25/7004473/jimmy-carter-defends-peace-not-apartheid.

Le Monde. "'Israel's Discriminatory and Oppressive Policies Constitute the Crime of Apartheid under International Law,'" May 3, 2023. https://www.lemonde.fr/en/opinion/article/2023/05/03/israel-s-discriminatory-and-oppressive-policies-constitute-the-crime-of-apartheid-under-international-law_6025315_23.html.

Levy, Gideon. "'Worse Than Apartheid,'" July 10, 2008. https://www.haaretz.com/2008-07-10/ty-article/twilight-zone-worse-than-apartheid/0000017f-f73e-ddde-abff-ff7ffe400000.

Pilkington, Ed. "Top UN Official in New York Steps down Citing 'Genocide' of Palestinian Civilians." *The Guardian*, October 31, 2023, sec. World news. https://www.theguardian.com/world/2023/oct/31/un-official-resigns-israel-hamas-war-palestine-new-york.

Sekulow, Jay, ve Robert Ash. "Why Allegations That Israel Is An 'Apartheid' State Are False under International Law." SSRN Scholarly Paper. Rochester, NY: Social Science Research Network, January 31, 2023. https://doi.org/10.2139/ssrn.4343950.

Tutu, Desmond. "Apartheid in the Holy Land." *The Guardian*, April 29, 2002, sec. World news. https://www.theguardian.com/world/2002/apr/29/comment.

White, Ben. Israeli Apartheid: A Beginner's Guide. Pluto Press, 2014.

Yager, Sarah. "How to End America's Hypocrisy on Gaza," February 11, 2024. https://www.foreignaffairs.com/how-end-americas-hypocrisy-gaza.

Yaylacı, İsmail. "Uluslararası Düzenin Siyasal Teolojisi." *Teklif Dergisi*, March 2024.

FİLİSTİN'DE YERLEŞİMCİ KOLONYALİZM: İSRAİL YERLEŞİM KOLONİLERİ

Esra ÇAVUŞOĞLU*

Yerleşimci kolonyalizm (*settler colonialism),* terimi özellikle son yıllarda literatürde Filistin-İsrail meselesinin tanımlanmasında benimsenen önemli bir kavramsal çerçevedir. Bu çerçevede, İsrail devletinin hiç yoktan var edilme süreci çeşitli boyutlarıyla yerleşimci kolonyalizm kavramıyla örtüşmektedir. Bu çalışmada, İsrail devletinin bir yerleşimci kolonyalizm projesinin ürünü olduğu ve İsrail yerleşimci kolonyalizminin halen devam etmekte olduğu temel argümanından hareketle, bugün Filistin topraklarında hızla yayılan İsrail yerleşimlerinin sürecin başından beri Filistin meselesinin en temel sorunu olduğu ortaya konmaktadır. İsrail devletinin kurulması süreci, sistematik Yahudi göçleri (*Aliyah*) ile gerçekleştirilen yerleşim projesi ile başlamıştır. Filistin topraklarına yerleştirilen Yahudi göçmenler ile oluşturulan Yahudi nüfusu ve inşa edilen yerleşimler ile ele geçirilen Filistin toprakları ile 1948'de kurulacak olan İsrail ulus devletinin inşası için gerekli en temel unsurlar olan halk ve toprak unsurları elde edilmiştir. Bu sebeple, İsrail devleti tam olarak bir yerleşimci kolonyalizm örneğidir. İsrail yerleşimci kolonyalizmini diğer örneklerinden ayıran en önemli özelliği bugün halen tüm hızıyla devam etmekte olmasıdır. Birleşmiş Milletler (BM) Taksim Kararı ile 1948'de İsrail devletinin kurulmasıyla oluşturulan İsrail sınırlarının, Arap-İsrail savaşları sonucu genişleyerek ulaştığı ve BM Güvenlik Konseyi kararları ile onanan son yapıdan geriye kalan Filistin toprakları üzerinde sistematik bir şekilde

* *Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Ünivesitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, esra.cavusoglu@marmara.edu.tr*

ve hızı artan bir yoğunlukta uygulanan İsrail yerleşim planları ile yerleşimci kolonizasyon sürdürülmektedir. Dolayısıyla, İsrail yerleşimleri başlangıçtan beri İsrail yerleşimci kolonyalizminin sistemik yapıtaşlarını teşkil etmektedir. Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te hızla artan yeni Yahudi yerleşimleriyle İsrail, Filistin'i fiili olarak ilhak etmeye devam etmektedir. Filistin toprakları üzerinde kurulan İsrail yerleşimleri ile toprak işgali gerçekleştirilirken aynı zamanda, Filistin topraklarında Yahudi nüfusunun hızla artırılmasına paralel olarak Filistinli nüfusunun azalmasının sağlanmasıyla nüfus dengesi Filistinliler aleyhine bozulmaktadır. Toprak ve nüfus artışı doğrultusunda devam eden İsrail kolonyalizminin uzun vadede ulaşmak istediği nihai hedef Filistin topraklarının tamamının ilhak edilmesi ve buna paralel olarak Filistin nüfusunun eritilerek azınlık haline getirilmesidir. İsrail kolonyalizmi sürecin en başından beri, Filistinli yerli nüfusun imhası pahasına projelendirilmiş ve uygulanmıştır. Filistin nüfusunun çeşitli yollarla eritilerek uzun vadede azınlık hale getirilmesi ve marjinalleştirilmesi hedefine yönelik olarak İsrail yerleşimleri kilit rol oynamaktadır. Birleşmiş Milletler uzmanları raporlarında hızla bir artışla sürdürülen İsrail yerleşim faaliyetlerini "işgal edilmiş toprakların Filistinlisizleştirilmesi" (*de-Palestinianisation of the occupied territory*) olarak tanımlamaktadırlar.[1]

Bu çalışmada, İsrail yerleşimci kolonyalizmi ve bu konuya uluslararası hukukun yaklaşımının genel çerçevesi ortaya konmaktadır. Uluslararası hukuk, İsrail yerleşimlerini yasadışı olarak tanımlamakta ve birçok Birleşmiş Milletler kararı ile derhal durdurulmasını istemektedir. Makalenin birinci bölümünde yerleşimci kolonyalizm tanımlamasının genel çerçevesi çizilmekte, ikinci bölümde İsrail yerleşimci kolonyalizminin istisnailiği, diğer yerleşimci kolonyalizm örnekleri ile mukayese edilerek ortaya konmakta, üçüncü bölümde İsrail yerleşimlerinin genel yapısı, Filistinliler üzerindeki uygulamaları ve bunların oluşturduğu yıkımlar uluslararası hukuk çerçevesinde ele alınmaktadır.

YERLEŞİMCİ KOLONYALİZM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Yerleşimci kolonyalizm bir sömürgecilik türü olmakla birlikte 18. yy. sonlarında ortaya çıkan İngiltere ve Fransa başta olmak üzere büyük imparatorlukların yoğunlukla Afrika ve Asya'da oluşturdukları klasik sömürgecilikten farklıdır. Yerleşimci kolonyalizm sadece yerli halkın ve kaynakların ekonomik çıkarlar vb. sebeplerle sömürülmesi ile sınırlı olmayıp, sömürgecilerin işgal edilen topraklarda gerçek hak sahibi sakinler olarak kalıcı olarak yerleşmeleri ile gerçekleştirilir. Yerleşimci kolonyalizm, kolonileştirilmiş olan toprakların yerli karakterinin yok edilmesi amacıyla yerlilerin yabancı

1 "Israel's illegal occupation of Palestinian territory, tantamount to 'settler-colonialism': UN expert", UN News, 22 October 2022, https://news.un.org/en/story/2022/10/1129942 (eriş. tar. 30 Kasım 2024).

halka boyun eğdirilerek yerlerinden edilmeleri ve kolonizasyonun kalıcı hale getirilmesi için yabancıların yerli halkın arasına yerleştirilmesi olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla, bir toplumun yok edilmesi ve yerine yeni bir toplumun inşa edilmesi yoluyla gerçekleştirilen yerleşimci kolonyalizminin iki temel varoluşsal hedefi yerli halkın ve kültürünün elimine edilmesi olarak özetlenebilir.[2]

Yerleşimci kolonyalizminin en önemli örneklerinin uygulayıcıları arasında Batının lider devletlerinden Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başta olmak üzere Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya bulunmaktadır. Bu devletler, kolonyal dönemde işgal ettikleri topraklar üzerindeki yerli halkı güç kullanımı ile yerlerinden ederek kurulmuş devletlerdir. Bu örneklerde kolonyal nüfusun baskın çoğunluk haline gelmesi ile yerli nüfusun demografik ve ekonomik olarak marjinalleştirilmesi yoluyla (ABD, Kanada ve Avustralya'da %2-3 civarında yerli nüfus) kolonizasyon süreci tamamlanmış ve yerli unsurların tarihsel varlığı sona ermiştir.[3] Başkalarına ait topraklar üzerinde yabancı bir ulusun egemen hale gelmesi ile kurulan devletin uluslararası alanda tanınmasıyla yerleşimci kolonyalizm meşruiyet bulmaktadır. Modern dönemde yerleşimci kolonyalizm sürecinden geçmiş örnekler kapsamında Güney Afrika Cumhuriyeti, Namibya, Cezayir, Keşmir ve Filistin öne çıkarken,[4] Kenya, Rodos ve Mozambik'te bu kapsamda değerlendirilmektedir[5]. Bu örneklerde, yerli halkın nüfus çoğunluğuna sahip olması ve yerleşimci güce karşı bir direniş süreci gerçekleştirmiş olması ortak özellikleri temelinde, her birinde kendi dinamiklerinin etkili olduğu farklı süreçler sonucunda yerleşimci-kolonyalizm sona ermiştir. Filistin örneği bu noktada, bugün yerleşimci kolonizasyon sürecinin halen direnişle birlikte devam etmekte olmasıyla diğerlerinden ayrılmaktadır.

Yerleşimci kolonyalizm hem etnik hem kültürel anlamda yerli halkın toprakları, kaynakları ve kültürünün mülksüzleştirilmesini bir norm olarak kabul eder ve bunların sömürülmesini doğal bir hak olarak görür. Yerli unsurların eliminasyonuna dayalı olarak varlık bulduğu için değişen düzey ve şekillerde soykırımı içermektedir.[6] Batı üstünlüğü temel anlayışına dayalı olarak inşa edildiği için ırkçılık, beyaz üstünlüğü, İslamofobi, etnik temizlik, ayrımcılık, kapitalizm gibi birbirine bağlı çeşitli baskı formlarını barındırmaktadır. Eliminasyon doğrudan yerli halkın eritilerek yok edilmesinin ötesinde, özellikle yerli nüfus yoğunluğunun olduğu örneklerde

2 Patrick Wolfe, "Settler Colonialism and the Elimination of the Native," Journal of Genocide Research, 8:4 (2006): 387-390.

3 Ran Greenstein, "Colonialism, Apartheid, and the Native Question: The Case of Israel/Palestine," Racism After Apartheid, ed. Wishwas Satgar, (Wits University Press, 2019): 75-95, 76.

4 Tariq Dana, "Introduction: The Settler Colonial Framing of Palestine: Matters of Justice and Truth," International Politics, 61(2023), 379-384, 381.

5 Greenstein, "Colonialism," 76.

6 Wolfe, "Settler Colonialism," 387-388.

toprağın ele geçirilmesi ile birlikte işgücünün ele geçirilmesi (*the conquest of labour*) yoluyla ekonomiye hakim olunması anlamına gelmektedir.[7] Yerleşimci kolonyalizmine meşruiyet zeminini oluşturmak üzere yerleşimci kolonyalistler işgal ettikleri topraklar üzerinde aidiyet hakkı iddiasını desteklemek amacıyla sözde "tarihsel bağları" tanımlayacak yeni bir tarih yazımı temelinde bir ulus kimliği inşa etmektedirler. Bu bağlamda, yerli halkın topraklarındaki tarihsel varlığı, yerleşme hakkı ve meşruiyet iddiası reddedilmektedir ve yerli unsurların tarih dışı bırakılması esastır.

Yukarıda genel çerçevesi çizilmiş olan yerleşimci kolonyalizm tanımlaması İsrail devletinin varoluşuna dair tüm süreçlerle, Filistin'deki işgali, varlığı ve politikaları ile örtüşmektedir. Siyonist hedefler çerçevesinde Filistin topraklarında kurulan İsrail devleti bugün halen devam eden genişlemesiyle birlikte çağın en sofistike ve çarpıcı bir yerleşimci kolonyalizm projesi olarak tanımlanmaktadır.[8] BM Genel Kurulu özel raportörü Francesca Albanese, 21 Eylül 2022 tarihli raporunda Filistin'de İsrail işgali konusunda bir paradigma değişimine gidilerek durumun yerleşimci kolonyalizm olarak tanımlanması çağrısında bulunmuştur.[9] Bu kapsamda Albanese, sömürgeciliğin, sömürgeleştirilen toprakların yerli karakterini ortadan kaldırma mantığıyla hareket ettiğinde 'yerleşimci' olarak nitelendirildiğinin altını çizerek, yerleşimci kolonyalizmi *"bu durum yerlilere boyun eğdirmek, onları mülksüzleştirmek ve belirli bölgeleri "kalıcı olarak ele geçirmek" amacıyla yerli nüfusun arasına yerleştirilen yabancı insanların yerleşimleri olan kolonilerin kurulması ve teşvik edilmesinde kendini gösterir"* şeklinde açıklamış ve Roma Statüsü uyarınca bir savaş suçu olduğuna işaret etmiştir.[10] Yerleşimci kolonyalizmin, yerli olanın imhası ve yerine yenisinin ihdası temel motivasyonu tam anlamıyla İsrail yerleşimci kolonyalizminde karşılık bulmaktadır. Nitekim, Siyonizmin kurucularından Theodor Herzl, Siyonist Manifestosundaki "*eski bir binayı yenisi ile değiştirmek istiyorsam, inşa etmeden önce eski binayı yıkmam*" gerekir ifadeleri ile Siyonizmin temel olarak bir yerleşimci kolonyalizm projesi olduğunu açıkça ortaya koymuştur.[11] Nitekim, Siyonizmin öncüleri Filistin topraklarının boş bir yer olmadığının bilinciyle, asırlara dayanan bir tarihsel süreklilik çerçevesinde Filistin topraklarının yerli unsuru olan Filistin halkının mevcudiyetine rağmen kolonizasyonu planlamıştır.

Yahudi nüfus oranının hızla yükselmesi sadece yeni Yahudi yerleşimcilerinin gelmesine değil aynı zamanda sistematik olarak Filistinlilerin yerlerinden

7 Greenstein, "Colonialism," 77, Wolfe, "Settler Colonialism," 388.

8 Tariq Dana, Ali Jarbawi, "A Century of Settler Colonialism in Palestine," The Brown Journal of World Affairs, 24-1, 2017: 197-220, 197.

9 United Nations, General Assembly, A/77/356, 21 September 2022, https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2022/10/A.77.356_210922.pdf (eriş tar. 01.12.2024)

10 A.g.e., 6.

11 Wolfe, "Settler Colonialism," 388.

edilmesi ve göçe zorlanmasına dayalı olarak gerçekleşmiştir.[12] Siyonist düşüncenin en liberal temsilcilerinden olan Leo Motskin'in 1917'de bu projeyi "*Bizim düşüncemize göre Filistin'in kolonizasyonu iki yönde ilerlemelidir: Eretz İsrail'e*[13] *Yahudi yerleşimi ve Eretz İsrail'deki Arapların ülke dışındaki bölgelere yerleştirilmesi*" olarak tanımlayarak Filistinlilerin yerinden edilmesinin planlı olarak hedeflendiğini ortaya koymuştur.[14]

1897'de Filistin'i ziyaret etmiş olan Israel Zangwill tarafından üretilen Siyonizmin "ülkesiz insanlar için insansız bir ülke" (*a land without people for a people without land*) sloganında Filistin'in boş bir yer olduğunun farz edilmesinden ziyade, Filistinlilerin varlığının kayda değer olmaması ve bu sebeple transfer edilebilir olmaları kastedilmiş,[15] "mümkün olduğunca az Filistinliyle mümkün olduğunca çok Filistin toprakları elde etme,"[16] yani Filistin'i Filistinlisizleştirme hedefi ortaya konmuştur. Edward Said'in ifadesiyle, *'Siyonizmin tüm kurucu enerjileri, Filistin'de "yerli halkın" dışlanmış varlığına, yani işlevsel yokluğuna dayanıyordu: kurumlar kasıtlı olarak yerli halkı dışarıda bırakacak şekilde inşa edildi, İsrail ortaya çıktığında yerlilerin kendilerinin "olmayan" topraklarında kalmasını sağlayan yasalar hazırlandı.*'[17] Nitekim, Filistin'in İsrail'e dönüştürülmesi sürecinde önemli dönüm noktalarına kitlesel imha damgasını vurmuştur. 15 Mayıs 1948'de İsrail devletinin kurulmasının akabinde patlak veren 1. Arap-İsrail Savaşı, Nekbe, sonrasında İsrail sınırları içindeki 400 binin üzerindeki Filistinlinin yerlerinden edilmeleri sonucu nüfusları 150 bine düşmüştür.[18] Nekbe sonucunda 531 Filistin köyü ve 11 Filistin şehri boşaltılarak yok edilmiş ve 800 bin Filistinli katliamla ve sürgün edilerek ortadan kaldırılmıştır.[19] 1967 Savaşı ve sebep olduğu büyük yıkımlar sonucunda yerinden edilen Filistinliler yeni büyük göç dalgaları yaratmış ve 1972'de Filistinli mülteci sayısı 1.5 milyona ve 1982'de 2 milyona yükselmiştir.[20] 1967 işgali ve 1993 Oslo Barış Anlaşması sonrası süreçlerde işgal ve kolonizasyon, yerleşim kolonileri inşasının tüm Filistin yerleşim birimlerini kapsayacak şekilde hızlandırılması ile yürütülmüştür. Siyonizmin temel iddiası, Filistin'in İsrailleştirilmesi için Filistin'e ait olan her şeyin imha

12 Filistinlilerin yerlerinden edilme süreçleri hakkında detaylı bilgi için Bkz, Nur Masalha, The Expulsion of Palestinians: The Concept of "Transfer" in Zionist Political Thought (1882-1948), Institute for Palestine Studies, 1992,

13 Eretz İsrail Yahudilikte Filistin'e verilen isimdir

14 Pappe, The Ethnic Cleansing of Palestine, (Oxford: One World, 2006), 7-8.

15 Masalha, The Expulsion, 5-6.

16 Pappe, The Ethnic Cleansing, 42.

17 Edward Said, "Zionism from the Standpoint of Its Victims," Social Text, Winter, 1979, No. 1, Winter 1979, 7-58, 29.
David Lloyd, "Settler Colonialism and State of Exception: The Example of Palestine/Israel," Settler Colonial Studies, 2-1, 59-80, 2012, 61.

18 Azmi Bishara, Palestine: Matters of Truth and Justice, (Hurst Publishers: 2022), 32.

19 Pappe, The Ethnic Cleansing, 50-224.

20 Ilan Pappe, A History of Modern Palestine: One Land Two Peoples, Cambridge University Press: 2006, 186-187.

edilerek yerine "daha yüksek" değerleri temsil eden İsrail unsurlarının tesisi misyonudur ve bu misyon yeni olanın eskisinden "daha iyi", "daha değerli", "daha uygun" gibi sonsuz sayıda artırılabilecek üstünlük tanımlamalarına dayandırılmaktadır.[21]

Filistin meselesinin 'yerleşimci kolonyalizm' kavramsal çerçevesinde tanımlanması, özellikle iki önemli konuda yapı-söküm işlevi görmektedir. Bunlardan birincisi, meselenin doğasını ortaya koyan yerleşimci kolonyalizm tanımlamasıyla, literatürde yaygın bir şekilde "İsrail-Filistin Çatışması" olarak referans yapılmasının sebep olduğu algı manipülasyonunun önüne geçilmektedir.[22] "İsrail-Filistin Çatışması" tanımlaması realitede, taraflar yani işgalci/kolonyal güç ve işgal edilen arasındaki asimetriyi kamufle etmektedir. Buna karşılık, yerleşimci kolonyalizm tanımlaması, meselenin menşeini ve İsrail devletinin bir yerleşimci kolonyal devlet olarak doğduğunu tüm boyut, süreç ve araçlarıyla ortaya koyan bir açıklama sağlamaktadır. Bu bağlamda yerleşimci kolonyalizm kavramı aynı zamanda, İsrail yerleşimci kolonyalizmi kapsamında sistematik olarak eritilen Filistinlilerin, var olma mücadelesi olarak sürdürdükleri direnişin marjinalleştirilerek terörle ilişkilendirilmesinin önünü keserek, Filistinlilerin kolonyalizm karşıtı direnişi için bir moral ve hukuk zemin sağlamaktadır.[23]

İkinci olarak yerleşimci kolonyalizm tanımlaması, İsrail ve savunucuları tarafından, Avrupa tarzı Westphalia geleneğine mensup normal bir ulus-devletmiş gibi tanıtılan İsrail'in gerçek yani yerleşimci kolonyalist mahiyetini ortaya koymaktadır.[24] Özellikle İsrail akademyasında İsrail'in bir liberal demokrasi olarak lanse edilmesinin ve Siyonizmin aydınlatıcı bir devlet ideolojisine dönüşmüş olan bir ulusal özgürlük hareketi olduğu argümanıyla uluslararası kamuoyunun yanıltılmasının önüne geçmektedir.[25] Bu iki temel noktadan hareketle yerleşimci kolonyalizm paradigması, İsrail yerleşimci kolonyalizminin diğer yerleşimci kolonyalizm örnekleriyle mukayesesine imkân tanıyan bir çerçeve sunarak İsrail yerleşimci kolonyalizminin istisnailiğini ortaya koyan unsurların tanımlanmasını sağlamaktadır. Nitekim, İsrail yerleşimci kolonyalizmi diğer yerleşimci kolonyalizm örneklerinden farklı olarak kendine özgü bir fenomen ortaya koymaktadır.

İSRAİL YERLEŞİMCİ KOLONYALİZMİNİN İSTİSNAİLİĞİ

İsrail'in Filistin'de gerçekleştirdiği yerleşimci kolonyalizm bugün dünyanın çözüme kavuşmamış son yerleşimci sömürgecilik örneğini teşkil

21 Said, 9.

22 Dana, "Introduction," 380.

23 Dana, "Introduction," 381.

24 David Lloyd, "Settler Colonialism and the State of Exception: The Example of Palestine/Israel," Settler Colonial Studies, 2-1, 2012, 59-80, 63.

25 Dana, "Introduction," 380.

etmektedir.[26] Yukarıda belirtilmiş olan yerli halkın direnişini doğuran Güney Afrika Cumhuriyeti, Cezayir ve Kenya gibi diğer örneklerde direniş süreci kolonyalizmin bitmesiyle veya normalleşme ile sona ermiş bulunmaktadır. İsrail kolonyalizmi diğer örneklerde olduğu gibi askeri ve siyasi işgal ile değil yerleşimler yoluyla yerli toplumun imhası temelinde başlatılmış ve halen yine yerleşimler yoluyla "yerli halkın imhası" operasyonel mantığı temelinde sürdürülmektedir. 1882'de Aliyah göçleri ile başlatılan bu kolonizasyon sürecinin 66. yılında kurulmuş olan İsrail devleti yerleşimci kolonizasyon projesinin ürünü olarak doğmuştur.[27] 1948 Savaşı'nda (Nekbe) Filistin nüfusunun %80'i yerinden edilerek yerini hemen akabinde kurulacak olan İsrail devletinin Yahudi vatandaşlarına bırakmıştır.[28] 1948'den bu yana İsrail devleti, 1967 Savaşındaki askeri işgali haricinde, yerleşim politikaları doğrultusunda genişlemesini sürdürmektedir.

Tüm hızıyla devam eden İsrail kolonyalist "yerleşim" projesi, Filistin topraklarının ilhakı paralelinde Filistin nüfusunun azınlığa düşürülmesi ve marjinalleştirilmesini hedeflemektedir. Bu da Filistin'den giden ve Filistin'e gelen olmak üzere birbirine paralel olarak devam eden iki yönlü bir göç hareketi çerçevesinde sürdürülmektedir. Anavatanını terk etmek zorunda bırakılan Filistinlilerin başka ülkelere göçü ile Filistin'e getirilen Yahudi yerleşimcilerin süreklilik arz eden göçleri ile Filistinlilerin nüfusu eritilmektedir. Bu demografik mühendislik kapsamında İsrail, 1948 ve 1967'de yerinden edilmiş ve göçe zorlanmış Filistinlilerin vatanlarına geri dönüşünü engellemektedir.[29] Yerleşimler yoluyla gerçekleştirilmiş olan İsrail kolonyalizminin, işgalci güçlerin ve nüfusun anavatanlarına dönmeleri ile sonuçlanan örneklerden önemli bir farkı, Yahudi yerleşimcilerin geri dönecekleri bir anavatanları olmamasıdır. Mesela, Cezayir örneğinde Fransız işgalcilerin anavatanları olan Fransa'ya dönmesi ile yerleşimci kolonyalizm sonlandırılmıştır. Günümüz jenerasyonunda Yahudi yerleşimcilerinin tek anavatanı İsrail olduğu için geri dönme ihtimallerinin olmaması İsrail yerleşimci kolonyalizminin sürekliliğinde önemli bir faktördür.[30] Diğer taraftan, Filistin toplumunun son derece agresif ve hız kesmeden yürütülen İsrail kolonyalizmine karşı devam eden Filistin halkının direnişi İsrail kolonyalizminin nihai hedefine ulaşmasını zorlaştıran bir faktördür.[31]

İsrail dışındaki diğer yerleşimci kolonyalizm örneklerinde kolonyal güçlerin hedefleri ekonomik ve insan kaynağının sömürülmesi amacıyla toprakların ele

26 Bishara, Palestine, 14.

27 Maxime Rodinson, Israel: A Colonial-Settler State? (New York: Monad Press, 1973), 27-90.

28 Greenstein, "Colonialism," 78.

29 Richard Falk, "Israeli Practices towards the Palestinian People and the Question of Apartheid," United Nations, Economic and Social Commission for Western Asia (ESCWA), Palestine and Israeli Occupation, Issue no 1. (2017), 32.

30 Bishara, Palestine, 14.

31 Dana, Jarbawi, 197.

geçirilmesi olmuşken İsrail kolonyalizminin istisnailiğini belirleyen en önemli farklılıklardan biri ekonomik çıkarlar yerine ideolojik hedefler doğrultusunda gerçekleştirilmiş olmasıdır. İsrail yerleşimci kolonyalizmi Siyonist ideolojiye dayalı olarak gerçekleştirilmiştir.[32] Siyonizm çerçevesinde yerleşimci Yahudi nüfus ile Filistin toprakları arasında 2000 yıl öncesine giden tarihsel ve kültürel bağların anlatımına dayalı olarak mevcut olmayan bir ulus kimliği inşa edilmiştir. İsrail ulus kimliği, Filistin ulus kimliğinin yok sayılması temelinde inşa edilmiştir.[33] Siyonist ideoloji Yahudilik temelinde teolojik bir iddiaya dayalı olarak meşruiyetini ortaya koymasına rağmen, İsrail ulusunun inşası aslında Yahudiliğin manipülasyonuna dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple tamamen transnasyonel olan kültürel, dini ve etnik anlamda birbirlerinden çok farklı menşelere mensup ve Filistin toprakları ile tarihsel olarak hiçbir bağı olmayan çeşitli Yahudi toplumlarının bir araya getirilmesi ile yaratılmak istenen "İsrail ulusu" bir mit olarak değerlendirilmektedir.[34] Bu bağlamda "seçilmiş halk" ve "vaat edilen topraklar" gibi Tevrat'a dayalı ifadelerin kullanılması ile inşa edilen İsrail ulus kimliği Filistin toprakları üzerindeki tekelci bir hak iddiası ortaya koymaktadır.[35] Ayrıca, Siyonizm'in 2. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa Yahudileri için bir önem arz etmezken, savaş döneminde yaşanan Holokost sonucu kabul görmeye başlamış olması Siyonizm'in manipülatif yönüne işaret etmekte ve aynı zamanda Holokost'un bedelinin Filistin halkına ödetilmesini sağladığını ortaya koymaktadır.[36]

İsrail yerleşimci kolonyalizminin istisnailiğinin diğer bir önemli boyutu, Siyonizm projesi kapsamında başlangıcından bugüne küresel güçlerin koşulsuz desteğiyle sürdürülüyor olmasıdır. ABD başta olmak üzere küresel hegemon güçlerin siyasi mekanizmaları üzerinde önemli bir etkisi olan İsrail lobilerinin çalışmaları ile bu ülkelerin politikalarının İsrail politikaları ile özdeşleştirilmesi sağlanmaktadır. 1917'de dönemin küresel gücü İngiltere, Siyonist öncülerinin İngiliz hükümeti üzerinde oluşturdukları sistematik nüfuz ve baskı çalışmaları sonucu İngiltere, Dış İşleri Bakanı Sir Arthur J. Balfour'un yazdığı tarihi mektupla Filistin'in Yahudi devletine dönüştürülmesi Siyonist projesinin hamiliğini üstlenmiştir.[37] 2. Dünya Savaşı sonrası süreçte küresel hegemonyayı İngiltere'den devralan ABD siyasetinde ve dış politikasında İsrail lobisi güç sahibidir. Bu doğrultuda, ABD'nin özellikle Ortadoğu politikaları, İsrail çıkarları merkezli olarak şekillenmektedir.[38] İsrail yerleşimci kolonyalizminin

32 Rodinson, Israel, 36-42.

33 Bkz, Bishara, Palestine, 15-30.

34 Bkz, Sholomo Sand, Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi: Kitabı Mukaddes'ten Siyonizme, çev. Işık Ergüden, (Doğan Kitap, 2011).

35 Dana, Jarbawi, 199.

36 A.g.e., 201.

37 Bkz, Deny Gutwain, "The Politics of the Balfour Decleration: Nationalism, Imperialism and the Limits of Zionist-British Cooperation," *Journal of Israeli History*, 35 (2), 2016.

38 Bkz, John J. Mearsheimer, Stephen M. Walt, İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası, (İstanbul: Küre Yayınları: 2009).

tüm hukuk dışı uygulamaları ve ihlalleri, ABD tarafından "İsrail güvenliği" gerekçesi çerçevesinde savunulmakta ve hatta desteklenmektedir. İsrail'in dokunulmazlığı sadece siyasi arenada değil akademi, medya ve kültür alanlarında da mevcuttur. İsrail'e yönelik eleştiriler, Siyonizm'in Semitizim ile özdeşleştirildiği bir bağlamda kullanılan anti-Semitizm suçlaması temelinde engellenmektedir.

Bu bağlamda, Filistin direnişinin marjinalleştirilerek terörle eşleştirilmesiyle, direnişe karşı İsrail'in uyguladığı şiddetin uluslararası arenada destek kazanması sağlanmıştır. Yaser Arafat liderliğinde kurulan ve Filistin direnişinde öncü rol oynamış olan el Fetih ve Filistin direniş hareketlerinde bünyesinde toplayan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) on yıllar boyunca İsrail politikaları doğrultusunda ABD, İngiltere ve birçok Avrupa devleti tarafından terörle eşleştirilmiştir. Gazze merkezli olarak direnişi üstlenen ve 2006 seçimlerini kazanan HAMAS (Filistin İslami Direniş Hareketi) ve diğer Filistin direniş örgütleri ABD tarafından "İsrail güvenliği" argümanı doğrultusunda terör kapsamına alınmıştır.[39]

YERLEŞİM KOLONİLERİ: FİİLİ İŞGAL

Filistin'in dünyanın çözümlenmemiş son yerleşimci kolonyalizm olmaya devam etmesinde rol oynayan en temel faktör ise İsrail yerleşimleridir. Varlığını yerleşimlere borçlu olan İsrail devleti bugün Filistin'deki yerleşimci kolonyalizmini, yeni yerleşimlerin inşası ile sürdürmektedir. Dolayısıyla, İsrail yerleşimci kolonyalizminin en temel unsuru olan yerleşimler tamamen kolonyalist bir niteliğe sahiptir. Bu sebeple, Filistin topraklarının ilhakı yoluyla oluşturulan bu yapıların "yerleşimler" olarak anılması, bu birimlerin aslında İsrail kolonileri olduğunu kamufle etmektedir. BM özel raportörü Albanese'in raporunda, yerleşim kelimesinin kullanılmasından imtina edilerek 'koloni inşası' olarak ifade edilmesini uygun görmüştür.[40] İsrail Filistin topraklarında sayıları hızla artarak inşa ettiği yerleşim kolonileri ile iki temel kolonyalist hedefin gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır. Bunlardan birincisi Filistin topraklarında yerleşen Yahudi nüfusunu artırarak çoğunluk haline getirmek ve bu nüfusa paralel olarak Filistin topraklarını ilhak etmektir. Albanese raporunda, "*İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarındaki çabaları yerleşimci-sömürgecilikten ayırt edilemez; İsrail işgali, işgal altındaki toprakları ele geçirerek, ilhak ederek, parçalayarak ve sivil nüfusunu bu topraklara aktararak Filistin topraklarının egemenliğini ihlal etmektedir,*"[41] ifadeleriyle durumu özetlerken yerleşimci kolonyalizmin, "yerleşimler" olarak lanse edilen koloniler yoluyla gerçekleştirildiğine işaret etmektedir.

39 Bkz, Esra Çavuşoğlu, "Assassing Terrorism as A Hegemonic Conception within the Context of Securitization," Ortadoğu Etütleri, 12-2, 2020, 360-361.

40 United Nations, General Assembly, 22.

41 A.g.e., 21.

"Yerleşim" birimlerinin artırılmasıyla nüfus ve toprak oranı sistematik olarak yükseltilmekte ve bu şekilde Filistin'de fiili bir işgal, sınırlarını geliştirerek sürdürülmektedir. Bu fiili işgalin iki önemli yönüne dikkat çekmek gerekmektedir. Birincisi, "yerleşimler" yani koloniler yolu ile işgalin, askeri bir işgal yerine uluslararası arenada daha az dikkat çeken ve işgal görüntüsü vermeyen bir yapılanma ile sürdürülen bir işgal stratejisi olmasıdır.[42] İkinci olarak, sistematik bir şekilde bir işgal stratejisi olarak yürütülen İsrail yerleşimlerinin diğer önemli özelliği ise süreklilik arz ediyor olmasıdır. 1882'de sistematik olarak başlatılan Aliyah göçleri ile Doğu Avrupa ülkelerinden getirilen Yahudilerin Filistin topraklarına yerleştirilmesi ile artan Yahudi nüfusu paralelinde Filistin topraklarının ilhakı projesi sistematik bir çerçeve kazanmıştır. 1. Dünya Savaşı'nın sonunda Yahudi nüfusu, Filistinli nüfusunun %10'una tekabül edecek şekilde, 729.823 Filistinliye karşı 7.143'e yükselmiştir.[43] Yahudi nüfusunun ele geçirilen toprak miktarına paralel olarak sürekli olarak hızla yükselmesi sonucu 1947'ye gelindiğinde 600 binin üzerine çıkarak Filistin'deki toplam nüfusun %31'ine ulaşmıştır.[44] 1947'de, toplam Filistin topraklarının çoğunluğunun (%56) azınlık nüfusu olan Yahudilere verilmesini onaylayan BM 181 Taksim Planı, toprak dağılımındaki haksız paylaştırmanın ötesinde, yerleşimci kolonyalizmin uluslararası hukuk tarafından meşruiyet kazandırılması anlamına gelmiş ve kurulmak üzere olan İsrail'in daha fazla toprak ilhakını sağlamıştır.

1967 Savaşı sonrasında askeri olarak işgal ettiği Filistin toprakları üzerinde, 850 bin Filistinli yerinden edilmiştir.[45] Filistin'de İsrail askeri yönetimi "yerleşim" inşalarıyla kolonizasyonu hızlandırmış Batı Şeria ve Gazze'de Ağustos 1971'e gelindiğinde 16.212 Filistinli evi yıkılmış ve yerinden edilen Filistin sayısı bu süreçte 2 milyona ulaşmıştır.[46] 1977'de iktidara gelen Likud hükümeti, adeta bir "yerleşim" kolonileri seferberliği başlatarak, "her yere ve her yerde yerleşim" (*settling anywhere and everywhere*) mottosu ile yoğun bir yerleşim inşası projesi yürütmüştür.[47] 1981'e kadar Batı Şeria'nın %20'sini ve Gazze'nin %40'ını yerleşim bölgesi haline getirerek toplamda 57 yeni yerleşim birimi inşa etmiştir. Bunun sonucunda 1000'e yakın Filistinli zorla ya da para karşılığında yerinden edilirken, Filistin'deki Yahudi yerleşimci sayısı 5000'den 15.800'e yükselmiştir ve 1987'de yerleşimci sayısı 67.000'e, yerleşim kolonisi sayısı 143'e ulaşmıştır.[48] 1993 Oslo Barış Anlaşması ile başlayan süreç İsrail hükümetine yerleşim politikalarını hızlandırmak için alan açarak büyük bir fırsat sunmuş ve aynı yıl Yahudi yerleşimci nüfusu 150 bine yükselmiştir. 1993

42 Dana, Jarbawi, 207.
43 Dana, Jarbawi, 202
44 Bishara, Palestine, 31.
45 Dana, Jarbawi, 207.
46 Said, "Zionism from the Standpoint," 9.
47 Dana, Jarbawi, 207.
48 Ali Balcı, "Yahudi Yerleşimleri: Postmodern Bir İşgal," 4-(46) Eylül 2012, 67-76, 69.

sonrası süreç Filistinliler için daha büyük çapta bir İsrail kolonizasyonuna maruz kaldıkları oldukça yıkıcı bir süreç olmuştur. İsrail kolonilerinin artan bir hızla çoğalmaya devam etmesi sonucu 2000 yılında Batı Şeria'da Yahudi yerleşimci nüfusu 200 bine yükselmiş, 2011'de 216.586'ya ve 2014'te 519 bine ulaşmıştır. [49]

İsrail yerleşimci kolonilerinin tarihsel süreç boyunca hızla artan sayısal büyüklüğü paralelinde içerdiği şiddet ve yıkıcı unsurlar çok daha ileri boyutlara geçmektedir. Bu noktada, yerleşim kolonilerinin ne şekilde yapılandırıldığı Filistinliler üzerindeki yıkıcı sonuçlarının ortaya konması açısından büyük bir önem arz etmektedir. Öncelikli olarak, yerleşim kolonilerinin konumlandırılmasında özellikle Filistin nüfusunun yoğun olduğu yerleşim birimlerinin, mahalle, köy ve kasabalarının aralarına yerleştirilmesi stratejisi uygulanarak Filistin yaşam alanları bölünmekte ve bu şekilde Filistin toprak bütünlüğünün ortadan kaldırılması sağlanmaktadır.[50] Bunun sonucu olarak, Filistin toprakları sürekli ve sistematik olarak artan bir bölünme ve parçalanmaya maruz kalmakta ve yerleşim kolonilerini çevreleyen güvenlik bariyerleri ve askeri karakollar Filistinlileri birbirinden koparmaktadır.[51] Albanese bunu "işgal edilmiş toprakların stratejik fragmantasyonu" olarak tanımlayarak, Filistinlilerin çevrelenmesi ve kontrolünde önemli bir araç olduğuna işaret etmektedir.[52] Ayrıca yerleşim kolonileri özellikle Filistin topraklarının en verimli tarım arazilerine ve su kaynaklarının yoğun olduğu arazilere inşa edilerek, Filistinlilerin kendi topraklarının kaynaklarından mahrum edilmesi hedeflenmektedir[53]

İkinci önemli husus, İsrail tarafından kolonyalist yerleşimcilerin "güvenlik" gerekçesi ile askeri ekipman, eğitim ve yetkilerle donatılmasıyla Filistinliler üzerinde her türlü şiddete dayalı müdahalenin önü açılarak yerleşimci terörüne sebep olmakta ve bu sebeple çok sayıda Filistinli evini terk etmek zorunda kalmaktadır. Fanatik yerleşimciler, Filistinlileri doğrudan hedef aldıkları gibi Filistinlilerin geçim kaynağı olan tarım arazilerini ve özellikle zeytin bahçelerini ve ağaçlarını hedef almaktadır. Bunlar İsrail'in, Filistinlilerin yaşam kaynaklarının hedef alınması, Filistinlileri yıldırmak, tahrik etmek ve topraklarını terk edip gitmelerini sağlamak politikasının bir parçasıdır.[54] Özellikle Doğu Kudüs'te müsadere, istimlak, ev yıkma gibi çeşitli imar ve iskan gerekçeleri ile Filistinlilerin yerlerinden edilerek yerlerine hızla yerleşim kolonilerinin inşa edilmesiyle Doğu Kudüs'ün Yahudileştirilmesi projesinin

49 Dana, Jarbawi, 211.
50 Dana, Jarbawi, 211-212.
51 Bkz, Balcı, "Yahudi Yerleşimleri," 72-75.
52 UN General Assembly , 11.
53 Dana, Jarbawi, 209-210.
54 Neve Gordon, Israel's Occupation, (University of California Press: 2008), 142.

gerçekleştirilmesidir.[55] Bu şekilde Kudüs'ün tamamının İsrail'in başkenti yapılması hedefinin fiziki ve fiili altyapısı oluşturulmaktadır.

Uluslararası hukuk İsrail yerleşimci kolonilerini 1967 sonrası süreçten itibaren yasadışı olarak tanımlamaktadır. BM Güvenlik Konseyi 1968-252, 1969-267 ve 1979-446 sayılı kararları ile İsrail'in Filistin topraklarındaki yerleşimlerinin 4. Cenevre Sözleşmesinin 49. Maddesini ihlali temelinde yasadışılığını ilan etmiş ve durdurulması için uyarılarda bulunmuştur. 2016'da ABD haricindeki 14 ülkenin oyu ile alınan 2334 BM Güvenlik Konseyi kararı ile yerleşimler sistematik ve yasadışı ilhak olarak tanımlanmış ve İki Devletli Çözümün önündeki en büyük engel olduğu belirtilmiştir.[56] 2019'da AB Dış Politika Şefi Federica Mogherini, BM 2334 kararını teyit ederek işgal altındaki Filistin topraklarındaki İsrail yerleşimlerinin yasadışı olduğu gerekçesiyle durdurulması çağrısında bulunmuştur.[57] Uluslararası Adalet Divanı (UAD), İsrail yerleşimlerinin yasadışılığını deklare eden kararlarını son olarak Temmuz 2024'te teyit etmiş ve İsrail'e işgali sona erdirme, yerleşim yerlerini sökme, Filistinli mağdurlara tam tazminat sağlama ve yerinden edilmiş insanların geri dönüşünü kolaylaştırma zorunluluğu getirmiştir.[58] Çok sayıda BM İnsan Hakları Konseyi raporları Yahudi yerleşimlerinin hızla yayılmasının sebep olduğu insan hakları ihlallerini rakamlarla ortaya koymaktadır.[59] İsrail yerleşimlerinin durdurmasına yönelik kararlarına rağmen uluslararası hukukun İsrail üzerinde hiçbir bağlayıcılığı olmamaktadır ve İsrail her altı ayda bir meclisten yerleşimleri genişletmek kararları çıkararak hızla inşaatlara devam etmektedir.

2022'de İsrail'in Batı Şeria ve Doğu Kudüs'teki toplam yerleşim birimi sayısı bir önceki yıl 22.030 olan sayısından %30'luk bir yükselişle 28.208 birime yükselmiştir.[60] 7 Ekim 2023'den buyana devam etmekte olan Gazze Savaşı'nın gölgesinde İsrail yerleşimci kolonilerinin sayısı rekor bir yükselişle artmakta ve buna paralel olarak 26 yeni yasadışı karakol bölgeye yerleştirilmesiyle İsrail askeri kontörlü ve güvenlik sistemi derinleştirilmeye devam etmektedir.[61]

55 Dana, Jarbawi, 213.

56 United Nations Security Council, Resolution 2334, 23 December 2016, https://www.un.org/webcast/pdfs/SRES2334-2016.pdf, (eriş. tar. 05 Aralık, 2024).

57 European Union, "Statement by High Representative/ Vice President Federica Mogherini on Israeli Settlement Policy," 18.11.2019, https://www.eeas.europa.eu/eeas/statement-high-representativevice-president-federica-mogherini-israeli-settlement-policy_en (eriş. Tar. 03 Aralık, 2024).

58 United Nations Human Rights, 30 July 2024, https://www.ohchr.org/en/press-releases/2024/07/experts-hail-icj-declaration-illegality-israels-presence-occupied. (eriş. tar. 03 Aralık, 2024).

59 Bkz, UN HRC/28/44, 2015 – 2016, OHCHR A/78/554, 2023.

60 "2022 Report on Israeli Settlements in the Occupied West Bank and Including East Jerusalem January December 2022," 25.05.2023, https://www.eeas.europa.eu/delegations/palestine-occupied-palestinian-territory-west-bank-and-gaza-strip/2022-report-israeli-settlements-occupied-west-bank-including-east-jerusalem-january-december-2022_en?s=206 (eriş. tar. 02 Aralık 2024).

61 Muhammed Sio, "Israeli Settlements Hits Record High in the West Bank: Report," Anadolu Agency, 16.02.2024, https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israeli-settlement-expansion-hits-record-high-in-west-bank-report/3139873 (eriş. tar. 04 Aralık, 2024).

Bu süreçte 1.345 Filistinlinin yerleşimci terörü ile yerinden edildiği, 16'sı 7 Ekim'den buyana olmak üzere toplamda 21 Filistin mahallesinin yok edildiği rapor edilmiştir.[62] Diğer taraftan BM yetkilileri, 2023'te İsrail'in 2027'ye kadar işgal altındaki Golan Tepeleri'ndeki yerleşim birimlerini iki katına çıkarma planını duyurmuştur.[63] Bugün gelinen noktada, Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te toplam Yahudi yerleşimci nüfusunun 700 bini aşmış olması[64] İsrail kolonizasyonunun yerleşim kolonileri inşasıyla pervasız bir şekilde sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır.

SONUÇ

İsrail yerleşimci kolonyalizminin en temel unsuru, Filistin topraklarında kurulan yerleşimci kolonilerdir. İsrail devletini üreten Siyonist proje özünde bir yerleşim projesidir ve temelde askeri bir işgalle değil yerleşim kolonileri ile yürütülen bir işgal olarak başlatılmış ve sürdürülmektedir. Yerleşimci kolonyalizmin "yerli olanın imhası ve yerine yenisinin inşası" esası doğrultusunda, yerleşim kolonileri ile Filistin topraklarının ele geçirilmesi ve Filistin nüfusunun elimine edilmesi hedefi başlangıçtan bugüne İsrail yerleşim kolonyalizminin belirleyicisi olmuştur. Sayıları hızla ve sistematik olarak artırılan yerleşim kolonileri ile Filistin toprakları ilhak edilmekte ve buna paralel olarak Filistin nüfusu elimine edilmektedir. Bu bağlamda sürdürülen nüfus mühendisliği, yeni yerleşimci Yahudi nüfusunun artırılması ve buna paralel olarak Filistinlilerin yerlerinden edilerek göçe zorlanması ile iki yönlü bir nüfus hareketliliği ile gerçekleştirilmektedir. Filistinli nüfusun eliminasyonu ile birlikte yerleşimci kolonyalizm yerli nüfusa ait kültür, tarih ve milli kimlik unsurlarının imhasını da kapsamaktadır. Bu sebeple yerleşimci kolonyalizm kavramı Filistin meselesinin tanımlanmasında temel öneme sahiptir. Ayrıca, İsrail yerleşimci kolonyalizmi kapsamında Filistin'de İsrail tarafından sürdürülen işgal, soykırım, etnik temizlik, apartheid gibi tüm uygulamaları yerleşimci kolonyalizm tanımlaması kapsamaktadır. Son yıllarda Filistin çalışmalarında konunun yerleşimci kolonyalizm bağlamında ele alınmasının artması ile literatürde ve Uluslararası hukukta meselenin kavramsal çerçevesini yerleşimci kolonyalizm tanımı belirlemektedir ve BM çalışmalarının metin ve söylemlerine yansımaktadır.

İsrail yerleşimci kolonyalizmi dünyadaki diğer yerleşimci kolonyalizm örnekleri ile mukayese edildiğinde önemli farklılıklar ve istisnai bir yapı

62 Sio, "Israeli Settlements Hits."

63 OHCHR, 2023 A/78/554: Israeli Settlements in the Occupied Palestinian Territory Including East Jerusalem and Occupied Syrian Golan-Report of the Secretary General – Advanced Unedited Version, 25 October 2023, https://www.ohchr.org/en/documents/reports/a78554-israeli-settlements-occupied-palestinian-territory-including-east (eriş.tar. 01 Aralık 2024).

64 United Nations, The Question of Palestine, https://www.un.org/unispal/document/human-rights-council-hears-that-700000-israeli-settlers-are-living-illegally-in-the-occupied-west-bank-meeting-summary-excerpts/ (eriş.tar. 11 Kasım, 2024).

ortaya koymaktadır. Öncelikle, İsrail yerleşimci kolonyalizminin çağımızda halen devam etmekte olan tek örneği olması, sürecin henüz tamamlanmamış olduğunu göstermektedir. Bu noktada, diğer örneklerde süreçler iki şekilde tamamlanmıştır. ABD, Avustralya ve Kanada örneklerinde yerli halkın imhası ve yerleşimci halkın işgal edilen topraklarda kalıcı olarak yerleşmesi ile süreç tamamlanmıştır. Filistin örneğinde olduğu gibi, yerli nüfusun çoğunluğa sahip olduğu Güney Afrika Cumhuriyeti, Namibya ve Cezayir gibi örneklerde yerli halkın direnişi yerleşimci kolonyalizm sona erdirmiştir. Bu noktada, başlangıçtan bugüne İsrail yerleşimci kolonyalizmine karşı yürütülen Filistin direnişi, siyasi, askeri, ekonomik ve teknolojik asimetriye rağmen varlığını sürdürmektedir. Fakat, direnişin diğer örneklerde olduğu gibi yerleşimci kolonyalizmin sonlandırılması ile sonuçlanmasını adeta imkânsız hale getiren önemli engeller bulunmaktadır.

Öncelikli engel, İsrail yerleşimcilerinin diğer örneklerde olduğu gibi geri dönecekleri bir anavatanlarının olmayışı İsrail yerleşimcilerinin kalıcılığı gerçeğini tartışmasız hale getirmektedir. Bu sebeple, İsrail kolonyalizmini sonlandıracak tek yol olan İki Devletli Çözüm formülünün önündeki en temel engel olan kilit faktör ise İsrail yerleşimci kolonyalizminin temel yapı taşları olan yerleşim kolonileridir. Filistin yerleşim bölgelerini parçalayarak, coğrafi toprak bütünlüğünü ortadan kaldıran ve bu şekilde Filistin toplumunu bölerek toplumsal yapıyı bozan yerleşim kolonileri, hızla artan sayıları nispetinde Filistin devletini imkânsız hale getirmektedir. Başta BM olmak üzere uluslararası kurumlar tarafından, İsrail yerleşimlerinin uluslararası hukukun ihlali olduğunu deklare eden ve derhal sonlandırılması için uyarılarda bulunan çok sayıda kararlar alınmıştır fakat İsrail üzerinde bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

Filistin direnişinin önündeki bir önemli engel de İsrail'in Filistin direnişine karşı uyguladığı şiddet ve bu şiddetin ABD liderliğinde küresel güçler tarafından sürecin başından beri uluslararası hukuka rağmen destek bulmasıdır. Bu durumun temelinde İsrail yerleşimci kolonyalizmi projesinin önemli bir ayağı olan İsrail lobilerinin bu ülkelerin siyasi mekanizmalarında oluşturmuş olduğu güç faktörü yatmaktadır. Bu bağlamda, Filistin direnişi tarihsel süreç boyunca terörle eşleştirilerek marjinalize edilmektedir. "İsrail güvenliği" argümanı ekseninde İsrail devlet terörü, "Filistin terörü" söylemi ile meşrulaştırılmaktadır. Ayrıca, "anti-Semitizim" argümanı ekseninde İsrail yerleşimci kolonyalizminin eleştirilmesi engellenmektedir. Bugün yaşanan Gazze Savaşı kapsamında İsrail tarafından işlenen sivil katliamları ve savaş suçlarına dair eleştirileri sebebiyle, batıda akademiden medyaya her sektörde çok sayıda insan "anti-semitizm" gerekçesiyle cezalandırılmaktadır.

KAYNAKÇA

Balcı Ali, "Yahudi Yerleşimleri: Postmodern Bir İşgal," Ortadoğu Analiz, 4-46 (2012), 67-76.

Bishara, Azmi, Palestine: matters of truth and justice, Hurst Publishers, 2022.

Çankara, Yavuz, Pınar Özden Çankara, "Batı Şeria Duvar İnşasının Filistin Halkına Ekonomik, Siyasal ve Kültürel Etkileri," Batman University Journal of Life Sciences, 1-1 (2012) 1239-1250.

Çavuşoğlu, Esra, "Assassing Terrorism as A Hegemonic Conception within the Context of Securitization," Ortadoğu Etütleri, 12-2, (2020), 349-368.

Dana, Tariq, "Introduction: The Settler Colonial Framing of Palestine – Matters of Justice and Truth," International Politics, 61:2023, 379-384.

Dana, Tariq., A. Jarbawi, "A Century of Settler Colonialism in Palestine," The Brown Journal of World Affairs, vol. 24, no.1, (2017), 197-220.

Falk, Robert, "Israeli Practices towards the Palestinian People and the Question of Apartheid, United Nations," Economic and Social Commission for Western Asia (ESCWA), Palestine and Israeli Occupation, Issue no 1. 2017.

Gordon, Neve, Israels Occupation, University of California Press, 2008.

Greenstein, Ran, "Colonialism, Apartheid, and the Native Question: The Case of Israel/Palestine," Racism After Apartheid, ed. Wishwas Satgar, Wits University Press, 2019: 75-95.

Gutwain, Deny "The Politics of the Balfour Decleration: Nationalism, Imperialism and the Limits of Zionist-British Cooperation," Journal of Israeli History, 35 (2), 2016.

Lloyd, David, "Settler Colonialism and State of Exception: The Example of Palestine/Israel," Settler Colonial Studies, 2-1, 59-80, 2012.

Masalha, Nur, The Expulsion of Palestinians: The Concept of "Transfer" in Zionist Political Thought (1882-1948), Institute for Palestine Studies, 1992.

Mearsheimer John J. J. ve Stephen M. Walt, İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası, İstanbul: Küre Yayınları, 2009.

Pappe, Ilan, A History of Modern Palestine: One Land Two Peoples, Cambridge University Press: 2006.

Pappe, Ilan, The Ethnic Cleansing of Palestine, Oxford: One World, 2006.

Rodinson Maxime, Israel: A Colonial Settler State? New York: Monad Press, 1973.

Said, Edward, "Zionism from the Standpoint of Its Victims," Social Text , Winter 1979, (1) Winter 1979, 7-58.

Sand, Sholomo (2011). Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi: Kitabı Mukaddesten Siyonizme, Çev. Işık Ergüden, Doğan Kitap.

Wolfe, Patrick, "Settler Colonialism and the Elimination of the Native," Journal of Genocide Research, 8:4 (2006): 387-409.

İŞGALDEN İLHAKA: İSRAİL'İN FİLİSTİN TOPRAKLARINDA UYGULADIĞI KAMULAŞTIRMA POLİTİKALARI

Emine D. KAYA*

1967 Savaşını takip eden süreçte inşa edilmeye başlayan ve yıllar içinde Golan Tepeleri'nden Batı Şeria'ya ve Gazze'ye kadar uzanan yerleşimler, İsrail-Filistin çatışmasının odak noktası haline gelmiştir. Zamanla yerleşimler geçici bir askeri işgalden, kalıcı bir soruna dönüşmüşlerdir. İsrail işgal ettiği bölgelerin geleceğini belirlemek için yerleşimler kurarken, bu toprakların aslında Filistinlilerin geleceği olduğu gerçeğinin üstünü örtmeye çalışmıştır. Nitekim bir devletin var olabilmesi için yegâne unsur şüphesiz topraktır. Bir toplumun varlığını sürdürmesi için bütüncül bir toprak parçası üzerinde egemenliğini sağlaması gerekmektedir. Bu durum göz önüne alındığında bir Filistin Devletinin var olabilmesi için bütün bir toprak parçasına ihtiyaç duyulmaktadır. Oysa Gazze ve Batı Şeria'nın kopukluğu bir yana yerleşimlerin Batı Şeria'yı parçalara ayırması bu durumu imkânsız hale getirmektedir. Yerleşimlerin var olması bile toprakları parçalamaya ve Filistin devletinin varlığını tehdit etmeye yeterken, yerleşimler için arazi bulma, yerleşimlere altyapı, kamu ve sağlık hizmeti götürme gibi her türlü faaliyet Filistin topraklarında işgali daha da genişletmektedir. İsrail devleti, bütün bu işgal sürecini yasal düzenlemeler eliyle kamufle etmekte ve özellikle toprakların kamulaştırılması yolu ile Filistinlilerin topraklarına el koymaktadır. Bu çalışmada, İsrail'in Filistin topraklarını hangi kamulaştırma gerekçeleri ile

* *Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Orta Doğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Doktora Programı, eminednzkaya@gmail.com*

nasıl ilhak ettiği anlatılacak ve meşru bir zemin yaratmak adına çıkardığı yasalar ve yönetmeliklerle hukuku araçsallaştırma ve Filistinlilerin haklarını sistematik olarak ihlal etme süreci analiz edilecektir.

KAMULAŞTIRMA YOLUYLA YERLEŞİMCİLERE ARAZİ TAHSİSİ: FİLİSTİN TOPRAKLARININ İLHAKI

İsrail, Batı Şeria'da olabildiğince çok toprağı ele geçirmek amacıyla "yasal" ve "idari" prosedürlere dayanan kompleks bir mekanizma oluşturmuştur. Bu mekanizma içinde yer alan en etkili yöntem ise 'arazi kamusallaştırması' olarak karşımıza çıkmaktadır. İsrail, kamusallaştırma faaliyetleriyle Batı Şeria'da gelecekte kurulacak yerleşimler için arazi tahsisi yaparken diğer yandan Filistinlilere ait toprakları en aza indirmeyi hedeflemektedir. İsrail'in yerleşimlere kamulaştırma yoluyla arazi tahsisi sağladığı yöntemler, 'askeri emirle kamulaştırma ve kapalı askeri bölgeler', 'hazine arazilerinin tescili', 'gaip araziler ve mülkler', 'kamu ihtiyacı için kamulaştırma' başlıkları altında incelenecektir.

Askeri Emirlerle Kamusallaştırma ve Kapalı Askeri Bölge İlanı

1967'de Batı Şeria'nın işgalinden 1983 yılına kadar geçen süre içinde topraklar üzerinde genel olarak askeri ihtiyaçlar gerekçe gösterilerek kamusallaştırma yapılmıştır. Bunun neticesinde 1967-1983 yılları arasında toprakların kamusallaştırılması için on binlerce askeri emir yayınlanmış ve sonuçta 30.000 ila 47.000 dönüm arazi İsrail kontrolüne geçmiştir.[1] Bu durum açıkça uluslararası hukuka ayrıdır. Uluslararası hukuka göre işgalci devlet işgal bölgesindeki arazi ve binaları geçici olarak kullanabilir ancak mülkiyetleri üzerinde hak iddia edemez. Ayrıca geçici olarak kullanılan arazinin kira bedelini de tazminat olarak ödemek zorundadır.[2] İsrail, bu yükümlülükleri yerine getirmediği gibi güvenlik gerekçesiyle veya askeri amaçlarla el koyduğu bu arazilere daha sonra yerleşimler kurmuş ve geçici olan bu el koyma durumu yerleşimler yoluyla *de facto* olarak daimî hale getirilmiştir. Kamusallaştırma sonrasında kurulan yerleşimler, önce Nahal[3] olarak kurularak askeri yerleşim süsü verilmiş sonrasında ise sivil yerleşimlere dönüştürülmüştür. Bu durumun kanıtlarından biri Haaretz Gazetesi'nin ortaya çıkardığı 1970'li yıllara ait 'Kiryat Arba Yöntemi' belgesidir. Belgede 250 konutun askeri gerekçeler öne sürülerek inşa edilmesi emri verilmektedir. Ancak aynı belgede asıl amacın daha sonra

1 Yifat Holzman Gazit, *Land Expropriatian in Israel: Law, Cultureand Society*, (Burlington: Ashgate Publishing, 2007), 131.; Eyal Hareuveni, "By Hook and by Crook Israeli Settlement Policy in the West Bank",çev: Deb Reich, (B'Tselem, 2012), 22.

2 The Hague Convention 1907, (Art.53), https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/195, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

3 Nahal, bünyesinde tarımsal ve askeri faaliyetleri birleştiren ve bu şekilde diğer yerleşimlerin de korunmasını sağlayan bir yerleşim türüdür. Bkz: Irgving Heymont, "The Israeli Nahal Program", Middle East Journal, 21/22, (1967).

askeri yerleşimi sivil yerleşime dönüştürmek olduğu da belirtilmektedir.[4] Bu uygulamayla Filistinlilerin toprakları zorla ellerinden alınarak Yahudi yerleşimcilere devredilmiştir.

1969-1983 yılları arasında askeri emirle ele geçirilen araziler üzerinde 44 yerleşim yeri ve yerleşke kurulmuştur. Yerleşim yeri kurulduktan sonra araziler hazine arazisi olarak ilan edilmiştir. Söz konusu yerleşimlerin günümüzde de varlığı devam etmektedir.[5] 1967-2014 yılları arasında askeri emirlerle %67'si Filistinlilerin özel arazileri olmak üzere 100.000 dönümden fazla arazi ele geçirilmiştir.[6] Ele geçirilen arazilerin fiili olarak sadece %45'i kullanılmaktadır. Kullanılan alanın %26'sında ise yerleşim yeri inşa edilmiştir. Kullanılmayan %55'lik kısım ise yerleşimlerin tarım arazileri olarak ve gelecekteki yerleşimlere arazi tahsisi sağlamak için bırakılmıştır.[7] Askeri emir ile Filistinlilerin özel arazilerinin yanı sıra yerleşim kurmak amacıyla Filistin vakıf topraklarına da el konmuştur. Akiva Eldar'ın araştırmasına göre Batı Şeria'nın %3,5'ine denk gelen 55.000 dönümlük arazinin kontrolü İsrail'e geçmiş ve söz konusu topraklar Ayrım Duvarı inşaatı ve üç İsrail yerleşiminin kurulması için kullanılmıştır.[8]

İsrail'in güvenlik gerekçesi ve askeri ihtiyaçlar nedeniyle Filistin topraklarını kamulaştırması sıklıkla Filistinli toprak sahiplerinin itirazları ile karşılaşmıştır. Topraklarının kamusallaştırılmasına karşı mahkemeye itiraz dilekçesi veren Filistinliler, 1979 yılına kadar mahkemeden güvenlik için kamusallaştırmanın gerekli olduğuna dair tek tip bir cevap almışlardır.[9] Ancak bu gidişat 1979 yılında gerçekleşen Elon Moreh davasıyla değişmiştir. Askeri emirle ele geçirilen arazi üzerine Elon Moreh Yerleşiminin kurulması kararından sonra toprak sahibi olan Filistinliler itirazlarda bulunmuştur. Söz konusu davada tanık olarak dinlenen İsrail'deki en önemli yerleşim hareketlerinden biri olan Gush Emunim yerleşimcilerinin, yerleşimin askeri amaçla kurulduğu savunmasına itiraz etmesi davanın önceki davalardan farklı bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Yerleşimcilerin amaçlarının siyasi ve ideolojik bir yerleşim kurmak olduğunu açıklamalarından sonra Yüksek Mahkeme araziye el koyma amacıyla kullanım amacının farklı olduğuna karar vererek kamulaştırmayı iptal etmiştir. Ayrıca Yüksek Mahkeme askeri

4 Yotam Berger, "Secret 1970 Document Confirms First West Bank Settlements Built on a Lie", *Haaretz,* 10 Nisan 2018, https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-document-confirms-first-settlements-built-on-a-lie-1.5416937, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

5 Peace Now, "The Bluff Behind Land Takeovers as a Military Necessity Revealed", Temmuz 2016.

6 Dror Etkes, "Seize the Moral Law Ground: Land Seizure for Security Needs in the West Bank", çev: Talia Krevsky, (Dionika, 2018), 4.

7 Etkes, "Seize the Moral Law Ground: Land Seizure for Security Needs in the West Bank", 6-8.

8 Akiva Eldar, "Documents: Israel Used Waqf Land to Build Settlements, Separation Fence", Haaretz, 5 Ağustos 2012, https://www.haaretz.com/waqf-claims-land-creep-to-settlers-1.5277177, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

9 Etkes, Seize the Moral Law Ground: Land Seizure for Security Needs in the West Bank, 22.

amaçla arazilere el konulmasını yasaklamamakla birlikte Filistinlilerin özel mülklerinin yerleşim için kamulaştırılmasını yasaklamıştır.[10]

Elon Moreh davasından 1993 Oslo Anlaşmasına kadar geçen süre içinde askeri emirle kamulaştırmanın tamamen kalktığı söylenemese de sıklıkla başvurulan bir yöntem olmaktan da çıkmıştır. Ancak 1990'lardan başlayarak özellikle 'kestirme yolların'[11] ve 'Ayrım Duvarının inşası için askeri emirler kullanılarak arazilere el konulduğu görülmektedir[12] Ayrım Duvarının inşası için çoğu tarım arazisi olan özel mülkiyetteki yaklaşık 30.621 dönüm Filistin toprağı kamusallaştırılmış, buralardaki zeytin ağaçları ve yetiştirilen mahsuller yerinden sökülmüş ve duvarın %88'i Filistin toprakları üzerine kurulmuştur.[13] Filistin topraklarının işgali bununla sınırlı kalmamıştır. İsrail'in askeri emir ile kamulaştırdığı araziler üzerine kurulan yerleşimlerin İsrail toprakları ve diğer yerleşimler ile bağlantı kurabilmesi için inşa edilen yollar da Filistin toprakları üzerinden geçmektedir.

Kestirme yol adı verilen bu yollar bir süre sonra Batı Şeria'yı saran bir ağ haline gelmiştir. Filistinlilerin kullanımına yasak olan bu yol ağı, Batı Şeria'yı parçalayıp Filistin toplumu içindeki bağlantıyı kopmakta ve Filistin köylerini kendi sınırlarına hapsedip genişlemelerini engelleyerek Filistin'de kentsel gelişimi baskılamaktadır.[14] Kestirme yolların bölgenin demografisi üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Yerleşimleri diğer yerleşimler ve İsrail merkezlerine bağlayan her yeni yol çalışması, yapıldığı güzergahta Yahudi yerleşimci sayısını arttırmaktadır. Dolayısıyla sadece yerleşimler değil, aynı zamanda bunları birbirlerine bağlayan yollar da İsrail işgalini genişletmekte ve demografiyi Filistin aleyhine bozmaktadır.

Filistin topraklarının kontrolünü ele geçirmek için uygulanan en etkili yöntemlerden bir diğeri ise bir araziyi 'kapalı askeri bölge' olarak ilan etmektir. Kapalı askeri bölgelerin tabi olduğu İsrail Savunma (acil durum) Yönetmeliğinin 125. Maddesine göre bir ordu komutanı bir emir yayınlayarak herhangi bir alanı veya yeri kapalı bölge olarak ilan edebilme yetkisine sahiptir.

10 Izzat Muhammad Mustafa Dweikat et al. v. Government of Israel, HCJ 390/79, http://www.hamoked.org/Document.aspx?dID=1670, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

11 İsrail 1967 işgalinden sonra Filistin topraklarında kapsamlı bir yol sistemi oluşturmaya çalışmıştır. Özellikle 1993 yılından sonra İsrail'in kontrolünde olan Batı Şeria'daki yerleşimler arasında yapmış olduğu yollar, Kestirme Yollar Ağı (Bypass Road Network) olarak bilinmektedir. Bu yolların inşası ile amaçlanan İsrail'in kontrolünde bulunan yerleşimler, askeri üsler gibi yapılarla İsrail arasında bağlantı sağlamaktır. Bkz: Ahmad A. El-Atrash, vdğr, "Planing Towards a Sustainable Land Transportation System in a Future Palestinian State", Journal of Nature Science and Sustainable Technology, 2/3, (2009), 310.

12 Dror Etkes ve Hagit Ofran, "Breaking the Law in the West Bank. One Vialation Leads to Another: Israeli Settlement Private Palestinian Property", (2006), 11.

13 Eyal Hareuveni, "Arrested Development: The Long Term Impact of Israel's Separation Barrier in the West Bank", (B'Tselem, 2012), 9,14.

14 Yehezkel Lein, "Land Grab, Israels Settlement Policy in the West Bank", Yael Stein (ed), (B'Tselem, 2002), 50.; Nir Shalev ve Alon Cohen-Lifshitz, "The Prohibited Zone: Israeli Planning Policy in the Palestinian Villages in Area C", (BİMKOM, 2008), 18.

Bu emir yürürlükte olduğu sürece özel izin olmadıkça bölgeye giriş ve çıkışlar yasaklanmaktadır.[15] Bir araziyi güvenlik gerekçesi ileri sürülerek ve/veya askeri eğitim için kullanılmak üzere kapatma uygulamasına 1967 savaşından hemen sonra başlanmış, 1967 sonunda 658.000 dönüm arazi kapalı askeri bölge olarak ilan edilmiştir.[16] Sonraki süreçte de kapalı askeri bölge ilanları devam etmiştir. Davar Gazetesine göre 1972 yılında kapalı askeri bölgelerin toplam arazisi 2,5 milyon dönüme ulaşmıştır. Ancak Kerem Navot Raporuna göre bu alan 1,5 milyon dönümdür. Her iki olasılıkta da çok kısa bir sürede kapalı askeri alanlarda önemli artışların yaşandığı aşikardır.[17] 2015 yılı itibariyle 1,765 milyon dönümlük arazi yani Batı Şeria'nın yaklaşık üçte biri kapalı askeri bölge olarak tanımlanmış ve bu alanın %29'u yerleşimlerin yetki alanlarına dahil edilmiştir.[18] Ayrıca kapalı askeri bölge olarak ilan edilen arazilerin yaklaşık 376.000 dönümünü, yani toplam alanın %21'ini Filistinlilerin özel arazileri oluşturmaktadır.[19]

Kapalı bölge olarak ilan edilen araziler, işgalin ilk 10 yılında resmi olarak onaylanmasa da gayri resmi olarak uygulanan bir yerleşim planı olan Allon Planı[20] ile de uyumluluk göstermektedir. Kapalı askeri bölgeler ve Allon Planı arasındaki bu uyum askeri eğitim için bölgelerin kapatılmasının bir bahane olduğunu, asıl amacın yerleşimlerin geniş alanlara yayılmasını sağlayarak bölgenin kontrolünü ele geçirmek olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dikkat çekici bir diğer nokta kapalı askeri bölgelerin yerleşim alanlarıyla çakışmamasıdır. Bu durum İsrail'in Batı Şeria'da daha fazla toprağı kontrol altına almak ve Filistin bölgelerini parçalamak için yerleşimlere ek olarak kapalı askeri bölge uygulamasını kullandığının bir diğer kanıtı niteliğindedir.

Kapalı askeri bölgeler içinde eğitim amacıyla ilan edilen 'ateşleme bölgeleri' (*firing zone*) de Filistinlilerin yaşadıkları bölgelerde yoğunlaşmıştır. Yaklaşık 38 Filistin topluluğunun yaşadığı, C bölgesinin %30'u ateşleme bölgesidir. Bu bölgeler ateşleme bölgesi olarak ilan edildikten sonra inşaat faaliyetleri yasaklanmış, alan içinde bulunan Filistinlilere ait evlere yıkım emri çıkarılmış ve bölge sakinleri zorla başka bölgelere transfer edilmekle karşı karşıya bırakılmışlardır. Bölgede kaçak olarak inşa edilen evlere ise yıkım kararları çıkarılmıştır.[21] Bu bölgelerin çoğunda yaşayan Filistinlilerin başlıca geçim

15 The Defence (Emergency) Regulations, 1945, http://nolegalfrontiers.org/military-orders/mil029ed2.html?lang=en, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

16 Dror Etkes, "A Locked Garden: Declaration of Closed Area in West Bank", (Kerem Navot, 2015), 8.

17 Etkes, "A Locked Garden: Declaration of Closed Area in West Bank", 43.

18 Etkes, A Locked Garden: Declaration of Closed Area in West Bank, 9.

19 Etkes, A Locked Garden: Declaration of Closed Area in West Bank, 95.

20 Allon Planı hakkında bkz: Shlomo Gazit, Trapped Fools: Thirty years of Israeli Policy in the Territories, (London: Frank Cass Publishers, 2003), 250.; Geoffrey Aronson, Israel, Palestinians and the Intifada:Creating Facts on the West Bank, (New York Kegan Paul International,1990),14.

21 United Nation Office for the Coordination of Humanitarian Affairs Occupied Palestinian Territory, Firing Zones and Risk of Forcible Transfer, (4 Temmuz 2017), https://www.ochaopt.org/content/firing-zones-and-risk-forcible-transfer, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).; B'Tselem, "The South Hebron Hills",

kaynağı hayvancılık ve tarımdır. İsrail hem tarım arazilerini hem de meraların bulunduğu yerleri ateşleme bölgesi ilan ederek bu arazilere erişimi kısıtlamıştır. Bu nedenle bölge halkının gelirleri azalmış ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma gelmişler ve çoğu insani yardım kuruluşlarının gıda yardımına başvurmak zorunda kalmıştır.[22] Filistinler sadece gelir kaybı ile açlık sorunu ile karşı karşıya değillerdir. Aynı zamanda ateşleme bölgelerine komşu olan yerleşkelerin her türlü altyapı ihtiyacı karşılanırken Filistinlilere hiçbir alt yapı hizmeti gitmemekte, burada yaşayan halk elektrik ve su gibi temel ihtiyaçlarından mahrum bir şekilde yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır.

Kapalı askeri bölgeler, özellikle 2000'deki Aksa İntifadası sürecinde yerleşimleri Filistin saldırılarından koruma gerekçesi oluşturulan "güvenlik bölgeleri" ile daha fazla genişlemiştir. Ordunun, özellikle Filistin köylerine yakın olan yerleşimlerin çevresindeki alanlara yönelik çıkardığı kapatma emirleriyle ortaya çıkan bu bölgeler, yerleşimleri çevreleyen 300 ila 1000 dönümlük araziyi kapsamaktadır. Bu yolla binlerce Filistinlinin toprağına el konulmuştur.[23] Batı Şeria'nın %54'üne karşılık gelen güvenlik bölgelerinin C bölgesi dışında A ve B bölgelerinde de bulunduğu görülmektedir. Güvenlik bölgesi ilanı sonrasında Filistinlilerin kendi özel mülkleri dahi olsa bölgeye girmeleri veya yerleşmeleri yasaktır. Oluşturulan kontrol noktaları ile Filistinliler İsrail izinlerine tabi duruma gelmiştir.[24] Güvenlik gerekçesi öne sürülerek el koyulan bu arazilerin çoğu farklı amaçlarla kullanılmaktadır. Bu topraklar daha sonra yerleşimcilere tarım arazisi olarak veya yol, konut ve spor tesisleri inşası için tahsis edilmiştir.[25]

Tapusuz Arazilerin Hazineye Tescili

Likud hükümetinin, 1979 Elon Moreh davasından sonra kullanılması zor hale gelen askeri emirlerle kamusallaştırma yerine Filistin topraklarını ilhak etmek için yeni bir yöntem bulması gerekmiştir. Hükümet aradığı çözümü Batı Şeria'daki toprakların çoğunun tapu kaydı olmadığının tespit edilmesi ile bulmuştur. Bu durum İsrail için bir avantaja dönüştürülmüş ve tapu kaydı olmayan topraklar hazine arazisi olarak ilan edilerek bu toprakların

(1 Ocak 2013), https://www.btselem.org/south_hebron_hills, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

22 UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs Occupied Palestinian Territory, Life in a Firing Zone: The Masaffer Yatta Communities, (23 Mayıs 2013), https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/cf02d057b04d356385256ddb006dc02f/363291904ee21a2685257b740065f1d0?OpenDocument, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

23 David Kretzmer ve Gila Svirsky, Access Denied: Israeli Measures to Deny Palestinians Access to Land Around Settlement, (B'Tselem, 2008), 32-33.

24 POICA, "The Israeli Security Zones make up 45.25% of the West Bank Including 158 Israeli Settlements".

25 Chaim Levinson, Settlers Using West Bank Security Zones to Expropriate Palestinian Land, Haaretz, (5 Temmuz 2015), https://www.haaretz.com/security-zones-used-to-expand-settlements-1.5375266, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

İsrail kontrolüne geçmesi sağlanmıştır.[26] Shlomo Gazit'in ifade ettiği gibi Elon Moreh davası hükümetin sözde güvenlik kisvesi altında toprakların kamusallaştırılmasına son vermiş olsa da bir kısıtlama olmaksızın çok daha geniş alanların İsrail kontrolüne geçmesini sağlayacak yeni bir yöntemin doğmasına da vesile olmuştur.[27]

Ürdün yönetimi ve İngiliz manda döneminde toprak hukukuna yönelik düzenlemeler Osmanlı Devleti'nin 1878 yılındaki Arazi Kanunnamesine dayandırılmıştır. Dolayısıyla söz konusu dönemlerde, Batı Şeria'daki hazine arazisi tescil prosedürü de bu kanunnameye göre düzenlenmiştir.[28] İsrail de kendinden önceki yönetimlerin toprak kanunlarını referans almıştır. Ancak bu prosedürü yerleşimlerin genişlemesine hizmet edecek şekilde değiştirmiştir. Bunun en önemli nedeni ise hazine arazi olarak tescil edilecek arazilerin büyük çoğunluğunun Ürdün Vadisi ve Yahudiye Çölü'nde bulunmasıdır. Dönemin Likud hükümeti Arapların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde yerleşimler kurmayı hedeflemiştir. Ancak bu hedefe uygun hazine arazileri ya yerleşim kurmak için çok küçük ya da topografik olarak uygun değildir.[29] Böylece İsrail kendi amaçlarına hizmet edecek şekilde eklemeler yaparak uygulayacağı hazine arazisi tescil prosedürünü yeni bir formata sokmuştur. Buna göre, bir arazi üç yıl ara verilmeden ekilmeli ve en az 10 yıl boyunca arazi üzerinde ekim yapılmalıdır, aksi halde araziler hazine arazisi olarak tescil edilecektir. Ayrıca tüm kamunun kullanımına açık olan mevat /orta malı araziler de hazine arazisi olarak kaydedilmiştir.[30] Bunlara ek olarak araziler kayalık ve ekilebilir alan olarak ayrılmış ve kayalık araziler hazine arazisi olarak ilan edilmiştir. Kayalık arazi ve ekilebilir arazinin ayrılamadığı durumlarda ise toplam arazinin %50'sinden fazlasında ekim yapılmadığı takdirde arazi yine hazine arazisi olarak kaydedilmektedir.[31] Söz konusu şartlar, Filistin topraklarının büyük çoğunluğunun hazine arazisi olarak ilan edilebilmesi anlamına gelmektedir.

İsrail bu kuralları uygulayarak 1979-1992 yılları arasında Batı Şeria'da 913.000 dönüm araziyi hazine arazisi olarak ilan etmiştir. Böylelikle, Ürdün dönemi ve İngiliz manda dönemi kayıtlarında bulunan 600.000 dönümlük hazine arazisiyle birlikte toplamda yaklaşık 1,5 milyon dönüm arazi yani Batı Şeria'nın %26,7'si hazine arazisi olarak kayıt altına alınmıştır.[32] Hazine arazisi

26 George Bisharat, Land, Law and Legitimacy and the Occupied Territories, American University Law Review, 43, (1994), 538-539.

27 Shlomo Gazit, Trapped Fools: Thirty years of Israeli Policy in the Territories, (London: Frank Cass Publishers), 278.

28 Amjad Alqasis ve Nidal al Azza, Israeli Land Grab and Forced Population Transfer od Palestinians: A Handbook for Vulnerable Individuals and Communities", (Bethlehem: BADIL, 2013), 30.

29 Nir Shalev, Under Guise of Legality: Israel's Declaration of State Land in West Bank, (B'Tselem, 2012),14.; Gazit, Trapped Fools: Thirty years of Israeli Policy in the Territories, 276.

30 Alqasis ve Al Azza, Israeli Land Grab and Forced Population Transfer od Palestinians: A Handbook for Vulnerable Individuals and Communities, 36-38.

31 Shalev, Under Guise of Legality: Israel's Declaration of State Land in West Bank, 37.

32 Hareuveni, By Hook and by Crook Israeli Settlement Policy in the West Bank, 24.

olarak ilan edilen alanın %70'i yerleşimlerin yetki alanı, geriye kalan %30'luk oran ise Yerleşim Bölge Konseyleri sınırları içine sokulmuştur.[33] İsrailli insan hakları örgütü Peace Now'un 2018 yılında yayınladığı rapora göre içinde Filistinlilerin özel arazilerinin olduğu hazine arazilerinin %99,76'sı yani yaklaşık 674.459 dönümü İsrail yerleşimlerinin ihtiyaçları için kullanılmıştır. Filistinlilerin kullanımına ise %0,24 yani yaklaşık 1.299 dönüm ayrılmıştır.[34] Hazine arazilerindeki yerleşimlerin genişletilmesi ve gelişmesi sorumluluğu Dünya Siyonist Örgütü'ne verilirken, bu arazilerde elektrik ve su gibi altyapı hizmetlerinin sağlanması görevi yerleşim belediyelerine verilmiştir.[35]

Oslo sürecinin başında hazine arazisi tescilinde düşüş yaşansa da 1996 yılında Likud lideri Benjamin Netanyahu'nun başbakan olarak seçilmesiyle bu yöntem tekrar kullanılmaya başlanmıştır.[36] Hazine arazilerine ek olarak 1998 yılında 'tetkik sürecinde arazi' *(survey land)*[37] adı altında yeni bir kategori daha yaratılmıştır. Hazine arazisi olmayan ancak hazine arazisi olarak ilan edilebilecek araziler saptanarak bu kategori altında sınıflandırılmaktadırlar. Ancak uygulamada bu araziler ve hazine arazileri arasında bir ayrım yapılmamakta ve hazine arazisi statüsünde muamele görmektedirler.[38] İsrail'in bu araziler hakkında net bir bilgi sağlamayışından kaynaklanan hata payları olsa da Kudüs Uygulamalı Araştırma Merkezinin (*Applied Research Institute–Jerusalem/ARIJ*) 2016 yılında yapmış olduğu araştırmaya göre yaklaşık 666.327 dönüm arazi tetkik sürecindeki arazi olarak kaydedilmiştir. Yine hazine tescilleriyle ilgili rakamlar değişiklik gösterse de 2004-2016 tarihleri arasında yaklaşık olarak 290.000 dönüm arazinin bu şekilde tescil edildiği düşünülmektedir.[39] Bu durum günümüzde hazine tescilinin, Batı Şeria'daki yerleşimlere toprak tahsisi için etkili bir yöntem olarak kullanılmaya devam ettiğinin göstergesidir.

Hazine arazisi tescillerinin Filistinlilerin yaşamı üzerinde önemli etkileri olmuştur. Öncelikle hazine arazileri çoğunlukla Filistinlilerin yoğun olarak

33 Dror Etkes, Blue and White Make Black: The Work of Blue Line Team in the West Bank, (*Kerem Navot*, 2016), 7.

34 Peace Now, Allocation of State Land in the West Bank—For Israelis Only, https://peacenow.org.il/wp-content/uploads/2018/07/Lands_Allocated_to_Palestinians_ENG.pdf, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

35 ACRI, Information Sheet – Allocation of State Land in OPT, (23 Nisan 2013), https://law.acri.org.il/en/2013/04/23/info-sheet-state-land-opt/, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

36 Shalev, "Under Guise of Legality: Israel's Declaration of State Land in West Bank",15.

37 Araştırma sürecindeki araziler ya hali hazırda inceleme altında olan ya da hazine arazisi olarak tescil etmeye uygun arazileri ifade eder. Bkz: Dror Etkes, Out of Order: Civil Administration Eviction Orders from State Land 2005-2018, (Hagel-Kerem Navot, 2019), 4.

38 Etkes, Blue and White Make Black: The Work of Blue Line Team in the West Bank, 10,11.

39 UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, Sharp Increase in Ratification of Declarations of State Land, (Haziran 2016), https://www.ochaopt.org/content/sharp-increase-ratification-declarations-state-land, ;, Applied Research Institute–Jerusalem, Deceptive Israeli Measures Toward Unmovable Facts Alleged Israeli Legal Procedures to Loot Hundreds of Thousands of Dunums of Palestinian Lands in the OPT", (2 Haziran 2016), http://poica.org/2016/06/deceptive-israeli-measures-toward-unmovable-factsalleged-israeli-legal-procedures-to-loot-hundreds-of-thousands-of-dunums-of-palestinian-lands-in-the-opt/, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

yaşadıkları bölgelerde bulunduğu için mekânsal bir bölünmeye neden olmuştur. Bu durum Filistin topluluklarının gelişimini önemli ölçüde etkilemiştir.[40] Hazine arazileri üzerine inşa edilen çoğu yerleşimin yetki alanları bitişik değildir ve bazı durumlarda Filistin arazileri iki yerleşim yetki alanının arasında kalmaktadır. Yerleşimlerin yetki alanlarıyla çevrili olan topraklar özel arazi olsa bile Filistinlilerin araziye ulaşımını zorlaştırmaktadır. Bu durum ise Filistinlilerin mülkiyet hakkının ihlali anlamına gelmektedir.[41]

Hazine arazi tescillerinin Filistinliler üzerindeki en doğrudan sonucu verilen tahliye emirleridir. Tahliye emirlerinin amacı arazilerdeki Filistinlileri boşaltmak ve yerleşimcilerin kullanımına hazırlamaktır. İsrail'in bir şekilde hazine tescili için bahane bulamadığı noktada, tahliye emirlerinden destek aldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Böylece tahliye emirleri hazine arazisi ilanı için bir zemin oluşturmanın yanı sıra, Filistinlilerin gelişimini engellemek için kullanılan yollardan biri olmuştur.[42] Sonuçta hazine arazisi olarak tescil etme yöntemi ile İsrail devleti sadece yerleşimlerin genişlemesi için arazi sağlamamış, aynı zamanda, Filistin köyleri, kasabaları arasına girerek toprak bütünlüğünü parçalamış, arazilerine ulaşmalarını engellemiş ve yaşadıkları bölgeden tahliye edilmeleri için bir araç olarak kullanılmıştır.

Gaip Mülkü ve Arazisi İlanı

1948 Arap-İsrail savaşı sonucunda yüzbinlerce Filistinli topraklarını kaybetmiş, başka ülkelere sığınmak zorunda kalmış veya evlerinden sürülmüştür. Yaşadıkları yeri kaybederken aynı zamanda mülklerini ve tüm varlıklarını da geride bırakmak zorunda kalmışlardır. İsrail ise bu mülkleri kullanabilmek adına 1950 yılında Gaip Kişilerin Mülkiyeti Kanunu'nu çıkarmıştır. Bu kanuna göre toprak veya mülk sahibi Filistinliler eğer düşman bir ülkede bulunuyorsa mülkleri gaip olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca İsrail sınırları içinde bulunan Filistinlilerin mülkleri de gaip olarak nitelendirilerek kayyum yönetimine bırakılmıştır. 1953 yılında gaip mülklerin tüm yönetimi Kalkınma İdaresi'ne devredilmiş ve bu kanun sayesinde 1954 yılına gelindiğinde ele geçirilen topraklar 1.225.174 dönüme ulaşmıştır. İsrail ise bu topraklar üzerinde 350 yerleşim yeri kurmuştur.[43] İsrail'in 1967 Savaşı sonrasında Doğu Kudüs'ü ilhak etmesiyle birlikte Gaip Kişilerin Mülkiyet Kanunu bu bölge üzerinde de geçerli kılınmıştır. O dönem iktidarda olan İşçi Hükümeti tarafından sık başvurulan bir kanun olmasa da 1977'de Likud'un iktidarıyla

40 Shalev ve Cohen-Lifshitz, "The Prohibited Zone: Israeli planning policy in the Palestinian villages in Area C", 34.

41 Etkes, Blue and White Make Black: The Work of Blue Line Team in the West Bank, 31.

42 Etkes, Out of Order: Civil Administration Eviction Orders from State Land 2005-2018, 38-39,46.

43 Erhan Keleşoğlu, *İsrail Yurttaşı Filistinliler:Yurttaşlık, Kimlik, Siyaset*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları, 2014), 96.; Hagit Ofran, "Annex and Dispossess: Use of the Absentees' Property Law to Dispossess Palestinians of Their Property in East Jerusalem", (Peace Now, 2020), 6.

birlikte bu durum değişmiştir. Likud söz konusu kanunu Filistinlilerin mülklerini yerleşimlere aktarmak için kullanmıştır.[44]

1992 yılında Doğu Kudüs'te kişilere özel kurumlara veya derneklere devredilen mülklerin incelenmesi için bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonun hazırladığı Klugman Raporu, gaip mülk ve arazilerin yerleşim dernekleri tarafından tespit edilerek gaip mülklerden sorumlu olan kayyuma bildirildiğini ve kayyumun bildirilen yerleri araştırmadan ve söz konusu yerleri görmeden, bilginin doğru veya yanlışlığını teyit dahi etmeden mülkleri gaip olarak kayıt altına aldığını ortaya koymaktadır.[45] Belirlenen mülkler Kalkınma İdaresi aracılığıyla İsrail'in ulusal konut inşaat şirketi olan Amidar'a veya Yahudi Ulusal Fonuna aktarılmıştır. Bu kurumlar aracılığıyla da mülkler piyasa değerinin çok altında nominal ödemeler karşılığında yerleşim derneklerine kiralanmış veya satılmıştır.[46] Rapora göre Eski Şehir'deki mülkler Ateret Leyoshnah ve Ateret Cohanim yerleşim derneklerine, Silvan'daki mülkler ise Elad yerleşim derneğine verilmiştir.[47] 1992-1997 arası dönemde Gaip Mülkler Kanununun uygulanması durdurulsa da 1997'den günümüze kadar Filistinlilerin mülklerine el koymak için başvurulan bir kanun olarak yürürlüktedir. Halen Kudüs'ün çeşitli bölgelerinde Filistinlilerin mülkleri gaip mülk beyan edilerek yerleşimcilere aktarılmaktadır.[48]

İsrail Doğu Kudüs'ü ilhak ettiği için söz konusu kanunu burada uygulayabilse de Batı Şeria'nın geri kalanı işgal konumunda olduğu için kanun bu bölge üzerinde geçerli olmamıştır. Ancak kanunun burada da uygulayabilmek adına 1967 yılında Batı Şeria'daki terk edilmiş mülklere yönelik bir karar çıkarılmıştır. Bu karara göre 1967 savaşı öncesinde, sırasında veya sonrasında Batı Şeria'yı terk eden kişilerin mülkleri ve toprakları "terk edilmiş" olarak tanımlanmıştır. Terk edilmiş mülkler için atanan kayyum, İsrail Savunma Kuvvetleri Bölge Komutanlığı adına mülkü ele geçirme ve onu yönetme hakkına sahip olmuştur.[49] Daha sonra bu karar bir düşman ülkede ikamet eden veya düşman ülke sakinleri tarafından yönetilen işletmelerin mülkiyetini içerecek şekilde genişletilmiştir.[50] Bu karar ile ele geçirilen

44 Hagit Ofran, "Annex and Dispossess: Use of the Absentees' Property Law to Dispossess Palestinians of their Property in East Jerusalem",7-8.

45 Anis F.Kassim, The Palestine Yearbook of International Law 1996-1997, (Cambridge: Kluwer Law International, 1998), 426.

46 Ofran, Annex and Dispossess: Use of the Absentees' Property Law to Dispossess Palestinians of their Property in East Jerusalem, 9.; Kassim, The Palestine Yearbook of International Law 1996-1997, 425.

47 Kassim, The Palestine Yearbook of International Law 1996-1997, 424.

48 Hagit Ofran, Annex and Dispossess: Use of the Absentees' Property Law to Dispossess Palestinians of their Property in East Jerusalem, 22.

49 Israel Defense Force, Order on Abandoned Properties (Private Property) Order No. 58, (7 Haziran 1967), http://nakbafiles.org/nakba-casebook/military-order-58-abandoned-properties/, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

50 Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE) – BADIL Resource Center for Palestinian Residency & Refugee Rights, Ruling Palestine: A History of the Legally Sanctioned Jewish-Israeli Seizure of Land and Housing in Palestine, (2005), 85.

arazilerin yaklaşık 430.000 dönüm olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca bu arazilerin çoğu yıllarca ekilmemiş olduğu için daha sonra hazine arazisi olarak ilan edilmiştir. Toprakların özellikle Ürdün Vadisi'ndeki yerleşimler için kullanıldığı bilinmektedir.[51] Terk edilmiş mülk ve arazi sahiplerinin geri dönerek mülklerinde hak iddia etmelerini engellemek adına ise bir kara liste oluşturulmuştur. Kara listede yer alan mülk sahiplerinin Batı Şeria'ya girmeleri engellenmiştir. Liste ilk oluşturulduğunda 100 kişiden oluşurken zamanla 2000 kişinin üzerine çıkmıştır.[52] Bu durum aynı zamanda el konan arazi ve mülklerin arttığını da kanıtlamaktadır.

Kamu Hizmeti için Kamusallaştırma

Kamu hizmeti amacıyla kamulaştırma diğer kamulaştırma yöntemlerinden farklıdır. Kamu hizmeti amacı taşıdığı için kamulaştırma sadece İsrail vatandaşlarına değil aynı zamanda Filistinlilere de hizmet etmek zorundadır. Ancak İsrail için 'kamu' kavramı Hıristiyan ve Müslümanları dışlayarak sadece Yahudileri ifade etmektedir.[53] Kamusallaştırılan arazi kamuya hizmet amacı taşıdığı için yerleşimcilere aktarılamaz veya yerleşim hizmetine sunulamaz. Ancak İsrail bu kuralı ihlal ederek kamulaştırma faaliyetini Filistinlilerin özel topraklarına yerleşim kurmak ve yerleşimleri genişletmek için kullanmıştır.[54] Ayrıca kamusallaştırılan Filistin toprakları, yerleşimlerin su artıma tesisi, yerleşimleri birbirine bağlayan yol yapımı gibi yerleşimlere fayda sağlayan hizmetler için de kullanılmıştır. Özellikle yapılan yolların Filistinliler için de fayda sağlayacağı iddia edilse de yapılan yollar son aşama Filistinlilerin kullanımına yasaklanmıştır.[55] Kamusallaştırılan arazilerin tamamı yerleşim ve bölge konseyleri yetki alanına devredilmiştir. İnşa edilen alan sınırlı olduğu hallerde dahi yerleşimin yetki alanı geniştir. Bu da İsrail'in ileriye dönük olarak yerleşimler için arazi elde ettiğini göstermektedir.[56]

2010 yılında kamu hizmeti amacıyla kamulaştırma kanununda değişiklik yapılmıştır. Mevcut haliyle zaten Filistinlilere hak mücadelesi şansı vermeyen kanun, yapılan değişiklikle beraber Filistinlilerin özel arazilerini kamulaştırmadan kurtarmalarını imkânsız hale getirmiştir. 2010 yılına kadar geçerli olan 1943 yasasına göre arazi kamulaştırma amacına uygun

51 Peace Now, "Methods of Confiscation", (2009), https://peacenow.org.il/en/methods-of-confiscation-how-does-israel-justify-and-legalize-confiscation-of-lands?lang=en, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

52 Akiva Eldar, "Ministry Admits 'Blacklist' of Palestinians Who Left W. Bank", Haaretz, (5 Temmuz 2006), https://www.haaretz.com/1.4855904, E.T.: (20.06.2020).

53 İbrahim Mattar, The Quiet War: Land Expropriation in the Occupied Territories, Palestine-Israel Journal, 4/2,(1997).

54 Peace Now, "Methods of Confiscation – How does Israel justify and legalize confiscation of lands?", (1 Ocak 2009).

55 Hareuveni, "By Hook and by Crook Israeli Settlement Policy in the West Bank",30.;B'tselem, "Forbidden Roads Israel's Discriminatory Road Regime in the West Bank", 5.

56 Nir Shalev, The Hidden Agenda: The Establishment and Expansion Plans of Ma'ale Adummim and their Human Right Ramifications, (BİMKOM-B'Tselem, 2009), 9-10.

kullanılmadığı taktirde el konulan toprağın geri verilmesi gerekmektedir. 2010 yılında Knesset'ten geçen yasa, kamulaştırılan arazileri devlet mülkü olarak onamış ve İsrail devletine 17 yıl için kamulaştırılan araziyi kamulaştırmaya esas olan nedenin dışında kullanma izni vermiştir. Ayrıca yasa, eğer kamulaştırılan arazi üçüncü bir kişiye devredildiyse ya da kamulaştırma üzerinden 25 yıl geçtiyse, mülk sahiplerini arazinin kamulaştırılma gerekçesi dışında kullanılması gerekçesi ile iade talebinde bulunmaktan menetmiştir.[57]

Bu kanun şüphesiz Filistinlilerin el konulan topraklarına yönelik dava açmalarını önlemek ve toprakların geri verilme ihtimalini tamamen ortadan kaldırmak için yapılmış bir düzenlemedir. Bakıldığı zaman kamulaştırılan arazilerin çoğu Dünya Siyonist Örgütüne veya Yahudi Ulusal Fonu[58] gibi kurumlara aktarılmış veya İsrailli özel şirketlere devredilmiştir. Bunun yanı sıra Filistinlere ait arazilerin çoğu 1980-1990'larda kamulaştırılmış, ancak arazi sahipleri seneler sonra topraklarında inşaatlar başladığında kamulaştırmadan haberdar olmuşlardır. Sonuç olarak kamulaştırılan arazilerin hiçbiri Filistinlilerin ihtiyaçları için kullanılmamış, zaman aşımı gerekçesi ile zaten kısıtlı olan itiraz haklarını dahi kullanamamışlardır.[59]

SONUÇ YERİNE: KAMULAŞTIRMANIN FİLİSTİNLİLERİN HAYATI ÜZERİNE ETKİSİ

İsrail, yukarıda özetlenen kamulaştırma yöntemleri ile yalnızca yerleşimlere arazi sağlamakla kalmamış, yerleşimlerin birleşenleri olarak tanımlanabilecek yol ve kontrol noktaları gibi unsurları da içeren komplike bir yapıyı Filistinlilerin toprakları üzerine inşa edebilmiştir. Bu durum Filistin ve Filistinliler için pek çok alanda olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bunlardan en önemlisi hiç şüphesiz Filistin'in bağımsızlığının ve self-determinasyon hakkının engellenmesidir. Bir halkın coğrafi sınırlarını, politik durumunu veya kendi geleceğini diğer devletlerden bağımsız olarak kendisinin özgürce belirlemesi olarak tanımlayabileceğimiz self determinasyon hakkında tanımlanan sınırlar İsrail'in kamulaştırma politikaları ile ihlal edilmekte, Batı Şeria'da yerleşimler kurulması ve yerleşimci nüfusun buraya aktarılması ile parçalanan Filistin toprakları üzerinde Filistin Yönetiminin hakimiyeti kaybolmaktadır. Bu da

57 Adalah, Land (Acquisition for Public Purposes) Ordinance – Amendment No. 10, https://www.adalah.org/en/law/view/502#:~:text=land%20in%20Israel.,Amendment%20No.,serve%20the%20original%20confiscation%20purpose.&text=It%20was%20designed%20to%20prevent,lawsuits%20to%20reclaim%20confiscated%20land., (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

58 Yahudiler tarafından yapılan maddi yardımların bireysel olmaktan çıkarılarak tek bir kurum aracılığıyla daha sistemli yönetilmesi amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik 1901 yılında Yahudi Ulusal Fon'u kurulmuştur. Yahudi Ulusal Fon'u maddi desteklerle Filistin'e yapılan göçleri ve yerleşimlerin kurulmasını organize etmiştir. Filistin'de toprak alımı ve yerleşimlerin kurulmasında önemli bir aktör olmuştur. Bkz: Gershon Shafir, Land,Labor and the origins of the Israeli-Palestinian Conflicts 1882-1914, (London:California University Press, 1996), 155.

59 Adalah, Knesset Enacts New Amendment to the Land Ordinance of 1943 to Block Palestinian Claims for Land Previously Confiscated by the State, , (25 Şubat, 2010), https://www.adalah.org/en/content/view/7677, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

kendi geleceklerini tayin etmelerini imkânsız hale getirmektedir. [60] Ayrıca self determinasyon hakkı, tüm halklara siyasi sistemlerini özgürce belirleme ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe gerçekleştirme hakkını tanımaktadır. Özel arazilerin haksızca ve hukuksuzca kamusallaştırılması, topraklara koyulan erişim kısıtlaması, evlerin yıkılması ve hareket özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar Filistinlilerin ekonomik ve sosyal gelişimini engellediği için self-determinasyon hakkının bu boyutu da ihlal edilmektedir.[61]

Self-determinasyon hakkını engelleyen diğer unsurlar ise kamulaştırılan topraklar üzerine yapılmış olan kontrol noktaları ve kestirme yollardır. Yahudilerin Batı Şeria'daki yerleşimlerde yaşamalarını teşvik etmek ve bölgeyi İsrail'e bağlamak için yollar kullanılmıştır. Yollar yerleşimcileri İsrail'e bağlarken aynı zamanda onları Filistin tehlikesinden koruyacağının güvencesi verilmiştir.[62] 1990'lı yıllarda ise İsrail "güvenlik tehdidi altındaki" yerleşimlerin Filistinlilerle bir teması olmadan İsrail'e bağlanması için kestirme yolların inşasına başlamıştır.[63] Bu yönüyle kestirme yollar, yasaklı yollar, kısmen yasaklı ve kısıtlı kullanımlı yolların yapısının merkezinde yerleşimler yer almaktadır. Yerleşim yerleri Batı Şeria'daki düzeni şekillendiren en önemli unsurlar oldukları için kontrol noktaları, kısıtlanmış ve yasaklanmış yollar, kestirme yollar ve hareketi engelleyen barikatlar yerleşimlerin konumlarına göre yerleştirilmektedir.[64] Kestirme yollar, Yahudi yerleşimciler ile Filistinlileri birbirinden ayırma amacı taşıdığı kadar bölgenin parçalanması ve yerleşimlerin genişlemesine için arazi teminine de hizmet etmektedir. İsrail ordusu "Batı Şeria'daki yerleşimcilerin güvenliğini sağlama" gerekçesini Filistinlilerin hareket kabiliyetlerini kısıtlamak için kullanmıştır. Böylece kestirme yollar Elisha Efrat'ın ifadesiyle Batı Şeria'yı ahtapot gibi sararak Filistinlilerin kentsel gelişimini engellemiş, Filistin bölgelerini parçalara ayırmış ve daha fazla yerleşim yerinin kurulması için olanak sağlamıştır.[65]

İsrail'in sadece yerleşimcilerin kullanımına ayırdığı kestirme yolların kullanımı Filistinlere tamamen yasaktır. Ancak Filistinliler için ana yolların bir kısmı tamamen yasaklıyken bir kısmı kısıtlı erişeme açıktır. Yolların kısıtlı veya yasaklı olma durumu değişkenlik gösterdiği için Filistinliler hangi yolların hangi kısımlarının onlar için yasaklı olduğunu bilmemektedirler. Ayrıca çoğu zaman yasaklı veya kısıtlı yolları belirten bir tabela veya uyarı

60 Tomis Kapitan, "Self Determinasyon", Raja Halwani & Tomis Kapitan(ed), The Israeli-Palestinian Conflict: Philosophical Essays on Self-Determination, Terrorirsm, and the One-State Solution, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008), 49.

61 Nidal Azzam ve Meliss Yvonne, "Forced Population Transfer: The Case of Plaestine", No:23, (Beytlehem: BADIL, 2020), 15.

62 Jad Isaac vedğr, "Assesing the Impact of Israeli Movement Restrictions on the Mobility of People and Goods in the West Bank", (The Applied Research Intitute – Jerusalem, 2019),16.

63 United Nation Office for the Coordination of Humanitarian Affairs-Occupied Palestinian Territoriy, Special Focus: West Bank Movement and Access, (2010), 10.

64 B'tselem, "Settlements", (16 Ocak 2019), https://www.btselem.org/settlements, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

65 Efrat, The West Bank and Gaza Strip:A Geography of Occupation and Disengagement, 85.

yoktur. Bazı durumlarda yollar sonradan yasaklanmışsa Filistinlilere açık olduğuna dair tabelalar bulunabilir. Bu gibi durumlarda Filistinliler yasaklı yollara girdiklerinde üzerlerine ateş açılabilir, tutuklanabilir veya kimliklerine el konulabilir.[66] Yasaklanmış ve kısıtlı yollara ilişkin resmi bir mevzuat yoktur. Tamamen sahadaki komutanların sözlü emirlerine dayanmaktadır. Bu şeffaflık eksikliği Filistinlilerin hak arayışlarını engellerken İsrail'i hesap verilebilirlikten kurtarmaktadır. Bu nedenle Filistinliler belirsizliğini koruyan ana yollardan ziyade uzun ve dolambaçlı olan alternatif yolları kullanmayı tercih etmektedirler.[67] Bu yollar ile Filistinli ve İsrailli araçları birbirinden uzak tutmak amaçlanmış ve Filistinliler bakımlı otoyollardan ziyade engebeli, asfaltsız ve uygun şekilde aydınlatılmamış bu tali yolları kullanmaya zorlanmıştır. Alternatif yolların dolambaçlı yapısı 10-20 dakika sürebilecek bir yolculuğun mesafesi yaklaşık üç saat uzamaktadır. Bu durumda yolların uzunluğu Filistinlilerin hayatında ciddi bir zaman kaybına, kimi zaman hayati sorunlara yol açmakta yaşam kalitelerini ciddi şekilde düşürmekte yolların kalitesiz yapısı araçların bozulmasına ekstra masraflara neden olmaktadır.[68]

Yollar üzerine yerleştirilen kontrol noktaları da hareket kısıtlaması yaratarak Filistinlilerin bölgeler arasındaki dolaşım özgürlüğünü engellemiştir. Bu yapılar İsrail ayrımcılığını temsil etmelerinin yanı sıra Filistin halkını kontrol etmek, bölge üzerinde egemenliğini ortadan kaldırmak gibi işlevler yerine getirmiş ve getirmektedirler.[69] Dahası kontrol noktaları ve kestirme yolların bazı kısımları yerleşimci liderler tarafından dikte edilerek yalnızca onların isteklerinin karşılanması amacıyla yapılmıştır.[70] Kontrol noktalarının belirli bir prosedürü veya kuralları yoktur ve keyfi uygulamalara tabidir. Bu nedenle hangi kontrol noktasının ne zaman açılıp kapanacağı veya geçişin sağlanıp sağlanmayacağı belirsizdir. Bu durumu çok daha katlanılmaz kılan ise kontrol noktalarının Filistin köy ve kasabalarında geniş bir alana yayılmış olmasıdır. Bir Filistinli, köyünün kasabasının veya şehrinin sınırları dışına çıkmak istediğinde en az bir kontrol noktasından çoğu zaman ise birden fazla kontrol noktasından geçmek zorunda kalmaktadır.[71] 2021 yılında B'Tselem'in yayınladığı kontrol noktaları listesine bakıldığında Batı Şeria'da 168 kontrol noktası bulunduğu görülmektedir.[72] Mevcut kontrol noktaları kestirme, yasaklı

66 Hagar Kotef, ve Merav Amir, "Between Imaginary Lines: Violence and Its Justifications at the Military Checkpoints in Occupied Palestine", Hagar Kotef (ed), Movement and The Ordering of Freedom: On Liberal Governances of Mobility, (London: Duke University Press, 2015), 55-57.

67 B'Tselem, "Forbidden Roads: Israel's Discriminatory Road Regime in the West Bank", 36.

68 Society St.Yves ,Life Restricted Freedom of Movement and Access Restriction in the Occupied Palestinian Territory, (2018), 14.

69 Azzam ve Yvonne, Forced Population Transfer: The Case of Plaestine, 22.

70 Efrat, The West Bank and Gaza Strip: A Geography of Occupation and Disengagement, 41.

71 David Kretzmer ve Gila Svirsky, Ground to Halt: Denial of Palestinian Freedom of Movement in the West Bank, (B'Tselem, Ağustos 2007), 13-15.; Saree Makdisi, Palestine Inside Out: An Everyday Occupation, (New York: W. W. Norton & Company, 2008), 43.

72 B'Tselem, List of military checkpoints in the West Bank and Gaza Strip, https://www. btselem.org/freedom_of_movement/checkpoints_and_forbidden_roads, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

ve kısmen yasaklı olan yollarla birleştiğinde Filistinlilerin sağlık, eğitim gibi günlük yaşamlarını devam ettirebilecekleri kurumlara ulaşmalarını oldukça zorlaşmaktadır. Dünya Sağlık Örgütünün 2019 yılında yayınladığı bir rapora göre özellikle C bölgesindeki Filistinlilerin yaklaşık %83'ü birinci derecede bir sağlık hizmetine erişememektedir.[73] Kontrol noktalarında kronik hastalığı olan veya durumu ağır olan kişiler uzun kuyruklarda beklemek zorunda kalmaktadırlar. Arama ve bekleyişlere maruz kalan hastalar için ayrı bir geçiş yolu yoktur. Normal şartlarda 15 dakika sürmesi gereken yolculuk kontrol noktasında uzun kuyruklarda bekleyişler nedeniyle saatlerce sürebilmekte ve bu da hastalar için süreci daha eziyetli hale getirmektedir.[74] Acil hastaların bulunduğu durumlarda ise çoğu zaman ambulansların hastaya ulaşması yine güvenlik gerekçesiyle kontrol noktalarında engellenmektedir. Özellikle hamile kadınların uzun bekleyiş sırasında hastaneye ulaşamadan kontrol noktasında ölümle sonuçlanan doğum yaptığı pek çok vaka kaydedilmiştir.[75] Kontrol noktalarının göz ardı edilmemesi gereken en önemli etkilerinden biri Filistinlilerin üzerinde oluşturduğu psikolojik etkidir. Her gün kullanmak zorunda oldukları kontrol noktalarında sözlü ve fiziksel şiddete ve cinsel tacize maruz kalmaktadırlar. Bir örnek olarak Filistinli Arwa'nın *"Onlara yaklaşırken sanki nefes alamıyormuşum gibi panik hissediyorum ve bütün kaslarım geriliyor. İnsan değilmişim gibi hissediyorum, insan varoluşundan sıyrılmışım gibi…"*[76] ifadeleri kontrol noktalarının Filistinliler üzerindeki psikolojik etkisini özetlemektedir. Buralarda Filistinlilerin zamanları, mekanları ve hayatları kendilerine ait olmaktan çıkarak, kontrol noktasındaki keyfi sisteme ait duruma gelmektedir.

Kamulaştırılan araziler üzerine kurulan yerleşimlerin uzantıları olan kontrol noktaları ve yollar eğitime erişim konusunda da önemli aksaklıklar meydana getirmektedir. Okullara ulaşmak için kontrol noktalarından geçmek zorunda kalan öğrenciler şiddete, tacize ve uzun bekleyişlere maruz kalmaktadırlar. Kontrol noktalarının belirsiz açılıp kapanmaları okula yetişmeyi veya eve dönebilmeyi zorlaştırmaktadır. Ayrıca kontrol noktalarında saldırı tüfeğiyle silahlanmış askerlerin köpekleriyle öğrencilere yönelik vücut ve çanta aralamaları gerçekleştirmeleri çocuklar üzerinde psikolojik bir baskı oluşturmaktadır.[77] Yerleşimlerin bulunduğu yollardan geçen öğrenciler yerleşimci tacizinden ve şiddetinden kurtulmak için daha uzun ve dolambaçlı

73 World Health Organization "Overcoming Barriers to Health Care Access in the West Bank with Mobile Clinics" s.3. https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/assessments/190527rep_ who _e.pdf, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

74 World Healt Organization, "The checkpoint makes me sicker than I already am" , http://www.emro.who.int/pse/palestine-infocus/noor-h-checkpoint.html, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

75 Gideon Levy, "Twilight Zone / Birth and Death at the Checkpoint", Haaretz, (10 Eylül 2003), https://www.haaretz.com/1.5372570, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

76 Julie Peteet, Space and Mobility in Palestine, (Bloomington: Indiana University Press), 2017, 119.

77 Manuel Quintero ve Nader Muaddi(ed), "Education Under Occupation: Access to Education in the Occupied Palestinian Territory", (EAPPI, 2013), 15-16.

yollar tercih etmek zorunda kalmaktadırlar. Bu tür olaylar çocuklar üzerinde kaygı, korku, travma meydana getirirken güvenlik duygularına zarar vermektedir. Dolayısıyla böyle bir psikolojik baskı altında öğrencilerin öğrenim süreçleri zorlaşmaktadır.[78] Öğrencilerin kontrol noktalarında veya yerleşimciler tarafından maruz kaldıkları şiddet ve taciz, ailelerin özellikle kız çocuklarının eğitim hayatını sonlandırmasıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Eğitim hakkından mahrum kalan çocuklar arasında ise çocuk işçilik ve erken yaşta evlilik yaygınlaşmaya başlamaktadır. Örneğin 2015 yılında El-Halil'de dört kadından biri 18 yaşına gelmeden evlenmiştir.[79]

Toprakların kamulaştırılması ve bu toprakların yerleşimcilere aktarılmasının bir diğer olumsuz etkisi de su kaynakları üzerine olmuştur. Yerleşimler kuruldukları yerler itibariyle su kaynaklarının ilhak edilmesine hizmet etmişlerdir. Pek çok yerleşim su kaynaklarının üzerine kurularak su kaynaklarını kontrol etmeleri sağlanmıştır.[80] Su kaynakları üzerinde sağlanan kontrol sonucunda kaynakların %85'inden fazlası Batı Şeria'daki ve İsrail'deki yerleşimler için kullanmakta, Filistinlilerin kullanımı için ise çeşitli engellemelerle %15'ten az kaynak bırakılmaktadır.[81]

Sonuç olarak İsrail'in uyguladığı kamusallaştırma politikaları sonucunda Filistinlilerin tapulu ve tapusuz binlerce dönümlük arazisi ele geçirilmiştir. Ele geçirilen araziler yerleşimlerin ve bölgesel konseylerin yetki alanına dahil edilmiştir. Kamusallaştırmalarla Filistinliler belirli alanlara sıkıştırılmış, kamu yapıları ve istihdam alanları kısıtlanmış ve altyapı hizmetlerine ulaşımları engellenmiştir. Aynı zamanda Filistin halkının günlük yaşam şartlarını son derece ağırlaştıran yerleşimler ve bileşenleri, halkı ya "açık hava hapishanelerinde" yaşamaya veya göçe mecbur bırakmaktadır. Sağlık ve eğitim gibi hizmetlere ulaşmaları ise eziyet haline gelmektedir. Bu durumun etkisi sadece C bölgesindeki Filistinlileri değil A ve B bölgesindeki Filistinlileri de kapsadığından aslında bütün bir Filistin devletinin gelişimini engellemektedir.

KAYNAKÇA

Alqasis, Amjad, Al Azza, Nidal, "Israeli Land Grab and Forced Population Transfer of Palestinians: A Handbook for Vulnerable Individuals and Communities", Bethlehem: BADIL, 2013.

78 United Nation Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, Rise in Incidents Disrupting Schooling Across the West Bank, (Kasım 2018), https://www.ochaopt.org/content/rise-incidents-disrupting-schooling-across-west-bank, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

79 United Nation Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2017 Humanitarian Needs Overview: Occupied Palestinian Territory, (2017), 30.

80 POICA, A question of survival for Israel Settlement and Water, (2 Aralık 2009), http://poica.org/2009/12/a-question-of-survival-for-israel-settlements-and-water/, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

81 United Nation Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, 2019 Humanitarian Needs Overview: Occupied Palestinian Territory, (2019), 23.

Aronson, Geoffrey, "Israel, Palestinians and the Intifada:Creating Facts on the West Bank", New York: Kegan Paul Internaional, 1990.

Azzam,Nidal, Yvonne, Meliss. "Forced Population Transfer: The Case of Plaestine", No:23, Beytlehem: BADIL, 2020.

Bisharat, George, "Land, Law and Legitimacy and the Occupied Territories", American University Law Review, 43, 1994.

Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE) – BADIL Resource Center for Palestinian Residency & Refugee Rights, "Ruling Palestine: A History of the Legally Sanctioned Jewish-Israeli Seizure of Land and Housing in Palestine", 2005.

Etkes, Dror, Ofran, Hagit. "Breaking the Law in the West Bank. One Vialation Leads to Another:Israeli Settlement Private Palestinian Property", 2006.

Etkes, Dror , A Locked Garden: Declaration of Closed Area in West Bank, Kerem Navot, 2015.

Etkes, ,Dror, Blue and White Make Black: The Work of Bşue Line Team in the West Bank, Kerem Navot, 2016.

Etkes, Dror, Seizethe Moral LawGround: Land Seizure for Security Needs in the West Bank, çev: Talia Krevsky, Dionika, 2018.

Etkes, Dror , Out of Order: Civil Administration Eviction Orders from State Land 2005-2018, Hagel-Kerem Navot, 2019.

El-Atrash, Ahmad. vdğr, Planing Towards a Sustainable Land Transportation System in a Future Palestinian State, Journal of Nature Science and Sustainable Technology, 2/3, 2009.

Erhan Keleşoğlu, İsrail Yurttaşı Filistinliler:Yurttaşlık, Kimlik, Siyaset, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları, 2014.

Gazit , Shlomo. Trapped Fools: Thirty years of Israeli policy in the Territories, London: Frank Cass Publishers, 2003.

Hareuveni, Eyal. By Hook and by Crook Israeli Settlement Policy in the West Bank, B'Tselem, 2010.

Hareuveni, Eyal, Arrested Development: The Long Term Impact of Israel's Separation Barrier in the West Bank, B'Tselem, 2012.

Heymont, Irgving "The Israeli Nahal Program", Mıddle East Journal, 21/22,1967.

Isaac Jad, vdğr., Assesing the Impact of Israeli Movement Restrictions on the Mobility of People and Goods in the West Bank, The Applied Research Intitute – Jerusalem, 2019.

Izzat Muhammad Mustafa Dweikat et al. v. Government of Israel, HCJ 390/79, http://www.hamoked.org/Document.aspx?dID=1670, (eriş. tar. 7 Aralık 2024).

Kassim, Anis F. The Palestine Yearbook of International Law 1996-1997, Cambridge: Kluwer Law International, 1998.

Kapitan, Tomis "Self Determinasyon", Raja Halwani & Tomis Kapitan(ed), The Israeli-Palestinian Conflict: Philosophical Essays on Self-Determination, Terrorirsm, and the One-State Solution, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008.

Kretzmer, David ve Svirsky, Gila Access Denied: Israeli Measures to Deny Palestinians Access to Land Around Settlement, B'Tselem, 2008.

Kretzmer, David ve Svirsky, Gila. Ground to Halt: Denial of Palestinian Freedom of Movement in the West Bank, B'Tselem, Ağustos 2007.

Kotef, Hagar ve Amir, Merav. "Between Imaginary Lines: Violence and Its Justifications at the Military Checkpoints in Occupied Palestine", Hagar Kotef (Ed), Movement and The Ordering of Freedom: On Liberal Governances of Mobility, London: Duke University Press, 2015.

Lein, Yehezkel "Land Grab, Israel‟s Settlement Policy in the West Bank", Yael Stein (ed), B'Tselem, 2002.

Mattar, İbrahim. The Quiet War:Land Expropriation in the Occupied Territories, Palestine-Israel Journal, 4/2,1997.

Makdisi, Saree. Palestine Inside Out: An Everyday Occupation, New York: W. W. Norton & Company, 2008.

Ofran, Hagit. Annex and Dispossess: Use of the Absentees' Property Law to Dispossess Palestinians of their Property in East Jerusalem, Peace Now, 2020.

Peteet, Julie. *Space and Mobility in Palestine*, Bloomington:Indiana University Press, 2017.

Quintero,Manuel ve Muaddi, Nader. (ed), "Education Under Occupation: Access to Education in the Occupied Palestinian Territory", EAPPI, 2013.

Shalev, Nir ve Cohen-Lifshitz, Alon. "The Prohibited Zone: Israeli Planning Policy in the Palestinian Villages in Area C", BİMKOM, 2008.

Shalev Nir, Under Guise of Legality: Israel's Declaration of State Land in West Bank, B'Tselem, 2012.

Shalev, Nir. The Hidden Agenda: The Establishment and Expansion Plans of Ma'ale Adummim and their Human Right Ramifications, BİMKOM-B'Tselem, 2009.

Shafir, Gershon. Land,Labor and the origins of the Israeli-Palestinian Conflicts 1882-1914, London: California University Press, 1996.

Society St.Yves ,Life Restricted Freedom of Movement and Access Restriction in the Occupied Palestinian Territory, 2018.

Tilley, Virginia. Beyond Occupation: Apartheid, Colonialism and International Law in the Occupied Palestinian Territories, London: Pluto Press, 2012.

Vashum R., Self-Determination: Principles, Meanings and Practices, Indian Anthropologist, 26/1, 1996.

FİLİSTİN TOPRAKLARINDA SİYONİST YERLEŞİM HAREKETLERİ VE YERLEŞİMCİ ŞİDDETİ

Fatih DEMİR*

19. yüzyılın sonlarında başlayan Siyonistlerin Filistin'de bir Yahudi yurdu kurma çabalarının etkileri günümüzde hala devam etmektedir. Siyonizm, Yahudilerin Filistin'e göçünü sağlayarak İsrail devletinin kuruluşunu gerçekleştirmiş ve sonrasında İsrail'in siyasal sistemine, güvenlik ve dış politika tercihlerine yön vermiştir. Siyonistlerin "Büyük İsrail" hayali, İsrail'in Filistin topraklarını işgali ile gerçekleştirilebilir bir hedef haline gelmiş ve İsrail devleti Filistin topraklarını elde tutabilmek ve işgali kalıcı hale getirmek amacıyla bu topraklara Yahudilerin yerleşeceği konutlar inşa etmeye başlamıştır. Bu yerleşimler, sadece bir devlet politikası sonucu değil, aynı zamanda Siyonist Yahudilerin sivil inisiyatifleriyle de inşa edilmişler ve edilmektedirler. Siyonist yerleşim hareketleri, farklı Siyonist ekollerden etkilenmekle birlikte işgal altındaki toprakların ilhakı konusunda birleşmektedirler. Bu hareketler yerleşimlerin kurulmasında ve Yahudilerin bu bölgelere yerleşmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Ancak, sahadaki etkinliklerine rağmen genellikle İsrail'in yerleşim ve Filistin politikalarını anlamada göz ardı edilmektedirler.

Bu çalışmanın amacı, yerleşimler meselesini sadece İsrail'in devlet politikası olarak ele almayarak, bu sorunun ortaya çıkışında ve devam etmesinde yerleşim hareketlerinin rolüne ve İsrail devleti ile olan etkileşimine ışık tutmaktır. 1967 Savaşı'ndan günümüze kadar olan dönemin incelendiği bu çalışmada, en etkili

* *Mezun, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, demirfatih.tr@gmail.com*

yerleşim hareketleri olan Gush Emunim, Yesha Konseyi ve Tepe Gençliği inceleme konusu olarak seçilmiştir.

1967 yılında gerçekleşen Altı Gün Savaşı, İsrail'de savaş sonrası işgal edilen toprakların ilhakını savunan Siyonistlerin seslerini yükseltmesine neden olan bir süreci başlatmıştır. Kudüs ve El-Halil gibi Yahudi tarihinde önemli yeri olan şehirlerin İsrail egemenliğine girmesi, "vadedilmiş topraklar" üzerinde devletin büyümesi düşüncesi etrafında bazı Siyonist grupları heyecanlandırmıştır.[1] Özellikle dini Siyonistler, savaşta elde edilen zaferi diriliş sürecinin bir başlangıcı olarak yorumlamışlardır.[2] Bu süreci gerçekleştirecek Mesih'in gelmesi için işgal edilen topraklara yerleşimin sağlanmasının gerekli olduğunu öne süren bu gruplar, bu amaçla örgütlenerek İsrail'de yeni bir dönem başlatmışlardır.[3]

GUSH EMUNİM

Altı Gün Savaşı ilk önce bir zafer sevinci yarattıysa da İsrail hükümetinin sadece Doğu Kudüs'ü topraklarına katıp diğer bölgeleri ilhak etmemesi, dini-milliyetçi Siyonistlerde tepkiye yol açacaktır. Bunu, 1973 Savaşı'nın da etkisi ile İsrail siyasi hayatındaki kırılmalar izler. İşçi Partisi'nin koalisyon ortağı Mafdal içindeki bir grup genç Siyonist, 'Gençlik Grubu' adı altında organize olurlar.[4] Gençlik Grubunun işgal edilen toprakların ilhak edilmesi şartıyla koalisyona ortak olunması talepleri Mafdal liderleri tarafından dikkate alınmayınca Mafdal'dan ayrılarak Zevulun Hammer önderliğinde siyaset-üstü bir oluşumla mücadele kararı alırlar.[5]

İşçi Partisi ve Mafdal'ın politikalarından rahatsız olan bir diğer kişi ise devlet öncesi dönemde Filistin'de Yahudi yerleşim politikasının en katı savunucularından olan dini Siyonizm'in fikir babası Avraham İzak Kohen Kook'un oğlu Zvi Yehuda Kook'tur. Zvi Kook, Filistin topraklarının tamamının İsrail devleti tarafından ilhak edilmemesinden oldukça rahatsızdır, çünkü bu toprakların Yahudilerin anavatanı olduğunu öne sürmektedir. Nitekim Kook, Mayıs 1967'de İsrail'in bağımsızlık kutlamalarında haham olarak görev yaptığı Kudüs'teki Merkaz Harav'a bağlı Rosh Dini Okulu'nda yaptığı konuşmada şu sözlerle kendisini dinleyenlere seslenmiştir:[6]

1 Ami Pedahzur, "The Silent Victory of the Israeli Settlers' Movement", Current History 113/767 (2014): 8.

2 Oded Haklai, "Religious-Nationalist Mobilization and State Penetration: Lessons from Jewish Settlers' Activism in Israel and the West Bank", Comparative Political Studies 40/6 (2007): 722.

3 International Crisis Group, "Israel's Religious Right and the Question of Settlements", Middle East Report 89 (Kudüs/Brüksel, 2009): 3.

4 Kevin A. Avruch, "Traditionalizing Israeli Nationalism: The Development of Gush Emunim", Political Psychology 1/1 (1979): 48.

5 David Newman, "The Role of Gush Emunim and the Yishuv Kehillati in the West Bank 1974–1980" (Doktora Tezi, Durham University, 1981), 60.

6 Israel613, "On the 19th Anniversary of Israel's Independence Weeks Before the Unification of

> "On dokuz yıl önce Birleşmiş Milletler'in İsrail devletinin yeniden kurulması lehine verdiği kararın haberi bize ulaştığı gece insanlar [Yahudiler] sevinç içinde kutlama yapmak için sokaklara döküldüğü zaman, ben dışarı çıkıp bu coşkuya katılamadım. Yalnız ve sessiz bir şekilde oturdum; üzerime bir yük bindi. ... [Birleşmiş Milletler'in İsrail topraklarını bölen planını] kabullenemiyordum. ... Nerede bizim Hevron'umuz [El-Halil] – unuttuk mu onu? Bizim Sichem [Nablus], Bizim Yeriho [Eriha] nerede – nerede?"

1967 Savaşından üç hafta önce yapılan bu konuşma, dini Siyonistler içinde büyük ses getirirken Zvi Kook'un itibarını da artırmıştır. Bu da Gençlik Grubu ile yakınlaşmasına neden olmuştur. Zamanla gelişen bu ilişkiler, tarafları siyasi partilerden bağımsız olarak bir organizasyon çatısı altında yerleşim mücadelesi başlatma fikri etrafında birleştirmiştir.[7] Şubat 1974'te haham Yoel Bin Nun'un evinde toplanan Zvi Kook liderliğindeki dini Siyonistler ve Gençlik Grubu üyeleri, Yahudi yerleşimler tarihine damga vuracak olan 'Gush Emunim' (İnançlılar Bloğu) adı altında bir yerleşim hareketinin kurulması kararı alırlar.[8] Avruch, Gush Emunim'in beş temel ideolojisinden söz eder. İlki, seküler Siyonizm'in etkisinin azaldığını ve kamuoyunda geçerliliğini yitirdiğini savunmasıdır. İkincisi, "Büyük İsrail" hedefli bir misyona sahiptir. 1967 Savaşı sonrası işgal edilen toprakların "vadedilmiş topraklar" olduğuna inanır ve bu toprakların ilhak edilmesi gerektiğini savunur. Üçüncüsü, siyaset-üstü bir anlayışla, "diriliş sürecine" katkıda bulunacak partileri seküler de olsa destekler, rakipleri dindar dahi olsa muhalif olur. Dördüncüsü, seküler Siyonizm'le çıkar iş birliği yapabileceğini kabul etse de batı kültürünü benimsemesi sebebiyle ona karşı mücadeleyi de gerekli görür. Sonuncusu, işgal altındaki topraklarda Yahudi egemenliğini güçlendirmek için yerleşim politikasını savunur.[9] Gush Emunim, kendisini Mesihi süreci hazırlayan öncü bir milis güç olarak tanımlar ve yerleşim politikasını bu sürecin hızlanması için önemli bir araç olarak görür.[10]

Gush Emunim, fikirlerinin yayılması, tabanın konsolidasyonu ve işgal altındaki topraklarda yerleşim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için eğitimi hayati görmüştür. Merkaz Harav din okulu bu amaçla aktif olarak kullanılmıştır. Zvi Kook, okulun hahamı olarak öğrencilerine "Mesihçilik" ve "vadedilmiş topraklar" gibi konuları aktarmıştır. Bu okullarda eğitim gören öğrencilerin çoğu yerleşimlerde ikamet etmesi, Gush Emunim tarafından yönlendirilmelerini kolaylaştırmış ve hareketin gücünü artırmıştır.[11] Gush

Yerushalayim", 1967, http://israel613.com/books/ERETZ_ANNIVERSARY_KOOK.pdf (eriş. tar. 10 Temmuz, 2019).

7 Motti Inbari, Messianic Religious Zionism Confronts Israeli Territorial Compromises, (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 4.

8 Inbari, Messianic Religious Zionism, 65.

9 Avruch, "Traditionalizing Israeli Nationalism", 54.

10 Israel Shahak ve Norton Mezvinsky, Jewish Fundamentalism in Israel (London: Pluto Press, 2004), 66.

11 David Newman, "From Hitnachalut to Hitnatkut: The Impact of Gush Emunim and the Settlement

Emunim, İsrail askerlerine yönelik eğitim faaliyetleriyle de öne çıkmaktadır. 1954'te dini Siyonistlerin Yahudi toplumunun eğitimi amacıyla kurduğu ve 1967 Savaşı sonrası 'Hesder Okulu' olarak adlandırılan bu okullarda dini Siyonistlerin eğitimi sürdürülmüştür.[12] Burada eğitim gören ve 'Hesder' olarak anılan öğrenciler, orduda hizmet verirken hahamları tarafından düzenli olarak ziyaret edilmekte ve denetlenmektedirler. Bu ziyaretler askerlerin dini eğitimlerini askerlik sırasında da devam ettirmelerini sağlamaktadır. Hesder askerleri, komutanlarının emirlerinden ziyade hahamlarının fetvalarını dikkate almakta, bu da Gush Emunim'in yerleşim faaliyetlerine askeri destek sağlamaktadır.[13] Batı Şeria'da görev yapan bu askerlerin çoğu, ayrıca yerleşim yerlerinde ikamet etmektelerdir. Bu durum Gush Emunim için son derece caziptir ve hareket, kendi din adamları aracılığıyla bu askerleri yönlendirmektedir.[14]

Gush Emunim, kurumsallıktan uzak bir harekettir. Ne resmi kayıt usulüne dayalı bir üyelik sistemine sahiptir ne de geleneksel örgütlere benzer şekilde kurumsallaşmıştır.[15] Hareket, kurulduğu günden 1976 yılına kadar başta yerleşimlerin inşası ve gösteriler olmak üzere birçok politikayı tek bir merkezden yürütmüştür. Ancak yerleşimlerde artan etkisiyle kurumsallaşmanın önemini fark eden Gush Emunim, 1976'da kendisine bağlı ve sadece yerleşimlerden sorumlu olacak bir örgüt olarak Amana'yı kurmuştur. Amana'nın kurulması ve yerleşimlerin inşası ve genişletilmesi sorumluluğunu devralması ile Gush Emunim daha çok bir baskı grubu halini almıştır.[16]

Camp David Anlaşması Sonrası Gush Emunim'in Terör Eylemleri

19 Kasım 1977'de Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, Sina Yarımadası'nı geri almanın yolunun İsrail ile barış yapmaktan geçtiğini düşünerek Kudüs'e bir ziyaret gerçekleştirir. Bu ziyaret daha sonra iki ülke arasında Camp David Süreci olarak anılacak olan barış görüşmelerini başlatır.[17] Camp David Süreci "vadedilmiş topraklar" üzerinde yapılacak her tavizin Yahudiliğe karşı yapılmış bir ihanet olduğunu ileri süren dini Siyonistlerin sert tepkilerine ve protesto eylemlerine neden olacaktır. Gush Emunim bu eylemlerde başı çekmiştir. Bir yandan tüm ülkede billboardlara afişler asıp, büyük şehirlerde sloganlar eşliğinde büyük yürüyüşler ve sokak gösterileri düzenlerken, diğer yandan

Movement on Israeli Politics and Society", Israel Studies 10/3 (2005): 210.

12 Mordechai Bar-Lev, "The 'Hesder Yeshiva' as an Agent of Social Change in Israel", British Journal of Religious Education 11/1 (1988): 42.

13 Newman, "From Hitnachalut to Hitnatkut", 210-211.

14 Haklai, "Religious – Nationalist Mobilization", 728-729.

15 Rafael Medoff ve Chaim I. Waxman, The A to Z of Zionism (Maryland: Scarecrow Press, 2009), 82.

16 Giora Goldberg, "Gush Emunim New Settlements in the West Bank: From Social Movement to Regional Interest Group", Local Communities and the Israeli Polity: Conflict of Values and Interests, ed. E. Ben-Zadok (New York: State University of New York Press, 1993), 199-200.

17 Nurlan Muminov, "Vladimir Jabotinsky'nin Büyük İsrail Düşüncesi ve İsrail Dış Politikası" (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2013), 123.

toprak tavizi verilmemesi için lobi faaliyetlerinde bulunacaktır.[18] Dönemin İsrail Başbakanı Menahem Begin'in ABD ziyareti sırasında burada bulunan Gush Emunim'in iki lideri kendisi ile bir araya gelerek Begin'i anlaşmadan caydırmak için büyük çaba sarf ederler. Benzer şekilde İsrail'de de Begin'i caydırmak için birçok kez girişimlerde bulunan Gush Emunim mensupları, Begin'in ofisinin olduğu yerde ve İsrail Meclisi Knesset'in etrafında gösteriler düzenlerler.[19] Ayrıca Temmuz 1978'de hem ABD ve Mısır'a hem de İsrail hükümetine meydan okurcasına 2000 yılına kadar Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimci sayısını 750.000'e getirmeyi amaçlayan "Gush Emunim'in Batı Şeria'daki Yerleşimler İçin Master Planı" adıyla bir yerleşim planı ilan etmişlerdir.[20]

Gush Emunim'in sokak protestoları başından itibaren şiddet eylemlerine dönüşme potansiyeli taşımıştır. Hareketin lideri Zvi Kook, öğrencilerine İsrail'de herhangi bir iç savaştan yana olmadığını, ancak böyle bir ihtimalin söz konusu olabileceğini eylemlerin en başında söylemiştir. Ayrıca dönemin Savunma Bakanı Şimon Peres'e yazdığı bir mektupta da "olası bir toprak tavizinin halka karşı atılmış bir adım olacağını" ve "böyle bir durum karşısında halkın devlete başkaldıracağını" dile getirmiştir.[21] Mektup, işgal edilen topraklardan çekilmeyi öngören olası bir anlaşmada Gush Emunim'in nasıl bir pozisyon alacağının gösteren bir tehdit niteliğindedir. Hareketin lider kadrosundaki isimlerden haham Moshe Levinger, Mesihçi özelliğini vurguladığı Siyonizm'in ulusal ve uluslararası faktörlerin etkisinden uzak, sade Tanrı'ın vaatleri çerçevesinde hareket eden bir yapı olduğunu dile getirmiştir. Hareketin önde gelen bir diğer ismi Hanan Porat'ın "*Haham Krallığı [Mesih Krallığı] rüyası ve kutsal ulusun varlığı, dünyanın yeniden bir bütün olması için ön koşuldur. Bu ön koşullar sağlanmadıkça barış olmayacaktır*" sözleri de barışa yönelik en büyük engelin kendileri olacağının bir başka açık ifadesidir.[22]

Gush Emunim, Camp David Süreci'nde gösterilerin bir sonuca ulaşamayacağını, dolayısıyla sürecin Sina Yarımadası'nın kaybedilmesine doğru gittiğini görünce "vadedilmiş topraklar"ın ancak silahlı eylemlerle kurtarılabileceği düşüncesini kabul ederek faaliyetlerini yeraltına kaydırmaya başlar. Süreci baltalayacak büyük bir eylem düşünen hareketin bazı liderleri, İslam'ın üçüncü kutsal mabedi olan ve Yahudilerin kutsal Süleyman Tapınağı'nın merkezi olarak gördüğü Kudüs'teki Kubbet-üs Sahra'nın bombalanmasını içeren "Kıyamet Planı" adı verdikleri bir saldırı planı

18 Newman, "From Hitnachalut to Hitnatkut", 200.

19 Marcia Drezon-Tepler, Interest Groups and Political Change in Israel (New York: State University of New York Press, 1990), 215.

20 Gadi Taub, The Settlers: and the Struggle over the Meaning of Zionism (New Haven ve London: Yale University Press, 2010), 77.

21 Inbari, Messianic Religious Zionism, 33.

22 Robert I. Friedman, "Inside the Jewish Terrorist Underground", *Journal of Palestine Studies* 15/2 (1986): 200.

hazılarlar. Bu eylemin İslam dünyasıyla büyük bir savaş anlamına geleceğinin farkındadırlar, ancak kaçınılmaz gördükleri bu savaşın Yahudiler lehine sonuçlanacağı ve böylelikle Filistin'de Yahudi şeriatıyla yönetilen bir Yahudi Krallığı'nın kurulacağı, nihayetinde bu krallığın getireceği düzenle dünyayı içinde bulunduğu kötü durumdan kurtaracağı inancındadırlar.[23] Bazı liderler planın uygulanabilirliğinden ve başarısından şüphe etseler de ikna edilirler. Planın uygulanması için nihai aşama olan Gush Emunim'in dini liderlerinin onayı gerekmektedir. Ancak plan çok kapsamlı hazırlık süreci gerektirdiğinden bu onayı beklemeksizin operasyon hazırlıklarına başlanması yönünde karar alınır.[24]

Bu hazırlıklar esnasında yaşanan beklenmedik bir hadise Gush Emunim'in planlarında değişikliğe neden olacaktır. 2 Mayıs 1980 tarihinde altı Yahudi öğrencinin El-Halil'de Filistinliler tarafından öldürülmesi Gush Emunim'da büyük bir şok etkisi yaratır. Saldırıdan bir gün sonra öğrenciler için yapılan cenaze töreninin hemen akabinde hareketin liderlerinden Menahem Livni'nin El-Halil'deki evinde gizli bir toplantı gerçekleştirilir. Toplantıda intikam için fikir alışverişinde bulunan liderler, nihayetinde saldırıya misilleme olarak Filistinli yöneticilere karşı suikastların düzenlenmesi üzerinde mutabık kalırlar.[25] Bir sonraki toplantıda hedef olarak El-Halil saldırısının asıl faili olarak görülen Filistin Kurtuluş Örgütü'ne bağlı 'Filistin Ulusal Rehberlik Komitesi'nin en etkili beş lideri belirlenir. Amaç, liderleri öldürmekten ziyade yaralamaktır. Sprinzak'a göre bunun sebebi, alınan intikamın uzun süreli olarak yaşatılmak istenmesidir.[26] 2 Haziran 1980 tarihinde plan uygulamaya geçirilir. Nablus Belediye Başkanı Bassam Shaka ve Ramallah Belediye Başkanı Karim Khalaf araçlarına yerleştirilen bombalar nedeniyle bacaklarını kaybederler.[27] Gush Emunim üç Filistinli lidere daha saldırı girişimlerinde bulunduysa da bu girişimler İsrail güvenlik güçleri tarafından önlenmiştir.[28]

Belediye başkanlarına yapılan saldırıların ardından Gush Emunim asıl amacı olan Kubbet-üs Sahra'nın bombalanması planı hazırlıklarına geri döner. İki yıl süren hazırlıklar tamamlandığında planın uygulamaya geçmesi için ilk toplantıda kararlaştırılan şekilde Gush Emunim'in din adamlarından da izin alınması gerekmektedir. Ancak başta Zvi Kook dahil olmak üzere operasyona onay verme yetkisine sahip olan hiçbir haham planı kabul etmez. Böylelikle

23 Carlo Aldrovandi, "Theo-Politics in the Holy Land: Christian Zionism and Jewish Religious Zionism", *Religion Compass* 5/4 (2011): 124.

24 Ehud Sprinzak, "From Messianic Pioneering to Vigilante Terrorism: The Case of the Gush Emunim Underground", *Journal of Strategic Studies* 10/4 (1987): 198-199.

25 Friedman, "Inside the Jewish Terrorist Underground", 194-195.

26 Sprinzak, "From Messianic Pioneering", 199.

27 Friedman, "Inside the Jewish Terrorist Underground", 195-196.

28 Sprinzak, "From Messianic Pioneering", 199.; Steve Sosebee, "Jewish Settler Terror Groups Have a Long History in Hebron", Washington Report on Middle East Affairs, 8 Haziran, 1994, https://www.wrmea.org/1994-june/terrorism-jewish-settler-terror-groups-have-a-long-history-in-hebron.html (eriş. tar. 19 Kasım, 2019).

Kıyamet Planı tüm hazırlıklara rağmen uygulanmaya konmaz.[29] Ancak Gush Emunim'in saldırı planları bununla sınırlı kalmaz.

El-Halil'de Yahudilerin yeni yerleşimler inşa etmesi yeni çatışmaların fitilini ateşlemiştir. Filistinlilerin Temmuz 1983'te Merkaz Harav ile bağlantılı Shavei Hevron okulunun öğrencilerinden birini öldürmesi üzerine Gush Emunim intikam için El-Halil'deki İslam Üniversitesi'ni hedef alır. Üniversiteye silahlı saldırı düzenleyen teröristler, orada bulunan üç Filistinliyi öldürürler ve yaklaşık 30 kişiyi de yaralarlar.[30] Gush Emunim'in üyeleri içinden tutuklanmalar olsa da örgütün Filistinli sivillere yönelik saldırıları izleyen yıllarda da artarak devam eder. 1987 yılında Ramallah'taki Birzeit Üniversitesi'nin öğrenci yurduna bir saldırı planlayan teröristler, saldırının istihbaratını daha önce alan İsrail hükümeti tarafından üniversitenin kapatılmasından dolayı hedef değiştirerek 26 Nisan 1987'de beş yolcu otobüsüne bombalı düzenek yerleştirirler.[31] Eylemi haber alan İsrail İç İstihbarat Servisi Shin Bet sadece bombaları etkisiz hale getirmekle kalmaz, Gush Emunim'in sonunu hazırlayacak bir tutuklama dalgası başlatır. Bu operasyon, dört yıldır yer altından yönetilen terör eylemlerinin İsrail kamuoyunun önüne saçılmasına neden olacaktır.[32]

Tutuklamalar, Gush Emunim'in terörist eylemlerine olan siyasal ve bürokratik desteğin büyüklüğünü de gün yüzüne çıkartır. Gözaltına alınan teröristlere ve eylemlerine dair çoğu siyasi figür sessiz kalırken, Tehiya Partisi lideri Yuval Ne'eman'ın belediye başkanlarına yapılan terör eylemlerinden memnuniyet duyduğunu söylemesi gibi bazıları desteğini gizlemeyecektir.[33] Hatta Shin Bet'e yerleşimci terörü için soruşturma yapma yetkisi veren dönemin başbakanı İzak Şamir bile tutuklanan kişiler için "*bir hata yapan mükemmel insanlar*" tanımını yapmıştır. Dönemin milletvekillerinden Yosi Sarid'in "*Ben birçok kişinin Shin Bet'e yardımcı olabilecek ve İslam Üniversitesi'ne gerçekleştirilen saldırıyı önleyebilecek ipuçlarına sahip olduklarını iddia ediyorum*" açıklaması, terör eylemlerine devlet içindeki desteğin ifadesidir. Nitekim Menahem Livni, sorgulamasında terör eylemlerinin gerçekleştirilmesinde bazı hahamlardan ve Tehiya Partisi'ndeki bir milletvekilinden destek gördüklerini itiraf edecektir.[34] Yerleşimci terörizmine olan siyasal ve bürokratik destek, eylemlerden dolayı tutuklu bulunanların akıbetine bakıldığında daha net şekilde anlaşılmaktadır. 1984'ten itibaren tutuklanan 15 teröristten dokuzu, Aralık 1985 ile Mayıs 1986 tarihleri arasında serbest bırakılmıştır. Müebbet cezasına çarptırılan kişilerin cezaları da on yıllık hapis cezasına çevrilmiştir.[35] Tarih Haziran

29 Sprinzak, "From Messianic Pioneering", 198-200.

30 Motti Inbari, Jewish Fundamentalism and the Temple Mount: Who Will Build the Third Temple? (New York: State University of New York Press, 2009), 51.

31 Sprinzak, "From Messianic Pioneering", 210.

32 Friedman, "Inside the Jewish Terrorist Underground", 198.

33 Sosebee, "Jewish Settler Terror Groups Have a Long History in Hebron".

34 Friedman, "Inside the Jewish Terrorist Underground", 198-200.

35 Bar Zecharya, "Symbolic authority in Religious Zionist activism: Gush Emunim, Its Critics and Its

1991'i gösterdiğinde ise, başta Livni olmak üzere Gush Emunim üyesi olup terörizminden dolayı tutuklu olan hiç kimse kalmamıştır.[36] Ortaya çıkan bu tablo, ileride yerleşimcileri yeni terör eylemlerine teşvik etmiş ve Filistinlilerin daha büyük bir tehdit altında yaşamlarını sürdürmesine neden olmuştur.

Tüm bunlara rağmen Gush Emunim'in gerçekleştirmiş olduğu terör faaliyetleri hareketin önemli derecede güç kaybetmesi ile sonuçlanır. Terör eylemlerinin Gush Emunim tarafından yapıldığının ortaya çıktığı 1984 yılı itibariyle önde gelen birçok önemli kişi hareketten ayrılmaya başlar. Haim Druckman, Hanan Porat ve Uri Elitzur gibi kilit isimler hareketten ayrılarak aktif siyasete girerler.[37] Önemli birçok başka isim de Gush Emunim'i terk edip daha ılımlı bir yerleşimci örgüt olan Yesha Konseyi'ne katılır.[38] Gush Emunim'e güç katan önemli isimlerin yokluğu, hareketin hem imajını sarsacak hem de tabanın mobilize edilmesinde sorunların baş göstermesine neden olacaktır.

Oslo Barış Süreci ve Gush Emunim'in Dağılışı

1993'te Oslo'da Filistin ve İsrail arasında 'İlkeler Deklarasyonu' imzalanır. Bağımsız bir Filistin devletini içeren bu deklarasyona Gush Emunim ve birçok yerleşim hareketi sert bir şekilde karşı çıkacaktır. Sokak gösterileri düzenleyen Gush Emunim, lider kadrosunun etkisizliği[39] ve İsrail kamuoyunda barış sürecine desteğin yüksek olması[40] nedeniyle başarılı olamaz. Bu başarısızlık, dindar Siyonist Yahudilerin daha radikal yöntemlere yönelmesine yol açar. Bu kişilerden biri, haham Meir Kahane'nin öğrencisi Baruch Goldstein'dır. Tıpkı hocası gibi dirilişi bir hayat felsefesi olarak kabul eden Goldstein, Araplarla barışın diriliş sürecine darbe vuracağını ve Filistinlileri saldırganlaştıracağını düşünmektedir.[41] Bu sebeple 28 Şubat 1994'te El-Halil'deki Hz. İbrahim Camisi'nde ibadet eden Filistinli Müslümanlara silahlı saldırı düzenler. Saldırıda 29 kişi hayatını kaybederken 100'den fazla kişi yaralanır. [42]

Yapılan gösterilere ve El-Halil katliamına rağmen kararlı duruşunu sürdüren Rabin önderliğindeki hükümet, Temmuz 1995'te Filistin ile İkinci Oslo Anlaşmasını imzalayacaktır. Bu anlaşma, İsrail güçlerinin Batı

Legacy 1974-2010" (Doktora Tezi, Sapienza Università di Roma, 2012), 97.

36 Thomas G. Mitchell, Native vs. Settler: Ethnic Conflict in Israel/Palestine, Northern Ireland, and South Africa (Londra: Greenwood Publishing Group, 2000), 171.

37 Drezon-Tepler, Interest Groups and Political Change in Israel, 219.

38 Zecharya, "Symbolic authority in Religious Zionist activism", 92.

39 Tamar Hermann, "Do They Have a Chance? Protest and Political Structure of Opportunities in Israel", *Israel Studies* 1/1 (1996): 162-163.

40 Lilly Weissbrod, "Gush Emunim and the Israeli-Palestinian peace process: Modern Religious Fundamentalism in Crisis", *Israel Affairs* 3/1 (1996): 94.

41 Ehud Sprinzak, "Extremism and Violence in Israel Democracy", *Terrorism and Political Violence* 12/3-4 (2000): 227.

42 Sprinzak, "Extremism and Violence in Israel Democracy", 210.

Şeria'da bazı Filistin bölgelerinden çekilmesini öngörmektedir.[43] Bu durum, Filistinlilere karşı savunmasız kalacaklarını düşünen yerleşimciler ile bölgedeki İsrail askerleri arasında korku yaratmıştır. Hesder askerleri, Gush Emunim hahamlarına danışarak askeri kampların boşaltılması konusunda fetva isterler. 15 haham, yerleşimlerin tahliyesinin dini öğretiye aykırı olduğunu belirten bir fetva yayınlayarak askerlere tahliye emirlerine itaat etmemelerini söyleyecektir. Ancak fetvanın İsrail devletindeki birliği bozacağını ileri süren ve günümüzde de oldukça güçlü bir yerleşim hareketi olan Yesha Konseyi Gush Emunim'i ikna ederek emre itaatsizlik kararının geri çekilmesini sağlayacaktır. Bunun üzerine Gush Emunim sokak gösterileri ile süreci protesto edeceğini duyurur.[44]

Başarısız olan tüm bu girişimler, Gush Emunim tarafından idare edilen Yeshivat Kerem De-Yavneh okulunda öğrenci olan Yigal Amir isimli dindar bir Siyonist'i harekete geçirecektir. El-Halil katliamından oldukça etkilenen Amir, bu katliamın amaca ulaşmada yetersiz olduğunu düşünmektedir. Ona göre barış süreci, sadece sürecin mimarı olan Başbakan Rabin'in öldürülmesiyle sona erebilecektir.[45] Bu düşünce ile harekete geçen Amir, 4 Kasım 1995 tarihinde Tel Aviv'deki barış yanlısı gösterilere katılan Rabin'e suikast düzenler.[46] Kamuoyunda büyük bir şok etkisi yaratan suikast, Amir'in öngörüsü doğrultusunda barış görüşmelerini sonlandıramasa da sürece büyük bir darbe vurur. Aynı zamanda bir süredir Hesderlerin İsrail devleti için potansiyel bir tehdit olduğunu düşünmeye başlayan İsrail kamuoyu için bu suikast bardağı taşıran son damla olmuştur. Sprinzak'a göre, bu iki eylem karşısında kamuoyu artık dini yerleşimci hareketleri bir şiddet hareketi olarak algılamaya başlamıştır.[47] Rabin suikastı sonrası yapılan bir kamuoyu anketinde katılımcıların %63,1'i güvenlik güçlerinin radikal dini gruplara karşı daha caydırıcı adımlar atmasını istemektedir.[48] Shahak ve Mezvinsky'a göre İsrail halkı, Gush Emunim'in otoriteye itaatsizlik çağrısıyla devletin birliğini tehdit edebilecek bir yöne evirildiğini düşünerek harekete olan desteğin son bulması taraftarıdır. Bu durum, 1996 yılından itibaren ordudaki imtiyazlı Hesder askerlerinin sayısında önemli bir düşüş meydana getirmiştir.[49]

Sprinzak'a göre, Rabin suikastının önemli sonuçlarından biri, hahamların siyasal şiddeti bırakıp toplum odaklı ılımlı politikalar benimsemeleridir.[50]

43 Emre Yüksek, "The Israeli Settlements in the West Bank Territory Before and After the Peace Process" (Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2010), 92-93.

44 Weissbrod, "Gush Emunim and the Israeli-Palestinian peace process", 98-99.

45 Sprinzak, "Extremism and Violence in Israel Democracy", 228.

46 Sprinzak, "Extremism and Violence in Israel Democracy", 210.

47 Sprinzak, "Extremism and Violence in Israel Democracy", 227.

48 Hermann, "Do They Have a Chance?", 163.

49 Shahak ve Mezvinsky, Jewish Fundamentalism in Israel, 90-92.

50 Ehud Sprinzak, "Extremism and Violence in Israel: The Crisis of Messianic Politics", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 555/1 (1998): 126.

Bu dönemde yüzlerce haham bir araya gelerek, seküler kişilere ulaşarak toplumsal tedirginliği azaltmayı amaçlayan 'Tzohar' adlı bir örgüt kurar.[51] Bu yeni politika, Gush Emunim'a büyük darbe vurur. Kamuoyundaki prestijini kaybeden Gush Emunim, hahamların önemli ölçüde desteklerini çekmesi ile yerleşimlerdeki etkinliğini de yitirmiştir. Yine de Merkaz Harav'da eğitim çalışmalarını sürdürmeye devam edecek, ancak hahamlarının fetvaları artık eski etkinliğini göstermeyecektir. Yerleşimler kolu Amana ise günümüze yayılacak şekilde faaliyetlerine güçlenerek devam edecektir.

YESHA KONSEYİ

22 Ekim 1979'da İsrail Yüksek Mahkemesi, Gush Emunim'e bağlı Elon Moreh yerleşiminin Filistinlilerin özel mülkü üzerinde kurulduğu gerekçesiyle tahliye edilmesine karar verir. Bu karar, Mesihçi ideolojiyi benimseyenlerde büyük bir şok yaratacaktır. Elon Moreh gibi yerleşimlerin Mesihi süreci hızlandırdığına inananlar, bu öncü yerleşimin yıkımına tanık olurlar. Sina'daki yerleşimlerden çekilmeyi öngören Camp David Anlaşması'nı izleyen bu yıkımın da yaşanmasıyla Gush Emunim içinde bir bölünme süreci başlar. Tartışmalar, siyasal sürecin katkısını savunan yenilikçi-seküler taraf ile Mesihçi ideolojiye dayanan ve gerekirse iç savaş çıkartmaktan yana olan gelenekselci-dindar taraf arasındadır. Bu tartışma, Yisrael Harel ve Benny Katzover gibi yenilikçi liderlerin hareketten ayrılmasıyla sonuçlanacaktır.[52] Aralık 1980'de bu kişiler, adını İbranice Batı Şeria ve Gazze anlamına gelen '*Yehuda Shomron Azza*' kelimelerinin baş harflerinin birleşiminden alan Yesha Konseyi'ni kurarlar.[53] Yesha Konseyi'nin üç önemli fonksiyonu bulunmaktadır. İlki, işgal altındaki toprakların Yahudilere ait olduğunu savunarak "siyasal eylem ve kamu savunuculuğu" yapmak ve hükümetin yerleşimlere yönelik bir tehdidi karşısında kamuoyunu etkilemek için medya ve siyaset gibi alanları etkin biçimde kullanmaktadır. İkincisi, "yerleşimcilerin ve yerleşimlerin güvenliği"ne önem verip askeri yetkililerle iş birliği yaparak kurşun geçirmez otobüs, kamyonet ve ambulans gibi çeşitli güvenlik araçlarını temin etmektir. Üçüncüsü ise yerleşimcilerin eğitim ve yaşam standartlarını geliştirmek amacıyla "belediyecilik" misyonunu üstlenmektir.[54] Bu nedenle yerleşimlerin altyapı ihtiyaçlarını karşılamak ve devlet bürokrasisine nüfuz etmek için hükümetle yakın ilişki içindedir.[55]

51 International Crisis Group, *Leap of Faith: Israel's National Religious and the Israeli – Palestinian Conflict*, Middle East Report N°147 (Kudüs/Brüksel, 2013): 8.

52 Jonathan Neidle, "Locating the Power of the Settler Movement", *Journal of Politics & International Studies* 9 (2013): 494-495.

53 Taub, The Settlers, 76.

54 Robert Melson, "Yesha Council and Settler Radical Intransigence", Cambridge Forecast, 2004. http://www.cambridgeforecast.org/richard863/MIDDLEEAST/YESHA.html (eriş. tar. 4 Aralık, 2019).

55 Haklai, "Religious – Nationalist Mobilization", 715.

Yesha Konseyi bugün İsrail devleti tarafından yarı-resmi bir yerleşim hareketi olarak tanınmaktadır.[56] Bu sayede konsey, hükümetten maddi yardım alabilmekte ve hükümet adına yerleşimcilerden vergi toplayabilmektedir. Konseyin ana omurgasını şehir, yerel konsey ve bölgesel konsey adı verilen yerleşim yönetim birimleri oluşturmaktadır. Şehir, nüfusu 20.000'den fazla olan yerleşim birimidir. Yerel konsey 3.000-20.000 arası nüfusa sahipken, bölgesel konsey ise birçok küçük yerleşimden oluşur. Yesha Konseyi, bu yerleşim yönetim birimlerinin hepsini kapsayan bir çatı örgütüdür. Yerleşimlerin altyapı, eğitim ve planlama gibi hizmetleri merkezi yönetimden ziyade bu yerleşim yönetimleri tarafından yürütülür. Hükümetten ve yerleşimcilerden elde edilen bütçeler, yerleşimlerin genişletilmesi ve tehditlere karşı barışçıl gösteriler düzenlenmesi için de kullanılır.[57] Günümüze kadar yerleşimler meselesinde oldukça önemli kazanımlar elde eden Yesha Konseyi, bu alandaki çalışmalarını aralıksız sürdürerek Batı Şeria'da altı bölgesel konsey, 14 yerel konsey ve dört şehirden oluşan bir üst organizasyon haline gelmiştir.[58] Bu yerleşim yönetim birimleri, 199 yerleşim birimi ve 220 mobil yerleşkeden meydana gelmektedir. Bu birimlerde yaklaşık olarak 500.000 Yahudi yerleşimci yaşamaktadır.[59] Dolayısıyla Yesha Konseyi, bu sayıda yerleşimcilerin temsilcisi olarak günümüzde hem bölgedeki şiddetin belirleyicisi olarak hem de İsrail siyasetini yönlendirmede oldukça önemli bir pozisyona sahiptir.

Oslo Barış Sürecinde Yesha Konseyi'nin Tepkisi

Yesha Konseyi, ilk kurulduğu dönemde yerleşimler üzerinde etkili değildir. Gush Emunim'in 1980'lerde gerçekleştirdiği terör eylemlerinin örgütü marjinal hale getirmesi ve birçok destekçisini kaybetmesi konseye güç kazandırır. Bu süreçte konsey, terörizmi reddedip şiddete karşı duracağını belirterek önemli destek elde ederken 1990'lara gelindiğinde işgal altındaki Filistin topraklarında yedisi bölgesel, 14'ü yerel olmak üzere toplam 21 yerleşim konseyini kontrolü altına alır.[60] Böylelikle Yesha Konseyi hükümet karşısında etkin bir pozisyon elde ederken, özellikle Oslo sürecinde yerleşim hareketi olarak öne çıkacaktır.

Barış sürecini destekleyen İzak Rabin'in 1992 seçimlerinde iktidar olması, Yesha Konseyi'nde tedirgiliğe sebep olur. Akabinde başlayan Oslo süreciyle beraber koruduğu sessizliği bozan konsey, sürece tepki olarak sokak eylemleri

56 Goldberg. Gush Emunim New Settlements in the West Bank, 200.

57 Robert H. Mnookin ve Ehud Eiran, "Discord behind the Table: The Internal Conflict among Israeli Jews concerning the Future of Settlements in the West Bank and Gaza", *Journal of Dispute Resolution* 2005/1 (2005): 31.

58 International Crisis Group, *Leap of Faith,* 47.

59 Reham Owda, "How Israeli Settlements Impede the Two-State Solution", Carnegie Endowment for International Peace, 7 Mayıs, 2023, https://carnegieendowment.org/sada/89215 (eriş. tar. 16 Mayıs, 2023).

60 Peter Shaw-Smith, "The Israeli Settler Movement Post-Oslo", *Journal of Palestine Studies* 29/3 (1994): 100.

kararı alır.[61] Bu eylemler yerleşimciler ve Filistinliler arasında gerginliği tırmandırır. Beit El yerleşiminde bir yerleşimcinin öldürülmesi Ramallah'ta Filistinlileri taşlama ve mülklerini yıkma eylemlerinin fitilini ateşleyecektir. "Yahudi İntifadası" olarak adlandırılacak bu eylemler sırasında Yesha Konseyi, hayatın akışını durdurmayı hedefleyen 'Operasyon Barikat' adıyla bir eylem başlatacaktır. Ancak eylemler, kısa süre içinde kontrolden çıkarak yolların kapatıldığı, tekerleklerin yakıldığı, işlerine giden Filistinlilerin yerleşimcilerin silahlı saldırılarına maruz kaldığı yöne evrilecek ve Filistin'in farklı bölgelerine yayılacaktır. İsrail güvenlik güçlerinin harekete geçmesi üzerine yüzlerce yerleşimci tutuklanır. Ancak bu tutuklamalar, eylemlerin etkisini bir nebze kırdıysa da sona erdirmeye yetmeyecektir.[62]

Eylemlerinden istediği sonuçları elde edemeyen ve kamuoyunu etkilemede yetersiz kalan Yesha Konseyi, 1994'ün sonlarına doğru mevcut yerleşimlerin korunması için yeni bir plan hazırlar. Konseyin Harekât Amiri olan Gush Emunim'in eski liderlerinden Nissan Slomiansky'e göre planın asıl amacı, iki yıl sonra gerçekleşecek seçimlere kadar yerleşimlerin tahliyesini erteletmektir. İki yıl sonraki seçimlerde ise İşçi Partisi'nin iktidardan düşeceğine inanan Slomiansky, böylelikle barış sürecinin sona ereceğini öngörmektedir. Konsey ayrıca, hükümete karşı pozisyonunu güçlendirmek için mevcut yerleşimlerin genişletilmesine de karar verir. Aralık 1994'te Beytüllahim'in güneyindeki Efrat'ın Tamar Tepesi'ne birçok yerleşim konutunun inşasına başlanır. Konsey yetkilileri ayrıca müdahale durumunda güvenlik güçlerine direnecekleri, yerleşimlerin hiçbir zaman Filistin yönetimine devredilmeyeceği yönünde açıklamalarla yerleşimcileri teşvik edeceklerdir. Oslo Anlaşmalarının gölgesinde inşaatların neredeyse tümünü Şubat 1995'te tamamlayan konsey, yurt dışındaki Yahudilere yaptığı uygun fiyatlı konut satışı çağrısı ile birçok kişinin bu konutlara yerleşimini sağlayarak yerleşimciler sayısında önemli bir artış elde etmeyi başarır. Bu durum, yerleşimler meselesini barış sürecinde daha karmaşık bir hale sokacaktır.[63]

Mayıs 1996'da yapılan genel seçimlerde yerleşimlerin önemli bir savunucusu olan Binyamin Netanyahu önderliğindeki Likud Partisi'nin iktidara gelmesi Yesha Konsey'i tarafından sevinçle karşılansa da Netanyahu'nun İşçi Partisi'nin yerleşim politikasını sürdürme ve uluslararası topluma barış sürecini devam ettirme yönünde verdiği teminatlar konseyin beklentilerini karşılamaktan çok uzaktır. Buna rağmen konseyin ileri gelenleri Rabin suikastı sonrası oluşan hava nedeniyle bu süreçte yerleşimcileri sokağa dökmekten çekineceklerdir.[64] Bu çekince Konseyi yeni bir politika arayışına itecektir. Yesha Konseyi, barış sürecini yeniden değerlendirdiğinde, sürecin aslında yerleşimler üzerinde bir

61 Pedahzur, "The Silent Victory", 8.
62 Shaw-Smith, "The Israeli Settler Movement Post-Oslo", 103.
63 Weissbrod, "Gush Emunim and the Israeli-Palestinian peace process", 94.
64 Pedahzur, "The Silent Victory", 10.

tehdit olmadığı sonucuna varır. Barış süreci ilerledikçe ortaya çıkmıştır ki İsrail hükümetleri anlaşmalara rağmen işgal altındaki topraklardan çekilmek bir yana yerleşim faaliyetlerini artırmışlardır. Bu durum, Filistinlilerin barış sürecine olan güvenini sarsmıştır. Konsey, Filistinlilerde oluşan bu güvensizliğin süreci sona erdirecek unsur olduğu düşüncesiyle hükümeti içeriden etkileyerek yeni yerleşim birimlerinin kurulmasını sağlamaya yönelir. Bu amaçla, Likud iktidarı boyunca Bayındırlık ve İskân Bakanı Ariel Şaron'un yanı sıra İsrail Savunma Kuvvetleri ve Dünya Siyonist Örgütü'ne bağlı Yahudi Ajansı'yla ilişkilerini sıcak tutmaya özen gösterilir. Bu strateji, Batı Şeria'da yasal olmayan mobil yerleşkelerin kurulmasını (baraka ve karavan yerleşkeler olarak da bilinir) ve sadece yerleşimcilerin kullanabileceği yolların yapılmasını mümkün kılacaktır. Filistinlilerin barış sürecine dair umutlarını kesmelerine neden olan bu yapılaşma ve sadece Yahudilerin kullanımına açık yollar, Filistin topraklarının bölünmesine ve İntifada'ya giden yolu inşa edecektir.[65] Nitekim 28 Eylül 2000'de Ariel Şaron'un Mescid-i Aksa'yı ziyaret etmesi bardağı taşıran son damla olur ve 'İkinci Filistin İntifadası' patlak verir.

İkinci İntifada, Filistinliler ile yerleşimcileri bir kez daha karşı karşıya getirir. Filistinlilerin yayılan ayaklanmaları karşısında İsrail güvenlik güçlerinin yerleşimleri savunmada yetersiz kalması Yesha Konseyi'nde endişeye neden olacaktır. Konsey bu süreçte, Filistinlilere yönelik tehditler içeren birçok açıklama yapmıştır. Konsey lideri Shlomo Filber "*Filistinliler, hayatımızı bozarlarsa, biz de onlara aynısını yapacağız*" açıklamasını yaparken, konsey sözcüsü Yehospua Mor-Yosef de "*Biz orduyla koordinasyon içerisindeyiz, eğer istisnai bazı şeyler meydana gelirse ve durum giderek daha da kötüleşirse kendi başımıza eyleme geçmeye hazırız*" sözleri ile konseyin stratejisini ilan eder. Bu açıklamaların yapıldığı günlerde İntifada'nın etkisi giderek artmaya başlamıştır. Itamar yerleşimindeki haham Natan Hai 'Samarya Tugayı' komutanı ile yaptığı toplantıda "*Tanrı korusun, bir asker veya bir sivil burada öldürülürse kontrolü kaybedeceğiz, yerleşimciler tepelerden inip Filistinlilere karşı acımasızca intikam alacaklar*" sözleri ile yaklaşan çatışmayı haber verir.[66] Nitekim dediklerinden fazlası olacaktır. Tetikleyici bir şiddet eylemi olmamasına rağmen takip eden günlerde Filistinlilere ait köylere ve mülklere saldırılar düzenlenirken yerleşimciler tarafından çok sayıda Filistinli öldürülür ve birçoğu da yaralanır.[67]

Yesha Konseyinde Parçalanma: Yol Haritası Planı

İntifada sebebiyle yaşanan çatışmaların önüne geçme gayretleri neticesinde Nisan 2003'te 'Orta Doğu Dörtlüsü' (Quartet) olarak anılan Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, ABD ve Rusya bir araya gelerek 'Yol Haritası' adıyla bir barış

65 Pedahzur, "The Silent Victory", 10-11.

66 Rona Dudai ve Ya'el Stein, *Tacit Consent: Israeli Policy on Law Enforcement toward Settlers in the Occupied Territories* (B'Tselem, 2001), 7.

67 Dudai ve Stein, *Tacit Consent, 7*

planı sunarlar. Tam ismi 'İsrail-Filistin Anlaşmazlığına İki Devletli Kalıcı Bir Çözüm İçin Performans Bazlı Yol Haritası' olan bu plan, İsrail işgalinin ileri bir tarihte sonlandırılması, yerleşim birimlerinin inşasının durdurulması ve Mart 2001'den itibaren yasadışı olarak inşa edilen tüm yerleşim birimlerinin tahliye edilmesi gibi hükümler içermektedir.[68] 25 Mayıs 2003'te İsrail hükümeti Yol Haritası Planı'nı kabul eder[69] ve Şubat 2005'te de Knesset'te resmen onaylanır.[70]

Çekilme ve tahliye kararı yerleşimcilerde büyük tepkiye yol açacaktır. Yesha Konseyi ve Gush Emunim hahamlarının öncülüğünde sayıları yüz bini geçen göstericilerin yer aldığı dev mitingler ve şehirler arası yürüyüşler düzenlenir.[71] Bunlardan biri de İsrail'in güneyindeki Netivot şehrinden tahliye edilecek Gazze'deki Gush Katif yerleşimine yapılan yürüyüştür. On binlerce kişinin katıldığı bu yürüyüşü engellemek için harekete geçen İsrail güvenlik güçleri kısa süre sonra eylemcileri kuşatma altına alırken, güvenlik güçlerini karşılarına almak istemeyen Yesha Konseyi liderleri ve hahamlar dağılma kararı alacaklardır. Alınan dağılma kararı dindar genç yerleşimcilerin çok sert bir tepkisine neden olur.[72] Gush Emunim'in kurucularından ve aynı zamanda sağ kanat siyasi partilerde milletvekilliği yapmış olan haham Hanan Porat, özellikle konseyin süreçteki pasif tutumuna dikkat çekerek tüm dindar yerleşimcilerin kendi mücadelelerine uygun yeni bir lider bulmaları gerektiğini dile getirir.[73] Porat'ın görüşlerini paylaşan ve yerleşimci liderlerin caydırıcı olmayan eylem yöntemlerini benimseyerek hükümeti daha da cesaretlendirdiği görüşünde olan genç yerleşimciler, yerleşimlerin korunması ve sayılarının arttırılması için artık kendi başlarına mücadele etmeleri gerektiğini düşünmeye başlamışlardır.[74] Tepkilerin giderek artması kısa sürede yerleşimcilerin devletçi ve anti-devletçi olarak ikiye bölünmesi ile sonuçlanacak bir krize dönüşecektir. Genç yerleşimcilerin oluşturduğu anti-devletçi blok, yerleşimlerin tahliyesi konusunda caydırıcı olması için hem Filistinlilere hem de İsrail devletine karşı şiddet içeren bir mücadele yöntemini savunurken,[75] devletçi blok olarak nitelendirilen Yesha Konseyi'nin başını çektiği grup ise yerleşimlerin çıkarı için devletle iş birliğinin önemini savunmayı sürdürecektir.[76] Ağustos 2005'te

68 Nevzat Naci Kemiksiz, "Filistin Sorunu", *Akademik ORTA DOĞU* 11/1 (2016): 159-160.

69 Jewish Virtual Library, "Israeli Cabinet Statement on Road Map and 14 Reservations", 25 Mayıs, 2003, https://www.jewishvirtuallibrary.org/israeli-cabinet-statement-on-road-map-and-14-reservations (eriş. tar. 19 Eylül, 2019).

70 Israel National News, "Knesset Approves Disengagement Bill", 17 Şubat, 2005, http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/77015 (eriş. tar. 1 Mart, 2020).

71 Efrat Weiss, "Yesha Council Labels Rally Success", YNet News, 12 Ağustos, 2005, https://www.ynetnews.com/articles/1,7340,L-3126356,00.html, (eriş. tar. 1 Aralık, 2019).

72 International Crisis Group, *Leap of Faith,* 12.

73 Motti Inbari, "Fundamentalism in Crisis—The Response of the Gush Emunim Rabbinical Authorities to the Theological Dilemmas Raised by Israel's Disengagement Plan", *J. Church & St.* 49 (2007): 713.

74 Oran Nir, "Price Tag: West Bank Settlers' Terrorizing of Palestinians to Deter Israeli Government Law Enforcement", *Case Western Reserve Journal of International Law* 44/1 (2011): 281. https://scholarlycommons.law.case.edu/jil/vol44/iss1/15 (eriş. tar. 27 Mart, 2020).

75 International Crisis Group, *Israel's Religious Right,* 10.

76 International Crisis Group, *Israel's Religious Right,* 6.

İsrail, Gazze Şeridi'ndeki 21 yerleşimi ve Batı Şeria'daki 4 yerleşimi boşaltırken, Eylül 2005'te İsrail son askerlerini de Gazze'den çekerek bölgedeki işgalini sona erdirir.

TEPE GENÇLİĞİ

Genç yerleşimciler Gazze çekilmesinin travmasını henüz üzerlerinden atamamışken, Ocak 2006'da Amona mobil yerleşkesindeki dokuz yerleşim konutunun tahliyesi kararı daha büyük sarsıntıya neden olacaktır. Karar sonrası sokağa dökülen bu yerleşimciler, tahliyenin gerçekleştirilmesi için bölgeye intikal eden İsrail güvenlik güçlerine taş, tuğla ve metal çubuklarla saldırırlar ve eylemlerin şiddetini gün geçtikçe artırırlar.[77] Gazze çekilmesi sonrası bozulan imajlarını yeniden düzeltmek isteyen bazı yerleşimci liderlerden de bu süreçte destek görmüşlerdir.[78] Bu isimlere bazı siyasetçilerin de eklenmesi ve eylemlerde bizzat yer almaları ile eylemlerin kapsamı genişlerken, olaylar çatışmalara dönüşecek ve Amona yerleşiminin tahliyesini protesto eylemlerinde 80'i güvenlik personeli, ikisi milletvekili olmak üzere toplam 202 kişi yaralanır.[79] En nihayetinde Ocak 2006'da Amona yerleşkesindeki dokuz konutun yıkımı gerçekleştirildiyse de tüm bu karmaşa ve çatışma ortamı yeni bir birliktelik ortaya çıkarır.[80]

Gazze tahliyesiyle kendilerini gösteren ve Amona tahliyesiyle ortak bir ideoloji altında hareket etmeye başlayan genç yerleşimciler, işgal altındaki Filistin topraklarında yeni bir yerleşim hareketinin doğmasına neden olurlar. Bu yerleşimciler, genellikle Batı Şeria'daki tepelere kurulan mobil yerleşkelerde yaşayan gençler olmalarından ötürü Tepe Gençliği (Noar HaGva'ot / Hilltop Youth) olarak adlandırılacaklardır. Çoğunlukla dindar ve 30 yaş altı olan bu yeni nesil yerleşimciler,[81] İsrail toplumundan uzak bölgelerde doğup büyümüşlerdir. Çocukluklarından itibaren "Arkadaşlarımı öldürenler beni de öldürmek istiyorlar" düşüncesiyle büyüyen bu yerleşimciler, devletin ve yerleşimci liderlerin kendilerini korumada başarısız olduğunu düşünmeleri sebebiyle onlara karşı düşmanlık beslemektedirler.[82] Yahudi dini öğretisine sıkıca bağlı olan Tepe Gençliği, Tevrat'ın bir emri olarak gördüğü Batı Şeria'da mobil yerleşkelerin kurulmasına oldukça önem vermektedir. Bu yerleşkelerin "vadedilmiş topraklar"a giden yolda önemli bir basamak olduğunun altını

77 Nir, "Price Tag", 281-282.

78 Taub, The Settlers, 156.

79 International Crisis Group, *Israel's Religious Right,* 29.

80 Haklai, "Religious – Nationalist Mobilization", 734.

81 Ehud Eiran ve Peter Krause, "Old (Molotov) Cocktails in New Bottles? "Price-Tag" and Settler Violence in Israel and the West Bank", *Terrorism and Political Violence* (2016): 7.

82 Emily Carton, "Unsettling the Settlement: The Ideology of Israel's Hilltop Youth" (Doktora Tezi, Haverford College, 2011), 43.

çizen genç yerleşimciler, bunun için hız kesmeden çalışacaklarını, karşılarında İsrail devleti de olsa asla durmayacaklarını belirtmektedirler.[83]

Tepe Gençliği, diğer yerleşimci örgütlerden farklı olarak, geleneksel hahamcı anlayış yerine doğrudan Tevrat odaklı bir ideolojiye sahiptir. Bu yerleşimciler siyasi ve dini otoriteleri reddetmektedirler.[84] Başlangıçta Gush Emunim'in kurucusu Zvi Kook'un öğretilerini takip eden genç yerleşimciler, Oslo süreci ve akabinde Gazze tahliyesi sonrası oluşan devlet düşmanlığı nedeniyle Zvi Kook'un öğretilerini terk etmişlerdir.[85] Şiddeti kutsayan ve "yabancıların ortadan kaldırılması" fikrini savunan haham Meir Kahane da Tepe Gençliği üzerinde büyük etki bırakmış bir diğer isimdir. Kahane, "vadedilmiş topraklar"da yaşayan Arapların ortadan kaldırılması gereken bir düşman olduğunu savunmaktadır.[86] Tepe Gençliği de Kahane'dan etkilenerek bölgedeki "yabancıları" tasfiye edip Yahudilerin egemenliğini güvenceye almayı amaçlamaktadır.[87] Ayrıca, Kahane'nin Yahudi Krallığı kurma fikri de Tepe Gençliği üzerinde etkili olmakta, bu yönde söylemlerde bulunup politikalar yürütülmektedir.[88] Kahane'nın bu gibi öğretileri, günümüzde de Tepe Gençliği yerleşimcileri üzerinde etkisini sürdürmeye devam etmektedir.

Şiddet Politikası: Fiyat Etiketi

Fiyat etiketi *(tag mehir – price tag),* Tepe Gençliği'nin sistematik olarak uyguladığı bir şiddet türüdür. Bu terim, İsrail hükümetinin bir yerleşimi tahliye etme kararının bir bedeli olacağına işaret eder.[89] Tepe Gençliği, bu şiddet eylemleriyle tehdit olarak gördükleri Filistinlilerin canlarına, mallarına ve ibadethanelerine saldırılar düzenlerler. Ayrıca, duvarlara "Araplara Ölüm", "Kahane Haklıydı", "Kahane Yaşıyor" ve "Buradan Defolun" gibi yazılarla Filistinlileri ve Hz. Muhammed ve Hz. İsa'ya hakaret içeren grafitilerle Müslüman ve Hristiyan Arapları kışkırtmaktadırlar.[90] Amaçları, Filistinlileri korkutarak göçe zorlamak ve İsrail hükümetini uluslararası alanda zor durumda bırakmaktır. Fiyat etiketi, yalnızca Filistinlileri değil, *Peace Now* gibi barış yanlısı İsrail sivil toplum kuruluşlarını, Yesha Konseyi gibi devlete yakın yerleşim hareketlerini ve en dikkat çekicisi doğrudan İsrail güvenlik güçlerini de hedef alabilmektedir. Özellikle askeri tesisler ve tahliye kararlarını

83 Al Jazeera English, "Israel's Hilltop Youth: Thou Shalt Not Kill | Radicalised Youth", YouTube, 15 Kasım, 2018, https://www.youtube.com/watch?v=GqSfrluRGAc&t=10s, (eriş. tar. 11 Şubat, 2020).

84 Carton, Unsettling the Settlement, 30.

85 Carton, Unsettling the Settlement, 23.

86 Nadera Shalhoub-Kevorkian, *Security Theology, Surveillance and the Politics of Fear* (Cambridge University Press, 2015), 29.

87 Shalhoub-Kevorkian, *Security Theology,* 32.

88 Al Jazeera English, "Israel's Hilltop Youth: Thou Shalt Not Kill | Radicalised Youth".

89 Hanna Tranas, "The Wild Wild West Bank: Investigating Causes of Increased Settler Violence 2006-2011" (Yüksek Lisans Tezi, University of Oslo, 2012), 47.

90 Shalhoub-Kevorkian, *Security Theology,* 35.

uygulamakla yükümlü olan İsrail askerleri fiyat etiketi eylemlerinin en büyük hedeflerindendirler. Tepe Gençliği'ne göre, Yahudi şeriatına aykırı olarak yerleşkelerin tahliyesi üzerine karar veren her İsrail hükümeti meşruiyetini kaybetmiştir. Dolayısıyla hükümetin bu karardan vazgeçirilmesi ve bu kararı uygulamakla görevli askerlerin durdurulması dinin bir emridir.[91] Beit El yerleşiminde yaşayan bir Tepe Gençliği yerleşimcisinin "*Eğer devlet ayrılmamızı isterse, bazılarımız askerler eşliğinde tahliye olacaklar, bazılarımız ise [askerlere] ateş edecekler*" sözleri hareketin bu yöndeki kararlığını göstermektedir.[92]

Fiyat etiketi'nin Tepe Gençliği'nin benimsediği bir şiddet politikası haline gelmesi 27 Kasım 2007'de ABD'nin Annapolis'te Filistin ile İsrail arasında yeni bir barış süreci başlatması sonrası yaşanan bir dizi olayın neticesidir.[93] Bu görüşmelerde İsrail'in Batı Şeria'daki mobil yerleşkeleri tahliye etmeyi kabul etmesi neticesinde Tepe Gençliği, yerleşkelerin sayısını artırma girişimlerinde bulunarak birkaç mobil yerleşke inşa etmiş ve mevcut yerleşkeleri genişletmiştir. Ancak, ABD'nin baskısıyla dönemin başbakanı Ehud Olmert, Annapolis yükümlülüklerini yerine getireceğini belirtmiştir.[94] Bunun üzerine, Haziran 2008'de Nablus'un güneyinde bulunan ve hareketin merkezi olarak gösterilen Yitzhar yerleşiminde toplanan Tepe Gençliği, tahliyeleri engellemek ve hükümeti caydırmak amacıyla fiyat etiketi politikasını resmen kabul etmiştir.[95] 23 Temmuz 2008'de ise İsrail güvenlik güçlerinin Adey Ad mobil yerleşkesini tahliyesinde Yitzhar yerleşim liderinin "*Polisin, bu tür bir olayın çok yüksek bir bedelinin olacağını anlaması gerekir*" sözleri ile Tepe Gençliği'nin saldırıları sahada başlamıştır.[96] Tepe Gençliği yerleşimcilerinden birisi bir İsrail askerine bıçakla saldırırken, diğerleri Yitzhar yerleşimi yakınlarında yer alan bir Filistin köyüne saldırıda bulunarak buradaki elektrik kablolarını kesmişler, Filistinlilere ait araçlara ve evlere zararlar vermişlerdir.[97]

Eski istihbarat şeflerinden Yoram Cohen'in ifadesi ile yerleşimciler, bu eylemlerle bölgede bir korku oluşturarak "*hükümeti bir barakanın bile kaldırılması konusunda iki kez düşünmeye zorlamayı*" hedeflemektedirler.[98] Bu amaçlarında nispeten başarılı da olmuşlardır. 2008'in sonlarında yasadışı mobil

91 Eiran ve Krause, "Old (Molotov) Cocktails", 9.

92 Carton, Unsettling the Settlement, 28-29.

93 International Crisis Group, *Israel's Religious Right*, 4.

94 Richard Boudreaux, "Israel's 'Hilltop Youth' Are Settling In", Los Angeles Times, 18 Şubat, 2008, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2008-feb-18-fg-outpost18-story.html, (eriş. tar. 22 Eylül, 2019).

95 Marwan Muhareb, "The Price Tag Organization and the Price Tag Paid by Palestinians", Arap Center for Research and Policy Studies, 2012, 8. https://www.dohainstitute.org/en/lists/ACRPS-PDFDocumentLibrary/The_price_tag_organization_and_the_price_tag_paid_by_Palestinians.pdf (eriş. tar. 21 Şubat, 2020).

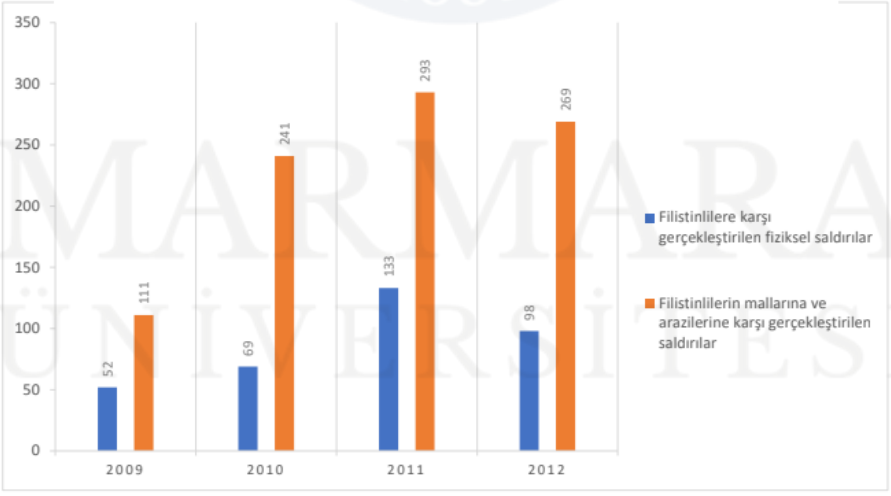
96 Give Palestine Association, "Background on Violence by Settlers", 26 Kasım, 2012, https://www.givepalestine.ps/en/article/129/Background-on-Violence-by-Settlers, (eriş. tar. 16 Mart, 2020).

97 Yuval Azoulay, "Settler Holds Knife to IDF Soldier's Throat in West Bank Riot", Haaretz, 24 Temmuz, 2008, https://www.haaretz.com/1.5006270, (eriş. tar. 16 Mart, 2020).

98 Eiran – Krause, "Old (Molotov) Cocktails", 10.

yerleşkelerin durumunu görüşmek üzere gerçekleştirilen kabine toplantısında dönemin Shin Bet Başkanı Yuval Diskin, tahliye kararlarının Tepe Gençliği'ni daha çok şiddete sürüklediğini belirterek, kabineyi "*Onların [Tepe Gençliği] teşebbüsleri, tahliye [Gazze] esnasında 'aşkla, biz kazanacağız' sloganıyla başladı, ama şimdi 'savaşla, biz kazanacağız'a vardı*" sözleri ile uyaracaktır. Buna karşın hükümet tahliye kararlarından vazgeçmemiştir. Diskin "*çatışmanın kapsamı bugünkünden ve tahliye sürecinden [Gazze tahliyesi] çok daha büyük olacak*" sözleri ile karar karşısında kaygısını paylaşacak ve bu öngörüsünde haklı çıkacaktır.[99] Yahudi şeriatına bağlı ve devlete karşı mesafeli duran Tepe Gençliği, kabinenin tahliye kararı sonrasında Gazze çekilmesindeki pasif ya da Amona tahliyesinden kontrollü tutumunu geride bırakır ve şiddet, çatışma ve kaostan kaçınmayan, anarşizmden beslenen bir hareket halini alır. Aşağıdaki Tablo 1'de gösterilen 2009-2012 yılları arasında yerleşimcilerin Filistinlilerin kendilerine ve mülklerine karşı gerçekleştirdikleri saldırılar ile Tablo 2'de yer alan cami ve kiliselere yapılan saldırılara ilişkin veriler bu durumu daha net şekilde gözler önüne sermektedir.

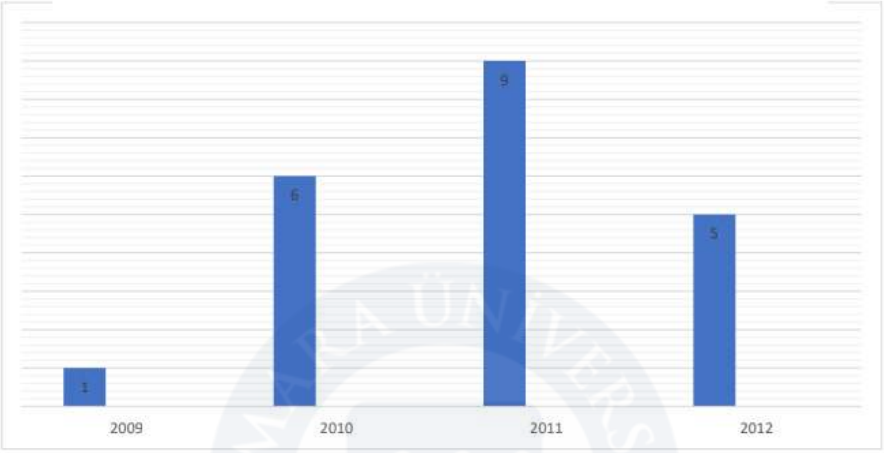
Grafik 1. Yerleşimciler Tarafından Filistinlilere ve Mallarına Karşı Yapılan Saldırılar[100]

99 Aluf Benn, "Settlers Preparing for War, Says Shin Bet Chief", Haaretz, 2 Kasım, 2008, https://www.haaretz.com/1.5053629, (eriş. tar. 16 Mart, 2020).

100 Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Update on Settler Violence in the West Bank, including East Jerusalem* (2013): 2.

Grafik 2. Yerleşimciler Tarafından İbadethanelere Yapılan Saldırılar (Cami ve Kilise)[101]

Örnek Olay İncelemesi: Migron Mobil Yerleşkesinin Tahliyesi

İsrailli sivil toplum kuruluşu Peace Now'ın, 2006'da Batı Şeria'daki Migron mobil yerleşkesinin yasadışı olarak Filistinlilerin özel mülkiyeti üzerine kurulduğunu belirterek İsrail Yüksek Mahkemesi'ne tahliye talebi ile başvurur. Akabinde İsrail hükümeti, Yol Haritası sürecinin de baskısı ile Migron yerleşkesinin tahliye edileceğini duyuracaktır. Hükümet, yerleşimcilerin mağdur edilmemesi için Yesha Konseyi ile uzlaşma çağrısında bulunmuş ve Yesha Konseyi de bu çağrıyı kabul etmiştir.[102] Konseyin masaya oturması, yerleşimciler arasında büyük bir hayal kırıklığına neden olur ve konseyi Tepe Gençliği'nin hedefi haline getirir. Mayıs 2008'de, genç yerleşimciler Migron'da düzenlenen 'Yesha'nın Bağımsızlık Günü' etkinliklerini basarak sabote ederler. Konseyin yerleşim davasına ihanet ettiğini duyurup propaganda yaparlar ve konsey üyelerinin araçlarının tekerleklerini keserler. Bu olaylar, konsey liderleri arasında korkuya yol açarken, artık yerleşimlerde güvende olmadıklarını kanaatine neden olacaktır[103] Buna rağmen, hükümetle müzakerelerden çekilmeyeceklerdir.

13 Ağustos 2008'de İsrail hükümeti, Yesha Konseyi ile yaptığı görüşmeler sonucunda Migron'daki yerleşimcilerin Geva Binyamin'e taşınacağını duyurur. Ancak hükümet, yerleşimcilerin baskısı sebebiyle tahliyeyi geciktirmek için, hazırlık bahanesiyle Yüksek Mahkeme'den sürekli erteleme talebinde

101 Nadera Shalhoub-Kevorkian ve Yossi David. "Is the Violence of Tag Mehir a State Crime?". British Journal of Criminology (2016): 842

102 Peace Now, "The Migron Petition", 1 Ekim, 2016, https://peacenow.org.il/en/the-migron-petition, (eriş. tar. 17 Mart, 2020).

103 International Crisis Group, *Israel's Religious Right,* 10.

bulunur ve talepleri kabul görür. Ancak 2 Ağustos 2011'de Yüksek Mahkeme, ertelemelere son vererek tahliyenin 31 Mart 2012'ye kadar tamamlanmasını isteyecektir.[104] Bu, yerleşimci gruplar arasında görüş ayrılıklarına neden olur. Yesha Konseyi, aksi takdirde yerleşimcilerin alacağı tazminatları ve söz konusu yerleşkelerin başka bir yere intikalini tehlikeye atacağını iddia ederek tahliye kararının uygulanmasını desteklerken,[105] Tepe Gençliği devlete karşı tavizkar bir tutum sergilediğini düşündüğü konseyin kararını tanımayacaktır.

5 Eylül 2011'de 1000 kişilik İsrail güvenlik gücü Migron'u yıkmak için harekete geçtiğinde, Tepe Gençliği fiyat etiketi saldırılarına başlatır. 7 Eylül'de Binyamin bölgesindeki askeri üsse sızarak askeri araçlara zarar verirler ve bu araçlara ve üssün duvarlarına grafitilerle "Migron Tepesi" ve "Tepeden Selamlar" gibi sloganlar yazarlar. Bu olay, toplumsal infiale neden olur. Başbakan Netanyahu, fiyat etiketi saldırılarını sert bir dille eleştirirken,[106] Savunma Bakanı Ehud Barak da saldırının bir terör saldırısı olduğunu ve buna karşı kararlı bir duruş sergileneceğini belirtir. Harekete geçen güvenlik güçleri, saldırıyla bağlantılı beş Tepe Gençliği üyesini tutukladıysa da[107] saldırılar, 2011'de inşa edilen sadece üç konutun yıkılmışken konutların yıkımının ertelemesine neden olur.[108]

Tepe Gençliği'nin saldırılarında sadece İsrail askerleri hedef değildir. Filistinlilerin de bu tahliye kararının bedelini ödemesi gerektiğinin düşünen yerleşimciler, üsse yapılan saldırıdan bir gün sonra, Nablus yakınlarında bulunan Yatma Köyü'ne sızarlar ve köyde bulunan iki aracı ve bir camiyi kundaklarlar. Caminin duvarına Migron'un bedeli (fiyat etiketi) anlamına gelen "Migron FE" yazarlar.[109] 25 Eylül'de gerçekleştirilen bir başka eylemde ise Nablus yakınlarındaki Filistinlilere ait 100 zeytin ağacını keserler.[110]

Tepe Gençliği'nin hedefindeki bir diğer grup ise yasadışı yerleşkelerin yıkımı için Yüksek Mahkeme'ye dilekçeler yazan Peace Now'dır. 11 Eylül 2011'de Migron'un tahliyesinin baş sorumlusu olarak görülen Peace Now'ın aktivistlerinden birinin Kudüs'teki evinin kapısına "Migron'un Fiyat Etiketi", evin merdivenlerine ise "Sonsuza dek Migron, Hainlerin Sindirilmesi" ve "Peace Now, Sonun Yakındır" sloganları yazılır. Bunu, Kasım 2011'de Peace

104 Peace Now, "The Migron Petition".

105 International Crisis Group, *Leap of Faith,* 15-16.

106 Yair Altman, "'Price Tag' Reaches IDF Base", YNet News, 7 Eylül, 2011, https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4119057,00.html, (eriş. tar. 17 Mart, 2020).

107 Lulu Garcia-Navarro, "Israel Cracks Down on Radical 'Hilltop Youth'", KANW FM, 9 Ocak, 2012, https://www.kanw.com/post/israel-cracks-down-radical-hilltop-youth, (eriş. tar. 19 Mart, 2020).

108 Chaim Levinson, "Israel Demolishes Three Illegal Houses in West Bank Outpost, Six Arrested", Haaretz, 5 Eylül, 2011, https://www.haaretz.com/1.5165170 (eriş. tar. 20 Mart, 2020).

109 Elior Levy, "Price Tag: Mosque Vandalized, Cars Torched", YNet News, 8 Eylül, 2011, https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4119694,00.html (eriş. tar. 18 Mart, 2020).

110 Yair Altman. "Suspected 'Price Tag': 100 Olive Trees Torn Down Near Nablus", YNet News, 8 Ekim, 2011, https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4127199,00.html, (eriş. tar. 17 Mart, 2020).

Now'ın Kudüs ofisine iki kez sızan teröristlerin buraya "Fiyat Etiketi", "Rabin Sizi Bekliyor" sloganlarının yazılması izler.[111] Tepe Gençliği, Peace Now'a yönelik saldırılarını 27 Kasım'da çalışanlara ölüm tehditleri içeren e-postalar göndermeye vardıracaktır.[112]

Olayların baskısı altında Migron yerleşiminin tahliyesini birkaç kez erteleyen Yüksek Mahkeme 22 Temmuz 2012'de son kez erteleme kararı alırken, en geç 4 Eylül 2012'de Migron yerleşiminin tamamen boşatılmasını ve 11 Eylül 2012'ye kadar ise tüm konutların yıkımını karara bağlamıştır.[113] Yüksek Mahkeme'nin verdiği bu kesin karar bir kez daha Filistinlileri yeniden Tepe Gençliği teröristlerinin hedefi haline getirir. 29 Ağustos 2012'de Beit El yerleşimi yakınlarındaki bir Filistin yerleşimine sızan teröristler, burada bulunan bir aracı ateşe verirken, bir evin duvarına da "Düşmana Ölüm; Vatan İçin Özgürlük; Migron'un Fiyat Etiketi; Araplara Karşı İntikam; Sürülenlerden Selamlar" sloganlarını yazarlar.[114] Ancak tüm bu terör eylemlerine karşın İsrail güvenlik güçleri 2 Eylül 2012'de yerleşimlerin tahliyesi için harekete geçer. Burada, tahliyeden hemen önce yerleşkeye sızan 70 civarında genç yerleşimci ile karşı karşıya kalındıysa da İsrail güvenlik güçleri yerleşimcileri çıkarmayı başarır[115] Böylece ilk tahliye kararının verildiği 2006 yılından ancak altı yıl sonra tahliye gerçekleştirilir.

Tepe Gençliğine Karşı İsrail Devletinin Tutumu

Tepe Gençliği'nin terör eylemleri İsrailli siyasetçilerden ve ordu mensuplarından da destek görmektedir.[116] Bu destekler, hareketin büyük bir özgüven içinde saldırılara devam etmesinin ardından da yatan faktörlerdendir. BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi, 2009'da İsrail güvenlik güçlerinin yerleşimcilerin şiddet eylemlerine karşı yeterli önlem almadığını, bu durumun

111 Oz Rosenberg, "Jerusalem Offices of Peace Now Evacuated After Bomb Threat", Haaretz, 6 Kasım, 2011, https://www.haaretz.com/1.5207060, (eriş. tar. 21 Mart, 2020).
Yair Altman. "Price Tag: Peace Now Activist's Entryway Vandalized", YNet News, 12 Eylül, 2011, https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4121138,00.html, (eriş. tar. 18 Mart, 2020).
Yair Altman. "'Rabin Is Waiting for You' Spray-Painted on Leftist's Building", YNet News, 8 Kasım, 2011, https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4145329,00.html, (eriş. tar. 17 Mart, 2020).

112 Jonathan Lis, "Israel MK Assigned Bodyguard After Death Threats from Right-Wing Extremists", Haaretz, 3 Aralık, 2011, https://www.haaretz.com/1.5215972 (eriş. tar. 18 Mart 2020).

113 Peace Now, "Following Peace Now's Petition: Migron is to be Evicted by September 4", 29 Ağustos, 2012, https://peacenow.org.il/en/following-peace-nows-petition-migron-is-to-be-evicted-by-september-4, (eriş. tar. 19 Mart, 2020).

114 Amira Hass, "Burnt Vehicle, Racist Slogans Found in West Bank Palestinian Neighborhood", Haaretz, 29 Ağustos, 2012, https://www.haaretz.com/racist-attack-in-west-bank-town-1.5292877, (eriş. tar. 18 Mart 2020).

115 Joshua Davidovich, "All 50 families Peacefully Leave Migron Outpost, Fuming That Demolition Order Is Unjust", The Times of Israel, 2 Eylül, 2012, https://www.timesofisrael.com/migron-settlers-vow-defiance-even-as-they-begin-packing-up-oupost/, (eriş. tar. 19 Mart, 2020).

116 Valentina Azarov, "Institutionalised Impunity: Israel's Failure to Combat Settler Violence in the Occupied Palestinian Territory", Al-Haq, 2013, 17-18. http://www.alhaq.org/cached_uploads/download/alhaq_files/publications/institutionalised-impunity.pdf (eriş. tar. 15 Mart, 2020).

eylemleri artırdığını vurgulamıştır.[117] BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, 2012'de Tepe Gençliği'ni terörist bir grup olarak tanımlayarak siyasal ve hukuki desteği eleştirmiş, polis soruşturmalarının yerleşimci teröristler lehine kapatılması konusunda da endişeli olduğunu belirtmiştir.[118] Ayrıca, 2013'te BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, yerleşimci terörünün Filistinlileri yerlerinden ettiğini ve eğitim ve gıda gibi temel haklarından yoksun bıraktığını belirtmiştir.[119] BM'nin yanı sıra ABD ve İngiltere'den de tepkiler gelmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı, "Terörizm 2012 Ülkeler Raporu (*Country Reports on Terrorism 2012*)" adıyla yayınladığı raporuna fiyat etiketi eylemleri terör eylemi olarak girmiştir.[120] İngiltere Dışişleri Bakanlığı "İnsan Hakları ve Demokrasi: 2012 Dışişleri ve Milletler Topluluğu Ofisi Raporu (*Human Rights and Democracy: The 2012 Foreign & Commonwealth Office Report*)" başlığı altında yayınladığı raporunda fiyat etiketi eylemlerinin soruşturulmasındaki aksaklıklara değinerek, İsrail hükümetinden bu eylemlerin soruşturulmasını ve suçluların yargılanmasını istemiştir.[121]

Artarak gelen eleştiriler, Netanyahu hükümeti üzerinde büyük baskı oluşturur. Hükümet, ayrıca fiyat etiketi eylemlerinin Filistinlileri daha da radikalleştirdiğini, devletin ve yerleşimlerin güvenliğini tehdit ettiğini düşünmeye başlamıştır.[122] Hem bu tehditi savuşturmak hem de uluslararası kamuoyundan gelen tepkileri azaltmak için harekete geçen hükümet, Mart 2013'te polis teşkilatı içerisinde özel birim olarak sadece Batı Şeria'da görev yapacak 'Milliyetçi Saikli Suçlar Birimi' (MSSB)'ni kurar.[123] Ancak MSSB'nin yürüttüğü soruşturmalar genel olarak sonuçsuz kalır. 2013 ve 2014 yıllarında toplam 864 şikâyeti inceleyen MSSB, sadece 152'sinde iddianame hazırlayabilmiştir. Geri kalan soruşturmalar ise çeşitli nedenlerle sonuçsuz kalır.[124] Aşağıda gösterilen Tablo 3'te bu soruşturmaların konusu hakkında bilgiler mevcuttur.

117 UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, *The Price of a Law Enforcement Failure: Israeli Settler Violence and the Ecavuations of Outposts* (2009).

118 The Committee on the Elimination of Racial Discrimination, *Report of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination: Eighth Session (13 Şubat – 4 Mart, 2012), A/67/18* (New York: United Nations Publications, 2012): par. 28.

119 Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Update on Settler Violence,* 3.

120 US Department of State, Country Reports on Terrorism 2012 (2013), 121-122.

121 UK Foreign & Commonwealth Office, Human Rights and Democracy: The 2012 Foreign & Commonwealth Office Report (2013), 190.

122 Daniel Byman – Natan Sachs, "The Rise of Settler Terrorism: The West Bank's Other Violent Extremists", *Foreign Affairs* (Eylül-Ekim 2012), https://www.foreignaffairs.com/articles/israel/2012-08-18/rise-settler-terrorism, (Erişim tarihi: 18 Mart 2020).

123 State of Israel Ministry of Justice, Israel's Investigation and Prosecution of Ideologically Motivated Offences Against Palestinians in the West Bank (t.y), 2-3.

124 State of Israel Ministry of Justice, Israel's Investigation and Prosecution, 5-6.

Tablo 1. Polis Kayıtlarına Geçen İdeolojik ve Fiyat Etiketi Temelli Eylemler (2013-2014)[125]

İsnat Edilen Suçlar	2013	2014
Mal ve Mülklere Karşı Yapılan Saldırılar	159	105
Kamu Düzenine Karşı İşlenen Suçlar	125	130
Güvenlik Suçları	83	52
Yaralanmaya Yol Açan Suçlar	73	41
Taşlama ve Trafikle İnsanları Tehlikeye Atacak Suçlar	52	36
Diğer	3	3
Toplam	**497**	**367**

MSSB'nin bu soruşturma istatistikleri, "güvenlik güçleri yerleşimci terörünü destekliyor mu?" sorusunu tekrardan gündeme getirir. Shin Bet'in eski başkanı Carmi Gillon'a göre bu sorunun cevabı, bürokratların eylemlere karşı harekete geçmede isteksiz olmasından dolayı "Evet"tir.[126] Bir STK olan Yesh Din'e[127*] göre soruşturmaların sonuçları, Filistinlilerin yerleşimci terörüne karşı savunmasız kalmasına ve İsrail güvenlik güçlerine olan güvenlerini kaybetmelerine neden olmuştur. Bazı Filistinliler, polise bildirim yapmanın gereksiz olduğunu, çalışma izinlerinin iptaline ve daha fazla saldırıya neden olacağını belirtmektedirler.[128]

Devlet Desteğinin Bir Sonucu: Dawabshe Katliamı

Netanyahu hükümeti her ne kadar Tepe Gençliği'nin terör eylemlerine karşı zaman zaman sert açıklamalarda bulunmuş olsa da bu tepkiler daha çok söylemde kalmıştır. Bu durum bürokrasiden sağlanan örtülü destek ile birleşince Tepe Gençliği'nin daha çok güçlenmesine ve fiyat etiketi terörünün artmasına neden olur. Bunun bir sonucu olarak, 31 Temmuz 2015'te maskeli Tepe Gençliği teröristleri Nablus'un güneyinde yer alan Duma köyünde Filistinlilere ait iki eve bombalı saldırı düzenlerler. Evin duvarlarına "İntikam" ve "Yaşasın Kral Mesih" sloganları yazılır. Saldırıya uğrayan evlerden biri boş iken, Dawabshe ailesinin bulunduğu diğer evde bulunan anne, baba ve 18 aylık bebekleri hayatını kaybederken sadece dört yaşında çocukları kurtulur.[129]

125 State of Israel Ministry of Justice, *Israel's Investigation and Prosecution,* 7.

126 Ben Hartman, "Ex-Shin Bet Chief: Israel Does Not Intend to Stop 'Price Tags' Attacks", The Jerusalem Post, 3 Mayıs, 2014, https://www.jpost.com/National-News/Former-Israel-Security-Agency-chief-Israel-does-not-intend-to-stop-price-tags-351225, (eriş. tar. 21 Mart, 2020).

127 * Yesh Din, 2005 yılında gönüllü insan hakları savunucuları tarafından kurulan ve amacı İsrail'in Filistinlilere karşı işlemiş oldukları hukuk dışı davranışlar üzerinde çok sayıda araştırmalar yapmak olan bir sivil toplum kuruluşudur. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.yesh-din.org/en/about-us/

128 Yesh Din, *Law Enforcement on Israeli Civilians in the West Bank: Yesh Din Monitoring Update 2005-2015* (2015): 6.

129 Eiran – Krause, "Old (Molotov) Cocktails", 1.

Katliama gelen sert tepkiler ile çok sayıda yerleşimci terörist tutuklandıysa da bu tutuklamalar daha sonra tahliyelere dönüşmüştür.[130]

Dawabshe Katliamı sonrası yaşananlar da Tepe Gençliği yerleşimcilerinin Filistinlere bakışını göstermesi açısından önemlidir. Katliamı sevinç gösterileri ile karşılamakla kalmazlar saldırıyla ilgili duruşmanın olduğu adliyenin dışında ölen bebeğin dedesine bebeğin nerede olduğunu sorarak sözlü saldırıda bulunurlar. 7 Aralık 2015'te Tepe Gençliği yerleşimcilerinin katıldıkları bir düğünde oynanan oyunlar Filistinlilere karşı duyulan nefreti boyutunu göstermektedir. Düğün sırasında Tepe Gençliği teröristleri intikam içerikli sözler içeren bir şarkı eşliğinde ölen bebeğin resminin olduğu posterleri ellerinde sallayarak oynamışlardır. Bazı yerleşimciler de maskeli ve silahlı bir şekilde bu oyuna iştirak etmişlerdir. Düğün videosunun basına sızmasının ardından damat ve 12 yerleşimci hakkında soruşturma başlatıldıysa da bir tutuklama olmaz.[131]

Yüz Yılın Planı ve Yerleşimcilerin Tepkisi

28 Ocak 2020'de dönemin ABD Başkanı Donald Trump, bölgedeki tansiyonu daha da tırmandıracak 'Yüz Yılın Planı' olarak bilinen 'Refah İçin Barış, Filistin ve İsrail Halkının Yaşamını İyileştirme Vizyonu' planını duyurmuştur. Planın öne çıkan maddeleri şunlardır:[132]

- Hamas ve İslami Cihat silah bırakırsa dört yıl içinde bağımsız Filistin devleti kurulacak.
- Kudüs, İsrail'in başkenti olacak; doğusundaki Kfar Akab, Abu Dis ve Shuafat'ın bir kısmı ise bağımsız Filistin devletinin başkenti olacak.
- 15 yerleşim birimi hariç tüm yerleşimler ile Ürdün Vadisi İsrail tarafından ilhak edilecek. 15 yerleşim birimi Filistin devleti sınırları içinde olsa da güvenliği İsrail tarafından sağlanacak.
- Yerinden edilen Filistinlilerin çoğunun geri dönüşüne izin verilmeyecek.

Her ne kadar her maddesi İsrail lehine olsa da plan, bir Filistin devletinin kurulması ve dolayısıyla "tarih boyunca Yahudilere ait toprakların" bölünmesini içermesi gerekçesiyle Yesha Konseyi ve Tepe Gençliği başta olmak üzere yerleşim hareketleri tarafından sert bir şekilde eleştirilir. Plana göre 15 yerleşim biriminin bağımsız bir Filistin devletinin içinde yer almaktadır. Yesha Konseyi Başkanı David Elhayani *"İsrail devletine tehdit olabilecek bir*

130 Al Jazeera English, "Israel's Hilltop Youth: Thou Shalt Not Kill | Radicalised Youth".

131 Al Jazeera English, "Israel's Hilltop Youth: Thou Shalt Not Kill | Radicalised Youth".

132 Lahav Harkov ve Herb Keinon, "The 'Deal of the Century': What Are Its Key Points?", The Jerusalem Post, 29 Ocak, 2020, www.jpost.com/arab-israeli-conflict/the-deal-of-the-century-what-are-its-key-points-615680, (eriş. tar. 15 Mayıs, 2023).

Filistin devletinin kurulmasını içeren bir planı kabul edemeyiz" açıklamasını yaparken, daha sonra planı bir kâbus olarak görüp uyuyamadığını belirtir.[133] Gush Etzion Bölgesel Konseyi Başkanı Shlomo Ne'eman ise "*Biz, bir Filistin devletini kabul etmek için iki bin yılık bir sürgünden dönmedik*"sözleri ile tepkisini gösterecektir. Shomron Bölgesel Konseyi Başkanı Yossi Dagan da benzer bir tepki ile Netanyahu hükümetinin bağımsız bir Filistin devletine izin vermemesi gerektiğini dile getirir. Bu açıklamaları Yesha Konseyi'nin ülke çapında sokak gösterleri izler.[134]

Tepe Gençliği'nin tepkisi ise daha da sert olmuştur. Planın henüz duyurulmadığı ancak yüksek sesle konuşulduğu 24 Ocak'ta fiyat etiketi üzerinden mesaj vermek üzere harekete geçerek Kudüs'te bir camiyi kundaklayan Tepe Gençliği yerleşimcileri, caminin duvarına "Yahudileri yok etmek mi? Kum Ori[135*] düşmanları yok ediyor" yazısını yazarlar.[136] Planın duyurulmasından sonra 120 yerleşimciden oluşan bir Tepe Gençliği grubu bir yol haritası belirlemek üzere toplanırlar. Meir Kahane'nin torunu olan ve Tepe Gençliği'ne yön veren etkili isimlerden Meir Ettinger "vadedilmiş topraklar"dan tavizi içeren bu plana çok sayıda fiyat etiketi operasyonlarıyla cevap vereceklerini açıklayacaktır. Planın gündeme gelmesi dahi yerleşimci terörün artmasına neden olmuştur. Tüm dünyada yaşanan Covid-19 salgınına rağmen planın duyurulduğu 2020 yılı boyunca Filistinlilere ve mallarına yönelik toplam 507 yerleşimci terör eylemi gerçekleşmiştir. Bu sayı 2019'da 363'tür. Dolayısıyla yerleşimci şiddeti, salgına rağmen önceki yıla oranla yükselmiştir. Bu saldırılarda 2019 yılında yedi, 2020 yılında ise sekiz Filistinli yaralanmıştır.[137]

7 EKİM OLAYLARI VE YERLEŞİMCİ ŞİDDETİ

Filistinlilere yönelik yerleşimci şiddeti 2020'lerden itibaren İsrail devletinin başlarda mesafeli durmaya dikkat ettiği Tepe Gençliği'ni paramiliter bir yapı gibi kullanması ile daha da artmıştır. 2023 yılında İsrail ordusuna ait askeri bir jiple devriye gezen Tepe Gençliği yerleşimcilerinin Batı Şeria'da iki Filistinliyi kelepçeleyip dövmesi ve paralarına ve eşyalarına el koymasının ardından İsrail

133 Jacob Magid, "Settler Leaders Call on PM to Oppose Trump Plan, Even at the Cost of Annexation", The Times of Israel, 28 Ocak, 2020, www.timesofisrael.com/settler-leaders-call-on-pm-to-oppose-trump-plan-even-at-the-cost-of-annexation/, (eriş. tar. 15 Mayıs, 2023).

134 David Israel, "Settlers Launching Deal of the Century Pushback", Jewish Press, 26 Ocak, 2020, www.jewishpress.com/news/eye-on-palestine/settlers-launching-deal-of-the-century-pushback/2020/01/26/, (eriş. tar. 15 Mayıs, 2023).

135 * Kumi Ori, Tepe Gençliği'nin adeta harekât merkezi olan Batı Şeria'daki Yitzhar yerleşimindeki bir mobil yerleşkenin ismidir.

136 Press TV, "Several Palestinians injured as Israeli forces storm Al-Aqsa Mosque", 24 Ocak, 2020, www.french.presstv.com/Detail/2020/01/24/616969/Israel-storm-aqsa-mosque-palestine, (eriş. tar. 15 Mayıs, 2023).

137 Middle East Eye, "Israel-Palestine: Settler attacks on Palestinians more than double in two years, says report", 4 Ekim, 2021, https://www.middleeasteye.net/news/settler-attacks-palestinians-more-doubled-israel-allowing-them-let-steam-report, (eriş. tar. 16 Mayıs, 2023).

ordusu ile hareketin arasındaki ilişki patlak verir. +972 Magazine ve Yerel Çağrı'nın araştırmaları sonucunda İsrail ordusunda kısa süre önce Ürdün Vadisi Tugayı'na bağlı olarak Tepe Gençliği yerleşimcilerinden oluşan "Çöl Cephesi" adında bir birimin kurulduğu ortaya çıkacaktır. Ayrıca bu birimin, Filistinlilere yönelik çok sayıda şiddet eylemlerine karıştığı, ancak savcılık makamlarınca şikayetlerin örtbas edildiği tespit edilmiştir. Hem Filistinlilere olan nefretleri hem de bölgeyi oldukça iyi bilmelerinden ötürü özel olarak seçilen Tepe Gençliği yerleşimcileri, Filistinlilere yönelik şiddeti devletin koruması altında gerçekleştirmeye başlamışlardır. [138]

Yerleşimciler 2022 yılının tamamında Filistinlilere yönelik 950 saldırıya karışırken, bu sayı sadece 2023'ün ilk altı ayında 680 olarak kayda geçmiştir.[139] Bu nedenle 2023 yılı Filistinliler için son yirmi yılın 'en ölümcül yılı' olarak kendisini göstermiştir.[140] İsrail güvenlik yetkilileri, bu durumun Filistinlilerde kaçınılmaz bir patlamaya yol açabileceğinden endişe duyacaklardır. İsrail Savunma Kuvvetleri sözcüsü Tuğamiral Daniel Hagari, yerleşimci şiddetinin Filistinlilerin şiddet eylemlerini artırdığını, buna karşı önlem alınması gerektiğini dile getirecektir. Benzer kaygı taşıyan Shin Bet Başkanı Ronen Bar durumu Başbakan Netanyahu'ya bildirdiğini belirtmiştir.[141]

Bu gelişmeler ışığında, tam da beklenildiği gibi, 7 Ekim 2023'te Filistinlilerde öfke patlaması yaşanmıştır. Hamas ve İslami Cihat gibi Gazze'deki silahlı gruplar, 7 Ekim sabahı 'Aksa Tufanı' operasyonu başlatarak İsrail'e binlerce roket fırlatmış ve İsrail kasabalarına ve askeri tesislerine saldırmışlardır. Tüm dünyanın büyük bir şok ile duyduğu operasyonunun akabinde İsrail, savaş durumu ilan ederek Gazze'yi bombalamaya başlamıştır. BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi'ne göre, 7 Ekim'den günümüze kadar Gazze'de 37,202'den fazla Filistinli ve 1,200'den fazla İsrailli ölmüş, 84,932 Filistinli ve 5,432 İsrailli yaralanmıştır. Gazze'de 70,000'den fazla yerleşim birimi yıkılmış, 1,7 milyon kişi yerinden edilmiştir.[142] Bu savaş, bölgede yeni ve daha kanlı bir dönemin başlamasına neden olmuştur.

138 Yuval Abraham, "Revealed: The IDF unit turning 'hilltop youth' settlers into soldiers", +972 Magazine, 3 Mayıs, 2023, https://www.972mag.com/desert-frontier-idf-hilltop-youth/, (eriş. tar. 16 Mayıs, 2023).

139 Hanan Greenwood, "Exclusive Figures Show Surge in Jewish Terrorism in 2023", Israel Hayom, 8 Ağustos, 2023, https://www.israelhayom.com/2023/08/08/exclusive-figures-show-surge-in-jewish-terrorism-in-2023/ (eriş. tar. 10 Haziran, 2024).

140 Isabel DeBre, "Israeli Settler Attacks on West Bank Palestinians Have Escalated Since Oct 7, UN Says", PBS NewsHour, 20 Kasım, 2023, https://www.pbs.org/newshour/world/israeli-settler-attacks-on-west-bank-palestinians-have-escalated-since-oct-7-un-says (eriş. tar. 15 Haziran, 2024).

141 Emanuel Fabian, "IDF Spokesman Says Settler Violence Fueling Palestinian Terrorism", Times of Israel, 7 Ağustos, 2023, https://www.timesofisrael.com/idf-spokesman-says-settler-violence-fueling-palestinian-terrorism/ (eriş. tar. 10 Haziran, 2024).

142 UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, Reported Impact Since 7 October 2023, 2023-2024, https://www.ochaopt.org/ (eriş. tar. 15 Haziran, 2024).

Aksa Tufanı'nın sonuçları Gazze ve İsrail'in güneyiyle sınırlı kalmayıp Batı Şeria'ya da yayılmıştır. Batı Şeria'daki İsrail güvenlik güçleri ve yerleşimci şiddeti olağanüstü şekilde artmıştır. Sistematik olarak Filistin kasabalarına baskınlar düzenlenip saldırılar yapılmış, yollar kapatılmış, Filistinlilerin canlarına ve mülklerine zarar verilmiştir. Örneğin, 7 Ekim'de Batı Şeria'daki Doğu Taybah'da yerleşimciler Filistinlilere ait arabaları durdurup arama yapıp gözaltı işlemleri uygulamışlardır. Yine aynı tarihte, A-Tuwani köyünde çiftçilere sistematik taciz, jeneratör ve tarım aletleri hırsızlığı olayları yaşanmıştır.[143] Kuzey Kusra köyü de bu şiddetin yoğunlaştığı yerlerden biri olmuştur. 7 Ekim'den sonra sistematik şekilde saldırıların düzenlediği bu köyde yerleşimciler, 11 Ekim'de köydeki Filistinlilere ateş açarak 3 kişiyi öldürmüşlerdir. Olaylar sebebiyle bölgeye intikal eden güvenlik güçleri de müdahale esnasında bir Filistinliyi daha öldürmüştür. Ertesi gün cenaze törenine pusu kuran yerleşimciler, 62 yaşındaki İbrahim Wadi ile 26 yaşındaki oğlu Ahmet Wadi'yi öldürmüşlerdir. Saldırının akabinde saldırıya ait görüntüleri servis eden yerleşimciler, olaylardan dolayı mutluluklarını gizlememişlerdir.[144]

BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi'ne göre, 7 Ekim 2023'ten 3 Haziran 2024'e kadar Doğu Kudüs dahil Batı Şeria'da 124'ü çocuk olmak üzere 508 Filistinli öldürülmüş, 800'ü çocuk olmak üzere 5.150 Filistinli yaralanmıştır. Ölümlerin 491'i İsrail güvenlik güçleri, 10'u yerleşimciler ve yedisi belirsiz kişiler (İsrail güçleri veya yerleşimciler) tarafından gerçekleştirilmiştir. Filistinlilerin saldırılarında ise yedisi İsrail askeri, beşi yerleşimci olmak üzere toplam 12 İsrailli ölmüştür. Yerleşimciler ise Filistinlilere yönelik toplam 943 saldırı düzenlemiştir. Bu saldırılardan 96'sı doğrudan Filistinlilerin canına kastederken, 748'i özel mülklere zarar vermiş, 99'u hem can hem de mülkleri hedef almıştır. Saldırılar sonucunda 10 Filistinli öldürülmüş, 231 Filistinli yaralanmış ve 43.000'den fazla ağaç ve fidan tahrip edilmiştir. Bu veriler, bölgedeki durumun korkutucu düzeyde olduğunu göstermektedir.[145]

Yerleşimci teröründeki bu artış, tepkileri de beraberinde getirmiştir. İsrailli insan hakları örgütleri, Netanyahu hükümetini yerleşimci terörünü desteklemek ve şiddeti durdurmaya yönelik adım atmamakla suçlamaktadır.[146] Ayrıca ABD, insan hakları ihlalleri nedeniyle Şubat 2024'ten itibaren aşırı sağcı Ulusal Güvenlik Bakanı Itamar Ben-Gvir'in yakın bir arkadaşına,

143 B'Tselem, Settler Violence Updates List, 2023-2024, https://www.btselem.org/settler_violence_updates_list?f%5B2%5D=date%3A%28min%3A169.663.6800%2Cmax%3A171.840.9600%29 (eriş. tar. 15 Haziran, 2024).

144 DeBre, "Israeli Settler Attacks".

145 UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, Humanitarian Situation Update #175: West Bank, 2024, https://www.ochaopt.org/content/humanitarian-situation-update-175-west-bank (eriş. tar. 15 Haziran, 2024).

146 Jack Jeffery, "Israeli settlers attacked this West Bank village in a spasm of violence after a boy's death", Associated Press, 10 Mayıs, 2024, https://apnews.com/article/settler-attack-palestinians-west-bank-israel-71180e5579e4dde464672568e9669fe2 (eriş. tar. 15 Haziran, 2024).

şiddet yanlısı yerleşimcileri fonlayan iki kuruluşa, beş yerleşimciye ve iki yasa dışı mobil yerleşkeye yaptırım uygulamaya başlamıştır. Ayrıca Tepe Gençliği yerleşimcileri ve ultra-Ortodoks askerlerden oluşan askeri birliğe de yaptırım uygulanacağı ileri sürülmüştür. Avrupa Birliği, İngiltere ve Kanada da benzer yaptırımlar uygulamıştır.[147] Ancak tüm bunlara rağmen İsrail hükümeti ve yerleşimciler geri adım atmamışlardır. Olaylar nedeniyle tutuklanan yerleşimciler kısa sürede serbest bırakılmışlardır. Kardeşi ve yeğeni yerleşimciler tarafından öldürülen 50 yaşındaki Abdelazim Wadi isimli bir Filistinlinin "*Yarından korkmaya başladık*" açıklaması, yeni dönemdeki kaosun düzeyini göstermektedir.[148]

SONUÇ

Filistin-İsrail meselesi, bir asırdan fazladır çözülemeyen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorunun kronikleşmesinde birçok neden bulunmakla birlikte, İsrail'in Filistin topraklarında uyguladığı yerleşim politikası en temel nedenlerden biridir. İsrail devleti, bu politikayla Filistin topraklarının Yahudileştirilmesini hedeflemiş, uluslararası hukuka aykırı uygulamalarla işgali kalıcı hale getirerek Filistinlileri topraklarından etmiş ve Filistin devletinin toprak bütünlüğünü parçalamıştır. Bu durum, bölgedeki istikrarsızlık ve kaosun kalıcı hale gelmesine neden olmuştur. Uluslararası aktörlerin çözüm girişimlerine rağmen, İsrail'in uzlaşmaz tavırları nedeniyle yerleşim meselesi hala sıcaklığını korumaktadır.

İsrail devleti, yerleşimler meselesinde ana aktör olmakla birlikte tek aktör değildir. Siyonist yerleşim hareketlerinin de neredeyse İsrail devleti kadar önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu hareketler, 1967 Savaşı sonrasından günümüze kadar yerleşim politikalarının şekillenmesinde etkin olmuş ve yerleşim faaliyetlerinin hızlanmasında ciddi roller üstlenmişlerdir. Gush Emunim, Yesha Konseyi ve Tepe Gençliği gibi yerleşim hareketleri, yerleşimlerin kalıcı olmasını sağlamak için siyasi destekler almış ve İsrail devletinin yerleşim politikasına yön vermede baskı grubu olarak etkili olmuşlardır. Bu durum, yerleşim faaliyetlerinin hız kesmeden devam etmesine, barış süreçlerinin tıkanmasına, Filistinlilerin bölgeyi terk etmesine ve dolayısıyla hem Filistinlilerin nüfussal ağırlığı kırılmasına hem de Yahudi nüfusu için yeni yaşam alanları oluşturmasına neden olmuştur. Bu dinamikler, yerleşim hareketlerinin etkilerini ve İsrail yerleşim politikasının şekillenmesinde oynadıkları rolü anlamada kritik öneme sahiptir.

147 Ameneh Mehvar ve Nasser Khdour, Civilians or Soldiers? Settler Violence in the West Bank, ACLED, 2024, 2, https://acleddata.com/2024/06/10/civilians-or-soldiers-settler-violence-in-the-west-bank/ (eriş. tar. 15 Haziran, 2024).

148 DeBre, "Israeli Settler Attacks".

KAYNAKÇA

Aldrovandi, Carlo. "Theo-Politics in the Holy Land: Christian Zionism and Jewish Religious Zionism." Religion Compass 5/4 (2011): 114–128.

Avruch, Kevin A. "Traditionalizing Israeli Nationalism: The Development of Gush Emunim." Political Psychology 1/1 (1979): 47-57.

Azarov, Valentina. "Institutionalised Impunity: Israel's Failure to Combat Settler Violence in the Occupied Palestinian Territory." Al-Haq 2013. http://www.alhaq.org/cached_uploads/download/alhaq_files/publications/institutionalised-impunity.pdf (eriş tar. 15 Mart, 2020).

Bar-Lev, Mordechai. "The 'Hesder Yeshiva' as an Agent of Social Change in Israel." British Journal of Religious Education 11/1 (1988): 38-46.

Byman, Daniel ve Natan Sachs, "The Rise of Settler Terrorism: The West Bank's Other Violent Extremists," Foreign Affairs, Eylül-Ekim 2012, https://www.foreignaffairs.com/articles/israel/2012-08-18/rise-settler-terrorism (eriş. tar. 18 Mart, 2020).

Carton, Emily. "Unsettling the Settlement: The Ideology of Israel's Hilltop Youth." Doktora Tezi, Haverford College, 2011.

Drezon-Tepler, Marcia. Interest Groups and Political Change in Israel. New York: State University of New York Press, 1990.

Eiran, Ehud ve Peter Krause. "Old (Molotov) Cocktails in New Bottles? "Price-Tag" and Settler Violence in Israel and the West Bank." Terrorism and Political Violence (2016).

Friedman, Robert I. "Inside the Jewish Terrorist Underground." Journal of Palestine Studies 15/2 (1986): 190-201.

Giora Goldberg, "Gush Emunim New Settlements in the West Bank: From Social Movement to Regional Interest Group", Local Communities and the Israeli Polity: Conflict of Values and Interests, ed. Efrahim Ben-Zadok, 189–208. New York: State University of New York Press, 1993.

Haklai, Oded. "Religious – Nationalist Mobilization and State Penetration: Lessons from Jewish Settlers' Activism in Israel and the West Bank." Comparative Political Studies 40/6 (2007): 713-739.

Hermann, Tamar. "Do They Have a Chance? Protest and Political Structure of Opportunities in Israel." Israel Studies 1/1 (1996): 144-170.

Inbari, Motti. "Fundamentalism in Crisis—The Response of the Gush Emunim Rabbinical Authorities to the Theological Dilemmas Raised by Israel's Disengagement Plan." J. Church & St. 49 (2007): 697-717.

Inbari, Motti. Jewish Fundamentalism and the Temple Mount: Who Will Build the Third Temple?. New York: State University of New York Press, 2009.

Inbari, Motti. Messianic Religious Zionism Confronts Israeli Territorial Compromises. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Kemiksiz, Nevzat Naci. "Filistin Sorunu." Akademik ORTA DOĞU 11/1 (2016): 133-179.

Medoff, Rafael, ve Chaim I. Waxman. The A to Z of Zionism. Maryland: Scarecrow Press, 2009.

Melson, Robert. "Yesha Council and Settler Radical Intransigence." Cambridge Forecast, 2004. http://www.cambridgeforecast.org/richard863/MIDDLEEAST/YESHA.html (eriş tar. 4 Aralık, 2019).

Mitchell, Thomas. G. Native vs. Settler: Ethnic Conflict in Israel/Palestine, Northern Ireland, and South Africa. Londra: Greenwood Publishing Group, 2000.

Mnookin, Robert H. – Eiran, Ehud. "Discord behind the Table: The Internal Conflict among Israeli Jews concerning the Future of Settlements in the West Bank and Gaza." Journal of Dispute Resolution 2005/1 (2005): 11-44.

Muhareb, Marwan. "The Price Tag Organization and the Price Tag Paid by Palestinians." Arap Center for Research and Policy Studies 2012. https://www.dohainstitute.org/en/lists/ACRPS-PDFDocumentLibrary/The_price_tag_organization_and_the_price_tag_paid_by_Palestinians.pdf (eriş tar. 21 Şubat, 2020).

Muminov, Nurlan. "Vladimir Jabotinsky'nin Büyük İsrail Düşüncesi ve İsrail Dış Politikası." Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2013.

Neidle, Jonathan. "Locating the Power of the Settler Movement." Journal of Politics & International Studies 9 (2013): 481-519.

Newman, David. "From Hitnachalut to Hitnatkut: The Impact of Gush Emunim and the Settlement Movement on Israeli Politics and Society." Israel Studies 10/3 (2005): 192-224.

Newman, David. "The Role of Gush Emunim and the Yishuv Kehillati in the West Bank 1974 – 1980." Doktora Tezi, Durham University, 1981.

Nir, Oran. "Price Tag: West Bank Settlers' Terrorizing of Palestinians to Deter Israeli Government Law Enforcement." Case Western Reserve Journal of International Law 44/1 (2011): 277-289. https://scholarlycommons.law.case.edu/jil/vol44/iss1/15 (eriş tar. 27 Mart, 2020).

Pedahzur, Ami. "The Silent Victory of the Israeli Settlers' Movement." Current History 113/767 (2014).

Shahak, Israel, ve Norton Mezvinsky. Jewish Fundamentalism in Israel. Londra: Pluto Press, 2004.

Shalhoub-Kevorkian, Nadera – David, Yossi. "Is the Violence of Tag Mehir a State Crime?." British Journal of Criminology 56.5 (2016): 835-856.

Shalhoub-Kevorkian, Nadera. "Security Theology, Surveillance and the Politics of Fear." Cambridge University Press 2015.

Shaw-Smith, Peter. "The Israeli Settler Movement Post-Oslo." Journal of Palestine Studies 29/3 (1994): 99-109.

Sprinzak, Ehud. "Extremism and Violence in Israel Democracy." Terrorism and Political Violence 12/3-4 (2000): 209-236.

Sprinzak, Ehud. "Extremism and Violence in Israel: The Crisis of Messianic Politics." The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 555/1 (1998): 114-126.

Sprinzak, Ehud. "From Messianic Pioneering to Vigilante Terrorism: The Case of the Gush Emunim Underground." Journal of Strategic Studies 10/4 (1987): 194-216.

Taub, Gadi. The Settlers: and the Struggle over the Meaning of Zionism. New Haven ve Londra: Yale University Press, 2010.

Tranas, Hanna. "The Wild Wild West Bank: Investigating Causes of Increased Settler Violence 2006-2011." Yüksek Lisans Tezi, University of Oslo, 2012.

Weissbrod, Lilly. "Gush Emunim and the Israeli-Palestinian peace process: Modern Religious Fundamentalism in Crisis." Israel Affairs 3/1 (1996): 86-103.

Yesh Din. "Law Enforcement on Israeli Civilians in the West Bank: Yesh Din Monitoring Update 2005-2015." 2015. http://files.yesh-din.org/userfiles/Datasheet_English_Oct%202015.pdf

Yüksek, Emre. "The Israeli Settlements in the West Bank Territory Before and After the Peace Process." Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2010.

Zecharya, Bar. "Symbolic Authority in Religious Zionist activism: Gush Emunim, Its Critics and Its Legacy 1974-2010." Doktora Tezi, Sapienza Università di Roma, 2012..

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

Dizin

Semboller

7 Ekim III, 1, 2, 4-7, 9-12, 14, 54, 32, 33, 53, 55, 89, 95, 100, 114, 115, 160, 161, 162
11 Eylül 34, 42, 66, 70, 71, 155, 156
1967 Arap-İsrail Savaşı 64-66, 73

A

ABD 9, 2, 3, 7-9, 12, 15, 18, 21, 23-25, 27-29, 33-37, 39, 40, 42-44, 46, 47, 53, 55, 61, 70, 71, 76, 91, 93, 99, 105, 110, 111, 114, 116, 140, 148, 152, 157, 159, 162
Abdullah Azzam 66-68, 72
Abraham Accords 8, 1-3, 9-11, 15, 16
Afganistan 61, 66-68, 74
Aksa Tufanı 7, 51, 161, 162
Antisemitizm 32, 50-54, 58
Apartheid 8, 10, 36, 39, 41, 42, 89-102, 105, 109, 115, 117, 135
Apartheidın 90, 96
Arap Birliği 5, 11, 21
Avrupa Birliği 148, 163

B

Balfour 7, 72, 110, 117
Birleşmiş Milletler 4, 21, 26, 27, 29, 78, 96, 98, 99, 103, 104, 138, 148
BM Genel Kurulu 91, 97-99, 106
BM Güvenlik Konseyi 18, 20, 23, 27, 76, 97, 99, 103, 114

C

Camp David 7, 11, 21, 139, 140, 145
Cihat 60-62, 64-70, 74, 159, 161

Ç

Çin 5, 7-11, 17-29

D

Derrida 9, 77, 80-82, 85-88
Dünya Siyonist Örgütü 125, 129, 148

E

El-Fetih 8, 20, 27
El-Halil 133, 137, 138, 141-144
el-Kaide 65, 67-71, 73, 74
en-Nizâm'l-Hass 62-64, 73

F

Filistin Kurtuluş Örgütü 7, 19, 111, 141

G

Gush Emunim 120, 137-147, 149, 151, 163-166
Güney Afrika 39, 41, 42, 90-94, 96, 97, 100, 105, 109, 116

H

Hamas 7, 8, 12, 15, 23, 27, 32, 35, 47, 49, 51, 55, 99, 102, 111, 159, 161
Holokost 53, 110

I

IDF 95, 152, 155, 161

İ

İhvan-ı Müslimin 61, 62, 64, 73
İntifada 148
İran 2, 3, 5, 7, 9, 13, 27, 29
İslamcılık 13, 60, 61, 73
İsrail lobisi 40, 110, 116, 117
İşçi Partisi 137, 147
İzak Rabin 93, 146

K

Kudüs 5, 65, 67, 68, 70, 91, 93, 104, 113-115, 125-127, 137, 139, 140, 145, 155, 156, 159, 160, 162
Kuşak ve Yol Girişimi 17, 22, 26, 28

L

Levinas 9, 77, 80, 82-88
Likud 112, 123-127, 147, 148

M

Mahmud Abbas 22, 25
Mao Zedung 17, 19, 28
Mısır 11, 21, 63-66, 72, 85, 139, 140
Muhammed bin Selman 2, 4-10, 14

N

Nekbe 64, 85, 107, 109
Netanyahu 4, 10, 12, 15, 22, 89, 94, 125, 147, 155, 157, 158, 160-162

O

Oslo Anlaşmaları 9, 21, 112, 121, 143, 147

P

Protesto 5, 9, 12, 32-39, 41-45, 47-58, 95, 139, 140, 144, 150

R

Radikalizm 11, 60-62, 64, 68, 69, 72-74

S

Self-determinasyon 94, 98, 99, 129, 130, 135
Siyonizm 20, 35, 51, 53, 61, 72, 84, 86, 91, 98, 99, 107, 108, 110, 111, 117, 136-138, 140
Sovyetler 19, 20
Soykırım 6, 9, 12, 38, 39, 50, 52, 78, 80, 89, 94, 95, 99-101, 105, 115
Suudi Arabistan 1-8, 10-13, 15, 21, 27

T

Tepe Gençliği 137, 150-161, 163
Theodor Herzl 98, 106
Trump 9, 10, 29, 58, 159, 160

U

Uluslararası Adalet Divanı 97, 114
Uluslararası Ceza Mahkemesi 7, 89, 90, 92, 94, 98, 99
Usame bin Ladin 61, 65, 69, 70, 71, 74

V

Vadedilmiş topraklar 137-140, 150, 151, 160

Y

Yahudi Ajansı 148
Yahudi Ulusal Fonu 127, 129
Yerleşim 10, 11, 18, 21, 23, 91, 94, 96, 103, 104, 106, 107, 109, 111-116, 118-128, 130, 132, 133, 136-140,142-145, 146-152, 154, 156, 157, 159, 161-163
Yerleşimci kolonyalizm 103-106, 108, 109, 111, 115, 116
Yesha Konseyi 137, 143-149, 151, 154, 155, 159, 160, 163
Yol Haritası 148, 149, 154, 160
Yüz Yılın Planı 159

Z

Zvi Kook 137, 138, 140, 141, 151

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Filistin meselesi siyasi ve insani boyutlarıyla sadece modern Ortadoğu tarihinin değil belki de tüm modern dünya tarihinin en karmaşık ve en kalıcı meselelerinden biridir. Yaklaşık yüz yıl önce bir toprak mülkiyeti sorunu olarak başlayıp, egemenlik ve işgal sorununa dönüşen mesele, zaman içinde bu sınırları aşarak kimlik, adalet, insan hakları ve hukuk gibi farklı katmanlar içeren sorunlar silsilesi haline gelmiştir. 7 Ekim 2023 sonrası yaşanan gelişmeler de bunun son halkasını teşkil etmektedir.

Marmara Üniversitesi Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü bünyesinde, alanında uzman akademisyenler tarafından kaleme alınmış olan elinizdeki eser, 7 Ekim sonrası tartışmalara katkı sağlamayı ve İsrail'in işgalini hukukî ve siyasî açılardan farklı perspektiflerle ele alarak bu trajik dönemin analizini akademik bir zeminde yapmayı amaçlamaktadır.

E-ISBN: 978-975-400-466-3

MARMARA UNIVERSITY PRESS